

REVISTA

FUNDAȚIILOR REGALE

ANUL II.

I APRILIE 1935

NR. 4.

OCTAVIAN GOGA	Ioan Bianu	3
VASILE RADU și GALA GALACTION	Cartea lui Iov.	8
ION PILLAT	Stațe	30
N. M. CONDIESCU	Din «Insemnările lui Safirim»	34
GALA GALACTION	Cum încep un veac și o căsnicie	54
G. MACOVEI	Institutul Geologic al României	71
NICOLAE LAHOVARY	Fascismul și unificarea Italiei	87
AL. BUSUIOCEANU	Ion Andreescu (II)	87
VLADIMIR STREINU	Tradiția conceptului modern de poezie	119
ȘERBAN CIOCULESCU	Correspondența dintre I. L. Caragiale și Paul Zarifopol	144

C R O N I C I

LITERATURA MAGHIARĂ DE AZI DIN ARDEAL de *Ion Chinezu* (179); JURNALUL UNUI GÂNDITOR de *Sergiu Dan* (184); UN POET AL CULTURII de *Vl. Streinu* (186); MIRCEA DAMIAN; BUCUREȘTI de *P. C.* (195); NOTĂ DE TEATRU de *Al. Rosetti* (197); IN ATELIERUL LUI TIȚIAN de *K. H. Zambaccian* (198); SINTEZA EXPERIENȚEI ȘTIINȚIFICE A UNEI VIETI de *Petru Comarnescu* (201); REFLECȚII ASUPRA PSIHOLOGIEI ROMÂNEȘTI de *C. Noica* (206); CAPITALUL MOBILIAR de *St. Antim* (212); CRONICA POLITICEI INTERNAȚIONALE de *R. Hillard* (220)

REVISTA REVISTELOR

NUMĂRUL — 240 PAGINI — 25 LEI

REVISTA FUNDAȚIILOR REGALE

REVISTĂ LUNARĂ DE LITERATURĂ, ARTĂ
ȘI CULTURĂ GENERALĂ

COMITETUL DE DIRECȚIE: -

I. AL. BRĂTESCU-VOINEȘTI, O. GOGA, D. GUSTI,
E. RACOVIȚĂ, C. RĂDULESCU-MOTRU, I. SIMIONESCU

Redactor șef:

PAUL ZARIFOPOL

(1.1 — 1.V.1934)

Redactori:

CAMIL PETRESCU

RADU CIOCULESCU

R E D A C Ț I A
ȘI ADMINISTRAȚIA:

B U C U R E Ș T I I I I

39, B-DUL LASCĂR CATARGI, 39

TELEFON 2-40-70

ABONAMENTUL ANUAL LEI 300

PENTRU INSTITUȚII ȘI ÎNTREPRINDERI PARTICULARE LEI 1.000

EXEMPLARUL 25 LEI

CONT CEC POSTAL NR. 1210

ABONAMENTELE SE POT FACE ȘI ACHITA PRIN ORICE
OFICIU POSTAL DIN ȚARĂ

MANUSCRISELE NEPUBLICATE NU SE ÎNAPOIAZĂ

EDITATĂ DE SECRETARIATUL GENERAL
AL FUNDAȚIILOR CULTURALE REGALE

REVISTA FUNDAȚIILOR REGALE

ANUL II, No. 4, APRILIE 1935

BUCUREȘTI
MONITORUL OFICIAL ȘI IMPRIMERIILE STATULUI
IMPRIMERIA NAȚIONALĂ

IOAN BIANU

Societatea în prefacerea ei continuă e o înlănțuire de energii care s'au dus, lăsând în urmă fiecare o contribuție la patrimoniul comun.

Piedestalul gloriei prezentului e totdeauna hecatomba zilei de ieri.

Cultura românească, această acumulare de avuție spirituală, construcție nedesăvârșită, însă în plină creștere, poate fi urmărită deabinele în procesul ei de desfășurare. Ce s'a clădit aici și cum s'a clădit, se știe. Temeiurile moștenite se cunosc, avânturile și piedicile deasemenea se desfac în mintea noastră ca într'o carte deschisă. În clipe de cercetare rezumativă, apar ca la lumina unui fulger sforțările uriașe ale unui popor nedreptățit, care, luptând cu obida vremilor, se smulge dintr'un cadru de viață primitivă și, pe deasupra tuturor obstacolelor, afirmă cu îndârjire o năzuință spre o civilizație proprie. E un caleidoscop de imagini triste, tragice de multe ori, în acest calvar, dar este o linie ascendentă care nu se frânge, o neconținută alergare spre culme.

În istoria României moderne e bine fixat rolul fiecărei părți din marele tot. Provinciile, categoriile de oameni și zestrea oricărui ins sunt pe deplin lămurite în paginile trecutului nostru. De unde au țâșnit limbile de foc, ca și unde au pălpăit candelile de veghe, cronicile le-a însemnat pe toate. Cu deosebire veacul al XIX-lea, cu tot zbuciumul lui fără răgaz, e un câmp de luptă văzut limpede și controlat până în mici amănunte. Ca într'o mare familie oropsită, cu puteri unite s'a făcut ridicarea noastră. De pretutindeni, instinctul de conservare a trimis un strop de fluid creator și a întărit un început de procreație intelectuală. Cele două principate îndrumate

spre o libertate politică au devenit, firește, fundamentul existenței de mâine spre care din ambele flancuri se concentrau zvâcnirile aceluiași organism.

În această largă revărsare de forțe redeșteptate, se împletește munca așa zișilor dascăli ardeleni din ultima jumătate de veac, înainte de război. Configurația nouă a statului român a cam pierdut din vedere tagma lor, dar generația care a făcut unirea cea mare nu-i va putea uita niciodată. Unitatea națională de astăzi s'ar putea zice că e o rezultată directă a ideologiei care s'a creat de acești pribegi răzlețiți aproape prin toate centrele mai de seamă din Moldova și Muntenia. Străbunul lor, Gheorghie Lazăr, le-a indicat drumul pe care aproape toți l-au urmat cu sfințenie. Plecând din Ardealul unde s'au născut și a cărui atmosferă de opresiune devenise irespirabilă, ei au trecut munții la frați și au devenit învățătorii lor. Nu este școală secundară în țară, la care să nu se fi păstrat tradiția acestui prototip al cărturarului nostru de legea veche. Istoriograful sau poate romancierul de mâine va trebui să-l fixeze, dacă va vrea să zugrăvească în mod veridic instrumentarea sufletească a societății românești.

Dascălul ardelean n'a fost, de sigur, o flacăra orbitoare ivită pe orizont, nici o energie eruptivă care să uimească cu deslănțuirea ei. El a reprezentat însă în economia spirituală a neamului, într'o vreme de oscilări agitate și adese dezordonate, principiul continuității de muncă persistentă și metodică. Fiu de țăran sau de preot, el n'a năzuit spre vârful piramidei sociale, dar a încarnat și practicat ideea purității de rasă cu toate consecințele ei. Într'o lume începătoare, al cărei echilibru nu se stabilise încă, în golul dintre pușinii de sus și protestarea sumbră de jos, acest nou venit s'a intercalat, și gândurile lui au fost puntea de trecere dela o clasă la alta, pentru înfăptuirea unei conștiințe de unitate organică. Într'o perioadă când aici, la Dunăre, stăruia încă spuma incertă a unei exploatari străine de veacuri, acest apologet al Romei antice a instalat cultul lui Traian adus de-acasă, cu tot cortegiul unor sugestii de străveche mândrie. A realizat astfel un punct de razim pentru o renaștere morală, deschizând în același timp drumul reînvierii noastre politice. La liceu sau la Universitate, oriunde a fost sortit, dascălul ardelean a rămas omul datoriei. Față cu vivacitatea spiritului muntenesc care primise poleiul

influenței franceze, sau față cu specialele înclinări spre abstracțiune ale moldovenilor, el mergea înainte pe linia bunului simț, călăuzit de o robustă sănătate populară. Așa cum a fost el, cărturar drămuitor și inveterat latinist, temeinic fără strălucire, dar stăruitor fără oboseală, greoi dar rectilin, ponderat și onest, întrupând virtuțile burgheze la un început de înfiripare socială, el devine un stâlp al românismului în ascensiune. Pe deasupra însă a tuturor îndeletnicirilor sale, acest profesor e un ambasador de fiecare clipă al Ardealului robit, în al cărui microcosm, învăluit de duhul străin, el nu se va mai putea reintegra niciodată, dar pe care-l plimbă cu o sfântă devoțiune pe toate cărările lui. Dacă din clipa cea dintâi a marelui război, în sufletul vechiului Regat cucerirea Ardealului s'a impus cu puterea mistică a unei predestinări, minunea se datorește faptului că visul nostru de izbândă, înainte de a primi botezul de sânge, a făcut popas un veac aproape la catedra dascălilor ardeleni.

Din această lume de simțire a descins Ioan Bianu, un exemplar de elită, poate cel din urmă, al unei tagme istorice care s'a stins. E datoria de onoare a posterității să se oprească la ființa lui, să-i judece rostul și să transmită viitorului aspectele unei vieți excepționale. Figura lui se încadrează cu precizie în această galerie de înaintași, urzitori ai gândirii românești moderne. Noi, care cincizeci de ani și mai bine am resimțit palpând frământarea lui I. Bianu, suntem prea supuși de durerea clipei ca să-i putem cumpăni azi vrednicia și s'o putem arăta deaproapelui. Analistul de mâine nu va întârzia însă să schițeze profilul intelectual al distinsului filolog și istoric literar, ale cărui studii au luminat în tainele trecutului nostru. Judecătorul obiectiv se va opri de pildă la *Bibliografia românească veche*, sau la studiile *Manuscriselor* sau *Documentelor românești*, ca la operele de amplă orientare, menite să rămână cărți fundamentale pe seama specialiștilor; tot astfel cercetările sale de literatură veche și nouă vor fi invocate, ca tot atâtea dovezi ale unui spirit științific perfect înzestrat cu toată armatura trebuincioasă.

Ceea ce-i dă însă vieții lui I. Bianu o semnificare particulară și dispariției lui o părere de rău mult mai intensă, e legătura cu Academia Română. De când există instituția, a trecut pe aici în cursul anilor o întreagă pleiadă de aleși. Din portretele de pe pereți

ne privesc chipuri luminoase de scriitori și savanți. Fiecare a semănat un gând, a lansat o preocupare. Din toate laolaltă s'a încheșat prestigiul care a introdus această aulă în conștiința publică. Unul singur a fost pentru care Academia a însemnat rostul de căpetenie al unei vieți. Este I. Bianu. Noțiunea însăși a așezământului nostru e legată de numele lui. El n'a fost oaspe aici, a fost acasă. Academia a înzestrat-o el, e opera lui nemuritoare. Stăpân și majordom a petrecut sub aceste ziduri vechi adunând cărți și azi și mâine, peste o jumătate de secol. Nu există aici colț să nu-l fi chibzuit, foaie în bibliotecă să n'o fi atins. O nobilă și anahronică pasiune de humanist bibliofil strălucea în pupilele vii ale acestui cap caracteristic de țăran de pe Târnavă. De unde aducea el oare impulsul supracivilizat de fanatic al cărții? Dela Cipariu sau Moldovănuț dela Blaj, al căror ucenic a fost, dela vizionarul Treboniu Laurian, dela biblioteca din Milano unde și-a desăvârșit studiile, sau dela Dimitrie Sturdza care a ocrotit neîncetat din primele zile pe tânărul învățat? Numai cine i-a văzut degetele alunecând cu savoare pe pergamentul unui vechi codice al limbii românești, sau i-a surprins clipirile șirete după o achiziție rarismă pe seama bibliotecii, numai acela va putea aprecia munca, competența și patima neobositului colecționar al neamului. Sub mâinile lui, dintr'un maldăr de cărți răvășite, după cincizeci și șapte de ani de neîntreruptă priveghere, aproape o jumătate de milion de volume s'au așezat în rafturile neîncăpătoare și sărace ale Academiei.

Dar activitatea aceasta a fost mult mai complexă și mai dificilă. La Academie, dincolo de bibliotecă cerea cuvânt un șir întreg de obligații care de care mai migăloase și mai dispartate. Aici s'au administrat fonduri, s'au editat cărți, s'au gospodărit moșii, s'au împărțit premii, s'au supravegheat școli... Un lung convoi de îndatoriri fără înrudire una cu alta. Toate se concentrau la I. Bianu, catalogate meticulos, cumpănite pe toate laturile, urmărind invariabil același scop: beneficiul Academiei, interpretat cu demnitate și devotament. Scrupulul corectitudinii era împins până la extrem, o promptitudine occidentală diriguia totul. Cât despre ordine, ce să mai vorbim, era formula lui sacramentală. Decenii dearândul el a păstrat-o în același ritm al muncii oneste.

Și cu toate acestea, o mulțime de socotelile precise n'a fost un mizantrop retras după obloanele unei mândrii reci și disprețuitoare. Dimpotrivă, I. Bianu era un temperament deschis, fire blândă, înclinând spre umor și duioșie. Câte anecdote de ale lui n'au descoperit frunțile bătrânilor colegi... Glumeț, cu nuanțe de fină ironie, muindu-și săgețile în discreție și eleganță, el urmărea cu un viu criticism toate fenomenele din jurul lui. Marea dramă a neamului însă i-a stârnit totdeauna valuri adânci în suflet. El a fost deslipit de Ardeal, desrădăcinat niciodată. Cine nu știe cum, sub vitregia anilor de demult, Bianu, sfetnic al șefului unui mare partid, a fost un factor politic care înrăurea ițele mișcării de peste munți. Blajul trăia permanent în amintirea lui și era un punct fix în programul lui de viață. Soarta i-a hărăzit norocul de-a vedea biruința cea mare, în fața căreia s'a cutremurat în toate fibrele de simțire... După război, spectator neadormit, înregistrând și linii mari și detalii, el nu s'a înșelat nici în aprecierea situațiilor, nici în judecarea oamenilor. În fața revărsării turburi postbelice, vechiul luptător național a rămas departe de orice deșertăciune, n'a cerut nimic. Câte fapte improvizate, adeseori strâmbe sau monstruoase, nu s'au agitat de atunci pe ecranul vieții publice, smulgându-i indulgență sau amară osândă? De câte ori n'a văzut mâini nepricepute lovind în clenodii sfinte ale unor altare străvechi, de câte ori n'a simțit desgustul pe urma diletantismului frivol care năpădise arena? În toate împrejurările, acolo în biroul lui modest, unde severitatea lui Dimitrie Sturdza te privea din bustul de marmoră albă, Bianu își rostea sentința cu obrazul crispat de amărăciune...

Așa a mers înainte zi cu zi, ceas cu ceas, păzind destinele Academiei.

Când deunăzi, apropiindu-se de pragul anilor optzeci s'a îmbolnăvit, el a înțeles cu seninătate că stă la poarta amurgului de veci care se poate deschide din clipă în clipă. Echilibrat și clar văzător ca totdeauna și-a pus hârtiile în regulă, a verificat acte, a însemnat cele din urmă dorințe și, ca să lase totul în absolută ordine, și-a pregătit însuși telegramele care anunțau rudele și prietenii:

— *Ion Bianu a decedat.*

Da, a murit Ion Bianu, dar la groapa lui învie un învățământ: numai cu astfel de oameni se ține o societate, se creează o civilizație și se clădește o viață de stat!

CARTEA LUI IOV

CÂTEVA NOTE INTRODUCTIVE

Trebue să constatăm cu satisfacție că interesul cărturarilor români pentru Sfânta Scriptură este din ce în ce mai viu. Nu numai cercurile bisericești, nu numai lumea credincioasă și îndreptătorii credinței, dar și mulțimea indistinctă, iubitoare de lectură și de carte, vrea să știe multe lucruri privitoare la Sfânta Scriptură și așteaptă ceasul apropiat al unei noi traduceri.

Ne simțim datori — azi când începem să tipărim o nouă tâlcuire a cărții Iov — să însoțim această tâlcuire de câteva observații și de câteva precizări indispensabile.

Marea zguduire pe care Reforma și Protestantismul au adus-o în lumea creștină a avut și unele părți binefăcătoare, dar a avut și o largă parte de confuziune și de dezagregare. E bine că Sfânta Scriptură a ajuns, grație impulsunii protestante, să fie citită, cercetată și analizată cu atâta patimă științifică, imitată cu vremea și de Romano-Catolici și de Ortodocși. Dar a fost pagubă că Protestanții au contestat și au minat autoritatea Sfintei Tradiții, au distrus acest zid milenar din jurul Sfintei Scripturi și au deschis cale marilor controverse și tuturor atacurilor care au învăluit treptat și Vechiul și Noul Testament.

Critica protestantă, nemai ținând seamă de glasul Bisericii, de mărturiile străvechi și de chezașiile Tradiției, a trecut orbește la tăgăduirea și ruinarea autorității Sfințelor Scripturi. Vom profita de dureroasa experiență protestantă, ca să reafirmăm câteva adevăruri pe care azi încep să le recunoască și urmașii dărâmatărilor din secolul al XVIII-lea și al XIX-lea.

Zelatorii protestanți, în zilele răzvrătirii lor, au declarat deocamdată că recunosc numai autoritatea Sfintei Scripturi, dar că resping autoritatea tradiției bisericești. Greșala s'a dovedit curând că este fatală. Sfânta Scriptură are în ochii și în conștiința noastră sfânta trecere pe care o are fiindcă i-o dă Biserica milenară, cu miile ei de voci, adică tocmai tradiția unanimă, respinsă de Protestanți.

Dacă proclami că vrei să crezi, să păstrezi și să venerezi numai Sfânta Scriptură și atâta cât scrie în ea, este ca și cum te-ai pregăti să aperi o cetate, după ce — prealabil și absurd — ai fi dat la pământ zidurile ei de apărare.

Greșala reformatorilor este și mai gravă. Sfânta Scriptură a Vechiului și a Noului Testament a crescut treptat, carte cu carte, în sânul unor obștii, în sânul unor colectivități, pe care le numim : Biserica Vechiului Testament și Biserica Noului Testament. Întâi au fost aceste obștii și pe urmă a fost Sfânta Scriptură. Biserica Vechiului Testament începe cu făgăduințele și cu binecuvântările Patriarhilor, începe cu semnul alianței dintre Dumnezeu și Israel și cu darea legii pe muntele Sinai. Biserica începuse, dar Vechiul Testament deabia acum începe, sub mâinile lui Moise!... Așa dar, ca să existe Vechiul Testament, a trebuit să existe mai întâi poporul Israel, legătura lui cu Dumnezeu, comoara făgăduințelor mesianice și toată venerabila tradițiune patriarhală. Din această sevă sacră, răspândită în arborele profetismului ebraic — predilect Sf. Duh — erau să înflorească și să crească roadele minunate ale Scripturii Vechiului Testament.

Lucrurile sunt și mai evidente, dacă punem față în față comunitatea creștină primară, adică Biserica primului veac, și Scriptura Noului Testament. Ce a fost întâi, Noul Testament sau Biserica creștină?

Știm cu ultima claritate că din însăși Ziua Cincizecimei, Biserica Mântuitorului era întreagă și dumnezeiește inaugurată. Prin anii primelor misionade ale Sfinților Petru și Pavel, deși Biserica trăia și funcționa cu toată plenitudinea puterilor și a tainelor ei (șapte la număr), Scriptura Noului Testament exista numai în suflute și în predică. Treptat și localnic, era să apară ediția aramaică a Evangheliei Sf. Matei, primele epistole ale Sf. Pavel, Evangheliile Sf. Marcu și Sf. Luca.

Zadarnic și necugetat, au respins Protestanții Sfânta Tradiție și au izolat-o de Sfânta Scriptură, odată ce Sfânta Scriptură este rodul de aur, crescut din tulpina și din seva sacralului arbore al Tradițiunii Primare.

Atari constatări sunt menite să ne lumineze definitiv asupra legăturii tainice și eterne dintre Biserică și Sfânta Scriptură. Nu putem concepe puterea, înrăurirea, binecuvântările și etern premenitele fecundări sufletești ale Sfintei Scripturi decât pogorînd din Libanul Sf. Duh și al Bisericii. Toți câți — de departe și de aproape — participă, ajută, lucrează la prea mărirea Cuvântului Divin și la răspândirea lui, sunt lucrători în Via Sfântă și râvnitori la premiile și la recunoștința Familiei Creștine.

Ortodocși precum suntem, devotamentul și munca noastră pentru Sfânta Scriptură vor însemna deapururi jertfă nouă, adusă la altarul Cerescului Stăpân, Cel Ce a binevoit să ne unifice indisolubil în Opera Sa, biruitoare asupra porților Iadului.

* * *

Aceste gânduri, oricând binevenite când e vorba de raportul dintre Sfânta Scriptură și Biserică, sunt îndeosebi binevenite când e vorba de tâlcuirea și tălmăcirea cărții Iov. Această carte, mai mult decât oricare alta, a prilejuit o imensă literatură introductivă și interpretativă. Nu mai puțin, această carte a fost totdeauna înalt prețuită din punctul de vedere al literaturii universale, ca o producțiune poetică de o desăvârșită nobleță. Cartea Iov este considerată, între Isaia și Psalmi, drept cea mai frumoasă zămislire, din literatura biblică. In opiniunea criticilor și a esteților independenți, cartea Iov stă alături de cele mai înalte creațiuni ale geniului omenesc, alături adică de poemele omerice, de *Divina Comedie*, de *Don Quijote* și de *Faust*.

Țesătura cărții Iov este simplă. Dreptul Iov, crâncen încercat, nu numai în averea pe care o pierde, în copiii secerăți de năpraznă, dar și în trupul lui ros de lepră, rămâne neclintit în credința lui în Dumnezeu și absolut fidel în fața Impăratului Impăraților. Soția lui Iov, mirată și iritată de statornicia lui cucernică, îl ispitește să blesteme pe Dumnezeu și să intre în veșnica odihnă. Iov o mustră și biruește ispita. Trei amici ai dreptului Iov — Elifaz, Baldad și Țofar — vin la el, cu chip ca să-l mângâe, dar câte trei.

încep să-l censureze și să-i argumenteze că durerile lui de azi sunt echivalentul negreșit al unor păcate, văzute sau nevăzute, știute sau neștiute. Fiecare dintre cei trei prieteni ia cuvântul. Fiecare, după temperament, vârstă și istețime, spune iar și iar același lucru : Cine suferă în viață, cine este copleșit de nenorociri plătește pentru păcatele lui. Iov suferă cumplit și zace plin de bube, afară din cetate, pe maidanul de gunoaie. Iov își plătește păcatele!

Dar dreptul Iov răfuește puternic pe fiecare amic în parte și afirmă, pe o splendidă scară de tonalități și de măreață elocință, că nu se știe vinovat cu nimic și că înțelepciunea prietenilor săi este îngâmfată și insuficientă.

Cineva care a stat de față și a ascultat și incriminările celor trei prieteni și apologia lui Iov intră în scenă. Acesta este tânărul și impetuosul cărturar în cele sacre, Elihu.

Elihu, superior celor trei disputatori de până aci, recunoaște că durerile și încercările acestei vieți nu corespund totdeauna unei vinovății reale din partea noastră. Dumnezeu uneori ne trimite nenorociri și prăpăd, ca să ne ferească și să ne asigure împotriva unor păcate și unor semeții viitoare, previzibile numai pentru atotștiința dumnezeiască. Așa dar mâna Părintelui Cereș ne cercetează și ne încearcă, uneori, în chip pedagogic și preventiv.

Procesul e urcat, prin elocința și prin înălțimea concepțiilor lui Elihu, până la pragurile cerului. Extraordinarul autor al lui Iov trece dincolo de aceste praguri. Insuși Dumnezeu intervine în uriașa controversă și din dosul cereștilor cortine, din dosul furtunilor și al trăsnetelor, sfarmă discuțiunea și completează învățătura religioasă a eroilor poemului și a noastră a tuturor. Monarhul cerurilor și al pământului este atât de minunat în operele sale — câteva din ele ne sunt descrise în stil sublim — și este atât de inaccesibil în punerile sale la cale, încât nouă, muritorilor, nu ne rămâne decât să admirăm, să primim totul cu supunere și cu binecuvântări și să adorăm pe atotînțeleptul nostru Autor și Stăpân.

* * *

Atât critica independentă cât și critica creștină au discutat și tratat, într'un număr considerabil de opere, diversele probleme

critico-literare și filozofico-teologice pe care le suscită cartea Iov. Cine este autorul, când a trăit, în ce mediu a scris, care este substratul sufletesc și religios din care a putut să înflorească această capodoperă a literaturii universale? . . . Apoi, eroul operei, integral Iov, este el o figură adevărată a vârstei patriarhale, este el un fel de Abraham al vremii lui sau este o ficțiune genială? Mai departe, poemul actual este el în întregime ieșit din concepția și din munca literară a unui singur scriitor, sau avem de-a face cu o operă la care au colaborat, unul după altul, câțiva mari inspirați ai cucerniciei iudaice, de după exilul babilonic?

Părerile învățaților, și credincioși și liber cugetători, sunt numeroase și contradictorii ca valurile oceanului. O idee simplistă și de bun simț se impune: Ce facem cu marea unitate, cu măiastra gradațiune a acestei opere, dacă chemăm la alcătuirea ei nu un singur cap genial, ci douăsprezece capete felurite și mediocre? Mai toată discuțiunea dintre critici ajunge zadarnică, atunci când pătrunzi și recunoști puternica și unitara arhitectură a operei discutate. Poate că în decursul miilor de ani și al sutelor de transcrieri s'au întâmplat unele mici dislocări, ori perturbări de cuvinte ori frânturi de stih. . . dar aceste accidente ale învelișului piramidei nu schimbă cu nimic desăvârșita ei zămislire arhitectonică. În obiecțiunile, descoperirile critice și imputările savanților — privitoare la limba poemului, la stil, la construcția și la părțile lui — domnește de obicei cel mai evident subiectivism. Mulți găsesc greșală, adaosuri ulterioare sau perturbare de transcriere, tocmai acolo unde alții văd adevărate subtilități de poezie. În cartea sa: *Das Buch Iob* ¹⁾, Dr. Norbert Peters spune cu dreptate: «Matte Pedanten haben allerdings solche und andere Feinheiten oft genug nicht verstanden und dann mit rauhen Fingern, in text- und literarkritischen Operationen den Autor geschulmeister» (*Einleitung*, pag. 7).

În ce privește marea problemă morală pe care cartea Iov o ridică în fața cerului, vom fi cu atât mai înțelepți cu cât vom simplifica istețimea și dialectica noastră. După cum, în genere, viața noastră, aci în lume, este o taină, tot așa și durerile și încercările acestei vieți. Autorul l-a ales pe eroul său ca trăind în

¹⁾ Münster in Westf. 1928.

căruntelile vremii străvechi și cu totul strein de neamul și de patrimoniul religios al lui Israel. Iov trăia, ca un patriarh și ca un șeic, pe vremea când Dumnezeu deabia își alesese, în Israel, un instrument al voințelor și al revelațiunii sale.

Pentru aceea, integrul Iov, când atâtea nenorociri dau peste el, rămânând legat și fidel, în conștiința lui, față de Dumnezeu, este în același timp imens mirat și nedumerit: — Dumnezeule, pentru ce mă lovești, dacă, la sufletul meu, nu mă știu vinovat cu nimic? Iov — cel strein de superioara conștiință religioasă a lui Israel — nu știe să-și ușureze durerea, suspinând cu Psalmistul: *Că iată, întru fără de legi m'am zămislit și în păcate m'a născut maica mea. . .* Povara prihanei originale nu se simte în cugetul acestui drept, care merge, cu procesul durerii lui până la tribunalul Celui Prea Înalt.

Biserica a văzut deapauri în acest suferitor care nu se știe vinovat cu nimic un simbol și o profeție a Mielului Prea Nevinovat, Cel Ce era să ridice păcatul lumii. Suferințele lui Iov cel drept sunt chipul și prevestirea suferințelor Celui Infinit Drept care, departe în viitor, avea să aducă cerului iritat, din cauza păcatelor noastre, jertfa cea prea curată a trupului și a sângelui Său. Toată pilda lui Iov și toată nevinovăția pe care și-o proclamă își primesc întregul lor înțeles și marea lor destăinuire deabia în Iisus Christos, Nevinovatul care se jertfește pentru noi.

O altă latură asupra căreia cercetătorii și teologii insistă cu drept cuvânt, discutând opera marelui și necunoscutului autor evreu, este că ideile și concepția din Iov înfățișează o etapă din mersul spre Iisus Christos al Revelațiunii Divine. În ceasul mării controversate pe care o citim în Iov, lumina Revelațiunii era în desfășurare progresivă. Amicii lui Iov și el însuși susțin cu tărie că răsplățile cerești pentru buna noastră viețuire pe pământ trebuie să fie neapărat evidente și cu scadență pământescă. Un om drept, virtuos și temător de Dumnezeu seamănă întocmai cu un harnic lucrător de vie, care seara vine la stăpânul viei să-și primească plata muncii de peste zi. Viața dreptului aci în lume trebuie să fie o ecuație perfectă, cu grabnica divulgare a necunoscutei care nu poate fi decât vizibilă răsplătire dumnezeiască. Adevărul cel mare că viața aceasta, începută aici pe pământ, are prelungiri și corespondențe negrăite dincolo, la lumina definitivelor destăinui,

este încă sub orizontul conștiinței lui Iov și a contemporanilor săi.

Pe măsură ce veacurile trec, la răsăritul venirii lui Christos se adună luceferii prevestitori ai luminii desăvârșite. Viața pământească este deabia un pronaos, în templul ceresc și indestructibil, arătat ochilor noștri, în splendoarea învățaturii Mântuitorului și a biruinței lui asupra morții.

Toată discuția din cartea Iov este pe o platformă de cunoștință încă elementară. Ce mai facem cu simetria morală, dacă un om integru rămâne, în viața aceasta, fără premiul integrității lui? Când mai are el vreme să-și primească plata devotamentului său religios și dovada că viața lui, petrecută în austeritate, a fost plăcută Celui Atotputernic? Era, prin urmare, absolut necesar, ca omul drept să-și ia salariul virtuții, mai înainte de apusul soarelui acestei vieți.

Dar ceasul completei Revelațiunii se apropie. Cazul dreptului Iov se multiplică. De unde altădată, în zilele Patriarhilor, era regula să vedem pe omul integru bucurându-se de roadele dreptății lui, acum prevalează regula contrarie. Cartea Psalmilor este o lungă tânguire a dreptilor lui Dumnezeu, prigoniiți, chinuți și uciși tocmai pentru intransigența credinței și a dreptății lor.

În concepția încă neclară a celor ce suferă pentru Legea Dumnezeului Unic, începe să se lumineze ca de ziuă. O certitudine crescândă, o învățătură nouă și fericită transformă și completează psihologia dreptilor ce așteaptă pe Mesia. Viața aceasta se prelungește în cea viitoare! Răsplata celor ce s'au oștit pentru dreptate, pentru iubirea frățească și pentru slava lui Dumnezeu, chiar dacă începe să se arate, în lumea aceasta, ea ajunge cunună nevestejită de abia în cealaltă!

Greutățile, durerile și toate negurile și toate întunecimile cu care se luptă greu înțelepciunea lui Iov și a prietenilor lui, se risipesc și se topesc în aurora prea fericită a venirii Mântuitorului și a definitivei lui învățături.

Avem vreme, avem o eternitate întreagă să așteptăm clarificările, destăinuirile și răsplățile cu care această viață pământească ne rămâne datoare.

În zilele Mântuitorului, problema lui Iov și enigma dreptului plin de bube, zăcând afară pe gunoi, apar cu totul răsturnate și pridirite de o iradiantă lumină nouă:

«Era odată un om bogat, care se îmbrăca în porfiră și în in de mare preț și petrecea în fiecare zi, înconjurat de slavă. Iar un sărac anume Lazăr zăcea la porțile lui, plin de bube. Și ar fi poftit să se sature din ce cădea dela masa bogatului...». (*Sf. Luca* 16, 19—21).

I

1. Era un om, în țara Uz, cu numele Iov; și omul acesta era drept și fără prihană, și se temea de Dumnezeu și se ferea de rău.

2. Și avea șapte feciori și trei fete.

3. Și avea șapte mii de oi, trei mii de cămile, cinci sute de perechi de boi, cinci sute de asine și mulțime mare de slugi, și era omul acesta cel mai de seamă dintre toți răsăritenii.

4. Și mergeau feciorii lui, unul la altul, și făceau ospăț acasă, fiecare la rândul lui, și poșteau și pe surorile lor cele trei, să vie să mănânce și să bea cu ei.

5. Iar când se sfârșeau zilele de petrecere, Iov trimetea să-i cheme pe feciorii săi și îi sfințea; și se scula dis-de-diminează și aducea jertfe: arderi de tot, pentru toți câți erau, căci zicea Iov: Poate că feciorii mei au păcătuit și-au hulit pe Dumnezeu în inima lor. Și astfel făcea Iov în toată vremea.

6. Dar într'o zi fiii lui Dumnezeu veniră și stătură în fața Domnului și Satan veni și el printre ei.

7. Ci Domnul grăi către Satan: «De unde vii?». Iar Satan răspunse Domnului și zise: «Am dat târcoale pe pământ și am hoinărit prin el».

8. Atunci Domnul grăi către Satan: «Ai luat tu seama la robul meu Iov? Că nimeni nu este ca el, pe pământ, bărbat fără prihană și drept, temându-se de Dumnezeu și ferindu-se de ce e rău».

9. Satan răspunse Domnului și zise: «Oare așa de geaba teme-se Iov de Dumnezeu?»

10. Oare n'ai tras tu gard în jurul lui și în jurul casei lui și în jurul averii lui? Lucrul mâinilor lui l-ai binecuvântat și turmele lui au năpădit pământul.

11. Dar numai întinde mâna ta și atinge-te de câte are și vezi dacă n'o să te blagoslovească în față! »

12. Atunci Domnul rosti către Satan: «Iată, toate câte are sunt în puterea ta! Numai asupra lui mâna să nu-ți întinzi». Și a plecat Satan dinaintea lui Dumnezeu.

13. Într'o zi, în vreme ce feciorii lui Iov ospătau și beau vin în casa fratelui lor celui mai mare,

14. Un vestitor sosi la Iov și-i spuse: «Pe când boii erau la arat și măgărițele pășteau în preajma lor,

15. Au năvălit Sabeenii și i-au luat. Iar pe păzitori i-au trecut prin ascuțișul săbiei. Și am scăpat numai eu singur și-am venit să-ți dau de știre».

16. Pe când acesta încă mai vorbea, altul sosi și spuse: «Focul lui Dumnezeu a căzut din cer și a ars turmele tale și pe ciobani i-a mistuit. Și am scăpat numai eu singur și am venit să-ți dau de știre».

17. Pe când acesta încă mai vorbea, altul sosi și spuse: «Chaldeenii au făcut trei cete și s'au năpustit peste cămile și le-au luat, iar pe paznici i-au trecut prin ascuțișul săbiei. Și am scăpat numai eu singur și am venit să-ți dau de știre».

18. Pe când acesta încă mai vorbea, altul sosi și spuse: «Feciorii tăi și fetele tale ospătau și beau vin în casa fratelui lor celui mai mare,

19. Și iată că o vijelie năpraznică s'a pornit dinspre pustie și a izbit din cele patru colțuri ale casei, și casa s'a dărâmat peste tineri și ei au murit. Și am scăpat numai eu singur și am venit să-ți dau de știre».

20. Atunci s'a sculat Iov și și-a sfâșiat vestmântul și capul și l-a ras și a căzut la pământ și s'a închinat,

21. Și a zis: «Gol am ieșit din pânțele mamei mele și gol mă voi întoarce. Domnul a dat, Domnul a luat, fie numele Domnului binecuvântat».

22. Deci în toate acestea, Iov n'a păcătuit și n'a rostit nici un cuvânt de hulă împotriva lui Dumnezeu.

II

1. Și într'o zi, fiii lui Dumnezeu au venit și au stat înaintea Domnului, și a venit și Satan laolaltă cu ei și a stat înaintea Domnului.

2. Ci Domnul grăi către Satan: «De unde vii?» Iar Satan răspunse Domnului și zise: «Am dat târcoale pe pământ și am hoinărit prin el».

3. Atunci Domnul grăi către Satan: «Ai luat tu seama la robul meu Iov? Că nimeni nu este ca el pe pământ, bărbat fără prihană și drept, temându-se de Dumnezeu și ferindu-se de ce e rău. Și acum el stă dârz întru nevinovăția lui, măcar că tu m'ai ațâțat împotriva lui ca să-l prăpădesc fără cuvânt».

4. Dar Satan răspunse Domnului și zise: «Cojoc pentru cojoc! Că tot ce are omul dă pentru viața lui».

5. Ci numai întinde mâna ta și atinge-te de osul lui și de carnea lui și vezi dacă n'o să te blagoslovească în față!»

6. Atunci Domnul rosti către Satan: «Iată îl dau în mâna ta! Viața lui însă, să o cruți!»

7. Și a plecat Satan din fața Domnului și a lovit pe Iov cu lepră, din talpa picioarelor până în creștetul capului.

8. Și Iov a luat un ciob de oală ca să se scarpine cu el și a stat pe maidanul cu gunoaie.

9. Atunci a zis către el soția lui: «Și acum te mai ții dârz în cucernicia ta? Blestemă pe Dumnezeu și mori».

10. Însă el i-a răspuns: «Vorbind astfel, ai vorbit ca o neroadă. Dacă am primit cele bune dela Dumnezeu, oare pe cele rele să nu le primim?» Și întru toate acestea, Iov n'a păcătuit cu buzele sale.

11. Și au auzit trei prieteni ai lui Iov despre toată această nenorocire care dăduse peste el și porniră, fiecare din ținutul lui, Elifaz din Teiman, Bildad din Suah și Țofar din Naamah, înțelegându-se împreună să vie să-l plângă și să-l îmbărbăteze.

12. Și și-au ridicat ochii din depărtare, dar nu l-au mai cunoscut și au înălțat glasul lor și au plâns și toți și-au sfâșiat vestimintele și deasupra capetelor lor au aruncat cu pulbere spre cer.

13. Apoi șezură lângă el, la pământ, șapte zile și șapte nopți, și niciunul nu i-a vorbit nici un cuvânt, căci vedeau cât e de mare durerea lui.

III

1. După aceea, Iov deschise gura sa și blestemă ziua în care se născuse;

2. Și Iov se porni și vorbi.
3. «Piară ziua în care m'am născut și noaptea care a zis: s'a zămislit un prunc!
4. Intunericul să se aleagă de ziua aceea, și Domnul din cer să n'o mai pomenească și lumina să n'o mai lumineze!
5. Bezna și umbra morții să aibă parte de ea; negureala să se încuibeze în ea și de spaimă s'o facă întunecimile de peste zi!
6. Iar noaptea aceea beznele s'o ia! Să nu mai fie adunată la zilele anului, în socoteala lunilor să nu mai intre!
7. Pustie să fie noaptea aceea și nici o veselie să nu mai intre în ea!
8. S'o blesteme cei ce descântă zilele și gata sunt să deștepte pe marele Balaur.
9. Intunece-se stelele zorilor ei, să adăste lumina dar în zadar și să nu mai vază genele răsăritului!
10. Pentrucă n'a închis porțile pântecelui maicii mele și n'a ascuns truda vieții dela ochii mei.
11. De ce n'am murit pe loc, din sânul maicii mele și din pân-tece, când am ieșit, de ce nu mi-am dat duhul?
12. De ce m'au primit genunchii ei și de ce sânii ei mi-au dat să sug?
13. Căci acum aș sta culcat și m'aș odihni, aș dormi în toată tihna,
14. Cu împărații și cu dregătorii pământului, care își zidesc piramide,
15. Sau cu principii care au aur, care umplu de argint casele lor.
16. Sau, ca o lepădătură ascunsă, n'aș mai fi, ca pruncii care n'au văzut lumina zilei.
17. Acolo cei nelegiuți conținesc cu turbarea lor și cei sleiți de putere se odihnesc.
18. La fel cei prinși în război stau în bună pace și nu mai aud glasul celui ce îi supraveghiază.
19. Mic și mare acolo sunt tot una și robul este slobod de stă-pânul său.
20. De ce dă Dumnezeu lumină celui nenorocit și viață celui cu suflet amărît?
21. Celor ce așteaptă moartea și ea nu vine și care sapă după ea ca după comorile îngropate,

22. Celor care se bucură cu bucurie mare și sunt foarte fericiți că au găsit un mormânt,

23. Omului, a cărui cale e ascunsă, fiindcă Domnul l-a închis jur-împrejur.

24. Căci suspinul meu o ia înainte demâncării mele și gemetele mele curg ca apa.

25. Și dacă mă tem de ceva, iată că mi se întâmplă și de ceea ce mi-e frică vine peste mine.

26. N'am pace, n'am tihnă, nu mă odihnesc, zbuciumul mă covârșește ».

IV

1. Elifaz din Teiman prinse a grăi și zise:

2. «Să încercăm vorba cu tine, care ești atât de abătut? . . . Dar cine ar putea să-și stăpânească cuvintele?»

3. Iată tu dădeai învățătură multora și mâinile slăbite le încordai.

4. Sfaturile tale țineau drept pe cel șovăitor și genunchii care se îndoiau îi întăreai.

5. Iar acum când a venit necazul și la tine, ești topit și când te-a ajuns și pe tine ești îngrozit.

6. Oare cucernicia ta nu însemnează încrederea ta, nădejdea ta nu stă în desăvârșirea căilor tale?

7. Te rog, adu-ți aminte care este acel nevinovat care a pierit și în care loc cei drepți au fost șterși de pe pământ?

8. Precum am văzut eu, cei ce ară nelegiuirea și samănă silnicia le și seceră.

9. La suflarea Domnului, ei se risipesc, la răsufletul nărilor lui se nimicesc.

10. Răcnetul leului și glasul leopardului au amuțit și dinții puilor de leu sunt sfărâmați.

11. Leul se prăpădește când nu mai are pradă și puii leoaicei se împrăstie.

12. Un cuvânt s'a furișat până la mine și urechea mea a prins murmurul lui:

13. În ațintirea vedeniilor nopții, când somnul greu se lasă peste oameni,

14. Spaimă și cutremur m'au cuprins și m'au zguduit din toate oasele.

15. Un duh a trecut prin fața mea și tot părul de pe mine s'a zbârlit.

16. A stat drept în picioare (dar n'am cunoscut chipul lui) ca o arătare înaintea ochilor mei și am auzit o voce murmurând:

17. Oare poate să fie omul drept față de Dumnezeu? Murtorul poate să fie el curat față de ziditorul său?

18. Dacă chiar în slujitorii săi el nu se încrede și îngerilor săi le găsește greșală, :

19. Cu atât mai vârtos celor ce locuiesc în locuințe de lut și a căror temelie e țărâna. Ei sunt striviți ca o molie!

20. De dimineața până seara sunt măcinați, și pier pe veci fără să le mai știe nimeni de știre.

21. Firul vieții lor se rupe; ei mor, însă nu de prea multă înțelepciune.

V

1. Strigă acum! Fi-va oare cineva care să-ți răspundă? Și către care din sfinții (îngeri) te vei îndrepta?

2. Căci pe neghiob îl ucide necazul și pe nerod îl nimicește mânia.

3. Văzut-am pe nebun prinzând rădăcini, dar de grabă s'a năruit sălașul lui.

4. Copiii lui stau departe de mântuire; striviți sunt în poarta cetății și nimeni nu le vine într'ajutor.

5. Secerișul lui îl mănâncă unul care flămânzește și i-l ia din adăpostul de măracini și toată starea lui o sorb cei însetați.

6. Căci nelegiuirea nu iese din țărână, iar din pământ nu odrăsește truda,

7. Ci omul își face singur truda, precum vulturii zborul din înălțime.

8. Eu unul caut pe Cel Atotputernic și lui Dumnezeu îi pun înainte pricina mea,

9. Lui, care face lucruri mari și neprimitoare de cercetare, fapte minunate și fără număr,

10. Care dă ploaie peste fața pământului și trimite apa pe întinsul câmpiilor,

11. Ca să pună întru înălțime pe cei zmeriți și cei întristați să se ridice la izbăvire;

12. Care zădărnicește planurile celor vicleni, ca mâinile lor să nu îndeplinească sfatul lor;

13. Care prinde pe înțelepți în istețimea lor, așa încât sfatul viclenilor să se răstoarne:

14. Ziua mare ei dau peste întuneric și ca în miez de noapte dibuesc la amiază.

15. Dar Dumnezeu scapă pe cel dosădit din gura lor și din mâna unuia puternic pe cel sărac.

16. Astfel celui sărman îi vine iar nădejdea și nedreptatea își închide gura.

17. Iată, ferice de bărbatul pe care îl mustră Dumnezeu ! Certarea Celui Atotputernic să n'o disprețuiești,

18. Căci el rănește și el leagă rana; el zdrobește și mâinile lui tămăduiesc.

19. În șase turburări el te va izbăvi, și în cea de a șaptea, nevoia nu se va atinge de tine.

20. Când va băntui foametea, el te va scăpa de moarte, și în război din ascuțișul săbiei.

21. Fi-vei la adăpost de biciul limbilor bârfitoare și nu te vei teme de pustiire când va veni.

22. Îți vei râde de prăpăd și de fiarele pământului nu-ți va fi frică,

23. Pentrucă cu pietrele câmpiei avea-vei tovărășie și fiarele sălbatice vor trăi cu tine în pace.

24. Vedeai-vei că are parte de pace cortul tău și când vei cerceta locuința ta nu vei încerca dezamăgire.

25. Vei ști că urmașii tăi sunt numeroși și vlăstarii tăi ca iarba pământului.

26. Vei ajunge la mormânt la adânci bătrânețe, ca o gireadă de snopi de grâu, la vremea ei.

27. Iată aceasta este ceea ce am lămurit noi. Așa este ! Ascultă-o și învață-o, pentru tine! »

VI

1. Iov răspunse și zise :

2. « O, dacă amarul meu ar putea să fie cântărit, și nenorocirea mea de ar putea s'o pună cineva în brațele balanței !

3. Cu adevărat, atunci ar fi mai grea decât nisipul mării, de aceea cuvintele mele sunt fără noimă.

4. Căci săgețile Celui Atotputernic stau înfipte în mine; arșița lor înveninată o bea duhul meu și spaimetele Domnului vin în șir de bătălie împotriva-mi.

5. Oare zbiară măgarul sălbatic lângă pășunea verde și muge boul lângă nutrețul său ?

6. De altă parte, poți să mănânci fără sare o mâncare nesărată, și are vre-un gust albușul oului ?

7. Sufletul meu n'a voit să se atingă de ele; inima mea s'a scârbit de pâinea mea.

8. O, dacă ar fi să vie ceea ce mă rog și nădejdea mea de-ar îndeplini-o Dumnezeu !

9. De-ar porni Domnul să mă sfărîme și mâna și-ar întinde-o să-mi curme vieța !

10. Ar fi încă mângâiere pentru mine și aș tresălta — deși în dureri necruțătoare — fiindcă n'am pus sub obroc poruncile Celui Sfânt.

11. Ce putere am eu să mai aștept și care este țelul meu, ca să prelungesc nădejdea vieții mele ?

12. Este oare tăria mea tăria pietrelor și trupul meu este el de aramă ?

13. Nu sunt oare gol de orice razim și orice mântuire gonită dela mine ?

14. Celui desnădăjduit cuvine-i-se mila prietenului său, altfel acesta a năpustit frica de Cel Atotputernic.

15. Frații mei, m'au înșelat întocmai ca un puhoi de apă, întocmai ca albia puhoaielor trecătoare,

16. Care sunt acoperite de ghiață și în care se înfundă omătul.

17. Dar când începe topirea, au și secăt; când dă arșița peste ele, au pierit din locul lor.

18. Caravanele se abat din drumul lor, înaintează în pustie și-și pierd urma,

19. Caravanele din Tema se uită în toate părțile, convoaiele călătorilor din Saba nădăjduiesc în ele !

20. Dar au dat de rușine cu încrederea lor, oamenii au venit până la ele și rămân uluiți !

21. Tot așa sunteți voi acum, cu mine ; vedeți lucru de spaimă și vă cutremurați.

22. Zis-am oare : Dați și mie ! Sau : dăruți-mă cu ceva din ave-rea voastră ?

23. Sau : scăpați-mă din mâna dușmanului, sau : răscumpărați-mă din mâna împilătorilor ?

24. Dați-mi învățătură și eu voi tăcea, iar întru cele ce am greșit lămuriti-mă !

25. Cât sunt de pătrunzătoare cuvintele adevărului ! Dar ce și pe cine dojenește dojana voastră ?

26. Gândiți oare să mă judecați după vorbele spuse ? Dar vorbele unui desnădăjduit sunt ale vântului !

27. Sunteți în stare să aruncați sorții asupra unui orfan și să neguțatoriți un prieten !

28. Ci acum fiți buni și uitați-vă la mine și — pe obrazul vos-tru — dacă voi minți !

29. Veniți înapoi, vă rog ! Să nu fie nici o năpastă ! Veniți îna-poi, dreptatea mea e acasă.

30. E oare pe limba mea vre-o strâmbătate ? Sau cerul gurii mele nu mai poate să deosibească răutatea ?

VII

1. Oare nu e cătănie viața omului pe pământ și nu sunt zilele lui ca zilele unui salahor ?

2. Ca un rob care tânjește după umbră, ca un năimit care-și adastă simbria,

3. Așa și eu avut-am parte de luni de desnădejde și nopți de chin fostu-mi-au hărăzite.

4. Dacă mă culc, mă întreb : când se va face ziuă ? Și dacă mă scol : când va veni seara ? Și mă satur de zbuclumt până la asfințit.

5. Trupul meu e acoperit de viermărie și de rapăn ; pielea mea plesnește și puroiază.

6. Zilele mele au trecut mai repede decât suveica țesătoarei și s'au sfârșit fiindcă s'a sfârșit firul.

7. Adu-ți aminte, Doamne, că viața mea e numai o suflare și ochii mei nu vor mai vedea fericirea !

8. Ochiul celui ce se uită la mine nu mă va mai zări; ochii tăi vor căuta, dar eu nu voi mai fi.

9. Precum norul se distramă și se duce, așa și cel ce pogoară în împărăția morții nu mai vine deasupra.

10. Nu se mai întoarce în casa sa și sălașul său nu-l mai cunoaște.

11. Drept aceea și eu nu voi pune strajă gurii mele, ci voi grăi întru strâmtoarea mea și mă voi tângui, întru obida sufletului meu.

12. Sunt eu oare oceanul sau balaurul cel mare, ca să pui pază în jurul meu ?

13. Dacă cuget: Patul meu mă va mângâia și așternutul meu va lua ceva din jalea mea,

14. Atunci tu mă îngrozești cu vise și mă spăimântezi cu năluciri.

15. De aceea sufletul meu alege mai de grabă ștreangul, mai bine moartea, decât chinurile mele.

16. Mă prăpădesc, nu voi trăi cât lumea ! Dă-te în lături dela mine, căci zilele mele sunt o suflare !

17. Ce este omul că-l socotești atât de mare și-l pui atâta la inimă ?

18. Și-l cercetezi în toate diminețile și-l ispitești în toate clipele ?

19. Câtă vreme nu-ți vei lua ochii dela mine și nu mă vei slăbi nici cât să-mi înghit scuipatul ?

20. De-am greșit, ce ți-am făcut ție, păzitorule de oameni ? De ce m'ai pus țintă săgeților tale și am ajuns povară mie însumi ?

21. De ce nu ierți păcatul meu și nu treci cu vederea prihana mea ? Căci acum mă voi culca în țărână și tu mă vei căuta, dar eu nu voi mai fi ».

VIII

1. Atunci Bildad din Șuah prinse a grăi și zise :

2. « Până când vei înșira astfel de lucruri și cuvintele gurii tale vor fi vajnică vijelie ?

3. Oare Dumnezeu îndoiaie cumpăna judecății, sau Cel Atotputernic strâmbează dreptatea?

4. Dacă feciorii tăi au păcătuit față de el, atunci el i-a lăsat în plata nelegiurii lor.

5. Și dacă tu măneci către Dumnezeu și te rogi de îndurare Celui Atotputernic,

6. Dacă apoi te dovedești curat și fără de prihană, atunci el va sta treaz deasupra ta și va clădi la loc, după dreptate, sălașul tău.

7. Și va fi starea ta dela început o nimica toată, căci starea ta de pe urmă va crește vajnic.

8. Intreabă rândul de oameni de mai înainte și ia aminte la cele trăite și pățite de părinți.

9. Căci noi suntem de ieri și nu știm nimic, căci umbră sunt zilele noastre pe pământ.

10. Oare nu tocmai ei îți vor da învățătură, îți vor vorbi, și vor scoate dela inimă rostirea lor?

11. Crește oare papura fără baltă și rogozul se ridică fără apă?

12. Pe când e încă în floare și nu este cules, el se și usucă, mai înainte decât orice buruiiană.

13. Astfel este soarta celor ce-au uitat pe Dumnezeu și așa se risipește nădejdea celui nelegiuit,

14. A cărui biziuință sunt funigei, și a cărui încredere e pânză de paianjen.

15. El se reazemă de casa lui, dar ea nu ține; se înțepenește în ea, dar ea nu stă în picioare.

16. Plin de sevă, el stă în fața soarelui și în grădina unde se află își resfiră vlăstarii.

17. Rădăcinile lui se împletesc cu mormanul de pietre și în zid de stâncă se încleștează.

18. Dacă (Domnul) îl zmulge din locul lui, atunci locul îl tăgăduște: Nu te știi cine ești!

19. Iată-l deci, putrezind pe drum, iar din pământ vlăstărește altul.

20. Dumnezeu nu respinge pe cel neprihănit și nu ia de mână pe cei nelegiuiți.

21. Până ce gura ta se va umplea de răs și buzele tale de mare veselie,

22. Cei ce te urăsc se vor înveștmânta întru ocară și cortul celor răi nu va mai fi ».

IX

1. Iov deschise gura și vorbi:
2. « Cu adevărat, știu că așa este, căci cum ar putea un om să fie drept înaintea lui Dumnezeu ?
3. Dacă ar vrea să se certe cu el, n'ar putea să-i răspundă la nici o întrebare, dintr'o mie.
4. Prea înțelept și neclintit în putere precum este, cine i s'a împotrivit vreodată și a rămas teafăr ?
5. El mută munții din loc și ei nu prind de veste; el îi răstoarnă în mânia lui.
6. El zgudue pământul din așezarea lui, așa încât stâlpii lui se clatină.
7. El poruncește soarelui și soarele nu mai răsare și pune stelele sub pecetie.
8. El singur întinde cerurile și umblă pe deasupra valurilor mării.
9. El a zidit Carul Mare, Ralița, Pleiadele și cămarile stelelor din Miază-zi.
10. El a făcut lucruri mari și nepătrunse și minunății fără de număr.
11. Iată, dacă trece pe lângă mine eu nu-l văd și dacă se strecoară eu nu-i prind de veste.
12. Dacă pradă, cine poate să-l întoarcă îndărăt ? Cine poate să-i spună: Ce faci tu ?
13. Dumnezeu nu-și înfrânează mânia lui și sub el se încovoie toți soții lui Rahab.
14. Și atunci, eu cum o să-i răspund și cum o să-mi aleg cuvintele, în fața lui ?
15. Că eu chiar de aş avea dreptate, nu-i voi da nici un răspuns, ci mă voi ruga judecătorului, de îndurare.
16. Și dacă strig și îmi răspunde, totuși nu am credință că pune în ureche glasul meu,
17. El, care poate să mă sfărâme cu un fir de păr și care înmulțește rănille mele fără cuvânt,
18. Nu-mi dă răgaz să-mi trag răsufletul și mă satură de amărăciune.
19. E vorba de putere: El este cel puternic. E vorba de judecată: « Cine mă va chema în judecată ? »

20. Oricât aş fi de drept, gura mea mă osândeşte şi chiar dacă aş fi fără prihană, mă scoate vinovat.

21. Sunt oare fără de cusur? Eu singur nu mă ştiu pe mine şi viaţa mea o dispreţuesc.

22. E acelaşi lucru! Drept aceea, zis-am: Ori drept, ori nelegiuit, el îi nimiceşte!

23. Dacă vre o năpraznă aduce moartea deodată, el îşi râde de desnădejdea celor nevinovaţi.

24. Dacă o ţară a încăput pe mâna unui nelegiuit, el acopere faţa judecătorilor ei. Şi dacă nu el, cine atunci?

25. Zilele mele au fost mai grabnice decât un aducător de veşti şi s'au dus fără să vază fericirea.

26. S'au strecurat ca nişte lotci de papură, ca un vultur care se năpusteşte asupra prăzii.

27. Dacă zic: Vreau să-mi uit suferinţa, să-mi schimb înfăţişarea şi să fiu voios,

28. Atunci mă umple spaima de toate chinurile mele, ştiind că tu nu mă vei scoate nevinovat.

29. Trebuie să trec drept nelegiuit, şi atunci de ce să mă trudesz zadarnic!

30. Dacă m'aş spăla cu zăpadă şi mi-aş face palmele curate cu săpun,

31. Atunci tu m'ai băga în groapa cu lături, încât şi veştmintele mele s'ar îngreţoşa de mine.

32. Căci Dumnezeu nu este om ca mine, ca să stau cu el de vorbă şi ca să mergem împreună la judecată.

33. Între noi nu se află un împăciuitoar, care să-şi pună mâna peste noi amândoi,

34. Ca să depărteze varga lui de deasupra mea şi spaima lui să nu mă mai chinuiască.

35. Vorbesc atunci şi nu mă tem de el, căci eu în mine însumi nu sunt aşa (ca să am cuvânt de temere).

X

1. Sufletul meu este scârbit de viaţa mea; lăsa-voi să curgă slobodă tânguirea mea împotriva lui şi voi grăi întru obida sufletului meu,

2. Și voi spune către Domnul: Nu mă osândi! Deslușește-mă să știu pentru ce îmi cauți pricină?

3. Bine e din partea ta, când ești împilător și disprețuești munca mâinilor tale și ești surâzător la sfatul celor răi?

4. Ai tu oare ochi de carne și vezi lucrurile precum le vede omul?

5. Oare zilele tale sunt ca zilele omului, și anii tăi ca anii ome-nești,

6. Ca să cercetezi fărădelegea mea și să urmărești păcatul meu?

7. Măcar că știi bine că nu sunt vinovat și că nimeni nu mă poate scăpa din mâna ta.

8. Mâinile tale m'au făcut și m'au zidit, ca pe urmă să te întorci și să mă nimicești pe de-a-întregul.

9. Adu-ți aminte că m'ai făcut din pământ și că în pulberea pământului mă vei întoarce.

10. Nu m'ai turnat oare ca pe lapte și nu m'ai închegat tu ca pe un caș?

11. M'ai îmbrăcat în piele și în carne, m'ai țesut din oase și din vine.

12. Odată cu viața mi-ai hărăzit și harul tău, iar purtarea ta de grijă păstrează suflarea mea.

13. Iată ceea ce ți-ai ascuns în inima ta (acum știu că acesta era gândul tău):

14. Dacă păcătuesc, tu mă ții sub pază și de fără de legea mea nu mă dezvinovățești.

15. Dacă păcătuesc, vai și amar de mine! dacă umblu întru dreptate, nu cutez să ridic capul, sătul cum sunt de ocară și adăpat de ticăloșie.

16. Și cu toate că mă vezi sleit de puteri, mă vânezi ca un leopard și iar și iar vrei să te arăți spăimântător față de mine.

17. Tu împrăștăezi dușmănia ta împotriva-mi. Tu sporești mânia ta asupra mea și oștiri premenite trimiți ca să se lupte cu mine.

18. De ce m'ai scos din sânul maicii mele? Aș fi murit și nici un ochiu nu m'ar fi văzut!

19. Aș fi fost ca unul care n'a fost niciodată, căci din pânțele mamei mele aș fi fost dus drept la mormânt.

20. Nu sunt oare zilele vieții mele destul de puține? Dă-te la o parte ca să mă înviorez puțin,

21. Mai înainte ca să pornesc — de unde nu mă mai întorc — în ținutul întunericului și al umbrelor morții,

22. Țară de beznă și de întuneric și de haos, unde lumina e tot una cu noaptea ».

(urmează)

Pr. VASILE RADU și GALA GALACTION

S T A N Ț E

I

Atât ți-am privit trupul, că l-am furat cu ochii;
Atât ți-am sorbit glasul, că vorba ți-am răpit.
Doar umbra ta rămâne să miște vis de rochii
Și ce mai spui răsună ca un ecou slăbit.

Strâng vânt și strâng cenușă la pieptul lor de-o seară
Acei cu care poate credeai că m'ai înfrânt,
Când pătimaș în suflet adun ca 'ntâia oară
Lumina linii tale curată ca un cânt.

Dar dacă tot mai sufăr și încă sânger, nu e
Cum crezi că plâng făptura cu buzele de lut —
Plâng vremea care 'n mine nimicitoare sue
Cu moartea mea smulgându-ți eternul tău sărut.

II

Precum de orice lucru în zilele cu soare
O umbră își anină făptura de-amăgeli —
De tine mi-am prins dorul, rețea tremurătoare
De patimi, de suspine, de spaima că mă 'nșeli.

Supus el te urmează oriunde-ți duce pasul,
Nu poți scăpa de dânsul oricât de mult ai vrea.
Chiar și în somn alături de tine își ia masul —
Așa va fi să fie cât ține viața mea.

Dar când, eu mort, doar viersul acesta va rămâne,
Lumina lui chema-va de-acuma umbra ta.
Oriunde și 'n tot locul cuvintele-mi stăpâne
Vor ști să mi te lege și tu le vei urma.

III

Când râzi își scutur salba de rouă crengi în tremur,
Cu-o șoaptă chemi izvoare și iernile dezlegi,
La pasul tău, ca iarba pe câmpuri, mă cutremur
Și cu privirea floare de primăvară legi.

O taină mă 'nrudește cu tot ce te 'nconjoară.
Din mine pân' la tine duc mii și mii de punți.
Obrazul tău mă 'nvață pământu 'ntâia oară.
In ochii mari porți noaptea și ziua 'n dinți mărunți.

Ești cheia ce deschide comorile iubirii,
Ești zidul ce păstrează refugiul cel mai drag.
De ai muri, se pierde tot înțelesul firii
Cum pier, de le rupi firul, mărgelile șirag.

IV

Izvorul unde tânăr băusem altădată
Mi-întinde iarăși ceruri din alte primăveri —
Mi-e vara împlinită și toamna numărată;
Ce vrea cu mine soarta? Și tu ce mai îmi ceri?

Iubire aprilină cu zâmbete și cântec —
La jocurile tale nu pot să mai mă prind.
Ce mi-a fost viers pe buze în suflet mi-e descântec,
Când pătimașe vânturi vin totul pustiind.

Mai bine lasă spinul cu floarea lui de sânge
Stingher să înflorească și 'n toamna lui să stea,
Tu, care crezi că vremea și moartea se înfrânge,
Și treci înfășurată în biruința ta.

V

Nu-mi pasă dacă 'n juru-mi urzesc din ură oameni
Priviri iscoditoare și vorbe cu venin,
Cât timp în ochi și 'n cuget cu nimeni alta sameni
Și din adâncuri oarbe îmi nălucești senin.

Nu-mi pasă de e blestem sau har pe a ta buză,
In care cu nesațiu din plin m'am adăpat,
De ești un demon fraged sau o plăpândă muză,
De porți în piept cenușa sau focul inspirat.

Ești tu — și îmi ajunge să fii cum ești: unică.
Din sutele de veacuri, doar unul te-a născut;
Din miile de stele, doar o planetă mică;
Din toată omenirea, doar sufletu-mi tăcut.

VI

Pe rugul ce mă arde te vei urca odată.
In flacăra iubirii și tu te-i mistui.
Privirea ta de piatră, azi dură și curată,
Iși va topi seninul și se va adumbri.

Mândria frunții nalte se va lăsa umilă
Pe pieptul unde jarul dorinței va fi strâns,
Și limpedele zâmbet, ce n'a știut de milă,
L-o turbura ghehena fierbintelui tău plâns.

In vâlvătăi de patimi cădea-vor în cenușă
Trufașe brațe albe și visuri, la un loc.
Căci n'o să poți — ca mine — prin tainica ei ușă,
S'ajungi la nemurire, cu aripe de foc !

VII

Așa cum în furtună loviți trosnesc tufanii
Și-și clatină tulpina și-o surpă la pământ,
Iubirea ta cumplită îmi prăvălește anii
Și-mi spulberă frunzișul de amintiri în vânt.

Cu sila își deschide o neînfrântă cale;
Dă jos credinți de-o viață și îndrăgiri de-o zi,
Cu jertfa lor sporește puterea slavei tale,
Pe inima-mi pustie să poți în veci domni.

De-acuma ești stăpâna! Din mine până 'n zare
Nu zboară o dorință, nu tremură un gând,
Să nu ți se închine cucernic la picioare —
Și-ți sunt o alăută de laude sunând.

VIII

Să-ți pot uita făptura fugii în codru verde,
Și-am strâns în brațe, albă, tulpina unui fag —
Dar am simțit cu spaimă copacul că se pierde
In trup de fată, fraged și despuiat și drag.

Să-ți pot uita privirea, ascunsu-m'am în noapte,
Dar stelele cu ochii tăi galeși m'au găsit
Și glasul tău din umbră, în cântece și șoapte
De ape nevăzute, revine deslușit.

Atunci cu îndârjire am coborât în mine,
Durai o mănăstire pe temelii de gând.
Dar la altar, în locul icoanelor străine,
Mă aștepta obrazu-ți și îmi zâmbea plâpând.

ION PILLAT

DIN INSEMNĂRILE LUI SAFIRIM ¹⁾

De zece ani, Jupân Țenea Dupin stă țintuit în fotoliu, pocit de paralizia care-i muiase picioarele, îi strâmbase gura și-i luase puterea vorbei, — într'o noapte viforoasă, de pe urma unei grele supărări care-i fulgerase sufletul, spurcându-i-l cu mare ocară. Apropia atunci 50 de ani. Venise în țară, de copilandru, de peste Dunăre, gonit de urgia Turcilor, care îi căsăpiseră părinții. Muncitor și socotit, s'a înhămat la greul vieții ca băiat pe pricopseală în toptangeria unui negustor bogat și, gospodărind fără de odihnă, a ajuns cu vremea la *parte*, apoi tovarăș cu stăpânul. Când Dumnezeu l-a chemat pe acesta în lumea dreptilor, Țenea era negustor cu vază și cu avere frumoasă. Un îndemn, încolțit într'însul mai de mult, l-a făcut să-și slobozească ahtul inimii și să roage pe duduïța Profira, — fata fostului său stăpân, rămasă acum orfană, — să binevoiască a catadicsi să-i devie soție. Profira era o fată frumoasă, crescută în pension la Viena, vorbind bine grecește, nemțește și franțuzește, rușinată oareșicum de originea ei negustorească, pe care însă, mai ales pe vremea aceea, n'avea cum s'o schimbe. Boierimea era încă stăpână pe averea ei, neavând nevoie, precum a devenit cazul mai târziu, să-și aurească hrisoavele cu banii fetelor de negustori. Și duduïța Profira s'a milostivit, — cu o bunăvoință de marchiză, — să-l ia pe Țenea de bărbat, după ce, mai întâi, fantezia domniei sale l-a înnobilat. Alegându-se de numele dumnealui, — sârbesc sadea, — Dupin,

---

¹⁾ Fragment din romanul «Insemnările lui Safirim» care va apare în editura Fundației pentru Literatură și Artă «Regele Carol II».

care însă pe franțuzește poate să sune și altfel, a hotărît dintr'un început, — fără drept de împotrivire, din partea lui Jupân Țenea, ba cât pe aci să-l convingă și pe dânsul despre aceasta, — cum că tatăl jupânului a fost un nobil francez pribeag de pe vremea revoluției, statornicit, — după multe peripeții născocite de mintea isteță a dumneaei, în Serbia, ca dascăl de limba franțuzească. Și Jupân Țenea a primit, — pentru el ca și pentru toți ceilalți, — această poveste care, ori de câte ori sta de vorbă cu cugetul său cinstit, i se părea un fel de scoborîre în minciună, apăsându-l.

Coana Profira se făcuse acum mai frumoasă ca oricând, plină de lipici și iubea mare nevoie mare. Era frământată de aprinderi care curând o îndepărtară de firea liniștită a lui Țenea, mai bătrân ca dânsa cu 20 de ani, cumpănit în fericirea lui, răzimată toată pe dragostea, din ce în ce mai temeinică, cu care o învăluia. Dorințele ei ciudate, — cu nesăturată poftă de reînnoire și cu izbucniri de frenetică dragoste, care se topeau odată cu ultimul spasm, — o prăvăleau în spre aventuri de o zi, cu riscuri îndrăznețe. Teama de a fi surprinsă, urmările trecătoarelor ei iubiri, pe care le închipuia tragice, îi biciuiau simțurile și o încordau în spre noi plăceri. În smaraldul cu scipiri aprinse al ochilor, tremurau chemări în spre bucuria unei voluptăți pe care n'o dovedise încă. Adesea, privea cu o desprețuitoare ironie la bietul Țenea, — târît în vâltoarea afacerilor, devenit ursuz din grijile negustoriei, — și se căznea să dovedească într'însul ceva care s'o mustre pentru nelegiuitele ei rătăciri. Nu găsea nimic. Surâsul lui blând o irita. Felul lui de a dezmierda, ca pe un copil, îl prostea în ochii ei. Il disprețuia pentru felul umilitor, cum el se străduia s'o convingă de marea lui dragoste.

«Suflet bun ca pâinea coaptă, făcut să fie slugă...», — gândea seara, privindu-l cum se căznea s'o alinte, cum cerca s'o dezbrace, cum îi scotea ciorapii și-i acoperea cu sărutări picioarele, oftând.

Foarte arareori, — din cine știe ce, așa cum se năzare firilor bune, — Jupân Țenea avea și momente de violență. Când l-apuca, se făcea stacojiu și ncepea să strige de hăuia toată casa și se 'ngrozea toată suflarea din juru-i, dela robi și până la dulăii curții.

— L-au apucat damblalele pe *mutu-meu*, bombănea Coana Profi... Mitocan și nărăvaș. Are să mi-o plătească...

Și'ncepea să-și blesteme atunci născătoarea, și zilele, și ursita afurisită, care o osândise să trăiască cu un om așa de păcătos. Plângea cu istericale și sughituri, se făcea că dă în leșin, de-o trezeau apoi roabele cu oțeturi și tot felul de mirodenii tari. Cu clănțanituri și scrășniri din dinții ei de lupoaică, șuera :

— Ucigașule, călăule, ai să mă omori, fiară fără de inimă...

Jupânul, muiat ca o cârpă și rușinat, îi cădea la genunchi, îi strângea mânuțele în cuibul mâinilor lui păroase și îngăima întru iertare, cu inima frântă de durere :

— Profi, dragostea mea... Profi, iubirea mea...

Iar dumneaei, de abia ridica genele-i lungi 'de pe azurul marin al ochilor drăcești. Bietul Jupân cobora atunci vlăguit, ca după o bolire lungă, în prăvălia mare și boltită, întunecoasă ca o pivniță și plină de mărfuri. Acolo, între catastifurile de pe cantor, căuta să se regăsească și să-și vie în fire.

La toate aceste întâmplări azista Maia, singurul lor copil, născut la un an după căsătorie. Avea acum 6 ani. Arămie la chip, ca și tată-său, înfățișa o urîțenie atrăgătoare, sclipitoare de inteligență și înțelegere, pricepând mai mult decât i-ar fi îngăduit vârsta ei fragedă. Intre mamă-sa, care n'o iubea, și tată-său, pe care-l pricepea în durerea lui înăbușită, copilăria ei se petrecea tristă. Sufletul ei precoce nu putea să primească răutatea înăscută și acea revărsare frenetică a prisosului de viață, care colcăia în Coana Profira. Această neînțelegere creștea odată cu ea, făcându-și pe nesimțite, — dintr'o parte, ca și din cealaltă, — drum înspre negura urii.

Porniseră Muscalii război împotriva Turcilor. Se scurgea de peste Prut, pâlcuri-pâlcuri, oaste împărătească și se revârșa ca o negură peste tot cuprinsul țării. Pihotă cât iarba câmpului și călăreți de toate soiurile întunecau lumina.

Puțea văzduhul a iuft și a spirt. Pâlcuri peste pâlcuri mărșăluiau, — cu popasuri lungi prin cele orașe și sate, — în spre Dunăre. Jupân Țenea primise în cuartir, — după obrazu-i de negustor încăput, cu palat de case, — pe comandantul unei divizii de Cazaci, din garda imperială, cu tot statul lui major : ofițeri bătrâni, ofițeri mai tineri, iar alții cu mustața de abia mijindă. Toți însă, unul și unul. De luxul și risipa, care s'au revărsat din.

Belșug în casa Jupânului, a mers pomina. Oricât s'a necăjit Coana Profi să se întrecă cu oaspeții în rafinatele de gospodărie boierească, a rămas cu mult mai prejos. Toată argintăria dumneai, adusă taman dela Viena, toată faianțeria și gleseria de cleștar păleau față de cele ale ghenărarului muscălesc.

De dimineață și până noaptea târziu, masa sta întinsă, în sofrageria cea mare, încărcată cu fel de fel de bunătăți, gata să ospăteze pe oricine calcă pragul casei. Un șef bucătar și patru ajutoare, — plus ordonanțele căzăcești, — de abia pridideau cu gătitul. Șeful bucătar era un bețivan de frunte. Bea fără greș, după program, în fiecare zi. Când însă era încunostiintat să gătească mai deosebit, ca pentru musafiri mai de seamă, începea să înjure de necaz, bea pe nerăsuflăte, cam la vreo 2 sticle de rachiu ori de rom, după cum îi era mai la îndemână. Apoi, după ce da cuvenitele lămuriri ajutoarelor, spunându-le ce să-i pregătească, se trântea pe banca de lemn din coridor și adormea tun. Când sosea ceasul, oamenii lui îl deșteptau, stropindu-l cu apă, după care, cu ochii jăratec, susținut de două ordonanțe, — căci altfel nu s'ar fi putut ține în picioare, — începea să gătească mâncărurile, bolborosind, înjurând și spărgând. La ora fixă, masa era însă gata. Și ce masă! de primea ghinărarul numai mulțămiri și la rându-i chema pe bețivan sus, îi promitea râzând o sută de cnuturi, dacă s'o mai îmbăta și-i zvârlea în boneta albă ca neaua un pumn de ruble.

De băuturi nici nu se poate spune de câte feluri erau. Stau înșiruite, pe o masă anume, dela vutcă până la vinurile și șampania cea mai scumpă. Și beau rușii, de zvântau. Incepeau de dimineață, când plecau după treburi; beau apoi la zăcuscă, beau la masă și după masă, beau seara și beau toată noaptea. Când îi ardea rău pe gâtlej, se dregeau cu ceai. Două samovare mari, de argint, ardeau tot timpul în antreul cel mare. Cum l-apuca setea pe vre-unul, da drumul la șurup, umplea paharul, punea o bucată de zahăr pe limbă și sorbea băutura parfumată. Schimbaseră și obiceiurile casei. Pe Coana Profira, n'o slăbeau deloc. Care de care se'ntrecea în galanterii și'n cuvinte de duh. Iar dânsa, gătită și înfiorată toată, se mândrea să le arate cât îi de umblată, conversând cu dânsii pe franțuzește. Lui Jupân Țenea, — furat de griji și de treburi, — nu-i convenea zăifetul ăsta,

statornicit fără de întrerupere în casa lui și la care Coana Profira se simțea atât de bine. Deși cu respect pentru pravoslavnicile fețele luminatei împărății, nu odată i-a trimis cu gândul, pe țigănește, de unde au venit și adesea a ridicat ochii la icoane, rugându-se de Milostivul să-i cotorosească mai repede casa de ei.

Deși amărit tare în sufletul său, își da seama că nu se cade să-și dea pe față nemulțumirea și gelozia. A încercat odată să-i dea cu înțelegerea dumneaei, că nu-i frumos să stea toată ziua în mijlocul muscalilor, gudurându-se și primind toate glumele lor, dar și-a căpătat beleaua :

— Știu eu cum să mă port și cum trebuie să-mi țin rangul, n'am nevoie de lecții, — așa să știi dumneata... Eu nu-s bătrână și nici nu sufăr de ursuzluc... am destulă educație, ca să nu mă fac de râs, slavă Domnului!.. Ba nu zău, ce ai vrea? Să trec prin odăi, cu ochii plecați, să nu le răspund de cât la bună ziua lor, apoi să mă închid în iatac toată ziua, asta-i vrea, nu-i așa? Dar ce ar crede atunci despre mine, oamenii aceștia care vin dela Curtea împărătească, din mijlocul unei nobilimi elegante, și ce ar crede, mai ales, despre dumneata? Ei, ți-ar fi trebuit o slută, care să se fi întrecut cu slugile, toată ziua, la deretecac și la cuhnie...

Strivit sub avalanșa de imprecățiuni, spuse repezit și cu ton de tragedie, Jupân Țenea își strângea a frig blana, o privea lung, trist și cu tâlc, da din umeri, ofta și cobora în prăvălie, mormăind :

— Ce dracu de război o mai fi și ăsta, numai cu chefuri, cu dănțuială și cu băutură?... Lua-i-ar talpa iadului, mai curând...

Numai Katy, — fetița tatii, cum îi zicea dânsul, — își da seama de suferința lui, fără însă să priceapă adâncul pricinii, și nu știa cum să fie mai cu grijă și mai iubitoare.

Printre ofițerii generalului se găsea și un locotenent tânăr, prinț din neam mare, zugrăvit de frumos și tare năzdrăvan. Il chema Kolea, — adică Nicolae, — Koliușka, cum îi ziceau camarazii. Generalul îl iubea ca pe un copil al lui și făcea mare haz de toate drăciile pe care le spunea ori le pune la cale Koliușka.

Intr'o zi — cam înaintea prânzului — toată casa a început să se cutremure de niște boncănături ca de ciocan, care răbufneau, din spre scara cea mare, făcând să se zgâlție ușile și să clănțănească

geamurile în cercevele. Dădură buzna cu toții într'acolo. Și rămaseră buimaci, cu gura căscată. Koliuška suia scara, călare pe năzdrăvanul lui « Doneț », cal dresat ca la circ, care urca treptele în salturi regulate. Coana Profi s'a simțit dintru'ntâi ca scuturată de friguri, apoi, tot sângele i-a năvălit în obraji și și-a auzit inima zvâcnind să-i rupă pieptul. Apele, ucigător de fermecătoare ale ochilor ei, au încremenit cu sclipiri, sorbind în adâncurile lor frumusețea pofțicioasă a tânărului ofițer. Și a simțit, privindu-l așa, abătându-se asupra-i, cu vuet de ape revărsate, patima cea fără de stăvilă. Și i s'a dăruit, cu gândul, din clipa aceea, toată. L-ar fi strâns în brațe, acolo pe loc. Koliuška a făcut ocolul sălii celei mari, — în aplauzele azistenței, — a luat-o apoi pe coridorul cel lung, a vârit calul pe jumătate, — ca să-l poată întoarce, — în odaia lui Katy, care țipa îngrozită, și-a făcut drumul cu același meșteșug înapoi, coborînd în curte, unde lătratul câinilor s'a pornit furios. Jupân Țenea privea la bazaconia asta, prin geamul canțelariei prăvăliei, care da în curte. Admirația și-a exprimat-o lapidar: « Mama lui de turbat! ».

La zăcuscă, ciocnind cu Coana Profi, Koliuška îi șopti:

— Pentru dumneata, iubirea mea, am făcut aceasta.

Și se sfredeliră cu privirile, spunându-și, fără de cuvinte, făgăduinți de mari plăceri răscolitoare.

Și așa, luă început durerea cea îngrozitoare a lui Jupân Țenea, sortită să-l răpună.

« Pentru dumneata, iubirea mea, am făcut aceasta... » — îi șoptise pătimaș Kolea, și de-atunci, în casa lui Jupân Țenea, se cuibărise iarăși dragostea, de data aceasta mai mistuitoare în dogoreala ei înflăcărată, decât toți fiorii încercați în alte dăruiri trupești, de Coana Profira. Din tinerețea fragedă a ofițerului, se revărsa un prisos de energie afrodisiacă pe care femeia îl simțea cum trece și pulsează, cu îndemnuri în spre pofte niciodată săturate, prin vinele ei încordate, biciuind cu zvâcneli sângele care gonea întărâtat și care îi încingea cu fierbințeli, ucigător de dulci, trupu-i de șerpoaică, croit pentru înlănțuirii și frângerii, sub brațe vânjoase de voinic. După dezamăgirile dragostelor, dovedite întâmplător și ucise în clipa înfăptuirii, care îi lăsau trupul, în aceeași încordare de arc cu neputință de a fi destins,

pentru prima oară simțea, cum peste golul sufletului se așeza suspinul unei bucurii nemai simțite, de-a cărei pierdere se îngrozea. I se părea că toată viața ei stă cuprinsă în zilele de-acum care treceau repezi, grele de covârșitoare patimă. În fiecare gest, în fiecare gând, trăia Kolea. El era acela care surâdea în surâsul ei, tremura în clipirile genelor lungi și în cristalul lacrimii, se aprindea în jarul ochilor și sta întipărit pe buzele-i tot mai setoase de mușcătura săruturilor, lungi cât veacul. Toată făptura lui se topise în carnea ei, chinuită de poftă, și cu cât îl dorea mai mult, cu cât îl vrea mai al ei, cu atât creștea frica pentru clipa când i se va dăruia. Îndepărta, cu dureroase frământări, momentul acela care bătea tot mai apropiat, cerându-și prada. Avea credința că fericirea ei va să urce atunci în spre culmile luminii pentru ca, apoi, tot atunci, să se prăbușească în neguri. La început, o timiditate copilărească, nemai încercată, îi paralizase mijloacele de seducere, cu care de atâtea ori, cinică și fără pic de rușine, își potolise setea. Copilandrul acela, cu îndrăzneli neîngrădite și cu mărturisiri de plăceri nebănuite, îi strecura o teamă care o ferecea, îndurerând-o. Se simțea fără de ocrotire, față de năvălirea vijelioasă a acestei iubiri, pe care o socotea, — mințindu-se cu bună credință, — drept singura care o încercase până atunci. Se înroșea toată, ori de câte ori vorbea cu dânsul și se socotea pierdută, ori de câte ori Kolea, sigur de atotputernicia lui biruitoare, începea să-i suspine, cu vocea timbrată de-o vibratoare tristeță, iubirea lui de rob.

Zilele se petreceau în strângeri repezi de mână, în priviri încărcate de destăinuirii, în sărutări fluturate din tremurul buzelor, în scrisori pe care și le treceau îngrijorați, pândind momentul care să le topească trupurile în fiorul păcatului, pe care dânsa, cerșindu-l cu toți porii făptuirii ei, îl vrea totuși cât mai îndepărtat, ca o supremă, crudă și neiertătoare răsplată, după care trebuia să vină noaptea muștrărilor și chinul marilor aduceri aminte, atunci când el va fi departe și pentru totdeauna.

Potriveau să se întâlnească, așa din întâmplare, prin coridoare, pentru ca în străfulgerarea clipei să-și rupă gurile în apropieri începute cu atingeri sfioase și terminate în mușcăturii.

Și toate acestea le înfăptuiau, cu seninătate, fără grijă de cei din juru-le, convinși că nimeni nu bagă în seamă această continuă joacă a dragostei, pe care însă toți o urmăreau cu o crescândă

curiozitate. Ofițerii, siguri de izbânda finală a lui Kolea, așteptau ziua, în care s'o ghidească din înfățișarea biruitorului. Generalul, cu oarecare grijă, — nu de aventură, ci de urmările ei, — atrase părințește atenția lui Kolea, să fie mai stăpân pe sine și-i dădu să înțeleagă că nu-i imposibilă o mutare din statul major al diviziei în regimentul din care făcea parte. Iar Jupân Țenea își da seama, din felul tot mai urcios al dumneai de-a se purta cu dânsul, că ceva se petrece, ceva care scăpa mijloacelor sale de cercetare, în timpul scurt pe care îl îngăduiau daraverile să-l petreacă acasă. În ochii Coanei Profi, cetea mai mult decât indiferența disprețuitoare cu care se obișnuise când, seara, târziu, rupându-se din atmosfera sindrofiei din salon, — unde ascultase, dusă de pe pământ, coruri căzăcești și cântece din balalaică peste care pluteau chemările dragostei, — intra în iatac să se culce. Privirea i se oprea asupra Jupânului, care, culcat de mult, se trezea, pentru ca repede apoi să treacă la al doilea somn. O scârbă, amestecată cu un fel de teamă, o cuprindea atunci și dezbrăcându-se se minuna cum de-a putut trăi atâta amar de vreme cu un astfel de om și cum de nu și-a făcut seama singură. Privindu-și trupul gol în oglindă, o apuca jalea pentru toată această frumusețe:

— Iată, pentru cine m'a făcut Dumnezeu, așa cum m'a făcut . . .

Și nu odată, Jupânul, tresărind din somn, a surprins săgetări încărcate de ură, trimise din minunații ei ochi, întunecați și înrăiți, care-l fixau cu licărituri de cruzime. În astfel de momente, ea uita tot ce omul acesta bun se străduise să facă pentru dânsa. Toată iubirea lui, așa cum se pricepuse să i-o dovedească, toate umilințele și toate îngăduințele, precum și completa încovoiere a personalității lui, nu-i spuneau nimic. Până atunci îl disprețuise:

— Nemernic, născut să fie slugă . . .

Dar, de când clocotul dragostei își revărsase arsura peste făptura ei, simțea că-l urăște.

Picase toamna, o toamnă umedă și friguroasă, cu umbre grele în amurgurile scaldate de ploaie. Zvoneau vești despre lupte crâncene, în care pierise muscălime multă. Intr'o după amiază, la ceai, generalul spuse, liniștit, Coanei Profi:

— Cred că veți scăpa în curând de toate neajunsurile pe care, fără să vrem, vi le-am pricinuit. În curând, cel mult peste două

săptămâni, voi fi cu Cazacii mei dincolo. Se pregătește o mare bătălie.

Profira a încercat să-și compue surâsul de rigoare și să găsească răspunsul afabil cerut în astfel de împrejurări, dar s'a pomenit exclamând, cu pătrunzătoare durere :

— Cum ?

Și ochii ei au încremenit mari și pierduți, însemnați pe mărgeaua lor marină cu pecetea groazei. A simțit năvălindu-i în suflet vuet de ape mari și în tâmpile au izbit-o ciocane. Un singur gând stă înfipt ca un piron, în mintea-i rătăcită :

— S'ar putea una ca asta ?

Și'n noaptea aceea, Jupân Țenea, cu ochii împăienjeniți de somn, la lumina săracă a candelii dela icoane, a văzut-o sărutându-și îndelung și pățimaș albeața brațelor și mai apoi a auzit plâns cu suspine, năbușit în perină.

Cu mare îngrijorare, a dat s'o dezmierde. Dar l-a înghețat răspunsul tăios, care i-a încins sufletul cu lovituri de bici :

— Lasă-mă'n pace... Nu pot să te sufăr, auzi ? Cum de nu înțelegi, — cum ?..

Bietul om n'a mai închis ochii toată noaptea, frământându-se cu fel de fel de gânduri. Câteodată i se părea cum că ar înțelege ceva, dar se scutura ca de niște închipuiri urâte ce nu-și pot avea locul sub acoperișul casei lui.

— Să iubească ? — Dar pe cine ?

Trecu pe dinainte-i pe toți oaspeții lui nepoftiți și, deodată, în negura minții luminară, cu scăpărări de cremene, privirile a doi ochi purtători de patimi în noaptea de catifea a pupilelor :

— Koliuška !

Nimicuri observate în trecăt și căroră nu le dăduse nici o însemnătate, sclifoseli de-ale Profirei, anume convorbiri, atitudinea ei tot mai vrăjmașă față de dânsul, dar mai cu seamă ochii aceia purtători de poftă, toate se legau acum, se susțineau, statornicind temeinic în sufletul Jupânului îndoiala care sfâșie cu meșteșug drăcesc :

Să fie într'atât de păcătoasă ?

Dimineața, înainte de a părăsi iatacul ca să coboare în prăvălie, spuse Coanei Profira, blând și sfătos :

— Cred că ți-au trecut nevricalele de azi noapte, care numai întâmplător te-au îmbolnăvit... Multe înfăptuește omul cu

gândul, muncit de atâtea câte se zbat, fără de voia sa, într'însul... Dar, cum pe gândul său, numai el e stăpân, dacă păcatul e săvârșit numai așa, n'are cum să fie dovedit, necum pedepsit.

Și cum dânsa îl privea disprețuitor dintre perine, cu brațele largi încolăcite în jurul capului, Jupânul, cu nespusă milă în glas, adăogă :

— Profi, dacă te muncesc diavolii, gândește-te la Katy... Văd că de mine n'ai îndurare. Ea nu trebuie nici măcar să bănuiască vreodată, cum că maică-sa a fost în stare să umple casa de ocară...

Fără de nici o tresăritură în suflet, — ca și cum n'ar fi auzit nimic, — ea continua să-l privească, rece și îndepărtată, despărțită parcă printr'un abis de tot ceea ce fusese viața ei de până atunci. Un singur gând îi sfrederea mintea și o singură dorință, — care îi părea mai mare decât toate cele purtate vreodată de vre-un suflet omenesc, — îi agita simțurile. Ochii lui Kolea acopereau goli-ciunea trupului care se dăruia pe când buzele lui se lipeau dintr'odată, într'un sărut monstruos pe întreaga ei făptură, ușoară ca un fulg în marele spasm pe care ea îl ghicea asemuior fiorului morții.

Și'n ziua aceea, l-a avut al ei, în odaia lui, unde s'a furișat și unde el o aștepta. Citise, în privirile ei, împlinirea făgăduinței. Ca și cum cuvintele ar fi rupt vraja tainei în care se scufundau, gurile lor mute s'au încleștat, brațele lui au stăpânit biruitoare trupul înfiorat, pe când din adâncuri vechiul gest reapărea nou în repetirea lui banală. Teamă de a fi surprinși trecea o năbănită și sălbatecă voluptate înlănțuirii care-i contopise. Aceleași cuvinte, totdeauna tinere în gârbovita lor bătrânețe, vin acum, printre sărutări oboșite, pe buzele lor :

— Toată viața mea stă de-acuma prinsă în zâmbetul tău, în ochii tăi, în toată făptura ta dumnezeiască...

— Iubirea mea, singura, cui mă lași? Ce am să mă fac eu, când tu vei fi departe?

Și pe când el, biruitorul, o dezmierda cu îngăimări de cuvinte aprinse, în ochii ei umezi licărea încă extazul nebuniei trăite.

— Trebuie să plec... Dar de-acum așteaptă-mă oricând. Voi veni mâine, și poimâine, și'n toate zilele și...totdeauna, dădu să zică dânsa, dar cuvântul muri nerostit. Toată durerea ce

va veni și toată fericirea trăită trecu în sărutul pe care și-l dădură îndelung.

Zilele treceau. Ei își trăiau dragostea, folosind fiecare moment prielnic, tot mai însetați și mai robiți fiorului. Jupân Țenea, — întunecat și închis, — se frământa, văzând și nevroidnd totuși să vadă, înțelegând și tălmăcind totuși altfel, dorind din tot sufletul să rămână în chinul îndoielii. Tot mai bine așa, decât certitudinea năruirii vieții lui nepătate.

Retrăia trecutul, împletind îndepărtate bucurii cu mâhniri vechi, care dela început statorniciseră ritmul căsniciei lui. Cerce-tându-se, — cu probitatea inerentă sufletelor simple, — căuta în fundul conștiinței pe care o răscolea, să-și găsească vre-o vină care, scoborîndu-l în propria-i stimă, să îndreptățească uritele purtări ale Profirii.

— Ursuz și ciufut, — cum îi striga dânsa, ori de câte ori o apucau *nerfele*, — voi fi fiind, — își zicea Jupânul, că, de, când trebuie să ai în fiecare moment mintea încordată și când toate gândurile ți-s prinse în plasa atâtor îndeletniciri negustorești, nu poți să zbunguești după poruncă, nici să trăncănești la fleacuri, turnând cuvinte de duh, de dragul ochilor muierii. Iar câteodată, se prea întâmplă, necăjit cum te vei fi aflând, să te-apuce și-o toană de mânie, care să te facă să-ți ieși din sărite, spunând vorbe de ocară, dar — după astfel de înfățișări se cântăresc cele bune ale omului? Și apoi, lipsitu-i-a vreodată ceva? Avut-a vre-o dorință și nu i-am împlinit-o? Cerut-a dânsa dezmierdări și nu i le-am dat, cu toată căldura unei inimi iubitoare?

Și torsul gândurilor Jupânului se oprea aici. N'ar fi putut să înțeleagă vreodată, oricât de limpede i s'ar fi spus, cum că pe albia sufletului omenesc, — odată cu zidirea din urmă, — s'au așternut și zac nebănuite îndemnuri care zvâcnesc încet, cu clocot surd vreme îndelungată, pentru ca apoi, dintr'o dată, fără de nici o cauză palpabilă, să izbucnească cu revărsări de lavă, mistuind însuși sufletul chinuit ce le-a purtat, moștenire a atâtor existențe care, din negurile neființei, vor încă să-și impună poruncile, dar mai cu seamă să strige pătimaș, frenetica bucurie de-a trăi, pe care n'au izbutit s'o risipească pe de-a'ntregul, în scurtul lor popas prin viață. Pentru Jupân Țenea, bilanțul socotelilor scris în catastiful sufletului Profirei ducea la o singură încheiere:

— Cătea nărăvașă!.. Șerpoaică fără de suflet!.. De bună seamă, nu-i acum pentru întâiași dată când calcă strâmb.

Apoi, cleștele îndoielii îi strângea iarăși judecata : dar dacă cumva toate arătările mint ? Cine poate să descurce oare adevărul adevărat, tupilat în ascunzișurile sufletului muieresc ? Bietul om simțea atunci cum toată ființa lui, gata să se prăbușească, cerea disperată sprijin punții șubrede pe care însuși se căznea s'o întindă peste marea lui durere. O singură mângâiere îi rămăsese și un singur rost : Catinca, — nu Katy, — cum îi schimonosise dumneaei numele. O mare mulțumire îi răcorea sufletul, dându-și seama că nu-i frumoasă, că n'a luat nimic din farmecul drăcesc al mamă-sei și că 'n sufletul ei fraged s'au statornicit bunătatea, mila și înțelegerea.

Katy și-a isprăvit lecțiile, și-a așezat cu grijă cărțile în săculețul de pânză, apoi a ieșit în coridor și a rămas cu nasul lipit de geamlâc, privind cum se cerne ploaia prin lumina murdară de afară. Cât va fi stat așa, n'ar putea să spună; dar deodată a auzit șoptituri în spre capătul care da în sala cea mare și, întorcând capul într'acolo, a văzut — de atunci, s'a tot întrebat neconținut : *a văzut?* — pe mamă-sa cu brațele încolăcite în jurul gâtului lui Kolea, pe care-l săruta îndelung, așa cum niciodată nu-i mai fusese dat să vadă. Și a rămas împietrită, cu inima făcută mototol, cu răsuflarea gătuată. Dâșii n'au simțit-o. Intr'un târziu, a dat buzna în cămăruța ei, și acolo a plâns mult, dându-și seama, — fără să poată pătrunde până 'n adâncul rostului întâmplării, — că mama ei a săvârșit o faptă rea, care nu se cuvine să mai fie spusă nimănui. Pe ea, mai des certată decât dezmiertată, n'o sărutase maică-sa niciodată cu atâta plăcere. Și a adormit în seara aceea, cu apăsătoare jale în sufletul ei plâpând, ca să se trezească apoi curând, în plâns pe care-l plânge acum reținut, cu oftături năbușite în perină, ca să n'o audă Despa, roaba care a dădăcit-o. Dar Despa a auzit-o :

— De ce plângi, îngerul mării. — Ce ai visat ?

— Nimic.

— Păi atunci, de ce plângi ?

— Știu eu, m'am pomenit așa . . .

— Doamne, Maică Precistă . . . ce-o mai fi și năzdrăvănia asta ! Cum să te trezești așa, plângând fără rost . . . Te-o fi luat cu frig ?

— Mamă Despo, se poate să vezi ceva, care numai să ți se pară că-i așa, dar care să nu fie?

— Vai de mine, fata maichii, ce cimilituri îmi dai să tălmăcesc la miez de noapte... Ce te-a apucat?

Și Despa îi ia mânuțele să vadă dacă-i ard și-i încearcă cu dosul mâinii obrazii și gâtul:

— Mi-e frică că te-i fi îmbolnăvit... M'aș duce să scol boierii.

— Nu, să nu faci una ca asta... n'am nimic, zău, n'am nimic. Pe semne, cum ai zis și d-ta, am visat ceva, dar nu mai țin minte... Uite, n'am nimic. Și Katy se căznește să rădă.

S'a prefăcut apoi că adoarme. Târziu, cu ochii deschiși mari în spre negura tavanului, geme neputând să gonească imaginea care o va urmări multă vreme: brațele albe ale mamă-sci, încolăcite în jurul gâtului lui Kolea și gurile lor încleștate într'un sărut nesfârșit de lung.

Și lacrimile dau iarăși năvală.

Din vâltoarea în care îi asvârlise dragostea, ei nu mai primeau nimic din lumea de-afară. În vuietul revărsărilor de senzații, continuu reînnoite, murea tot ce nu erau ei, iar la porțile de foc ale patimii, se oprea înțelegerea lor. La început mai temători, apoi tot mai imprudenți, foloseau orice prilej întru glorificarea păcatului, prin a cărui înfăptuire se socoteau deasupra obișnuitelor îngrădeli meschine. Indemnuri nebune îi împingeau spre îndrăzneli, de unde pândea neobosită pierzania. Se căutau pretutindeni, se cereau veșnic împreună și nici nu mai cercau să ascundă, — măcar de ochii celorlalți care acum văzuseră în deajuns, — întâlnirile zilnice din odaia lui, unde stau zăvorâți, cu ceasurile.

În privirea lor purtau, cu străluciri învăpăiate, flacăra plăcerilor furate. Drapați în mândria lor erotică, gustau cu deliciu sfidarea ce se resfira din frământarea voluptoasă a trupurilor, croite pentru nestinsă înfiorare. Glasuri din adâncuri necercetate, le răscoleau simțirea, le biciuiau nervii, niciodată destinși, purtând marele spasm până în spre culmile unei dureroase fericiri. Superba lor tinerețe sta deasupra vremii. Și totuși zilele se scurgeau, scurte pentru dâșii, cât secundele.

Peste 7 zile, Divizia lui Kolea pornea spre Dunăre.

Gândul că în curând se vor despărți, că ea va rămâne singură, osândită să-și petreacă restul zilelor lângă Țenea, între pereții casei care ocrotise atâta iubire, unde fiecare colț păstra ceva din sufletul patimii trăite și unde fiecare lucru i-ar fi vorbit despre dânsul, o înnebunea.

— A! dacă el se va întoarce...

De această reîntoarcere lega toată viața ei. În ceasurile lor de dragoste, când, după nebunele înlănțuiri, își mărturiseau durerea ce-o simțeau că se va abate destrămătoare, el îi făcuse mari fângăduințe. Și se vedeau fugari, prin imensitatea stepelor muscălești, zburând în spre moșiile lui libere și dăruite pentru totdeauna, — dacă el se va reîntoarce.

O singură dorință rămăsese neîndeplinită, în toată această goană a dragostei. Nu avuseseră a lor, întreagă, măcar o noapte. Și iată că, într'o zi a Sâmbetei, pe la amiază, Jupân Țenea spuse Coanei Profira :

— A venit Mărin logofătul, cu socotelile dela Mierlești. Sunt multe de pus la cale, pe acolo... Plec mâine 'n zori, pentru vreo trei-patru zile...

Și zicând astfel, a privit, cu sfioasă și mută rugămintă, în ochii femeii, care scăpărau de bucurie. Și n'a mai cuvântat alt nimic, până 'n clipa plecării, când deșteptând-o, caldă, din așternut, a sărutat-o apăsător și i-a spus :

— Ai grijă de Catinca...

După plecarea lui Țenea, zaifeturile nu mai conteniră.

Oaspeții care, în curând, trebuiau să pornească într'acolo de unde îi pândea moartea, căutau s'alunge gândul chinuitor, furând clipelor tot ce puteau ele să dea ca plăcere imediată.

Generalul decreta ades, cu glasu-i cavernos de bețiv, asupra căruia alcoolul nu mai avea nici o putere, sentințe filozofice :

— Viața n'are însemnătate prin durata ei, ci prin felul cum știi s'o trăiești. Chestie de meșteșug... O sută de ani, un an, un ceas sau o clipă, sunt tot una față de cele veșnice... Vorba-i, să profiți! — Când apuci ziua, freac'o, stoarce-i tot, căci nu știi dacă mai apuci răsăritul de mâine...

Și, după ce surâdea melancolic, coborînd pleoapele bolboșite peste ochii împăienjeniți, cădea pentru câțva în extazul unei visări

somnolente, pentru ca, apoi, tresărind brusc și scuturându-se cu fiori, să înghită pripit patru-cinci păhărele cu coniac. Sugându-și satisfăcut mustățile, fixa cu ochi de țintaș, un punct în perete și rezeza cu un bobârnac, păhărelul gol: « Allons donc, — Et voilà! Coup de maître... ». Gestul se repeta, după alte patru-cinci coniacuri. Jocul de cărți, băutura și cântecele țineau până în zori.

În atmosfera aburită a salonului, Coana Profira își făcea apariția, îndepărtată de tot ce-o înconjură, prinsă toată în același gând: Kolea. — Cu decența gazdei rămase singură, se retrăgea repede, scuzându-se că-i oboșită. Ofițerii surâdeau cu tâlc, știind bine că, peste puțin, pentru același motiv, va dispărea și Kolea.

De trei nopți, Coana Profira trăise, — așa după cum visase, — ceasuri neturburate, în brațele lui Kolea. Pătimașă lor contopire, — frântă în înfiorări, purtată cu o frenetică nebunie, prin toată gama simțurilor, cu urcușuri în spre izvoarele vieții și senzații de vertiginoasă prăbușire în hăul neființei, — zmulgeau spasmului făgăduinți de noi plăceri, și'n oboseala voluptoasă a trezirii, ei simțeau arsura dogoritoare a biciului de foc, cu care, mai târziu, îi va chinui amintirea. Peste apele turburi ale poftelor ei, niciodată săturate, Kolea azvârlise puntea de oțel a tinereții lui. În vatra odăii lui Kolea, trosneau încinși buștenii, iar ei se dăruiau, — superbi în nerușinarea atât de cinstită a goliciunii, — pe-o blană albă de urs. Când își reveneau, după veacuri, parcă, de pierdere în neființă, odihna trupurilor trezea frământarea chinuitoare a gândului. El știa că pleacă și că va duce cu el, — acolo unde poate se va amesteca, pentru totdeauna, în geamăte și scrâșniri de dinți, cu țărîna, — amintirea celor mai voluptoase clipe, trăite în scurtu-i popas prin viață. Ea însă, care pentru întâia oară simțise, — după atâtea dăruiri, care sfârșeau odată cu marele spasm, — copleșind-o iubirea, ea privea cu ochii rătăciți, măriți de patimă și chinuiți de desnădejde, trupul minunat și plin de făgăduinți al amantului.

— Kolea, cui mă lași?

Și-și trecea genele lungi, în atingeri abia simțite, peste obraji și pieptul tânărului.

— Ce mă fac eu fără tine?

Asemeni unui leit-motiv, el răspundea, înlănțuind-o puternic:

— Am să mă întorc, iubirea mea, odorul meu, zâmbetul meu...

Și'n momentele acelea, el nădăjduia într'o întoarcere...

Și așa trecură trei nopți.

În a patra noapte, în spre cântatul cocoșilor, Țenea s'a întors dela țară. I-au deschis poarta doi robi, caleașca a huruit pe caldarâmul curții, ușile grajdului și ale șopronului au clămpănit și au scârțăit. Ei n'au auzit nimic. Jupânul a intrat, cu strângere de inimă, în iatac. Patul era făcut, dar neatins. Știa, era convins că așa va găsi patul, și totuși... pe drum, se mângâia cu gândul, că s'ar putea să fie și altfel...

Ce mână blestemată îl gonește din odaie și-l împinge, — contra vrerii lui de om nenorocit, — pe coridorul întunecos care duce la odaia rusului? Voia dumnealui ar fi fost s'o aștepte, — cu stăpânită furie și prefăcută liniște, — în iatac... Și-acolo, odată intrată spurcata, s'o judece și s'o osândească, nevăzuți și neștiuți de nimeni. Și totuși un îndemn drăcesc îl mână de-alungul coridorului. Calcă ca pisica. De ce? Ce-o să vadă mai mult decât își închipuia, mai mult decât știa că se'ntâmplase? Ar fi vrut să se întoarcă înapoi; altă pornire însă, venită din străfunduri de vieți, pusese stăpânire pe dânsul. Și'n negură clipi un punct luminos. Era gaura dela broasca ușii rusneacului... «mama lui de parșiv». Iși auzi bolborositul glasului ca și cum ar fi grăit tare, și simți cum îi pocnesc vinele sub năvala sângelui care clocotea cu svâcnală. Se simțea umflat și-și dădea cu părerea că o să-i crape fierea. Ochiul drept i se pironi pe licăreala găurii dela ușa blestemată.

Ei n'auziră nimic. Linși de lumina flăcărilor, goi ca'n rai, se dăruiau, nebiruiți prin oboseala care le ținea simțurile încordate, cu mlădieri și spasmi suspinate, cu geamăte de ucigătoare plăceri și împreunări de guri, care așteptau parcă să soarbă sufletelor, fiorii morții. Din văzduhurile pe unde-i plimbase patima, coborau acum încet pe pământ, el ținând-o încă, — cu brațe moi, tot mai moi, — sub stăpânirea trupului care se destindea.

O hârșietură de ghiară pe ușă și un sgomot de grea prăbușire veni din afară. Ușa clănțâni prelung din țâțâni. Se descleștară brusc, cu ochii măriți de spaimă și se priviră năucii. Sudoarea le îmbrobodase fruntea, iar pielea li se strânse a rece. Cât vor fi stat așa, înțepenii? Un geamăt șoptit, ca ecoul îndepărtat al unui muget îi trezi. El începu să se îmbrace repede. Profira își aruncă capodul și dete să tragă zăvorul. O clipă de șovăială, apoi liniștea primejdiei,

— asemeni nesimțirii, — coborînd într'însa, deschise brusc. Dar dintr'un salt, sări, în brațele lui Kolea. Zguduită de groază, cu ochii pironiți în spre bezna din coridor, arăta cu mâna întinsă: Acolo!

Făcut mototol, în prag, zăcea trăznit Țenea.

Se auzi zicând: « Trebuie cărat de-aci ». Liniștea clipelor grele o făcuse să-și revie. Se simți iarăși stăpână pe puterile ei.

Luă unul din sfeșnicele de pe masă și ieși hotărîtă în ușă. Inge-nunchiă și puse sfeșnicul pe podea. Din ochii lui holbați și înroșiți, Țenea o străpunse fioros.

— Pentru numele lui Dumnezeu, creștine, ce ai? Ce-ai pățit? De unde mi te-au betegit așa?

Jupânul, 'mut, continua s'o țintuiască, înfiorător de crunt, cu privirea-i de ghiață. Se simți săgetată până în moalele capului. Ocolindu-i privirea, se adună toată, se plecă în spre ghemul de carne fleșcăită și, încordându-se, îl apucă de umeri, căznindu-se să-l ridice. Mugetul sălbatec, cu bolboroseli repezite, o făcu să se scoale. Se întoarse în spre ofițer, care, îmbrăcat și cu țigara în gură, privea scena, neînțelegător parcă de tragedia pe care capriciul lui o făcuse să se abată peste casa în care vremelnice își făcuse poftete.

— Kolea, vino de mi-ajută, să-l ducem în odaie. Nu-l putem lăsa așa, să-l vadă toți, — uite se face ziuă. . .

Rusul se execută mecanic. Il încleștă de sub grumaji, cu brațele lui vânjoase, pe când Profira îl săltă de picioare. Un muget și mai crunt de data aceasta izbi cu bolboroseli în gâttelele jupânului. Il duseră așa, până în iatacul de culcare de unde, cu câteva zile mai înainte, plecase la moșie, spunând Profirei: — Gândește-te la Catinca. . .

Kolea s'a strecurat ușor afară neîndrăznind să-i mai vorbească.

Profira l-a dezbrăcat, ca pe un mort. L-a frecat apoi cu oțet aromatic, ca să-i pue sângele în fierbere. De geaba. Era flească tot. Din când în când, mugea ca dobitoacele și privea sălbatec de crunt, în ochii dumneaei.

— Vezi, Țeneo, gura aia. . .

Și cum se pleca să-l așeze mai bine în perine, mâna stângă a paralicului se mișcă, într'o grea încercare, și-o palmă de fier căzu, cu pluțait greu, pe obrazul jupânesii.

Ingrozită, Profira dădu buzna în camera medicului polcovnic al diviziei, pe care cu greutate îl trezi din somnu-i adânc. Se culcase mahmur, în spre crăpatul zorilor. Cu vorbe repezite și cu accente de covârșitoare durere în glas, îl lămuri, cum că dumnealui, abia întors dela moșie, a fost lovit de dambla. Doctorul își puse papucii, îmbracă halatul și urmă pe Coana Profi în camera unde zăcea Jupânul. După multă suceală și răsuceală, canonindu-l urît, fără să se sinchisească de mugetele bolnavului, spuse dumneaei, cum că într'adevăr, jupânul a fost lovit de o congestie cerebrală, — de dambla cum se spune, — și că, după toate cele pipăite, va rămâne, cu jumătatea dreaptă a trupului, moartă pentru totdeauna. Mâna și piciorul stâng sunt zdravene.

— Și cât o să ție asta, suspină Coana Profi?

— Poate câteva zile... — poate câteva luni și se prea poate câțiva ani...

Și ani după ani, — cinsprezece la număr, — a pățimit Jupânul.

Se numi tutore peste averea Jupânului, nevolnic de-a și-o mai chivernisi, Nicu Kaliforos, tânăr frumos, cunoscut îndeajuns de familie și în deosebi de Coana Profira.

Și în răstimp, odată cu durerile făcute stâlp în casa care-i adăpostise, Divizia de Cazaci o porni în spre Dunăre. Din noaptea aceea de pomină, Kolea, — în cele câteva zile, cât mai stătu sub același acoperiș cu dânsa, — se feri să se găsească singuri. Aceeași stinghereală o mâna și pe dânsa. Moartea înceată, cu îndelungi pătimiri, așternuse umbra-i oloagă peste iubirea lor și zidise stăvilă dorinței, — mai mult a ei, — de a se regăsi. În dimineața plecării, odată cu mulțumirile și politețele de rigoare ale Generalului și ale suitei, rostite în capul scării, — Kolea, cel din urmă, sărutându-i mâna apăsă, îi șopti:

— Am să mă'ntorc, iubirea mea...

Ea n'a răspuns nimic. L-a privit doar, cu ochii aceia muiăți în azurul mărilor, lung, îndelung. O liniște de stepă îi șoptea: « n'am să-l mai văd... ». Și'n sunet de trâmbiți și pocnet de copite pe caldarâmul uliței, muscalii lăsară în urmă cetatea.

Cu mult apoi, zile după zile, Coana Profi, în umbrele asfințitului sau în tresărituri de miez de noapte, simțea brațele lui Kolea înșfăcând-o vânjos, cu azvârlituri pe blana de urs, apoi adesea, îngrozită, alunga vedenia unui trup sfârticat de

împunsături, lăsat pradă muștelor pe un câmp acoperit de leșuri.

Jupân Țenea, din fotoliul ispășirii păcatelor altora,—ale lor sau poate cine știe ale cui,—îi simțise cum se cară. Nici măcar oftatul ușurării nu i-a umflat pieptul. La ce bun acum? Minteia îi rămăsese limpede și gândirea tot atât de precisă, ca în vremea când socotea la cel din urmă gologan, marfa din prăvălie. Iși da seama de tot ce se petrece în juru-i. Avea privirea cruntă pentru toți, în afară de Katy, care sta, aproape tot timpul, lângă dânsul, îi vorbea, îl mângâia, îl ajuta la toate nevoile, îi servea mâncarea și-i umplea ciubucul, —lung până în podea, —slăbiciune de care Jupânul nu se putuse lipsi. Pentru Coana Profi avea aceeași privire cruntă, același muget de fiară cu bolboroseli în gâtlee și adesea, când prin instinctul care-l încunoștiința fără greș, că Nică Kalifaros a petrecut noaptea în casă, primea pe Catinca cu geamăte și ochi înlăcrămați. Iar dacă din întâmplare, Coana Profi intra la dânsul, fășneață și cu licăriri drăcești în ochi, mugetul umplea odaia, pe când cu stânga, —rămasă zdravănă, —învârtea ciubucul a bici, gata să izbească.

Și așa, pătimit-a Jupân Țenea, până în ajunul logodnei Catincai cu Conul Manolache, când și-a dat sfârșitul, fără nimenea lângă dânsul. L-au găsit țeapăn, cu stânga încleștată pe ciubuc, cu pledul făcut ghemotoc sub picioare, —ca și cum ar fi încercat să-și înzdrenească, printr'o ultimă efortare, trupu-i beteag,—și cu ochii sticloși, înghețați de vedenia nopții neuitate, care-i ucisese jumătate din trup.

De ce, scriind toate acestea, în tăcerea de moarte a chiliei, retrăesc aveau cele petrecute? Povestea tragică a Jupânului, am știut-o doar din crâmpielele povestite de Maia, atât cât a putut ea păstra din vijelia de odinioară. Desăvârșitu-o-am eu, eu cel de-acum, sau strigoii care trăesc în mine și care, înfierbântându-mi mintea, m'au dus cu ani înapoi pe locurile unde s'au petrecut toate cele scrise aci? Retrăesc suferințele lui Țenea din noaptea cea nelegiuită pentru el și atât de blând iertătoare pentru mine. Cine grăește mai adevărat în mine acum... Profira sau Țenea? Unde-i păcatul? Atâta frumusețe putea oare să se ofilească sub îmbrățișările însemnate la calendar de un om care nu putea să înțeleagă

zvâcneala sângelui și setea bucuriei de a trăi, decât în marginile socotelii catastifului, cu rânduială și rost, asemeni dulceții pe care o iei seara și dimineața. A iubit-o. În Profi însă, de bună seamă zvâcneau vieți scurse de mult, căroră eternitatea le rămăsese datoare...

Peste ochii holbați și crunți ai lui Țenea, peste ciubucul lui învârtit a bici, gata să pocnească, peste mugetul lui de fiară însângerată, din ungherele chiliei, se încheagă, — pată albă, — bonețica Babicăi, bărbia ascuțită și buzele tivite peste gingiile fără de dinți, surâsul plin de iertare care flutura pe fața-i crestată de zbârcituri și ochii, minunații ei ochi, cu reflexe schimbătoare ca smaraldul valurilor, păstrătorii înfiorărilor de odinioară... O șoaptă, căzută ca o binecuvântare, mă moaie: « Tu m'ai înțeles, dragul mamii, pentru că frânturi din clopotul meu, de altă dată, au trăit în tine și te-au frământat... ».

Sticlesc florile de gheață în geamuri. Iar lumina lunară revarsă în mine acorduri din Sonata lui Beethoven. Tot pe ger năpraznic, am dus-o pe Coana Profi într'un sicriu mic ca de copil, — greu de atâta viață trăită vijelios și isprăvită cu poveri, — și am îngropat-o sub albul zăpezii cimitirului.

N. M. CONDIESCU

CUM INCEP UN VEAC ȘI O CĂSNICIE

XVII

Filipache trecu Vineri seara pe la poarta Spitalului Filantropia și primi din mâna portarului două scrisori; una era pentru el, cealaltă pentru un medic militar, dela Cercul de recrutare Slatina. Elvira recomanda lui Filipache să caute pe adresant și împreună cu el să meargă în casa bătrânilor Boruzescu. Era tocmai ceea ce voise Filipache. Ce putea să facă Elvira mai mult?.. Totuși scrisoarea Elvirei, scurtă și uscată ca o rețetă, îl învălui pe Filipache în nu știu ce abur de desiluzie și de tristețe.

Acasă își pregăti sacul de călătorie și a doua zi — după o noapte de somn agitat și întrerupt — porni la gară, în dimineața încă fără de auroră. Nu spusese nimic celor de acasă despre întâlnirea cu Elvira și despre scrisoarea ei de recomandație. Serioase, pline de grijă, amintindu-i când d-na Filipache când Antonina precauțiunile călătorului înțelept, mama și soția îmbrățișară pe Doru, la pragul verandei, și Doru plecă în pas de exersat alergător.

Elvira ar fi dorit să-l însoțească până la gară. Doru se opusese. E prea de dimineață, e frig și umed — suntem doar în Februarie! — și apoi nu există, pe pământ, lucru mai inutil și mai elegiac decât să conduci pe cineva la gară...

Mai era o jumătate de oră până la plecarea trenului. Călători, erau puțini, mai ales cei pentru clasa întâi și a doua. Trenul era la peron și Filipache găsi o jumătate de compartiment goală. Când trenul ieși din gară, după lungi minute de așteptare, un început de ziuă, blafard și încețat, stinse candelulele vagonului.

Filipache își luase cu el câteva cărți și caietul de note. Le lăsă sus în plasă, nedesfăcute, și privi prin geam, cu ochii duși, fuioarele lungi de ceață, care se încurcau în pădurile desfrunzite, se târau pe fundul văilor și se topeau pe dealuri. Filipache, cel ce făcuse de atâtea ori drumul Piatra-Olt-București, recunoștea gările, își amintea pădurile și rechemă numele pâraielor cu șea de poduri... A trecut pe aci, în opt ani consecutivi, cel puțin de câte opt ori pe an... O mică viață de impresii adunate, de preocupări bizare (cu puțină numai într'un cap de copil năzdrăvan), o comoară întreagă de visuri și de aspirații absurde!.. Se gândește la anii de școală, la înrâurirea asupra lui a câtorva profesori excepționali, se gândește la camarazii apropiați și la juvenila lor tovarășie din cursul superior... Toate au fost stele imaginare, grabnic înecate în aurora vieții reale! Toate au fost jerbii de scânteii, ridicate dintr'un foc de paie!.. Ar trebui ca, la pragul bacalaureatului, școala secundară să adauge cursului de psihologie o anexă practică preventivă și cohortativă: Copii, voi intrați acum în viață, pe poarta bacalaureatului... Sunteți ca niște miei grăsuți, prostuți și cu lână multă, care intră într'o leasă de mărăcini... Vă spun dinainte, vă fac atenți, vă deschid ochii că veți fi jumuliți de lâna voastră, până la piele, până la sânge!.. Vă e capul plin de planuri, de fantasmagorii eroice, de bizuințe nebunești și de convingeri de Făt-Frumos... Praful se va alege de toate aceste iluziuni și așteptări!.. Descărcați din ele cât puteți mai mult! Aduceți-vă aminte de acel dialog al lui Lukian din Samosate, unde luntrașul Styxului, poznașul unchiaș Charon nu primește în luntre pe niște sofști decât după ce-i despoaie de toate pretențiile, de toate sofismele, de toată retorica, de toată îngâmfarea lor intelectuală și după ce le mai retează cu toporul și bărbile și sprâncenile!.. Așa va proceda viața cu voi!..

Filipache pune pe Boruzescu lângă Bujoreanu, pe Badea Jiu lângă Lara Teobald, pe Edgar Spata lângă Cochințu și dincolo de toți aceștia pe sine însuși... Nu se poate plânge că el a pornit la drum mai prost decât toți ceilalți... Poate dimpotrivă, căsătoria lui, fără să se fi gândit prea mult la ea și fără să aibă prea mult meritul ei, este fapta cea mai înțeleaptă pe care ar fi putut s'o facă... Filipache știe bine că unii din acești prieteni, sub aparențele lor complimentoase, îl socotesc un nerod și socotesc

nerozie căsătoria lui, venită odată cu majoratul și mai înainte de recrutare. Dar aci urma alege... Vom vedea mai târziu cine a avut dreptate. Singur Bujoreanu face excepție, poate și Boruzescu, dar Bujoreanu mai mult... Rămâne însă ultima dovadă: căsătoria pe care Bujoreanu o vede apropiindu-se...

Filipache are un fel de siguranță curioasă (exterioară și periferică) despre situația lui... Simte bine că, față cu toată lumea și în comparație cu amicii lui, el a avut, căsătorindu-se cu Antonina, un adevărat noroc, o puternică garanție de trăinicie casnică și o solidă temelie pentru eventualitățile viitorului, și bune și rele. Dar iată acum gelozia soartei, iată lașitățile și trădările inimii, iată fluxul ispitelor!

În această oră de singurătate și de revenire, Doru dă la o parte din fața ochilor conștiinței, orice văluri de echivoc și de auto-înșelăciune... Dincolo de orice ambiguitate și de orice măgulire literară, Doru simte că se desenează ispita și primejdia... Cum se numește și unde poate să-l ducă acest interes pe care îl poartă Elvirei Iatropol?... Amară este analiza! Penibilă e sinceritatea! Dar cine e dator să le practice, înaintea oricui, dacă nu un iubitor al spectacolelor sufletești? Doru face a doua oară această experiență a simțirii care se alterează și se logodește suferinței.

Treci printre semenii tăi, sănătos, treaz, suficient de egoist și de nepăsător. Ești stăpân pe impresionabilitatea ta și o lași să funcționeze — piano — atâta cât îngăduie un hedonism echilibrat, și atâta cât viața normală și tihnită nu se turbură. Dar într'o zi, într'un ceas, o figură nouă, sau una pe care ai văzut-o cu indiferență, de mai multe ori până acum, lucește în ochii tăi într'un chip cu totul nou. Intorci capul și o privești a doua oară, a treia oară... Curios! Cum se face că până acum n'ai observat cât de distinsă este figura aceasta și câte taine făgăduiește tainei inimii tale!..

Te întâlnești de mai multe ori cu această ființă, care începe să facă gol în jurul ei. Cauți pretexte de vorbă, inventezi interese comune, te convingi pe tine singur că ai treburi acolo unde locește sau unde se arată această pretendentă la împărăția sufletului tău... Dacă ai vorbit cu ea, îți rămâne în ureche, câteva zile, câteva săptămâni, timbrul vocii ei. Ți se pare o armonie întregă, inedită, în cuvintele pe care ți le-a spus. Te urmărește glasul ei!..

Dacă ești un tip mai mult vizual decât auditiv, te urmărește claritatea și azurul privirilor ei, sau focul negrelor diamante, din ochii ei... Și treptat, ființa ei întreagă — surâsul ei, obrajii ei, părul ei de aramă, clădit în diademă cu fiori de rubine și de aur — se preface în fantasma fluidă, tenace, atotprezentă care umple gândul tău devastat și insomnia nopților tale. Nu mai ești bun de nimic... Muncești prost, ești tare de urechi, fugi de lume, te ascunzi în camera ta și — culmea nenorocirii! — ajungi poet și scriitor de epistole, chiar dacă n'ai isprăvit clasele primare!

Golul se mărește în jurul icoanei adorate. Toate pornesc dela ea și la ea revin. Soarele lui Dumnezeu nu este mai singur și mai stăpân, în splendoarea cerului, cât ajunge să fie, în sclavia inimei tale, obrazul ei de trandafiri. Vrei să știi de unde vine, cine sunt părinții ei, pe ce tărâm, lângă ce izvoare, sub ce streășină de codri, sau în ce mahala prea fericită și-a petrecut copilăria... Ai vrea să vezi pantofiorii cu care s'a dus la școală întâia oară. Ai vrea să strângi și să faci depozit sacru din toate fotografiile pe care le are... Sau, dacă nu are nici una, vei cheltui comori de imaginație, de abilitate, de viclenie, și vei vărsa toată punga ta săracă pentru o fotografie nouă. Dacă are frați, surori, o mătușă anostă și plictisitoare, neamuri vulgare și insuportabile... toți îți vor apărea interesanți, pe toți îi vei servi, pe toți îi vei transforma în aur, grație acestei puteri de înfricoșată alchimie, pe care o varsă în tine iubirea alchimistă.

Ai vrea s'o culegi și s'o aduni numai pentru tine pe această ființă unică pe pământ: din tot ce-a văzut, ce-a atins, ce-a iubit până acum. Ai vrea s'o culegi din soarele și din cerurile copilăriei, din florile culese pe sub muncele, din amintirile mamei, din amintirile suratelor de joc, din cărțile pe care le-a citit, din cataloagele școalei unde a învățat, o, dar mai ales din ochii care au privit-o cu drag, pe când tu n'o cunoșteai, din inimile rănite, poate, când a ta bătea teafără, depărtată și neștiutoare!..

Dar ce este și mai îngrozitor este că toată această hipertrofie sufletească, această amestecare a nebuniei cu mintea clară, acest potop care nu cruță nici pe proști, nici pe inteligenți, se distramă, se dezumflă și intră în pământ cu aceeași grabă furtunoasă cu care au venit.

Cât de dulce și de drag creștea lumea spre cer, acum un an, când Filipache o iubea pe Antonina !.. Ce freamăt de misticism, ce primăvară de clopote de aur peste toate dealurile și peste toate văile cu mânăstiri ale Moldovei ! Filipache simțea în jurul lui, în ultimul an al secolului al nouăsprezecelea, o negrăită adiere, de rugăciuni creștine, de murmure de orgă și de persuasiuni supra-pământești... Antonina era la Mânăstirea Văraticu, Antonina era în chilia ei de studentă, Antonina era la Facultatea de Litere... Și crini ningeau din cer peste mânăstirile Moldovei, pe potecile Antoninei și în sânul ei de fecioară înțeleaptă !

Căpitanul Naum Filipache a apărut intempestiv și (brutal ca un adevărat militar) a prefăcut în cazarmă casnică paradisul iubirii lui cu Antonina. Tot mirajul, tot necunoscutul, toată pânda după destăinuire și toate impaciențele farmecului s'au înnecat în proză, în realitate fără văluri și în satisfacție care nu mai costă nici o încordare. Și când blonda, subțirica și dulcea lui Antonină a ajuns tovarășa de chilie, martorul de fiecare ceas al vieții lui, un fel de supliment trupesc și sufletesc, care nu mai dă nici o emoțiune, iată, prin frunzele ce se scutură, printre florile ce se desfoiază, o primăvară nouă, o nouă apocalipsă de soare arzător, de necunoscut imperios, de vrajă feminină și de patimă biciuitoare ! Antonina e luna care alunecă spre asfințit, argintie și pe jumătate disparentă; Elvira este astrul nebuniei renăscute și toride, care incendiază azi tot orizontul.

Iubește pe Elvira. I-a intrat în inimă încet, fățarnic, perfid, cu voia și fără voia ei. A luat-o mai întâi drept o mesageră a poeziei, drept o soră a celor nouă muze. *Licet poetae* !.. Un imaginativ, un complicat are uneori nevoie să iasă din regimul bucătăriei conjugale și să poștească fazanițe și căprioare... Elvira este prietena intimă a Antoninei. Ce primejdie putea să fie ? Și poate că de partea Elvirei, într'adevăr nu există nici o primejdie. Adevărul este că Filipache *construște* pe Elvira, nesigur și ignorant în privința psihologiei ei. La început, a simțit-o cochetă, trădătoare și antipatică. Alături de Antonina — nevinovată, modestă și neocrotită — Elvira părea un diavol impertinent și provocător. Cum s'au schimbat lucrurile, numai într'un an și câteva luni !.. Azi Elvira e subjugătoare și dătătoare de obsesii, ca pomul cel încărcat cu roade interzise, din mijlocul Paradisului. Dar, ce

știe, ce vrea, ce gândește, ce așteaptă Elvira, sub fruntea ei de Venere de Millo? Mister și iar mister. Și Filipache o urmărește cu mii de gânduri spioane, caută să afle cine sunt colegii, șefii, prietenii ei mediciniști sau streini de medicină, simte pe grumaji un munte de nesiguranță strivitoare și de întrebări dezaastroase... O medicinistă! o apropiată doctoriță! o intelectuală emancipată și o familiară a tainelor fiziologiei umane!..

Și Filipache iubește pe Elvira, adică porțile Iadului și sulful în clocote al geloziei!.. Ce face ea în acest moment?.. De sigur că, înconjurată și curtenită de colegi, luată foarte mult în seamă de șeful clinicei, trece și trec cu toții din salon în salon, cercetând și discutând cazurile, dela pat la pat, amestecând teoriile științifice, descoperirile de ultima oră, cu glumele doftoricești, cu cancanurile facultății și ale spitalului, cu aluziile străvezii, cu geloziiile și intrigile fatale breslei lui Esculap, ca și celorlalte bresle... Elvira este o excelentă medicinistă... Incepe să fie, printre colegi (și chiar în opiniunea profesorilor ei), o mică autoritate... Frumoasă, mândră, ironică, trebuie să fie, între culise, și mult bârfită... S'o gândi ea în clipa aceasta la el, Filipache, cel ce duce în sân, scrisoarea ei, dar mai ales chinul acestei iubiri zănatice și nedemne de mărturisire?

Trenul lui Filipache oprise într'o gară mică. I se păru că așteptarea se prelungește. Se gândi: Poate e vre-un alt tren care vine spre noi sau ne ajunge din urmă... Intr'adevăr, un vuet greu și sacadat se apropia de trenul oprit în gară. Un tren accelerat, pornit din București după personalul lui Filipache, trecu zguduitor și falnic, gonind spre Slatina, Craiova, Vârciorova... Filipache ar fi poftit să ia trenul acesta cu prețuri majorate, dar Antonina îl sfătuisse înțelepțește să facă economie, întru cât nu avea nici o grabă și nici un interes să ajungă la Slatina mai înainte de amiază.

Prin geamul compartimentului biruia o lumină alburie de zi cernută printre nori. Negurile de dimineață se ridicaseră, dar de prin văile cu pâraie la fund răzbeau aburii pământului care presimțea apropierea lui Martie. Câmpia se arăta infinită, dezbrăcată și neagră. Câteva crâmpes de pădure, care atingeau calea ferată, mai păstrau, ici și colo, frunzele roșcate și persistente ale tufanului și ale carpenului. Satele de pe coaste se adunau rudimentare,

prididite de acoperișuri de coceni și de paie, în jurul bisericilor costelive sau în jurul vreunui conac mai arătos.

Filipache nu intrase niciodată în Slatina. O vedea din tren, din zăvoaele și dela Podul Oltului, cum se vărsa din deal spre Olt; dar până acolo nu urcase niciodată... Făcuse cu Boruzescu multe planuri de vacanță — zile petrecute la conacul lor, băi în Olt, o fugă până la Drăgășani, la coptul strugurilor... — dar nimic nu se îndeplinise din toate aceste visuri din liceu. Soarta voia acum ca Filipache să intre în casa prietenului său, când el e bolnav departe, la Mănăstirea Neamțu, iar bieții lui părinți plini de dureri trupești și sufletești... Cum îi va găsi pe bătrâni? Cât de gravă o fi starea mamei lui Boruzescu?.. Filipache și-a făcut socoteala să rămână la noapte în conacul Boruzeștilor... Știe, din descrierile prietenului său, că sunt două-trei case, odăi pentru mosafiri, și destul belșug și bună gospodărie. Dar, tot așa o fi și acum, când stăpâna casei e bolnavă?..

Oricum, unchiul lui Boruzescu, omul de muncă de azi, și cu soția lui sunt și ei în gospodărie, ca să primească și să aibă grijă de mosafiri... Mai este de crezut că Boruzescu a dat de veste părinților săi că Filipache va veni să-i cerceteze... Bietul amic!.. Câte întrebări, câtă anxietate, câtă teamă stau suspendate deasupra zilelor lui! Filipache e decis să vorbească părinților lui Boruzescu despre noile speranțe și despre noua perspectivă de însănătoșire care i s'au deschis, acum în urmă. Firește, va înfățișa lucrurile cu tactul și cu delicateța dictate de buna lor prietenie... Dar Filipache se întreabă iar și iar: Ce va fi să iasă pentru viața și pentru inima lui Boruzescu, din puțin comuna lui întâlnire, cu doftorița dela Agapia? Iată că și în viața lui Boruzescu răsare o doftoriță!.. Da, însă, pe când la Boruzescu ar fi de dorit ca întâlnirea să fie cu noroc și spre sănătate, la el, Filipache, întâlnirea cu Elvira nu poate să fie decât spre zbucium deșert și spre pagubă...

Și totuși, un diavol îl întreabă pe Filipache, dintr'un colț al cugetului: Ești sigur că dragostea Elvirei — numai de ți-ar da-o! — ar fi să fie numai spre pagubă?.. Știi tu până acum ce este viața, lângă mica ta pedantă de Antonina? Știi tu cum ard cazanele patimii și legea inexorabilă că orice mare artist trebuie să facă... *un petit plongeon, là-dedans*?... Când vei aduna tu experiența diversă, rănile glorioase ale iubirii, meșteșugul virtuozului pe

clapele inimei, dacă vei merge, țaca-țaca, pe șoseaua ta conjugală, în toate zilele vieții tale, lăsându-ți hățurile cu sfințenie, fără pic de capriciu și de primejdie, în mânușițele Antoninei?.. Ei, băiete, un poet mare, un artist care-și zgudue epoca: iubește furtuna, riscurile și trăsnetele, caută aventura și emoțiile, își dă drumul — pentru flori de măr, pentru un capriciu, sau pentru ochii « ei » sau pentru eliberarea Eladei — își dă drumul din leagănul azurului în prăpăstiile morții!..

Filipache își caută echilibrul în șaua unei argumentări contrare... Nu vreau nici atâta slavă, nici atâta dezastru... Cred că, de felul meu, mă înrudesc cu eroii și cu păpușile lui Anatole France... Aș dori în cursul vieții mele să mă întâlnesc mai des cu înțelepciunea și mai puțin cu pasiunea... Poate că nu sunt, poate că nu voi fi nici atât de formidabil poet pe cât năzuesc să fiu. Este o legitimă biziunță a poeziei, când clocotește într'un suflet de douăzeci de ani, să-și caute calea și subiectele printre aventuri și cataclisme... Dar antica înțelepciune, dar lecțiile lui Socrate și ale lui Zenon au și ele o nobleță și o măreție subjugătoare. Toți gânditorii vechi și noi, toți dascălii omenirii și în deosebi ai tinerimii propovăduesc înfrânarea patimii inferioare, laudă pe cel ce știe să se stăpânească și încununează pe tânărul virtuos... De ce extravagantele și temeritățile unui temperament de artist dezechilibrat ar fi să le luăm ca modele de conduită, iar viața discretă, pașii mășurați și eroica stăpânire de sine ar fi de aruncat la muzeul de antichități?.. Și apoi, ce grozavă vitejie mi se cere, în împrejurările de față?.. Să rămân om de onoare și soț devotat unei soții adorabile, care se luptă să mă echilibreze și să mă scoată din pornirile mele spre boema literară și spre psihologia decadentă!..

Filipache se trezi din lunga lui reverie, când auzi pe conductor vestind pe călători:

— Slatina, mă rog!..

Își dădu seama că merindele așezate de maică-sa și de Antonina în sacul lui de călătorie au rămas împachetate... Ar fi fost mai bine să mănânce ceva, dar, fără îndoială că la Boruzescu acasă nu va rămânea flămând.

Gara Slatina apăru solitară în platoul de deasupra Oltului și fără nici o destăinuire: în ce parte vine orașul și cam câți kilometri

sunt până acolo... Filipache coborî din vagon, cu hotărîrea să caute imediat o trăsură și să meargă drept la conacul Boruzeștilor. Peronul gării era aproape gol. Vreo zece călători coborîră din vagoanele de clasa a treia, printre ei câțiva flăcăi chemați la recrutare. O doamnă care așteptase trenul venea spre Filipache. Avea o căciuliță de astrahan, un văl des pe ochi, legat elegant peste căciuliță, și o blană tot de astrahan... Filipache se gândi: Nu cumva o fi mătușa lui Boruzescu, sau vre-o verișoară a lui, și vine pentru mine?... Dar cine a putut să le spună că sosesc azi și cu trenul ăsta?..

Doamna se opri în fața lui Filipache. Prin vălul alb răzbeau niște obraji aprinși ca inima rodiei. Doamna izbucni în răs:

— Bine ai sosit, d-le Filipache!..

Lui Filipache i se păru că trenul și gara încep să danseze...

— Visez? Innebunesc?... D-ră Elviro!.. D-ta ești!..

— Ține-ți firea, amice!.. Nu e obligator să leșini... Eu sunt, firește... Te-am păcălit... Scrisoarea pe care ți-am dat-o e o farsă... Hamal, ia sacul domnului și du-l în restaurant... Acolo lângă masa rezervată, unde e și bagajul meu...

XVIII

Gândurile și simțirea lui Filipache, sorbite un moment în fluxul surprizei covârșitoare, reveniră impetuoase în biruința refluxului:

— Te rog, d-ră Elviro... Să facem câțiva pași dincolo de peron...

Ii apucă brațul și ieșiră din stație, în direcția din care venise trenul.

— O, d-ră Elviro, cât mă faci de fericit!.. Iată cea mai încântătoare întâmplare din viața mea!.. Cât îți mulțumesc!.. Cât îți sunt de recunoscător!

Elvira avu o mișcare bruscă. Iși scoase brațul din mâna înfiorată a lui Filipache și se opri locului:

— Pentru ce, d-le Filipache?... Ce poate să te facă atât de fericit?... Eu te ajut pur și simplu să-ți îndeplinești o datorie de prieten... Te-a rugat Boruzescu să dai pe la el pe acasă și să vezi pe maică-sa care e bolnavă... D-ta ai gândit că ar fi foarte bine

să apari lângă bolnavă cu un medic... Cu un pic de fantazie și de perversitate romantică, am făcut așa ca să fiu eu acest medic dorit de d-ta... Asta e totul!.. Suntem doi prieteni care ne-am întovărășit în gânduri bune și în caritate serviabilă, spre a mângâia inima unui prieten comun... Nu exagera meritele mele...

Filipache se simți transpirat, rușinat și ridicul. Încercă să vorbească, dar numai găngăvi:

— D-ră Elviro... De ce te joci cu mine?.. De ce-ți place să mă rușinezi ca pe un școlar, prins și dovedit de dascălița lui... că... iubește chiar pe dascăliță?..

— D-le Filipache nu-mi place să aud, pe nemâncate, ultimele d-tale proiecte literare... Iată că trenul pleacă... Haidem la restaurant... Ești invitatul meu...

— Dar, pentru numele lui Dumnezeu, spune-mi cel puțin cum ai ajuns în gara Slatina!..

— Lîmpede ca bună ziua!.. D-ta ai plecat din București cu trenul personal... Iar eu am plecat după d-ta, cu acceleratul! Și am sosit înaintea d-tale cu aproape o oră, după ce te-am ajuns din urmă și ți-am luat înainte...

— D-ră Elviro!.. Și toate astea numai și numai ca să fii fantastică și caritabilă?..

— Nu e destul? Ce-ai fi mai poftit d-le Filipache?.. Dar să știi că mi-e foame!.. Am pus la cale un mic « menu », atâta cât mi-au îngăduit resursele restauratorului din gara Slatina și arta lui culinară... Avem supă cu zdrențe, pui cu smântână și încă un pui la frigare... Am îngrijit și de trăsura... Peste o oră vine să ne ia cea mai elegantă birjă din Slatina... Acum să mâncăm!

Ca să nu pară prea cocoloșit pe lângă Elvira, Filipache își ridică umerii și-și făcu pasul mai sprinten. Intrară în restaurant și ocupară masa pregătită. Erau singuri în tot restaurantul. Încăperea era clasică de banalitate. Pe lângă bufetul din fund, foarte avar decorat cu câteva articole de băcănie, pe lângă sticlele din rafturi, mai toate goale, singura notă vie și bine venită ochilor erau glastrele cu flori din ferestre.

Masa pregătită era în dreptul unei perdele de cercelušii și de garoafe. Insuși restauratorul servea pe providențialii mosafiri.

Filipache constată, fără s'o mai spună, că și lui îi e foame. Bucatele erau destul de bune, dar vinul era prost. Elvira se plânse patronului:

— N'aveți alt vin mai bun?... Am auzit că Drăgășanii sunt aproape de Slatina...

Patronul răspunse, uns de politeță și de intenții negustorești:

— Vai de mine, doamnă!.. Avem vin înfundat... Simulescu veritabil... Il dăm la poruncă... Doriți o sticlă mare?..

— Una mică, dar bună...

Nevasta patronului stătea la bufet, spunea câte-o vorbă nu știu cui din bucătărie și urmărea cu interes științific pe clienții de lângă garoafe. În dedalul ei de observații și de ipoteze, un punct stătea fix și strălucitor: «Nu sunt soț și soție... El are verighetă în deget, dar ea n'are nimic...».

Patronul aduse sticla înfundată, o desfăcu și turnă el însuși în alte pahare vinul de chihlibar. Apoi având aerul că ascunde sticla de mai înainte, se scuză umilit:

— Iertați-mă, vă rog... Nu putem să înțelegem dintr'odată cu cine avem aface... De!.. aici suntem în provincie... D-voastră sunteți bucureșteni... Și când mă gândesc ce hotelurile avem în Slatina... Greu o s'o duceți pe la noi!..

— Fii liniștit... N'avem nevoie de hotel... Mergem la casă de gospodari...

— Așa?... Atunci ați mai fost prin Slatina... Poate mergeți la vre-un boier de primprejur?..

— Mergem la conacul boierului Boruzescu... Feciorul d-sale Constantin Boruzescu e tovarășul nostru de învățătură... Dar el acum e cam departe și ne-a rugat pe noi să venim să vedem pe maică-sa, care este bolnavă...

— Da, da, da... Ii cunoaștem pe toți, și pe d-l Costache și pe cei bătrâni... Conacul dumnealor e aci deasupra Oltului... Da, am auzit că și d-l Costache ar fi cam bolnav...

Elvira se uită la Filipache, cu un aer de actor care-și privește partenerul:

— A... acum îi merge mai bine...

— Da, să nu vă fie cu supărare, ce învățătură învață d-l Costache? Tot învățătura d-voastră?..

— Nu... noi suntem la medicină... Suntem doftori... Ne mai lipsește patalamaua... De aia am și venit să vedem pe bătrâna care e bolnavă...

— Da, da, da... D-voastră sunteți doftori... Ei acum înțeleg... Auzi, Luxițo, sunt amândoi doftori...

Dar Luxița stătea neclintită în descoperirea pe care o făcuse: Doftori, nedoftori!.. Ea nu este nevasta lui...

Patronul își aduse mâna la frunte:

— Ti!.. să fi știut că sunteți doftori, mai opream aci pe d-l doftor căpitan, care a venit cu recrutarea... Când ați intrat d-voastră, el s'a urcat în trăsură și a plecat înapoi în oraș...

Elvira răspunse cu surâzătoare siguranță:

— D-l căpitan doftor Foișoreanu...

Restauratorul căscă ochii, uimit:

— Tocmai, doamnă doftor!.. Il cunoașteți?!..

Elvira făcu un gest care spunea triumfal:

— Ei, asta e! Noi doftorii să nu ne cunoaștem... *

Filipache azista, fără atitudine sufletească precisă, la acest început de comedie, despre care nu știa dacă trebuie să se veselească ori să se îngrijească... Fantaziile Elvirei (dacă totul era numai fantazie) nu erau tocmai liniștitoare...

Trăsura comandată de Elvira sosise ceva mai înainte de ora fixată. Restauratorul ajută pe «domnii doftori» să se îmbrace și să-și instaleze bagajele, la picioarele birjarului.

— D-nă doftor, d-le doftor... nu ne ocoliți. Dacă plecați tot prin gara noastră, sunt la ordinele d-voastră...

În trăsură, alături de Elvira, în libertatea câmpiei dezghețate și în atmosfera acestei zile de sfârșit de iarnă, Filipache se simți plin de nerăbdarea fericită a vieții sănătoase și inferioare.

— Unde mergem, d-ră Elviro?... Ce înțeles are faptul acesta că te simt lângă mine, atât de aproape, atât de caldă... și atât de interzisă?..

— Nu mai știi unde mergem, d-le Filipache?... Și nu știi de ce stăm unul lângă altul?

— D-ră Elviro!.. Nu mai știu nimic!.. Nu știu de unde am plecat; habar n'am încotro mă duc; nu mă întreb ce se va întâmpla mâine... Știu un singur lucru: că brațul d-tale este lângă

sânul meu și-l prind cu brațul meu și-l strâng cum aș strânge norocul și fericirea mea, materializate și tangibile!..

— D-le Filipache... știi că pe copiii zburdalnici îi pui la respect chiar când ești cu ei în trăsură... Dar, deocamdată, să te iau nu drept copil, ci drept ceea ce ești: un poet, care a băut un pahar de vin de Drăgășani...

— D-ră Elviro!.. Am băut acest pahar acum câteva luni de zile... Vinul de azi și de mâine și de poimăine nu pot să mai adaoge nimic la sacra mea beție!..

— Ești original!.. Trebuie s'o recunosc... Lăsând la o parte această foarte interesantă confuzie pe care d-ta și frații d-tale întru poezie o practicați între viața trăită și viața închipuită, d-ta ești original cu prisosință... O declarație în birjă, pe șoseaua dintre gara Slatina și celebra urbe cu același nume!..

— Torni gaz peste foc!.. Spune tot ce vrei! Ocărăște-mă, ultragiază-mă, bate-mă... Privind gura care mă ocărăște, voi avea preocupări suav carnivore... Primindu-ți degetele pe obraz, îți voi spune: Lasă-mă să fac din ele perniță de trandafiri!..

— ...Așa dar, serios vorbind, când mă chemai în gând, aci la Slatina, era pentru doi bolnavi, dintre care cel dintâi și cel mai grav atins ești d-ta?..

— D-ră Elviro... să nu ne mai jucăm de-a v'ați ascunsele!..

Filipache rosti aceste cuvinte cu o voce subit răgușită și-și înfipse degetele în brațul Elvirei... Clopoței dela gâtul cailor picurară, singuri, câteva minute...

— Foarte bine!.. Așa să facem... Dar deocamdată, dă-mi voie să te chem la realitate... Suntem prietenii lui Constantin Boruzescu și venim, din nobilele porunci ale prieteniei, să cercetăm pe bătrâna lui mamă... Intr'un sfert de oră, într'o jumătate de oră, suntem în casa părinților amicului d-tale... Fii la înălțimea situației... Ești aci, nu pentru mine, ci pentru Boruzescu.. Altfel, totul se prăbușește în ridicul și în ignobil... Și nu uita că azi de dimineață te-ai sculat din pat, de lângă Antonina... Iar Antonina este cea mai bună amică a mea... Am venit încoace ca să ne batem joc de Antonina și de Boruzescu?..

— ...Pentru ce nu mă lași să-mi visez visul până la capăt?.. Pentru ce îmi torni în ceafă aceste coafe cu apă înghețată?.. De ce îmi măcelărești, atât de barbar, lanul meu de chiparoase?..

— Sunt medicinistă... Și de multe ori, în chirurgie, e nevoie de intervenția imediată...

Intrară în oraș. Birjarul le spusese că trebuie să spintece orașul de sus și până jos, ca să iasă la conacul lui Boruzescu. Era o prveliște urbană din cele mai modeste. Toată frumusețea Slatinei stă în povârnia ei deasupra zăvoaielor Oltului și în șuvoaiile de argint care licăresc colo, departe de capul și de preocupările bravilor târgoveți. Un singur strein care apare în Slatina e destul de senzațional, dar-mi-te doi, dintre care unul cu blană de astrahan și cu vâl des pe ochi...

Privești orașului, ochii care căutau la cei doi călători cu o curiozitate franc provincială, buna ținută cerută de situație... demoliră clocotul din inima lui Filipache. Nu putea să-i treacă însă prin cap că de undeva dintr'o fereastră cineva îl văzuse și-l recunoscuse.

După ce traversară tot orașul, ieșiră în șoseaua care dă spre Olt și din șosea dădură alături, pe un drumeag șerpuit. Un conac strejuit de copaci înalți și goi stătea pe un podiș, tăiat în râpa înaltă, și spre acest podiș, urcau acum caii, încordându-și șira spinării. O explozie de chelălăială salută trăsura oprită în fața porților. Doi câini mari lătrau furios, lângă cușce și scuturau lanțurile dela gât. Alții mai mici săreau cu picioarele pe poartă și cu larma lor acopereau strigătele birjarului.

Un argat alergă cu o jordine în mână și alungă pe zeloșii paznici. Deschise porțile și trăsura făcu pe nisipul curții o curbă până la scara caselor principale. Dar din aceste case nu ieși nimeni.

— E acasă numai boierul bătrân... D-l Mirică, fratele boierului, este la Craiova...

Din casele cele mici, așezate în fața celor mari și ceva mai jos decât ele, se arată un moșneag mărunț, îmbrăcat într'o scurteică vișinie, căptușită toată cu blană de vulpe și cu gulcer tot de vulpe.

Argatul spuse mosafirilor care se dădură jos din trăsura:

— Țsta e boierul Boruzescu...

Filipache făcu câțiva pași spre moșneag și-i spuse cu pălăria în mână:

— Bine v'am găsit, d-le Boruzescu... Sunt Teodor Filipache, cel mai bun prieten al lui Constantin...

— D-ta ești Teodor Filipache!.. Dumnezeu să-ți dea viață lungă și bună...

— ...Și d-ra este ruda nevestei mele și prin urmare și ruda mea... D-ra doctor Elvira Iatropol... Am venit cu d-ra doctor anume pentru d-na Boruzescu.

— Să trăești, d-ră!.. Ne faceți multă cinste și multă bucurie... Mi-a scris băiatul meu despre o vizită care era să ne vie, dar nu ne-a scris prea lămurit... Ei, pe d-ta, d-le Filipache, te așteptăm și te dorim de ani de zile... Fiți bine veniți în casa noastră...

— D-le Boruzescu, Constantin mi-a telegrafiat că d-na e bolnavă și m'a rugat să dau pe la d-voastră, acum cu prilejul recrutării... Eu tocmai sunt pe drum spre recrutare...

— Da n'o să plecați tot azi... Recrutarea ține o săptămână și peste săptămână... Iar d-ra doctor... ce să mai zic... e scumpă și bine venită și un an întreg.

Elvira, care-și ridicase vâlul sus pe frunte, se uita la sprintenul bătrân cu scurteică de vulpe. Era alb cu totul. De sub căciulă, părul răzbea dezordonat și pletos ca la preoții rurali. Barba era nerasă dela Crăciun. Dar ochii lui erau intens albaștri, ca un cer de Februarie, peste zăpezile încă netopite. Elvira răspunse, șăgalnică:

— Bună vorbă, d-le Boruzescu!.. Dar doctorul, cum zice zicătoarea, poate să stea într'un loc: «cât cioara în par și vinul în pahar...». Măine de dimineață, trebuie să fiu înapoi la București... Invoiala mea cu șefii dela spital este pentru 24 de ore...

— D-ră, poftiți încoace în casă... și faceți cum știți și cum credeți... Noi suntem bucuroși să primim cât ne dați... Să intrăm deocamdată în casele de jos, unde odăile sunt calde... La noapte, vă veți odihni în odăile de sus... Vom face focul și toate vor fi bune... Ia, Vasile, dela birjar, lucrurile boierilor... Ei, tu ești, mă Năsărămbă?..

— Eu sunt, cocoane Mihalache... Sărut mâinile...

— Ați venit cu birjarul meu... Mă, da... nu te-i fi apucat să-mi jupoi mosafirii...

— Nu, să trăiți, cocoane Mihalache... Doar mi-au spus că vin la curtea d-voastră...

Elvira scoase din manșon o pungă elegantă de piele.

Boruzescu interveni, categoric:

— D-ră doctor... la pragul meu, Năsărămbă nu poate să primească decât banii mei... mai ales când mosafirul pe care mi l-a adus este doctor...

Elvira voi să se opună... Bătrânul porunci:

— Năsărămbă, treci în ogradă!

Apoi, mergând înaintea mosafirilor, îi primi cu bătrânească ceremonie în casele de jos.

Erau niște încăperi mici, albe ca laptele și vechi din vremea lui Tudor Vladimirescu. Casele de sus erau o zămislire mai nouă și mai pretențioasă. Odăițele erau pline de icoane, de mahrame, de velințe și de scoarțe.

Șezură în scaune arhaice, în odaia de mosafiri, și moșneagul își completă informațiile:

— Intâi, spuneți-mi dacă ați mâncat...

Filipache răspunse:

— Am mâncat destul de bine, în restaurantul gării...

— La jupân Dragomir... De sigur că v'a împovărat și cu trăncăneala și cu plata consumației...

Elvira îi luă apărarea:

— Nu prea mult... Ține însă la cinstea vinului de Drăgășani și-i urcă prețul...

— Hm... Știa că veniți la mine?..

— Știa...

— Atunci s'a mai sfiit... Lămurește-mă acum, d-le Filipache: când ai primit telegrama lui Constantin?..

Filipache scoase carnetul dela piept și căută telegrama.

— Iată... Vă să zică mi-a telegrafiat acum patru zile... Am voit să fac lucrul întreg...

Filipache se uită la Elvira, cu o privire care-i cerea consimțământul...

— ...Și m'am înțeles cu d-ra Elvira să mă ajute în planurile mele și să mă însoțească până aci la d-voastră...

— Veniți ca soarele după ploaie... Prin urmare, cu atât mai mare e bucuria noastră...

Elvira înțelese:

— De sigur că ați chemat un medic... Sau poate că d-na Boruzescu e mai bine, fără să mai fi chemat pe nimeni...

— Le-ai ghicit pe amândouă... Am chemat pe medicul primar... E cam bătrân și cam de modă veche... Dar, slavă Domnului, nevastă-mea e mai bine...

Filipache se ridică din scaun și ridică brațele în semn de largă mulțumire:

— Am venit într'un ceas cu noroc! Bine că a dat Dumnezeu să fie așa!.. D-ra Elvira își va face și d-sa cercetarea trebuincioasă și va adăoga luminile medicinei tinere la constatările și la leacurile medicinei mai bătrâne...

Elvira îl corectă:

— Nu zi așa... Medicina e mereu tânără și bine informată... Un medic, chiar bătrân, e totdeauna luat pe sus de curentul ultimelor teorii și descoperiri... Acum, vă rog să dați de veste d-nei Boruzescu că vreau s'o văd...

O femeie încă tânără, oacheșă și cam sălbatică, intră în odaie, conducând cu stângăcie o servitoare, încărcată cu o tavă cu dulceață...

Boruzescu o prezentă:

— Cumnată-mea, d-na Smaranda Boruzescu, nevasta lui Mirică, fratele meu... Cumnată, pregătește pe Zoe... D-ra doctor vine s'o vază...

Smaranda răspunse, sfioasă ca o țrancă:

— Păi... e gata... Să vie!..

— Atunci, d-ră doctor... vă lăsăm pe d-voastră, cocoanele, și noi ne dăm la o parte... Când doctorul e bărbat, nu știu de ce, te ții după el până la patul neveste-ti... Da cu d-ta se schimbă socoteala... Cumnată, mergi cu d-ra doctor, la Zoe, în odaie...

urmează)

GALA GALACTION

INSTITUTUL GEOLOGIC AL ROMÂNIEI

Deși, printre așezămintele noastre științifice și culturale, Institutul Geologic ocupă un loc de frunte și în cei aproape 30 de ani de existență el a adus neprețuite foloase, atât pe terenul economic, cât și în ordinea spirituală, totuși, în afară de specialiști și de acei siliți prin interese directe să vină în contact cu el, puțini îi cunosc rosturile.

E drept, cine nu știe că la intrarea în Șoseaua Kiseleff, într'un frumos cadru de verdeață, se ridică o impunătoare clădire în cel mai reușit stil arhitectonic românesc, pe frontispiciul căreia scrie « Institutul Geologic »? Dar ce se găsește înăuntru și cu ce se ocupă cei ce-și petrec zilele acolo, marele public n'o prea știe. Chiar intelectualitatea noastră, în marea ei majoritate, are o idee destul de vagă despre această instituție. Unii își închipue că e un fel de muzeu, în care sunt adunate și expuse tot felul de pietre, ceva asemănător cu Muzeul de Istorie Naturală de peste drum. De aceea se aude adeseori vorbindu-se de Muzeul de Geologie dela Șosea. Alții cred că este un institut de învățământ, dependent de Universitate, căci nu de puține ori am fost întrebat, dacă acolo se fac și cursuri cu studenții, ca și cum despre aplicațiuni nici n'ar mai fi vorba.

Formal, Institutul Geologic nu este nici una nici alta. Nu e un așezământ de cultură pentru marele public în felul muzeelor, după cum nu e nici un institut de învățământ superior, cum e, bunăoară, Institutul Botanic dela Cotroceni, Institutul de Chimie de pe cheiul Dâmboviței, ori Institutul Electrotehnic.

Institutul Geologic este un așezământ de pure cercetări științifice, cu imediate aplicațiuni practice, iar obiectul lui de studiu este pământul românesc. El are, prin urmare, sarcina de a studia alcătuirea acestui pământ, de a căuta avuțiile minerale ce le conține și de a le face cunoscute, în vederea utilizării lor în profitul economiei naționale. În acest scop a fost el organizat dela început și de aceea a fost alipit la Ministerul Industriei și Comerțului, și nu la cel al Instrucțiunii Publice.

Iată dar caracterul și rostul Institutului Geologic.

Însă nu e mai puțin adevărat că, în fapt, el are și ceva din atributele instituțiilor precedente; dar acesta e un caracter cu totul secundar și accesoriu, pe care l-a căpătat ulterior, ca o consecință firească a normalei lui dezvoltări.

Deși de o dată relativ recentă, nevoia unui astfel de așezământ în organizația noastră de stat s'a simțit destul de demult.

În adevăr, necesitatea înființării unui institut de cercetări, destinat să studieze alcătuirea geologică a pământului țării și să pună în evidență bogățiile ce le ascunde, începe a fi resimțită cam deodată cu încheierea României moderne. Studiile geologice și lucrările miniere, întreprinse mai ales dela unirea principatelor, e drept, sporadice și necomplete, au fost totuși în măsură să dea suficiente indicațiuni că, în subsolul țării noastre, se găsesc importante și variate zăcăminte de materiale utile. Așa că o amănunțită cercetare din acest punct de vedere, a pământului pe care trăim, se impunea cu toată stăruința.

O primă încercare pentru satisfacerea acestei necesități se face la 1882, prin înființarea unui « Birou Geologic ». Dar, cum se întâmplă cu orice început, acest birou n'a avut organizarea care trebuia, din care cauză nici n'a putut da roadele ce se așteptau. Și atunci, în loc să fie reorganizat și perfecționat, așa ca să poată fi în adevăr de folos, el este desființat numai după 7 ani de funcționare. Soluțiune cel puțin paradoxală; căci, departe de a se fi câștigat ceva, nevoia urmării și soluționării problemelor geologice și miniere se face din ce în ce mai simțită.

Unele măsuri de moment, la care s'a recurs ulterior, cum a fost, bunăoară, aceea pentru studiul zăcămintelor de sare, de sigur, nu puteau fi suficiente. Chiar prin crearea unor organe permanente, ca aceea a laboratoarelor de Geologie și de Chimie, înființate

în 1898 la Ministerul de Domenii, încă nu se putea face față împrejurărilor. Intre timp, petrolul ia o dezvoltare deosebită. Și cu toată activitatea «Comisiunii de petrol», instituită în 1903, anume pentru studiul problemelor în legătură cu acest produs, cât și cea a laboratoarelor de Geologie și de Chimie ale celor două universități, din București și Iași, amploarea și diversitatea cerințelor, ce se iveau mereu, copleșeau atribuțiile și capacitatea de lucru a acestor organizațiuni, fără a mai vorbi de imposibilitatea armonizării și raționalizării eforturilor lor.

De unde se vede cât de imperioasă devenise necesitatea creării unei instituțiuni permanente și cu asemenea organizație, încât să poată îmbrățișa întregul câmp de cercetări ce se deschidea și să găsească soluțiuni la toate probele ce se iveau.

Acestea ar fi, în câteva cuvinte, împrejurările care au determinat crearea Institutului Geologic.

Dar, cu toată acuitatea lor, Institutul Geologic ar fi rămas, fără îndoială, încă o bună bucată de vreme în stare de desiderat, dacă nu s'ar fi găsit, nu numai spiritele luminate și înțelegătoare, care de altfel n'au lipsit, dar și acele energii hotărâte și cu putere de înfăptuire, care sunt elementele determinante ale progresului.

Norocul a fost ca, acum 30 de ani, să fie în capul departamentului economiei naționale un luminat patriot ca ministrul *Ion Lahovary*, secondat de energia înțelegătoare și stăruitoare a secretarului general de pe acea vreme, d. Dr. *Gr. Antipa*, directorul Muzeului de Istorie Naturală cu același nume, și a mult regretatului *Const. Alimăneșteanu*, șeful Serviciului Minelor. Grație stăruințelor lor, la 1 Aprilie 1906, în urma legii din Februarie același an, Institutul Geologic al României ia ființă.

Odată creat, ctitorii lui au avut prevederea de a-i încredința conducerea specialistului de mare autoritate, d-lui prof. *L. Mrazec*, actualul președinte al Academiei Române, care, cu pricepere și demnitate, a stat în capul acestei instituțiuni vreme de 23 de ani, dela înființare până în 1929.

Sarcina Institutului, precizată prin însuși textul legii de înființare, fiind aceea «de a studia solul și subsolul României și de a ridica harta geologică și agrogeologică, ținând seama de toate cerințele economice ale țării», se înțelege că el a trebuit să aibă din capul locului organizarea corespunzătoare acestui scop. Ca atare,

el a avut, în adevăr, dela început trei secțiuni, fiecare cu însărcinarea și câmpul ei de activitate, și anume: o secțiune de geologie, o secțiune de agrogeologie și un laborator de chimie.

Secțiunea de geologie a avut sarcina de a se ocupa cu studiul subsolului, din punct de vedere științific și economic. În atribuțiile ei au intrat, prin urmare, toate chestiunile de geologie pură și aplicată. Astfel, pe de o parte ea trebuia să întreprindă studii stratigrafice, petrografice, paleontologice și tectonice de amănunt, și să ridice, în același timp, hărți geologice generale și speciale, iar pe de alta, să studieze zăcămintele de materiale utile: petrolul, sarea, cărbunii, minereurile metalifere, rocile utilizabile, etc., și să urmărească și alte probleme de ordin practic cum ar fi, bunăoară, cele de hidrologie subterană și de alimentări cu apă.

Secțiunii de agrogeologie i-a revenit studiul solurilor și al tuturor chestiunilor ce se leagă de el și care privesc dezvoltarea agricolă a țării. Ca și secțiunea precedentă, ea este ținută să ridice hărți agrogeologice, generale și detaliate.

În fine, laboratorul de chimie a avut însărcinarea de a studia, din punct de vedere chimic și industrial, substanțele minerale ale țării și în primul rând cărbunii și petrolul.

Pe lângă aceste nuclee principale, Institutul a mai cuprins un birou cartografic și un serviciu administrativ, fiind dotat și cu o bibliotecă, ce cuprindea operele și publicațiile de specialitate existente la laboratoarele de geologie și chimie ale Ministerului, care s'au contopit de altfel cu el.

Corpul de specialiști, cu care trebuia să facă față dela început la atâtea cerințe, era foarte redus. El se mărginea numai la 5 geologi, 2 agrogeologi, 1 inginer și 3 chimiști. Iar ca personal auxiliar și de serviciu, această instituție nu dispunea în total decât de 6 persoane.

Cu organizația aceasta a funcționat Institutul Geologic în primii lui ani de existență, ca direcție în Ministerul de Domenii. În 1908, când serviciile în legătură cu industria și comerțul au fost detașate dela acest departament, pentru a constitui Ministerul de Industrie și Comerț, Institutul Geologic trece, tot ca direcție, la ministerul nou format. Tot atunci el se instalează în localul propriu dela Șosea, unde găsește alte posibilități de viață și de dezvoltare, decât cele pe care le avea la Ministerul de Domenii. Și, în

adevăr, dela această dată începe organizarea și completarea lui, mai întâi prin adăugirea unui serviciu de statistică și geologie economică, apoi a unui laborator pentru studiul tehnic al rocilor și în cele din urmă a unui serviciu de prospecțiuni, a cărui înființare a fost prevăzută de legea minelor din 1924.

Legea de organizare a ministerelor din 1929 n'a adus în fapt nici o modificare în organizarea Institutului, decât doar o simplă adaptare a grupărilor de diferite ordine, la nomenclatura prevăzută de această lege, aplicabilă tuturor serviciilor statului. Așa că în organizarea lui actuală, cu toate adăugirile și completările intervenite între timp, Institutul Geologic se compune din:

Un serviciu de geologie, care cuprinde trei secțiuni și anume: o secțiune de geologie pură, ce se ocupă de toate problemele de ordin științific referitoare la subsolul țării; o secțiune de geologie economică și statistică minieră, însărcinată cu studiul problemelor cu caracter economic; o secțiune de prospecțiuni geofizice, dotată cu utilajul necesar unor astfel de lucrări, căreia îi revine prospecțiunea prin metode geofizice a diferitelor zăcăminte de materiale utile. Acest serviciu mai posedă și un atelier pentru tăiatul rocilor și confecționarea secțiunilor subțiri.

Un serviciu de agrogeologie, cu două secțiuni: o secțiune de biologie și cartografie a solurilor, care studiază solurile din punctul de vedere al vieții vegetale și face ridicări agrogeologice, și o secțiune de chimie, care se ocupă cu studiul fizico-chimic al solurilor. Un laborator utilat în mod special pentru studiul fizic, chimic și biologic al pământurilor este afectat acestui serviciu.

Un serviciu de chimie, ce cuprinde trei secțiuni: o secțiune a combustibililor minerali, care se ocupă cu studiul chimic și industrial al cărbunilor, al petrolului și al bitumenelor în genere; o secțiune de minerale, roci și ape minerale, studiind din punct de vedere chimic aceste categorii de produse; o secțiune de ceramică și studiul tehnic al rocilor, însărcinată cu studiul din acest punct de vedere al rocilor de construcție și în special al celor utilizate în industria ceramică. Laboratoarele acestui serviciu sunt organizate și utilizate așa fel ca să facă față tuturor necesităților celor trei secțiuni.

Un serviciu administrativ, în care se cuprinde secretariatul, registratura, intendența și un atelier mecanic.

Pe lângă aceste servicii și secțiuni, Institutul Geologic are un *Birou cartografic* cu un atelier pentru tipăritul hărților, un *Birou al publicațiilor*, o *Bibliotecă* și diferite *Colecțiuni*.

Biblioteca Institutului, care la înființarea lui nu conținea decât 860 de volume și 21 de hărți geologice, s'a îmbogățit între timp în mod simțitor, atât prin cumpărări, din fondurile bugetare anuale, cât și prin schimbul de publicațiuni cu instituțiuni similare străine. Astăzi ea conține aproape 8.000 de opere în peste 10.000 volume, dintre care 450 de reviste și publicațiuni periodice din fiecare specialitate reprezentată în Institut, precum și peste 200 de hărți geologice, agrogeologice și miniere, generale și amănunțite.

Colecțiunile, provenite din materialele recoltate cu ocazia studiilor pe teren, s'au îmbogățit în așa măsură încât nu mai au unde fi expuse în întregime. Ele conțin un valoros material documentar și comparativ, referitor la stratigrafie, petrografie, paleontologie, minereuri metalifere, cărbuni, petrol, sare, materiale de construcție, etc., cu un cuvânt, la tot ce se găsește utilizabil în pământul țării noastre, și pe care Institutul îl ține la dispozițiunea specialiștilor și a tuturor celor pe care îi interesează alcătuirea pământului românesc și bogățiile ce le conține.

Corpul de specialiști de care dispune astăzi Institutul Geologic, deși cu totul insuficient față de întinderea țării și având în vedere mulțimea și diversitatea problemelor ce se pun în ultimul timp, cuprinde totuși 33 de membri, din care: 15 geologi, 5 agrogeologi, 6 chimiști și 7 ingineri. Personalul auxiliar, administrativ și de serviciu, în care intră, dela bibliofecar, desenatori și preparatori, până la laboranți și oameni de serviciu, cuprinde 34 de persoane.

În afară de personalul științific permanent, Institutul Geologic angajează, pentru și în timpul lucrărilor pe teren, cu titlul de colaboratori, specialiști aleși în special dintre membrii învățământului superior și secundar, care i-au adus cele mai adeseori prețioase servicii.

Rezultatele studiilor întreprinse de Institut se consemnează în mai multe publicațiuni, unele cu caracter periodic, altele ce apar numai atunci când lucrări de un anumit caracter sunt gata de publicat. Aceste publicațiuni au luat ființă pe rând și pe măsura dezvoltării activității lui.

În categoria periodicelor intră:

Anuarul Institutului Geologic al României, principala și cea mai veche publicație a Institutului, prevăzută în însăși legea de înființare, cuprinde lucrări cu caracter finit din domeniul tuturor specialităților reprezentate în Institut, și care nu sunt monografiile propriu-zise. Până în prezent au apărut 15 volume, conținând peste 150 de lucrări. Intru cât în Anuar se publică studii de interes științific din ce în ce mai general, începând cu ultimul număr, care este totodată volumul festiv alcătuit cu ocaziunea aniversării de 25 de ani a Institutului, această publicație nu mai apare decât într'o limbă străină, de preferință în franțuzește, spre deosebire de volumele precedente care au apărut în românește și numai cu un rezumat în limbă străină.

Dări de seamă ale ședințelor Institutului Geologic (Comptes rendus des séances de l'Institut géologique de Roumanie), formează un periodic ce conține dezbaterile ședințelor săptămânale, comunicări preliminare, note, discuțiuni, etc. Înființată în 1910, din această publicație au apărut până acum 20 de volume. Destinată la început a fi editată în românește și în franțuzește, pentru motive de economie, dela volumul al 18-lea nu mai apare decât în franțuzește.

Încă din primii ani, se constatare că aceste două periodice nu puteau face față diversității materialului de publicat. În fața acestei situațiuni, s'a hotărât a se înființa și alte publicațiuni a căror aparițiune să rămână nedeterminată, dar care să cuprindă lucrări de un caracter diferit celor afectate Anuarului și Dărilor de Seamă. Și atunci s'au mai înființat neperiodicele următoare :

Memoriile Institutului Geologic al României, destinate după cum le arată și numele, să conțină memorii și monografii propriu-zise, al căror caracter și proporțiuni depășesc cadrul unui periodic, ca Anuarul. Din această serie, înființată abia în 1922, n'au apărut până în prezent decât două volume.

Studii tehnice și economice alcătuiesc publicația ce conține lucrările cu caracter tehnic și economic, care, prin natura lor, negăsindu-și locul potrivit în publicațiile precedente, era indicat să constituie o serie aparte. Înființată în 1915, până în prezent numără aproape 50 de fascicole grupate în 15 volume.

Rapoarte tehnice și economice, apar mai rar și în mici fascicole, cuprinzând rapoarte sumare și fără caracter confidențial, asupra

diferitelor chestiuni de ordin tehnic sau economic, ce merită să fie publicate. Aici intră mai ales unele rapoarte mai interesante, adresate diferitelor autorități, care altfel ar rămânea uitate în arhive și fără posibilitatea de a fi cunoscute și, eventual, utilizate.

Bibliografia geologică a României este o lucrare de cel mai mare folos pentru specialiști. Ea reprezintă catalogul a tot ce s'a publicat până în 1929 asupra geologiei, mineralogiei, petrografiei, geografiei fizice, hidrologiei, geologiei aplicate, etc., privitor la țara românească, cuprinzând peste 3.000 de numere.

Pe lângă acestea, mai este de adăugat că, cu ocazia diferitelor congrese, Institutul Geologic a mai făcut să apară ghiduri și dări de seamă, iar la Congresul internațional de pedologie dela Roma din 1924, a editat importanta lucrare de interes internațional, « *Etat de l'étude de la cartographie du sol dans divers pays de l'Europe, de l'Amérique, de l'Afrique et de l'Asie* ».

Tot în categoria neperiodicelor mai intră și o întreagă serie de hărți.

În afară de numeroasele schițe și hărți geologice, agrogeologice, miniere, economice, etc., ce însoțesc studiile apărute în unele din publicațiile de mai sus, una din principalele preocupări ale acestei instituțiuni, încă dela înființarea ei, a fost aceea de a edita o hartă geologică și o hartă agrogeologică a țării, la o scară mai redusă și mai maniabilă, dar care să dea totuși o idee cât mai completă de alcătuirea, geologică și de varietatea și repartitia tipurilor sale de sol. Față de întinderea și de caracterul structurii geologice a țării, s'a găsit că scara 1 : 500.000 este cea mai potrivită.

Editarea hărții geologice a fost însă mult întârziată, întâi din cauza racordării materialului ce a servit la dresarea bazei topografice și apoi de mărirea teritoriului rezultată pe urma războiului, cât și de necesitatea reambulării geologice a noilor provincii. Totuși, la jubileul de 25 de ani al Institutului, manuscrisul acestei hărți era gata; el a fost prezentat chiar cu un an mai înainte la Congresul Asociației Carpatice dela Praga, unde a deșteptat cel mai viu interes al specialiștilor străini. Din nefericire, acest prețios document, de cel mai mare folos, nu numai pentru școlile și instituțiile noastre culturale, dar mai ales pentru întreprinderile miniere, continuă să stea în cartoane, din cauza lipsei fondurilor

pentru imprimare, deși pietrele cu baza topografică complet gravată, așteaptă de mulți ani la unul din cele mai mari institute de arte grafice din Berlin.

În același stadiu se găsește și harta agrogeologică.

Prevăzându-se însă posibilitatea ca aparițiunea acestor hărți să întârzie și în dorința de a face cunoscute cât mai curând rezultatele de ansamblu ale cercetărilor pe care le urmărește dela crearea sa, Institutul geologic a hotărât să editeze o serie de hărți generale la scara 1 : 1.500.000, care să reprezinte, se înțelege în proporții mai reduse, alcătuirea geologică, caracterul agrogeologic, precum și diferitele aspecte fizice și statistice ale pământului românesc. Din această serie de hărți, sortite apoi să alcătuiască un *Atlas fiziografic și statistic al României*, au apărut până în prezent următoarele patru :

Harta geologică a României la scara 1 : 1.500.000, concepută ca model de propus pentru ediția a doua a hărții geologice internaționale a Europei. Apărută în 1926, ea a fost prezentată la Congresul geologic internațional ținut în același an la Madrid, unde a întâmpinat o primire din cele mai măgulitoare.

Harta solurilor României, la aceeași scară, apărută în 1927, prezentată la primul Congres internațional de soluri ținut la Washington în același an, este de asemenea prima hartă agrogeologică a României întregite; în ea e reprezentată răspândirea a 19 tipuri și varietăți de sol.

Harta orografică a României, publicată în 1929, formează a treia foaie a Atlasului fiziografic. Deși la aceeași scară redusă de 1 : 1.500.000, ea dă o imagine din cele mai plastice și mai sugestive a reliefului țării.

Harta basinelor hidrografice ale României, apărută în 1933, reprezintă o clasare a rețelei noastre hidrografice, fiind totodată și prima lucrare de asemenea natură ce s'a făcut asupra cursurilor de apă ale României.

Actualmente se găsesc sub tipar și în pregătire harta zonelor de vegetație lemnoasă, precum și harta precipitațiunilor atmosferice, care nu vor întârzia să se adauge Atlasului fiziografic.

Studiile de statistică minieră, ce se urmăresc la Institut, au condus la editarea provizorie a unei serii de hărți-diagrame statistice la scara 1 : 1.000.000, ce constituiesc o îndrumare de cel mai mare

interes în cunoașterea economiei noastre miniere. La ediția următoare aceste hărți vor fi publicate la scara celor precedente, adăugându-se astfel aceluiași atlas. Din această serie au apărut până în prezent:

Schiță a zăcămintelor de cărbuni din România, publicată în 1925; e prima încercare de reprezentare grafică a răspândirii și a cantumului rezervelor acestui izvor de energie.

Deși de un alt ordin, însă tot în vederea inventarierii rezervelor noastre de energie, Institutul Geologic a mai editat în 1926 și o *Hartă a debitelor și a forțelor hidraulice minime ale României*.

În legătură cu studiul rezervelor minerale, Institutul publică în 1931 *Harta zăcămintelor și a rezervelor de fier, crom, mangan și pirită ale României*, și tot în același an mai publică și o *Hartă a zăcămintelor și a rezervelor de cărbuni ale României*, concepută pe alte baze și din alt punct de vedere decât schița apărută în 1925.

În programul inițial de lucru al Institutului Geologic a figurat și publicarea de hărți geologice detaliate în foi independente, în felul hărții topografice detaliate a M. S. M. al Armatei. Pentru regiunile cu structură mai complicată și mai interesantă, din punct de vedere științific și economic-minier, s'a adoptat scara 1 : 50.000, iar pentru cele cu o alcătuire geologică mai simplă și mai puțin interesantă, scara 1 : 100.000. Din această serie n'a apărut decât o singură foaie la scara 1 : 50.000, « Vălenii de Munte », într'o ediție provizorie. Manuscrisul definitiv al acestei foi, precum și foile « Câmpina », « Moreni », « Șoimari », la aceeași scară, cuprinzând principalele noastre regiuni petrolifere, apoi o sumă de alte foi la scara 1 : 100.000, așteaptă de mult lumina tiparului. Din cauza lipsei de fonduri, apariția lor va mai întârzia.

Dacă editarea acestor hărți a întârziat, în schimb, în Anuar și alte publicații ale Institutului au apărut, după cum aminteam, ca anexe ale diferitelor lucrări, numeroase hărți de detaliu, ce compensează în bună măsură lipsa celor precedente. Aproape că nu există regiune mai importantă din cuprinsul țării asupra căreia să nu se fi publicat cel puțin o schiță geologică mai amănunțită, dacă nu chiar o hartă geologică propriu-zisă.

Cam acesta ar fi materialul publicat până în prezent de Institutul Geologic al României.

Un examen cât de sumar al celor cuprinse în publicațiile înșirate, singurul în măsură să ne edifice asupra valorii activității Institutului, nu e posibil în cadrul acestui articol. Cei ce s'ar interesa mai de aproape de această activitate și de importanța roadelor pe care le-a dat, vor găsi indicațiunile necesare în darea de seamă ce am făcut-o în numărul festiv al Anuarului, editat cu ocazia jubileului de 25 de ani de existență a acestei instituțiuni.

Totuși nu am putea încheia aceste rânduri fără a schița în câteva cuvinte, mersul acestei activități și câteva din principalele rezultate la care s'a ajuns.

După cum am amintit, Serviciului geologic al Institutului i-a revenit sarcina descifrării alcătuirii pământului țării până în cele mai mici amănunte ale lui și a punerii în evidență a bogățiilor ce le conține.

Deși la înființarea Institutului cunoștințele noastre asupra geologiei României erau foarte necomplete, — și timpul scurs de atunci nu e prea lung —, totuși, prin munca stăruitoare depusă până în prezent, s'a ajuns din acest punct de vedere la același nivel cu țările cele mai înaintate.

Cu toate dificultățile inerente începutului și mai ales cu toată starea de neliniște generală premergătoare războiului, în care am trăit aproape din 1912, în perioada antebelică lucrările s'au putut desfășura în așa măsură, încât marile probleme ale alcătuirii pământului vechii României au putut fi rezolvate, iar harta ei geologică la scara 1 : 500.000 aproape terminată. Războiul nu numai că a întrerupt orice activitate, dar a fost pe punctul de a desorganiza complet întreaga instituție.

În perioada de după război, sarcina Serviciului geologic a devenit și mai grea. Pe de o parte, personalul s'a împuținat simțitor, iar pe de alta câmpul de activitate se dublase prin creșterea teritoriului țării. Căci, trebuie să se știe că, deși Transilvania și Bucovina ținuseră de țări cu vechi organizații culturale și cu vechi institute geologice, studiul acestor provincii, în afară de câteva regiuni restrânse, era mai înapoiat decât cel al vechiului regat. Nu mai vorbim de Basarabia, asupra geologiei căreia se cunoștea și mai puțin.

Prin munca stăruitoare ce s'a depus, mai ales în ultimii 10—12 ani, nu numai că cunoștințele geologice asupra provinciilor alipite

au fost aduse la același nivel cu cele obținute înainte de război în vechiul regat, dar vederile asupra întregii geologii a țării au progresat simțitor. Așa că astăzi stratigrafia și tectonica întregului pământ românesc nu mai au nici un ascunziș. Astăzi, geologia țării este astfel cunoscută, încât ne dă posibilitatea de a ne ridica cu succes deasupra nivelului faptelor brute și a evolua în sferele înalte ale sintezelor, fără riscurile de altă dată.

În regiunile cu importanță economică deosebită, studiile de amănunt au fost împinse așa de departe, încât ne putem da seama în deplină cunoștință de valoarea bogățiilor ce le conțin.

Ceva mai mult: unele din rezultatele izvorâte din străduința depusă aci au aruncat lumini ce au trecut de mult peste hotare și au angajat pe confrății străini să umble pe căile deschise, și la ei, de Institutul nostru geologic.

Prima sinteză grafică a rezultatelor la care a ajuns acest serviciu, cu privire la alcătuirea geologică a țării întregite, este harta geologică la scara 1 : 1,500.000 și mai ales harta în manuscris la scara 1 : 500.000, despre care am vorbit.

În direcția economică, Serviciul geologic al Institutului a desfășurat o activitate tot așa de laborioasă.

O monografie a zăcămintelor de petrol și gaze naturale este în pregătire, iar inventarierea zăcămintelor de cărbuni este terminată în bună parte. Studiul amănunțit al zăcămintelor de minereuri se urmează pe bazele și după metodele cele mai moderne de cercetare. Paralel cu acestea, s'au întreprins și studii de hidrologie subterană în regiunile lipsite de apă. În fine, dacă mai adăugăm inventarierea carierelor și a apelor minerale, precum și apariția apropiată a hărții carierelor, se vede că nici una din problemele de ordin practic nu i-a scăpat acestui serviciu.

De o importanță deosebită a fost impulsul pe care Institutul l-a dat industriei miniere. Căci nenumărate au fost consultațiunile și îndrumările cu care a stat întotdeauna la dispoziția exploataților. Și pentru a da o idee mai precisă de importanța rolului lui economic, e de ajuns să amintim identificarea la vreme și delimitarea terenurilor petrolifere ale Statului puse în exploatare în ultimul timp. Acestor operațiuni se datorește, în bună parte, creșterea producției anuale de țiței, ce s'a ridicat, în ultimii 10 ani,

dela mai puțin de 2 milioane de tone în 1924, la aproape 7 milioane și jumătate în anul trecut.

Ca orice organizație cu caracter înalt științific, Serviciul geologic al Institutului a întreținut și întreține cele mai strânse relațiuni cu instituturile și organizațiile străine de specialitate și a participat în mod activ la diferite congrese internaționale. La congresul dela Bruxelles, din 1922, din inițiativa mult regretatului Murgoci, s'au pus bazele « Asociațiunii pentru înaintarea geologiei Carpaților », grupare la care participă Cehoslovacia, Polonia, România și Jugoslavia. La al doilea congres al acestei asociațiuni, ținut în 1927 în România, același serviciu a avut prilejul de a trece un mare examen înaintea multora din cei mai distinși specialiști străini, pe care-i numără știința geologică. Și o indicațiune de valoarea rezultatelor acestui examen, o dau cuvintele cu care, marele Pierre Termier, membru al Academiei Franceze și unul din cei mai străluciți geologi ai lumii, își începe darea de seamă ce o face înaintea acelei Academii asupra celor văzute în România: « Avant tout, je tiens à exprimer ma vive admiration pour l'oeuvre de mes collègues de Roumanie ».

Serviciul agrogeologic al Institutului s'a manifestat la fel. Este cazul să o spunem că el a fost prima organizație științifică creată în România în vederea studiului solului.

Pentru cunoașterea pământurilor noastre, cercetările lui au trebuit dirijate în două direcțiuni și anume: determinarea pe cale de analize a însușirilor tipurilor de sol și înscrierea ariilor lor de răspândire în hărți agrogeologice.

Cercetările de laborator au dus la rezolvarea satisfăcătoare a problemei analizei raționale a solurilor. Pe baza acestor cercetări, s'au putut crea metode analitice de lucru, care suplinesc cu deplin succes metodele utilizate mai înainte.

În urma studiilor pe teren, executate chiar dela înființarea Institutului, apare în 1909 prima hartă agrogeologică generală a României și prima în lume, după hărțile rusești. Curând după încheierea păcii, studiile pe teren au fost urmărite pe tot cuprinsul țării, în limitele ei noi, așa că în 1927 apare harta solurilor României întregite, de care am vorbit, după ce cu trei ani mai înainte apăruse harta zonelor de vegetația a vechiului regat.

În activitatea internațională închinată studiului solului, Serviciul agrogeologic a avut și are partea lui de inițiativă și de colaborare. Ideea însăși a înființării vastei organizațiuni, care este « Asociația internațională pentru studiul solului », și-a avut obârșia aici. Aproape la toate conferințele și congresele Asociației, serviciul a participat cu lucrări, contribuind cu luminile sale la rezolvarea problemelor în discuție și se găsește în legături de colaborare cu așezăminte și reviste străine, ce se ocupă cu studiul solului. În țară, el e în strânsă comunitate de muncă cu Institutul de cercetări agronomice.

În aceeași măsură, Serviciul de chimie al Institutului a răspuns cu cinste scopului pentru care a fost creat.

În afară de analizele curente, cerute de Stat și particulari, membrii acestui serviciu au făcut numeroase cercetări originale, ce au fost consacrate în cercurile științifice din țară și străinătate ca lucrări de o deosebită valoare.

Studiile asupra petrolului românesc, executate în primii ani de funcționare, au deșteptat un deosebit interes științific, întru cât au fost printre primele cercetări în acest domeniu. Din laboratorul acestui serviciu a ieșit un procedeu nou de rafinare a țiteiurilor, utilizat azi în industriile de petrol din lumea întreagă.

În fine, în anii premergători războiului, tot aci s'a studiat problema obținerii substanțelor prime pentru fabricarea explozivilor necesari armatei. De pe urma acestor studii s'au înființat atunci două fabrici, una la Comarnic și alta la București, a căror funcționare a fost, din nefericire, oprită de evenimentele nefavorabile din prima parte a războiului.

Dar viața acestei instituțiuni nu s'a manifestat numai sub acest aspect. Căci, după cum am amintit, ea a căpătat cu timpul și prin forța lucrurilor și ceva din atributele așezămintelor de învățământ.

În adevăr, pe lângă îndeplinirea rolului său de institut de cercetări științifice și de focar al culturii științei pământului, Institutul Geologic a mai fost și o fertilă pepinieră pentru formarea specialiștilor reclamați de dezvoltarea noastră științifică, culturală și economică. Fără a ne opri asupra caracterului ședințelor sale săptămânale, în care, ca în orice reuniune de societate savantă,

se expun și se dezbat cele mai actuale chestiuni de specialitate și fără a insista asupra înrâuririi pe care prin aceste ședințe o exercită asupra tinerilor absolvenți ai facultății sau ai Politehnicei, care le frecventează cu cel mai viu interes, în Institutul Geologic sau cu ajutoarele lui, s'au lucrat și sunt în lucru peste 30 de teze de doctorat în specialitățile ce au directă legătură cu preocupările lui. Peste 50 de geologi, agrogeologi și chimiști s'au format aci. Mai mult de 30 de licențiați, ingineri și doctori au trecut prin laboratoarele lui și i-au studiat colecțiile, în vederea specializării lor. Și printre aceștia, cu satisfacție trebuie să numărăm și străini veniți din Franța, Elveția, Cehoslovacia, Polonia. În fine, din Institutul Geologic, învățământul superior al universităților, politehnicelor și academiilor agricole și-a recrutat peste 15 profesori și conferențieri, fără a socoti și personalul didactic ajutător: șefi de lucrări, asistenți, preparatori.

Bazele solide pe care s'a dezvoltat această instituție precum și activitatea desfășurată de membrii săi n'au întârziat a-l înfățișa străinătății ca o organizație din cele mai serioase. Aceasta a făcut, pe de o parte, ca state ce și-au creat în urma noastră institute similare, cum e Cehoslovacia sau Jugoslavia, să-și ia ca model de organizație Institutul nostru, iar pe de alta, ca diferiți membri a lui să fie consultați și chemați pentru studii de specialitate în numeroase țări străine, ca: Albania, Macedonia, Bulgaria, Italia, Asia Mică, Arabia, Rusia, Maroc, Algeria, Tunis, Egipt, Congo și chiar și America, unde au lăsat cel mai bun nume de român.

Iată, dar, un foarte succint bilanț al activității acestei instituții.

Dacă rolul covârșitor al acestor însușiri în viața Institutului a trecut în genere neobservat, el nu a putut scăpa ochiului vigilant al Celui ce conduce destinele Țării. « De când eram copil », amintea M. S. Regele la serbarea aniversării de 25 de ani a acestei instituții, « am avut prilejul de a urmări de aproape toată munca ce s'a depus în acest Institut ». Și în această muncă, finețea spiritului de discernământ al M. S. distingea tocmai pârghia sufletească care a întreținut-o și pe care, spre înalta cinste a Institutului, o evoca în cele mai calde cuvinte :

« Alții au vorbit despre rezultatele practice ale cercetărilor făcute aci. Eu țin să relev astăzi că, dacă acest Institut a putut

« să dea rezultatele pe care le-a dat, astfel ca valoarea lui să fie
« recunoscută departe peste hotarele Țării, acest lucru se da-
« torește în primul rând sufletului, credinței și sacrificiului acelor
« care au știut să închine toată viața lor pentru binele unei științe
« și pentru binele Țării... Aci s'a lucrat cu inimă, s'a lucrat cu
« credință, s'a lucrat cu pasiune ».

G. MACOVEI

FASCISMUL ȘI UNIFICAREA ITALIEI

Marile transformări politice de după război ne sunt încă în bună parte necunoscute, deși le-am fost martori și soarta noastră a fiecăruia este, direct sau indirect, implicată în desfășurarea lor.

Dintre toate aceste fenomene politice, revoluția fascistă s'ar cădea să fie cu deosebire studiată, cel puțin pentru faptul de a fi fost realizată într'un mare sector european. Răscruce de drumuri politice și culturale, mediu activ de circulație a ideilor și a oamenilor, Italia avea toate mijloacele de a-și face cunoscută, peste hotare, istoria revoluției pe care a trăit-o de 15 ani încoace.

Totuși o serie de prejudecăți politice au împiedicat o justă înțelegere a fenomenului fascist, dincolo de granițele italiene. Dacă e adevărat că liniile mari și aspectele imediate ale fascismului se cunosc, nu e mai puțin adevărat că anumite elemente ale sale, hotărâtoare pentru valoarea sa istorică, au fost continuu ignorate.

Imi propun să schițez aici, din complexul înfăptuirilor fasciste, o problemă despre care s'a vorbit puțin, în ciuda importanței sale: fascismul ca ultim agent al unificării italiene.

Unificarea politică italiană s'a înfăptuit la 1870, dar ea era departe de a fi reală și organică. Cincisprezece veacuri de viață provincială intensă, cu mari deosebiri dela regiune la regiune, dela cetate la cetate, lăsase prea adânci urme pentru a fi șterse de un simplu fapt politic.

Regionalismul italian era mult mai adânc și mai tenace chiar decât cel german. Și Germania trăise împărțită în numeroase

organisme particulariste, — mici regate, mici principate, mici state provinciale, — dar ideea de imperiu fusese menținută, cel puțin ca valoare simbolică, dacă nu ca realitate politică.

Reforma și protestantismul au creat evident serioase sciziuni în masa germană, fără să-i anuleze însă cu totul caracterul de omogenitate, pe care i-l dădeau așezămintele politice, obiceiurile, gradul de cultură și limba, aproape aceleași în toate țările germane.

În Italia, dimpotrivă, singurul factor de unitate era religia catolică. (Trebuie remarcat însă că tot ea a reprezentat, cel puțin în ultimul veac, cea mai îndârjită reacțiune împotriva unității politice.) Dar în afară de această omogenitate de ordin confesional, care erau elementele unitare italiene? Amintirea Romei? Limba literară? Să nu uităm că ea slujea numai unei mici minorități, în timp ce poporul, în marea sa majoritate, se servea de dialecte, atât de profund deosebite, încât un napolitan sau un sicilian cu greu ar fi izbutit să se înțeleagă cu un lombard, iar un venețian foarte anevoie ar fi priceput limba vorbită la Genova.

În afară de aceste deosebiri de limbă, diversitatea soartei istorice îi despărțea și mai mult pe Italieni. Ce asemănare se poate stabili între viața semi-letargică a statului pontifical și existența energetică, desfătăată și uneori desfrânată a Veneției aristocrate și comerciale? Ce asemănare între Piemontul activ și rece și regatul burbonic al Neapolului cu atmosfera lui de trândăvie înflorită de nepăsare și neîngrijire? În Toscana influența austriacă, la miază-zi influența spaniolă, — iată câte curente, câte stăpâniri, câte culturi și câte temperamente își disputau sufletul italian.

Dacă locuitorul din Roma a azistat fără prea multă părere de rău la prăbușirea Statului papal, dacă cel din Neapole a văzut cu destulă nepăsare sfârșitul Regatului celor două Sicilii și dispariția dinastiei sale, tradițiunile istorice locale n'au fost părăsite cu tot atâta indiferență și în celelalte regiuni ale Italiei.

Venețianul, genovezul, florentinul și piemontezul n'au pierdut niciodată mândria micilor lor patrii, strălucitoare prin trecutul și istoria lor. Există un patriotism local și — dacă se poate spune — un patriotism municipal, foarte dârz. Fiecare oraș din Romagna, din Umbria sau din multe alte ținuturi, își păstrează nu numai

stilul său personal, pitorescul său propriu, foarte deosebit de al orașelor vecine, dar mai ales conștiința unei istorii distincte și a unui destin propriu.

Ce lume de gânduri nu desparte fosta republică maritimă a medievalei Ancona, de adormita Ravenna sau de Ferrara, strălucind încă de amintirile fastuoase ale Renașterii; ce depărtare spirituală între ele și orașele Forli, — patria lui Mussolini, — Cesena, Faenza, unde sentimentul democratic și republican al comunelor Evului Mediu s'au transmis până în zilele noastre?

Contrastele de climă între Lombardia spre pildă, unde iarna e mai rece decât în Franța, și partea meridională sau insulară, unde iernile sunt aproape necunoscute, accentuează și ele deosebirea de psihologie, de istorie și de rasă ¹⁾.

Aceste deosebiri istorice sunt cu atât mai puternice în Italia, cu cât viața strict locală a micilor republici n'a fost stânjenită, ca în Franța, în Spania sau, chiar în Germania, de imixtiunea unei puteri centrale. Municipiile, cetățile, micile și dărzele state orașenești n'au întâlnit nici o forță centralizatoare.

Făță de acest atomism regional și individualist, elementele de legătură, factorii de unitate (conștiința spiritului roman, limba scrisă și religia catolică) se dovedeau cu totul depășite. Eficacitatea lor, capacitatea lor de a închea, deasupra tuturor deosebirilor locale, un stat italian unitar era foarte redusă.

Nu se poate de sigur ignora forța unificatoare a limbii scrise, dar trebuie să ținem seamă că procentul populației pentru care scrisul și cititul sunt îndeletniciri curente, era destul de mic, în veacul trecut, în Italia, ca și în alte țări. De altfel, nici limba scrisă nu era una și singură, căci multe dialecte înfățișau adevărate culturi autonome. De pildă, dialectul venețian se putea

---

¹⁾ Nordul Italiei e locuit de brahicefali, adeseori castanii, cu ochii de culoare mai mult deschisă. La Florența și la Veneția, părul roșcovan aurit și pielea luminoasă, atât de scumpă pictorilor Renașterii, se mai pot încă întâlni. În schimb, dela Roma în jos, brahicefalii dispar și sunt înlocuiți cu dolicocefali, mici și uscați, cu părul mai totdeauna de culoare închisă, care se înrudesc prin sânge mai puțin cu Italienii dela miază-noapte, decât cu Spaniolii, cu Grecii și, în Sicilia, poate chiar cu Arabii. (Vezi studiul autorului din Revista pentru Reforma Socială, 1927 Nr. 1—2, cu privire la noua metodă de determinare a raselor din reacțiunea sângelui).

făli cu o lungă și frumoasă tradiție literară ¹⁾. Toate vechile acte ale republicii venețiene, în deosebi vestitele rapoarte ale ambasadurilor ei (în care s'au găsit atâtea date interesante pentru istoria noastră) sunt scrise în dialect. Teatrul venețian a deschis acestui dialect, care este o mlădioasă și dulce limbă, un loc de cinste în lumea artelor. Teatrului i se datorește, de altfel, și în Sicilia și, în genere, în toată Italia meridională, menținerea vie și colorată a dialectelor.

Astfel se limitează însă și mai mult influența limbii italiene scrise asupra unității politice, căci ea nu biruește definitiv limba populară, atât de viguroasă, spontană și naturală.

Cât despre religia catolică, dacă acțiunea ei în serviciul unei unități italiene de ordin spiritual era posibilă și chiar reală, nu e mai puțin adevărat că, pe planul politic, lucrurile stăteau cu totul altfel. Aici intră în joc nu forțele spirituale ale catolicismului, ci, mai ales și în primul rând, forțele politice ale statului papal.

Dela 1848 și până la 1870, papalitatea se opune direct și pe față străduințelor patriotice de unificare, fără să ezite, în anumite împrejurări, a recurge chiar la calea armelor. Dela 1870 aceste raporturi de adversitate capătă o expresie dintre cele mai violente și papalitatea, după distrugerea statului papal, nu pregetă în fața sancțiunilor celor mai grave: dinastia italiană care părăsește Turinul și Florența pentru a se stabili la Roma este excomunicată din sânul bisericii. Mai mult chiar: din anumite documente descoperite în arhivele austriace, în urma războiului, reiese că Papa Leon al XIII-lea ceruse, în 1888 și în 1889, sprijinul împăratului Austriei împotriva guvernului italian și începuse tratative în vederea stabilirii reședinței pontificale într'altă țară decât Italia.

---

¹⁾ Dialectul venețian care, de altminteri, nu e prea depărtat de dialectul florentin, baza limbii scrise, se deosebește totuși foarte mult, de aceasta, prin pronunțare și se apropie, în numeroase privințe, de dialectele franceze din sudul sau sud-estul Franței. Tipicul «er», poate de origine germană, care sfârșește foarte multe patronime venețiene și care nu există în dialectele italiene peninsulare, se întâlnește în schimb cu o ortografie puțin diferită, dar cu o fonetică identică în Franța. Falier, numele unui doge, și Fallières, numele unui președinte al Republicii, Venier și Venières, etc. Anumite cuvinte înfățișează chiar forme curate franceze ca «ascension» în loc de «assunzione», sau forme intermediare, «sior pare» = sieur père, etc. Toate dialectele la miez-noapte de Apenini formează, de altminteri, o familie foarte deosebită de celelalte dialecte ale peninsulei și compun grupul dialectelor galo-italice.

Era de sigur unul din cele mai acute momente ale tensiunii dintre statul italian și papalitate. Dar chiar în pericolele mai calme, această tensiune subsistă, sub forma unei permanente suspiciuni. Până la 1904, Papa oprea pe credincioși să ia parte la alegeri, interzicându-le, în genere, orice participare activă la viața publică a țării.

Iată dar că unitatea italiană nu putea aștepta din partea catolicismului sprijinul viu, pe care o religie unică îl poate da unui stat. Scutită de disensiuni religioase, Italia nu era mai puțin împiedicată de politica bisericii în realizarea unificării sale.

Care mai putea fi chiagul acestei unificări, dacă, după cum am văzut, limba literară și religia catolică erau elemente atât de puțin active în acest sens? Conștiința originii romane? Tradiția unei moșteniri comune atât de glorioase?

Nici vorbă, este un factor impresionant, dar mai mult de ordin spiritual decât politic. Importanța sa era fatal redusă!

* * *

Considerațiile noastre, de până acum, pun în lumină un caracter fundamental al unității italiene realizate la 1870: această unificare este opera aproape exclusivă a burgheziei intelectuale și a unei părți din aristocrație. Este adică opera acelei pături italiene, pentru care limba literară și tradiția romană erau cu adevărat realitățile determinante.

Participând prin limba scrisă la comorile literaturii italiene, dela Dante la Carducci, și prin cultură la mândria de a se vedea nu într'o provincie singuratică, ci în întreaga Italie, patria cea mare a Renașterii, a științei și a muzicii moderne, burghezia intelectuală era menită a fi purtătoarea idealului de unificare și făuritoarea unirii, de multe ori față de indiferența maselor.

Pe când în istoria Franței, a Angliei, a Belgiei și a Țărilor de Jos sau chiar a Germaniei, toate mișcările mari, cel puțin în vremurile moderne, sunt mișcări care cuprind și răscolesc masele adânci ale populației, în Italia, dimpotrivă, mai toate schimbările politice din veacul al XIX-lea se datoresc numai acțiunii unei minorități, câteodată chiar a unui pumn de oameni ¹⁾.

---

¹⁾ Această nepăsare populară contrastează cu patima cu care poporul luase parte întotdeauna la viața micilor state italiene din veacurile trecute.

Revoluția fascistă a dat statului italian unificat, tocmai ceea ce îi lipsea mai mult: sprijinul maselor. Fascismul a știut să integreze mulțimile populare în viața politică și să transforme astfel unitatea politică a peninsulei într'o realitate vie, care depășește cadrul burgheziei intelectuale și trece spre clasele modeste ale poporului italian, spre muncitori și țărani. Simplă minoritate la început, recrutată din lagărul socialismului sorelian, mișcarea fascistă era totuși, prin esența ei, un curent de mase. Dacă până la marșul asupra Romei și până la preluarea puterii, se poate vorbi de o minoritate fascistă, de aici mai departe nu mai există decât o mare mișcare populară, sau mai bine zis plebiscitară, mobilizată într'o acțiune de regenerare și energie prin voința Duceului.

Polarizând în jurul său marile straturi populare, Mussolini dă astfel pentru prima oară statului italian un sens unitar organic. În unificarea fascistă se atenuază, se șterg și dispar treptat antinomiile de istorie, de temperament și de tradiție pe care unitatea politică dela 1870 nu izbutise să le soluționeze decât superficial.

Revoluția fascistă este, în primul rând, o revoluție de spirit și de atitudine. Ea creează o atmosferă de ordine, de solidaritate și înfrânge, în primul rând, individualismul excesiv al italianului, individualism prea răspicat și câteodată antistatal, dacă nu chiar antisocial ¹⁾.

Valorilor individuale, Mussolini le opune și le substituie valorile colective. Orgoliul italian primează asupra mândriei regionale.

---

¹⁾ Regăsim acest individualism instinctiv, această opunere împotriva puterilor constituite, în tot decursul istoriei poporului italian. Dreptul de veto al tribunilor, care era un fel de obstrucție legalizată, anarhia vremurilor din urmă ale republicii romane, neîncetatele conjurații și revolte militare, viața agitată și febrilă a republicilor și ducatelor medievale, dovedesc aceeași meridională nestatornicie. Dar printr'o reacție firească la acest popor, care, cu tot individualismul său, a avut în același timp și sentimentul legii și al Statului, perioadele de dezagregare socială erau urmate de epoci severe de reculegere și de ordine. Tribunalului îi urma dictatorul, republicii îi urma imperiul, fracțiunilor militare învrăjbite le urma un șef unic, autoritar. Această mișcare pendulară, între neascultarea cronică și disciplina de Stat cea mai aspră, a caracterizat permanent istoria Italiei.

Fascismul, deși aducător de forme incontestabil noi, răspunde și el acestui ritm istoric, care alternează ceasurile de individualism extrem, cu ceasurile de aspră solidaritate socială și națională.

Fascismul încearcă să creeze, să mențină și să stimuleze conștiința fiecăruia de a face parte dintr'un mare organism viu, glorios și unitar, care absoarbe forțele tuturor, pentru a le face cu atât mai rodnice și mai hotărâtoare. E cu totul semnificativă importanța problemelor de educație în fascism. Mussolini nu tinde numai să câștige partizani, ci vrea să creeze un anumit tip unitar de italieni, în care să se oglindească o anumită concepție asupra națiunii și a vieții, și nu feluritele și câteodată divergentele tradițiuni și formațiuni spirituale regionale, oricât de interesante ar fi ele. Toate tinerele generații italiene trăesc, așa dar, în spiritul fascismului, înregimentate din adolescență sau chiar din copilărie în acele cunoscute « Balilla » (după numele unui copil care s'a jertfit la 1740, în timpul asedierii Genovei de către Austria).

Efortul fascismului de a înlătura spiritul regionalist și de a cultiva, dimpotrivă, un spirit italian omogen, este astfel impresionant. E o vastă rețea de colonii, care împânzește peninsula în timpul vacanțelor și care îl familiarizează pe italian, de mic, cu țara sa, lărgindu-i orizontul dincolo de satul, orașul sau regiunea sa natală. Nicăieri nu se călătorește mai intens decât în Italia fascistă, unde statul provoacă și înlesnește deplasările în grup, dintr'un ținut într'altul, tocmai pentru a face posibilă apropierea italienilor, dincolo de orice caractere particulariste locale.

Trebue de asemeni menționate, pentru aportul lor la unificarea italiană, marile lucrări publice, pe care regimul fascist le-a inițiat. Vaste lucrări de irigare și drenaj (în sudul Italiei, în jurul Romei și al Teracinei), drumuri, șosele, edificii publice, toate acestea au dat Italiei o nouă activitate, în care mobilul precumpănitor a fost, pe lângă cel economic, și stăruința regimului de a unifica și a galvaniza țara.

Sunt lucrări de ansamblu, care pornesc dela o viziune organică a întregii Italii și coordonează necesitățile locale într'un plan general. Ele tind să dea impresia de unitate, de durată și de creație solidară, pe care Italia modernă o vede în cele mai vechi tradițiuni romane. Italianul de astăzi are astfel conștiința de a se găsi pe o străveche linie istorică și de a continua mesajul de ordine al Romei antice, care și ea a unificat Italia.

De aceea, fascismul își afirmă neîncetat legăturile sale spirituale cu această Romă imperială, ale cărei directive culturale și

politice încearcă să le adapteze vieții moderne și problemelor contemporane. Tot ce poate reînșufleți amintirea originilor romane, tot ceea ce poate evoca prezența vechilor așezări, găsește sprijin în regim.

Săpături în Italia și Africa, studii și cercetări arheologice, mari muzee istorice, toate răspund nu atât unui interes științific de netăgăduit, cât mai ales dorinței fasciste de a da Italiei moderne conștiința continuității romane, sentimentul unei unități ce depășește orice regionalism, de orice ordin ar fi el.

Forța centralizatoare a fascismului se vedește pe toate planurile — cultural, social și politic — ridicând în fața particularismelor locale, valorile organice italiene, directivele Romei, directivele centrului. Municipiile își pierd independența locală, iar primarul lor electiv este înlocuit cu agentul puterii centrale, denumit, după o veche tradiție medievală, *podestà*.

Mai greu, poate, decât lupta împotriva regionalismului a fost efortul fascist pe tărâmul religios și mai gingașă politica sa față de catolicism și Vatican. Mai greu, pentru că cel puțin prin originile sale sindicaliste și soreliene, fascismul era, dacă nu categoric ateu, în orice caz anticlerical. Astfel se și explică dârza opoziție a partidului catolic, așa zisul *partid popular* de sub conducerea lui Don Sturzo, opoziție pe care Mussolini avea să o înfrângă cu atât de aspră energie.

Aceasta nu însemnează însă că fascismul nesocotea sprijinul bisericii sau că disprețuia valoarea unificatoare a unei religii cu prestigiul și tradiția catolicismului. Mussolini suspecta nu numai veleitățile politice ale catolicismului italian, dar îi prețuia, în același timp, valorile morale și mai ales disciplina lui spirituală. De aceea, în timp ce lichidează, cu mijloace drastice, mișcarea catolică democratică a lui Don Sturzo, face totuși apel la directivele etice ale bisericii catolice pe care le traduce într'o complexă legislație socială, sprijinită pe ideea de familie, de autoritate, de austeritate morală, de solidaritate publică.

Mulțumită acestei îndoite politici de apropiere și de intimidare, fascismul izbutește să încheie pace cu Vaticanul și să pună astfel capăt lungului război dus de Papalitate împotriva unificării italiene.

Iată cum fascismul devine factorul decisiv al unificării italiene, care, dacă până la război fusese mai mult un fenomen de ordin

politic și administrativ, de zece ani încoace devine un fapt organic, cu vii și adânci rădăcini în marile mase. Astfel forțele care, până într'un timp, lucraseră împotriva închegării statului italian sau, în cel mai bun caz, fuseseră inactive și indiferente față de noul stat, sunt integrate ritmului național.

Toate formele și inițiativele sale interne se înțeleg cu atât mai bine, cu cât ținem mai mult seamă că au izvorit, nu atât din considerațiuni sociale sau strict politice, cât din preocupări naționale. Fără să ignorăm laturea sa social-revoluționară, sprijinită pe sindicalism și cooperatie, fascismul rămâne, înainte de orice, o mișcare al cărei prim obiectiv era unificarea italiană și consolidarea ei.

De aceea nu ni se pare tocmai întemeiată apropierea fascismului de cesarismul lui Napoleon al III-lea, a cărui origine este mai ales reacțiunea conservatoare franceză, împotriva spiritului dela 1848. În Italia din 1920—1922, reacțiunea are un caracter național, mai curând decât social, și în acest sens vorbesc și originile sale democratice, chiar adesea proletare. E adevărat că mai târziu elementele conservatoare s'au grupat și ele în jurul fascismului, eliminarea socialiștilor și a comuniștilor din viața publică italiană făcând posibilă o concentrare a tuturor forțelor de dreapta sub același steag. Opoziția catolică a căzut și ea definitiv, odată cu încheierea acordului cu Vaticanul. Fascismul nu și-a pierdut însă nici un moment caracterul popular. Numai astfel se poate de altminteri, explica de ce ritmul său dinamic n'a cunoscut de 11 ani nici o scădere și de ce timpul, care uzează atâtea elanuri și încredere, n'a uzat totuși tensiunea acțiunii fasciste, într'un timp când criza mondială n'a cruțat de loc economia italiană.

* * *

Fascismul nu este o ideologie de export. Mussolini a declarat răspicat acest lucru, repetându-l de nenumărate ori. Născut din nevoile Italiei și adaptat acestor nevoi, el este un sistem complet social, politic și moral, care nu poate fi nici judecat, nici desprins, dincolo de realitățile italiene care l-au pregătit, i-au dat viață și l-au făcut rodnic. Nu se poate vorbi deci despre o ideologie fascistă, valabilă oriunde, oricând și pentru oricine.

Ideologiile valabile sunt acelea care trăesc organic, nu acelea care se împrumută. Dar fascismul nu este mai puțin o lecție utilă

și o experiență europeană revelatoare. Ea pune în lumină un spirit de energie, de construcție dinamică, de disciplină solidară, spirit care, sub forme specifice fiecărei națiuni, pot fi de folos pretutindeni. Există o lozincă a tinerei Italii fasciste, un cuvânt ce rezumă și exprimă acest spirit de creație: *operosità*, și care ar putea, ba ar trebui chiar, să fie și cuvântul de ordine al tinerei României Mari.

* * *

Am încercat să încadrăm fascismul în marile linii ale politicii italiene și să arătăm că, departe de a fi un accident, el este un fenomen natural și o continuare logică a destinului peninsulei. În politica internă, reia adeseori vechi tradiții, pe care le folosește însă într'un fel nou.

Același lucru se poate spune și despre politica externă a fascismului care, oricât de revoluționară ar părea, nu este decât o expresie mai fermă a orientărilor naturale italiene în Europa. Fără îndoială că și aici metodele sunt altele decât acelea de acum 20 de ani. Afirmarea forțelor naționale pe tărâmul intern presupune, în chip firesc, o atitudine corespunzătoare și pe tărâmul extern. Italia modernă pune accentul pe ideea de prestigiu. Manifestările politice italiene trebuie să fie însă socotite, în primul rând, ca adresate poporului italian. De multe ori un gest, o atitudine, un cuvânt, aparent îndreptat spre Europa, nu este decât un stimulent interior. Sunt aspecte externe ale aceluiași spirit interior de energie și încordare.

În fapt, politica externă a Italiei este precis determinată de condițiile sale geografice. Obiectivele sale sunt îndoite și statornice: Alpii și Marea.

Grașița Alpilor însemnează securitate. Marea însemnează activitate și posibilități de expansiune economică.

Pentru Alpi, Italia nu a dat înapoi dela nici o jertfă. Piemontul fusese pe vremuri jertfit alianței franceze, numai pentru a-i putea alunga pe Austriaci dincolo de munți. Odată aceste frontiere alpine statornicite, Italia se întoarce către frontierele sale maritime, și după cum pentru a-și câștiga munții se aliase cu Franța împotriva Austriei, pentru a-și asigura marea s'a aliat cu Austria și Germania contra Franței. Această politică dăinuiește până la marele

război. Atunci ezitarea Italiei între Alpi și Mediterană trece printr'un moment grav, dar soluția a trebuit să fie aceea care a fost, căci un război maritim cu Franța și Anglia ar fi însemnat prea mari riscuri pentru peninsula. Chiar în cazul fericit al unei victorii și chiar dacă drumul mărilor i-ar fi fost deschis, în același moment granița ar fi fost automat pusă în primejdie prin întărirea puterilor germane. Iată de ce, în 1915, Italia trece de partea frontului franco-englez, părăsind coaliția continentală, pentru o coaliție maritimă. Nu era o decizie sentimentală, ci o soluție logică și necesară a celor două principii, care au călăuzit întotdeauna politica externă italiană.

* * *

Sfârșitul războiului consolidează în mod categoric granița Alpilor. Printr'o mișcare tradițională, pendulul italian se reîndreaptă din nou către celălalt pol al politicii externe: Marea. Obiectivul Italiei victorioase nu se mai poate situa spre Nord, unde statele germane învinse nu reprezentau, cel puțin din primii ani ai păcii, nici o primejdie, ci spre Sud, spre mare, spre expansiunea și consolidarea puterii maritime. Acoperită complet din partea Austriei și Germaniei, Italia întâlnește în noua sa direcție de politică externă Franța și, de-a lungul Adriaticei, Jugoslavia. Procesul extern repetă acum, în sens invers, situația din 1916. Italia părăsește coaliția maritimă a învingătorilor și trece la coaliția continentală, care este acum coaliția învinșilor și, evident, a revizionistilor. Astfel se explică paradoxul prin care Italia, stat învingător, a ajuns să facă o politică de revizuire a tratatelor.

Atât timp cât cele două probleme care interesează Italia se înfățișează în chip singuratec, nimic nu este mai simplu și, am putea spune, mai schematic decât politica italiană. Imprejurările istorice pun accentul politic când pe unul, când pe altul din cei doi poli ai orientării italiene, ridicând dificultăți când spre Alpi, când spre Mediterană și Adriatică. În această alternanță, se poate prevedea cu destulă exactitate înclinarea Italiei spre forțele germane sau spre puterile coloniale, după cum primejdia sau folosul par a fi spre miez-noapte sau spre miez-zii.

Există însă și momente politice complexe, în care sunt puse deopotrivă ambele probleme italiene. Sunt epoci, în care pozițiile

nu sunt atât de limpezi, definite și schematic. Sunt jocuri de forță europeană care pot amenința, la un anumit moment, siguranța Italiei la miazănoapte, sau posibilitățile sale de viitor pe mare. Cele două probleme pe care le-am schițat mai sus se pun atunci simultan și cu egală gravitate.

Un astfel de moment este cel actual. Italia își vede interesele primordiale, ezitând între Alpi și Mediterana, ceea ce însemnează între Germania și Franța. Dacă rivalitățile maritime și problemele coloniale ridică anumite dificultăți între Italia și foștii săi aliați, nu este mai puțin adevărat că eventualitatea Anschluss-ului provoacă o mult mai serioasă opoziție a Italiei față de foștii săi adversari.

Iată cum politica italiană nu-și mai poate urmări dublul său obiectiv, fără a intra într'o serioasă contradicție cu sine însăși. Situația sa a ajuns astfel paradoxală. Revizionistă la Budapesta, Italia este pentru statu-quo integral la Viena. Impotriva Franței într'un aspect al problemei, ea este alături de Franța în alt aspect al aceleiași probleme.

Mulțumită înțelegerii intervenite în Ianuarie 1935 cu Franța, problema colonială și a expansiunii maritime a primit o soluție; în schimb însă, din cauza înarmărilor crescânde ale Germaniei, problema amenințării granițelor din spre miază-noapte ia, din nou, forme concrete. De aceea, Italia fascistă, adoptând politica tradițională a Italiei parlamentare și democrate de dinainte de război, s'a apropiat încă odată de Franța și de puterile care se pot teme, cu drept cuvânt, de o prea grabnică reînviere a politicii germane de expansiune.

Trebue să nădăjduim că noua orientare a Italiei va îngădui României să strângă și mai mult legăturile sale cu țara din care își trage ființa și să capete, din această apropiere, puteri sporite, pentru a duce mai departe, printre popoarele de altă obârșie, din valea Dunării de Jos, misiunea ei de purtătoare a civilizației latine și mediteraneene.

NICOLAE H. E. LAHOVARY

ION ANDREESCU ¹⁾

În 1879, când Andreescu se strămută la Paris, pictura franceză epuizase aproape experiența ei naturalistă dela Fontainebleau și Barbizon și se găsea în plină reformă impresionistă. Erau mai mult de cincisprezece ani dela faimosul Salon al Refuzaților, când cuvântul *impresionism* fusese lansat întâia dată și doctrina nouă a colorismului fluid și vibrant se concretiza neîncetat în opere de valoare. Claude Monet pictase din 1877 *La Gare Saint Lazare* și avea să expună, sub ochii lui Andreescu chiar, picturi de cel mai caracteristic impresionism, cum era *Le givre* (1880); Renoir dăduse de câțiva ani *La loge* și își subtiliza din ce în ce paleta mătăsoasă; Sisley și Pissaro dizolvau în studii de atmosferă ultimele reminiscențe ale peisajului naturalist; iar alături de ei, un Manet, un Puvis de Chavannes inaugura și un alt stil, în care culoarea nouă se alia cu o nouă conturare a formelor, simplificată și îndrăzneță. Temperamentul aspru și rustic al unui Bastien-Lepage, doară, întârzia în realismul care îl amintea atât de mult pe Millet, fără a scăpa nici el cu totul de influența tendințelor noi de subtilizare a picturii.

Am numit pe cei mai importanți dintre pictorii francezi care figurau în acești ani, între 1879—1881, în toate expozițiile Parisului și pe care Andreescu i-a putut cunoaște de sigur din primul moment. Ne-am putea aștepta să-l găsim preocupat dela început de problemele lor, atât de noi și de ispititoare, mai cu seamă pentru un pictor cu înclinări atât de mari către peisajism.

---

¹⁾ Să se vadă începutul acestui studiu în R. F. R. Nr. 1.

Temperamentul de timid al lui Andreescu însă și poate și împrejurări particulare, cum era contactul cu Grigorescu care pe atunci se afla la Paris, îl vor face totuși prudent cu experiențele riscate, pentru care nu își găsea dintru început nici îndrăzneala, nici pregătirea necesară. Umilul maestru dela Buzău, ajuns la Paris cu unicul și modestul gând de a învăța dela maestrul mari ai lumii, nu se simțea cătuși de puțin îndemnat către rebeliuni artistice. Dorința lui era de a cunoaște și de a lua cu hărnicie da capo drumurile de o mie de ori bătute ale artei, pentru a ajunge să exprime, în sfârșit, cu măiestrie și cu libertate, ceea ce simțea că era totuși vibrație pură și de preț în retina și în sentimentul său.

Il vedem astfel, întreprinzând revizuirea întregii sale educații artistice, atât de nedesăvârșită și de întâmplător formată în țară, și lucrând metodic cu o hărnicie admirabilă. Ziua — ne spune Stăncescu — era în biblioteci și în muzee, cu carnete de notițe sau de crochiuri în mână; seara desena și zugrăvea prin academii particulare, făcând studii de nuduri sau de figuri drapate. Era un elev regulat al Academiei Jullien, unde găsise după cât se pare și pe alți Români, și își da toată osteneala de a-și completa mai cu seamă acea cunoștință elementară a figurii omenești, care în țară îi lipsise.

Câteva lucrări risipite prin diverse colecții ni-l arată pe Andreescu în această nouă ipostază a studiilor sale. O *Figură de tânăr*, zugrăvită în perfectă manieră academică, se găsește în col. Paul Petrini; alte două *Figuri* în col. dr. Severeanu; un *Semi-nud* foarte slab din col. Sp. Haret poate fi apoi citat, cum și un interesant studiu de colori, în tabloul de dimensiuni mici, *Personajul costumat*, din col. Lazăr Munteanu. Stăncescu cita elogios și o altă bucată, un *Studiu drapat*, din colecția de pe vremuri a d-rului Kalinderu, care nu știu dacă trebuie identificată cu bucata intitulată o *Doamnă costumată*, aparținând muzeului Kalinderu, astăzi însă la Moscova, sau cu *Nudul drapat*, din col. dr. Severeanu, provenind tot din col. dr. Kalinderu. Sunt bucăți fără multă semnificație, studii simple de atelier de școală, în care ochiul se exercita a urmări liniile unei figuri sau a juxtapune colori variate, pentru definirea de acorduri și armonii utile mai târziu.

Am putea asocia cu ele și unele încercări de portrete, care datează, cred, din aceeași vreme: *Portretul d-rului G. Petrescu*

Hagi Stoicu din col. N. C. Nica, purtând o dedicație în franțuzește și *Portretul unei doamne*, din col. Sp. Haret. Dar încă odată vom constata puțina îndemânare a artistului pentru acest gen de artă, care nu cere numai ochi de colorist, dar și observație riguroasă fizionomică, notație psihologică pătrunzătoare și mai ales libertate suverană în fața pânzei. Andreescu lucrează însă temător, fără certitudinea că reușește, greșind uneori desenul în chip grav, ca în *Portretul* din col. Haret, și dând figurilor sale un aer de constrângere și o asprime a formelor, care stânjenesc expresia. Albastrul clar însă, din același *Portret* de femeie, cu reflexele de mătase care îi îmbogățesc strălucirea și îi dau valoare picturală, e totuși remarcabil și anunță preferința nouă a artistului pentru această culoare, care, în nuanțe variate, se regăsește în foarte multe din tablourile sale din Franța. Și poate din aceeași vreme să fie și *Capul de studiu* dela Pinacoteca din Iași, părând a voi să dea o imagine a lui Isus, bucată rău vernisată, însă de o culoare fluidă și concentrată, în care se recunosc nuanțele de gris-argintiu.

Câteva luni avea să dureze această pregătire a lui Andreescu, în ateliere, în muzee, în biblioteci. Entuziasmul lui, ne spune Stăncescu, alterna cu descurajarea, când își dădea seama cât mai avea de învățat. Totuși rezultatele obținute încă dela început îi susțin străduințele și îl fac să-și mărturisească bucuria în scrisori trimise profesorului său la București. În primăvară, își încercase în adevăr norocul la Salon și, spre surprinderea lui, era primit cu cele două lucrări prezentate. Erau — după cum ne informează Stăncescu — bucățile cu care venise din țară, *Bâlciul la Buzău* și *Efectul de iarnă*, pe care le trimisese juriului foarte curând după sosirea sa la Paris ¹⁾. Era fericit, încurajat și speranțele

¹⁾ Catalogul Salonului din acest an (*Ministère de l'Instruction publique et des Beaux-arts: Le Salon — Explication des ouvrages de peinture, sculpture (etc.) des artistes vivants, exposés au palais des Champs-Élysées, le 12 Mai 1879*) dă aceste indicațiuni:

Andreescu (Jean), né à Bucharest, élève de l'Ecole des Beaux-Arts de Bucharest, Rue Saint Sulpice, 13.

Nr. 45 — Le commencement du printemps.

Nr. 46 — Foire en Roumanie.

Prima bucată, fostă în col. Maimarol, e azi proprietatea avocat N. Negri. A doua bucată se găsea, după indicația lui Stăncescu, în col. M. Porumbaru.

sale începeau să prindă putere, în ciuda temperamentului său gata oricând de șovăiri.

Dar școala adevărată a lui Andreescu avea să înceapă abia de acuma, după ce atmosfera Parisului îi devenise familiară și când se hotărâște a ieși din cadrul prea restrâns al atelierului. La Buzău, ochiul său se formase pentru peisaj, muzica lui interioară toată era alcătuită pentru a vibra în aer liber, iar venirea în Franța nu fusese cu alt gând decât de a descoperi în sfârșit, cu proprii săi ochi, farmecul peisajului francez, făcut celebru de atâți artiști, și farmecul picturii însăși, care reprezenta acest peisaj și care pe el îl putea instrui.

Fontainebleau era aproape, cu pădurea transparentă și argintată de estompa unei atmosfere veșnic vapoaze, cu Barbizonul celebru, la care visase încă din anii de școală dela București. Prezența lui Grigorescu nu putea să fie decât un îndemn mai mult. Andreescu se strămută astfel la Barbizon, unde pictorii erau la ei acasă, ca într'o pădure mistică țesută în curcubeie, în năluciri de lumini printre frunzișuri și în pulberi albăstrui de ceață.

Incepe a lucra cu o pasiune și cu un sentiment de plenitudine a forțelor sale, pe care niciodată nu le cunoscuse. Paleta întregă i se transformă, se îmbogățește, nu în întindere, ci în concentrarea asupra câtorva sobre tonuri de verde, de gris, de albăstrui, găsind o înfinitate de nuanțe pentru a da realitatea coloristică a formelor și pentru a le învălui într'o exactă și sensibilă atmosferă. Sunt colțuri de pădure, alei de fagi, luminișuri umede, peisaje cu mesteacăn și cu stânci, în care pictura în sine nu mai e o simplă încercare de a da conturile sau culoarea realității, ci toate elementele ei complexe, care îi pot defini esența prin gama întregă a simțurilor. Pasta coloristică se face grasă și substanțială, se diferențiază subtil, știe să redea umiditatea, vaporozitatea, transparența, e aspră sau catifelată, e densă sau ușoară, sugerează esența lucrurilor zgrăvite, ambianța lor, oarecum gustul și valoarea lor tactilă.

Andreescu atinge dintr'odată o virtuozitate pe care niciodată nu o avusese. E alături de Grigorescu, egalul său și poate mai adânc decât el. În bucăți cum sunt *Stâncile din Apremont* din

din col. Muzeului Toma Stelian¹⁾, *Aleea de fagi*, notată de Stăncescu în col. Take Ionescu, *Peisajul cu arbori și Colțul de pădure* cu nuanțe albastrii (retușat?) din col. Muzeului Toma Stelian, *Pădurea desfrunzită*, cu nuanțe gris atât de prețioase, din col. Al. Rășcanu, sau în desaturările tot cu *Păduri* (unul din ele datat din 1880), din col. N. C. Nica, Andreescu e un vrednic discipol, unul dintre cei mai buni discipoli ai școalei dela Barbizon.

În tablouri mai vechi, cum sunt *Stejarul*, *Interiorul de pădure* din col. Băncii Naționale sau *Colțul de pădure* cu un tăietor de lemne, din col. Muzeului Toma Stelian, artistul putea părea un elev încă nu deplin format al lui Théodore Rousseau. Ochiul pictorului căuta mai de grabă osatura formelor decât atmosfera și nuanța intimă a unui peisaj. Îl interesa silueta oarecum fiziologică a unui copac, ținea să-l portretizeze, cu trunchiul său puternic, cu învelișul dur și crăpat al scoarței, cu nodurile și rădăcinile vânjoase. Îl preocupa mai puțin culoarea, care se diferenția greu și nu izbutea a da efectele multiple de lumină și atâtea detalii curioase ce se întretes sub frunzișul mobil al unei păduri.

Dar iată noile peisaje, în care urma lui Courbet se simte și în care Daubigny și Diaz par a fi pus penelul lor mult mai subtil și mai nuanțat. Atmosfera începe să vibreze în lumina filtrată

¹⁾ Despre această bucată, Stăncescu informează greșit că a fost expusă la Salonul dela Paris în 1879, după cum greșit notează că Andreescu a expus la Paris în 1878, 79 și 80. Cataloagele saloanelor din Paris nu menționează numele lui Andreescu, cum e de altfel firesc, decât în 1879, 80 și 81, pictorul plecând din țară abia în Ianuarie 1879.

Pentru tablourile expuse în 1879 (*Bâlciul la Buzău și Inceputul primăverii*), vezi nota anterioară.

În 1880, catalogul Salonului dă informația următoare:

* *Andreescu* (Jean) né à Bucharest, élève de l'Ecole des Beaux-Arts de Bucharest. Barbizon (Seine et Marne).

Nr. 52 — *Le bois de hêtres*. H. 1,00 m. — L. 1,50 m.

Nr. 53 — *La grande route*. H. 0,95 m. — L. 1,45 m.

Primul tablou indicat în catalog e *Aleea de fagi*, menționată de Stăncescu în col. Take Ionescu. Al doilea e *Peisajul cu drum* dela Muzeul Kalinderu.

În 1881, catalogul Salonului dă despre Andreescu aceleași informații ca și cataloagele anterioare. Adresa e din nou, rue Saint Sulpice, 13, ca în 1879. Artistul nu mai expune decât o singură bucată: Nr. 26 *Barbizon pendant la neige* azi în col. K. Zambaccian.

a desigurilor sau sub crâmpeele de cer de un albastru intens uneori încărcat de nori; un gris argintat se difuzează imperceptibil în aerul dens care poartă încă răcoarea ploii sau a orelor de dimineață; un vag reflex albăstrui în atmosferă, ca o nuanță a propriei retine a artistului; și mesteacăni lui Diaz, supli și înalți, apărând în atâtea din aceste tablouri. Până și în bucăți cu alte motive, cum e *Amurgul de toamnă*, surprinzător de slab, din col. Paul Petrini, datat din 1880, aceleași influențe pot fi ușor întrezărite, cu sugestii mai ales din Harpignies, stinse însă în coloritul tern care reamintește unele din picturile lui dela Buzău.

Pictura lui Andreescu intra oarecum într'o fază decisivă care era nu numai a artei franceze, ci a întregului peisajism european format la Fontainebleau și își poate găsi comparații sugestive în arta unor contemporani ca olandezii Maris și Mauve sau ca pictorii maghiari Pettenkofen ori Ladislas de Pal. Tema interiorurilor de pădure, cu variațiile ei nesfârșite și cu atmosfera argintat-albăstrue atât de caracteristică, revine mai cu seamă sub penelul său, din ce în ce mai abil în redarea de nuanțe. Era tema picturală cea mai bogată, care crease școala întreagă a acestor mari poeți ai peisajului și care avea să inspire câteva din cele mai robuste pânze ale artistului nostru.

Dar Andreescu nu se va opri în studiile sale de natură la această singură temă. Artă lui se face din ce în ce mai complexă, își precizează problemele și își găsește elemente de expresie concentrate și personale.

Uneori artistul încearcă o conciliere între preocupările lui de peisajist, atât de precumpănitoare, și dorința care îl ispitesc de a da totuși realitate și figurii omenești în pânzele sale. Nudul lipsește aproape cu totul din pictura lui. În rarele încercări, datând din vremea când lucra la Paris — am citat una din col. Sp. Haret și alta în col. dr. Severeanu — problema părea încă atât de dificilă pentru ochiul său puțin experimentat, încât nici nu ne-am putea aștepta să-l regăsim atacând acest gen.

Și totuși iată o remarcabilă bucată, pe care gama de colori cu ușoarele nuanțe albăstrui, sentimentul viguros în care e zugrăvită, amplexarea viziunii, o așează neîndoelnic printre operele din această vreme: *Nudul culcat* dela Pinacoteca Statului.

Un puternic trup de femeie, modelat cu o știință imperfectă dar cu o forță plastică și cu un sentiment naturalist demne de temperamentul unui Flamand, se detașează în ample linii ondulate, melodiind parcă respirația adâncă a făpturii omeneste reprezentate. Imprejur, decorul întunecat al pădurii, cu depărtări albastre prin deschideri de frunziș, ca în tablourile lui Corot, cu ușoare reflexe de umiditate și cu patul moale al ierbii în care se imprimă trupul greu. E o senzație de voluptate liniștită și intensă, de desăvârșită abandonare, pe care o citești în calma destindere a liniilor și în înfiorarea trandafirie a epidermei. Andreescu încerca o temă de efect pictural și poetic care, în forme clasice, înflorise în pânzele lui Giorgione, dar rareori fusese reluată de un modern cu atâta franchețe de sentiment: Candidul sensualism pe care îl sugerează imaginea unui trup gol în contact cu nuditatea fragedă a unui culcuș de ierburi. Manet atinsese mai înainte o temă asemănătoare în tabloul care făcuse atâta vâlvă, *Le déjeuner sur l'herbe* (1863), dar cu un picant accent monden, de care e departe Andreescu. Pictorul nostru rămânea la simplitatea de sentiment și la acel franc naturalism pe care le găsim invariabil de-a lungul întregii sale opere.

Nudul culcat e o lucrare singulară însă în pictura sa, reflectând o preocupare în care Andreescu n'avea să stăruiască. Peisajul îl absorbea din ce în ce, cu varietatea de aspecte și cu resursele picturale inepuizabile pe care i le oferea Ile-de-France. O serie întregă de tablouri, cele mai multe de dimensiuni mici și înfățișând poate studii pentru lucrări plănuite, de mai multă importanță, ne arată priveliști de câmpuri, cu lanuri verzi sau galbene stropite de maci, cu grupuri de arbori ritmând orizontul, cu drumuri de țară pierzându-se în depărtare și cu rare figuri însuflețind câteodată priveliștile monotone și egale. Uneori, ca în *Peisajul* de dimensiuni mari din Muzeul Kalinderu — singurul cu asemenea proporții — atmosfera generală e destul de stinsă, culorile fără calitate deosebită, iar pasta densă prea puțin diferențiată. Ai zice, o amintire a tehnicii lui vechi, pe care am găsit-o în unele din tablourile zugrăvite în țară. Lucrarea e totuși de un efect pictural foarte unitar și de o compoziție în care simplitatea liniilor își sporește efectul prin amplexare și prin echilibru. În alte bucăți, de o atmosferă mult mai vibrantă, cum e *Peisajul*

din col. Zambaccin, pasta se face de-a dreptul zgrunțuroasă, aglomerându-se pe pânză ca un modelaj plastic. În cele mai multe însă — și voi cita *Peisajele cu câmpuri* din col. Muzeului Toma Stelian, a Muzeului Simu (cel mai bun), G. Bădescu, Maria Yarka (trei bucăți), N. C. Nica — colorile înviază inundate de lumină, împrumută străluciri necunoscute în lucrările mai vechi ale lui Andreescu, realizând oarecum un contrast însoțit al priveliștilor lui mohorâte de altă dată sau al pădurilor albastrui pe care le cunoaștem. Sunt studii de lumină crudă, de soare sau de atmosferă încărcată de ploaie, în care cerurile plastic zugrăvite și de splendidă culoare constituie oarecum motivul muzical al inspirației. Ele determină variația de atmosferă și melodia acestor colori, în care ceva din preocupările impresioniste începe parcă a se ivi.

Dar peisajele lui Andreescu din această vreme variază și cu alte teme. Câteva priveliști cu case, colțuri de fermă sau aspecte de faubourguri ne dau imaginea unei picturi mai puțin luminoase, dar bogată în nuanțe și uneori în efecte de o mare finețe. *Un colț de fermă* din col. Sp. Haret, de pildă, sau o *Priveliște cu case* din col. Băncii Naționale sunt zugrăvite cu un penel mai puțin precis, în tonuri mai închise, în care verdele, griul și brunul întunecat se împerechează în raporturi sobre și întrucâtva înăbușite. Dar iată un *Peisaj la marginea unui lac*, din col. Dr. Dona sau *Peisajul cu case*, și mai remarcabil, din col. Clubului Tinerimii, datat din 1880, în care atmosfera vaporoză, nuanțarea plină de discreție a efectelor coloristice, finețea execuției, ne arată toată virtuozitatea artistului, capabilă de a-și găsi expresii concentrate sau subtile, după modularea însăși a imaginii pe care o urmărește.

Din același an, 1880, e datat și peisajul *La arat*, din col. Ionescu-Quintus, robustă bucată plină de savoare realistă, nu streină de sigur de sugestia tablourilor lui Millet. Albastrul clar al bluzei muncitorului și albul pus alături, pe câmpul brun închis, sunt de un efect care solicită privirea cu o intensitate calmă și plăcută pe care o păstrezi în memorie. Iar preferința pentru pata albastră conturată pe fondul unei colori în acord, o vom găsi și în tabloul mai slab, datând probabil din același an, *Peisaj cu femei cosând*, din col. Muzeului Toma Stelian. De rândul acesta albastrul se proiectează pe verde adăogându-și complimentar alb și negru. Peisajul e mai puțin îngrijit, desenul chiar destul de aproximativ,

dar efectul coloristic demn de reținut și indicând o preocupare esențială care nu mai e propriu-zis peisajism.

Trecuseră de altfel aproape doi ani de când Andreescu se găsea în Franța și pictura lui evolua sensibil către un colorism din ce în ce mai aproape de sensul modern al picturii atunci contemporane. Dela Fontainebleau el trimetea la Salonul dela Paris bucăți ca *Aleea de fagi*, în care naturalismul puțin cam întârziat al Barbizonului era încă atât de credincios înfățișat. Dar tot acolo el picta și bucăți de alt gen, naturi moarte, flori, studii variate, în care penelul său se adâncea în voluptăți noi de culoare și în exprimarea unei sensibilități din ce în ce mai rafinate.

Un presentiment îngrijorat se adăoga poate, mărind această sensibilitate cu înfiorări până atunci necunoscute. Sănătatea lui era atinsă grav încă de pe la sfârșitul lui 1879, când, în urma unei răceli la Fontainebleau, simțise cele dintâi simptome ale fiziei. Descurajarea începea să-l cuprindă cu neliniști și îngândurări funebre. Subsidiile se împruținau, iar la un moment chiar încetară cu totul. Andreescu se văzu nevoit a se întoarce în țară. Era probabil în toamna lui 1880, de când e datat tabloul atât de emotiv conceput și atât de cald zugrăvit, *Cumpăna satului*, din col. dr. Dinu Brătianu. In viziunea aurie, de un aur atât de trist și de pustiul al privescării de țară pe care o zugrăvea, era toată dezolarea nostalgică pe care artistul o regăsea în ținuturile lui familiare și o simțea în propriul său suflet bântuit de presimțiri.

Avea să rămână totuși în țară numai câteva luni, până a-și procura mijloace noi de existență. Câteva tablouri vândute îi îngăduiau a se întoarce iar în Franța, unde în cursul aceleiași an, poate ceva mai întremat și cu o înfiripare de speranțe pe care boala încă i le îngăduia, îl regăsim reluându-și lucrul cu pasiunea și cu voința de studiu care îl însuflețiseră doi ani mai înainte.

Vremea maturității și a liberei creații sosise în sfârșit pentru acest om care nu împlinise încă treizeci de ani. Nu era prea de vreme și nici prea departe de sfârșitul care se lăsa întrezărit. Și vom vedea în tablourile care urmează sentimentul adâncit și uneori neașteptat de modern care însuflețește ultimele sale opere, în acești ani, cei mai puțin fericiți dar și mai fecunzi din toată existența sa.

Tablourile care poartă data 1881 și cele ce se pot încă data din acest an, pe baza caracterelor stilistice, sunt cele mai de seamă din toată opera lui Andreescu. O sensibilitate nuanțată până la fineți impresioniste de culoare, o expresivitate caldă, plină de atmosferă poetică și de un accent personal în felul de a vedea lucrurile și de a alege colorile, disting aceste picturi de tot ceea ce artistul zugrăvise până atunci și ne dau măsura adevărată a talentului său ajuns la maturitate. O libertate de penel pe care nu o cunoscuse mai înainte, o grație ușoară în cea mai mică atingere a colorilor pe pânză, un sentiment aproape muzical în inventarea motivelor și în întreșeserea savantă a colorilor, înlătură orice urmă a acelei duriții de expresie, dusă până la constrângere, pe care o întâlnim de atâtea ori în pânzele mai vechi ale lui Andreescu. La Fontainebleau chiar, cu doi ani mai înainte, în bucăți în adevăr bune cum sunt *Stâncile dela Apremont* sau *Peisajul* gris-argintiu din col. Clubului Tinerimii, calități mari de culoare și de atmosferă se făceau simțite, dar picturile desăvârșit sobre și reținute ca expresie, nu depășeau cu nimic formula obișnuită a școlii dela Barbizon și arătau grija încă temătoare a artistului de a evita libertăți pentru care nu se simțea îndeajuns de pregătit.

Dar iată, la doi ani distanță după *Stâncile dela Apremont*, un motiv aproape identic revenind sub penelul său în *Peisajul cu stânci și mesteacâni* din col. Al. Rășcanu. Andreescu nu mai e, aproape, de recunoscut. Siluete înalte de copaci se ridică și aici din mijlocul priveliștii pietroase, îmbrăcată în mușchi și în vegetații neorânduite de hățișuri. Aceleași forme se profilează sub același cer, privite de același ochi. Dar lumea aceasta a viziunilor de lumină și culoare e o minune care se formează, nu în țesutul însuși al priveliștilor reale, ci în transparențele misterioase ale ochiului, care, într'o mie de feluri dispus, dizolvă materialitatea lucrurilor și o pătrunde de lumini venite din lăuntru. *Peisajul* din col. Rășcanu freamătă de asemenea imaterialitate. Sub cerul albastru deschis, inundat de lumină, copacii albi se desfac din propria lor ființă anatomică, sunt albe existențe aeriene, înveșmântate în frunzișuri diafane, priveliștea întreagă închegându-se din colori fâlfâitoare, în care ochiul proiecta parcă ardente și fluide lumini. Nuanțe variate de brun roșcat, de gris, de verde care merge dela tonul cel mai palid până la cel mai întunecat,

de alb, de cenușiu sau de gălbui, se amestecă în primul plan, degajând o imagine însorită și strălucitoare. E ca o transfigurare prin lumină și prin vibrație imperceptibilă, a acelei condensate viziuni gris-albăstrui pe care doi ani înainte o întâlnim în toate peisajele lui. Andreescu ceda impresionsimului, pentru care paleta sa avea acum subtilități destule și încerca expresii capabile de a-i înnoi cu totul arta picturală.

Peisajul amintit nu e singurul în această categorie, căci în aceeași colecție întâlnim încă un tablou, un mic *Interior de pădure* cu copaci desfrunziți și cu siluete omenești, datat din 1881 și atât de apropiat prin calitatea colorilor de bucata precedentă încât ne-a înlesnit și datarea sigură a celei dintâi.

Dar arta lui Andreescu e din ce în ce mai suplă și mai variată în mijloace. Ochiul pictorului știe a distinge caracterul unei priveliști, a-i analiza oarecum țesutul intim, a-i degaja colorile din propria lor contextură materială și a le recompune în sinteze noi, care sunt tot atâtea expresii subiective ale temperamentului său. Uneori viziunea artistului învăluie mătăsos o priveliște întregă, alunecând ca într'un fel de visare asupra ei și împrumutându-i un ton dulce și cald, în care armonia de colori se înmoaie în lirism poetic și în muzicalitate. Iată *Peisajul de toamnă* dela Muzeul Simu, cu siluetele patetice de sălcii întinzând brațe ciunte la marginea unei bălți. Un cer gris-albăstrui cu vagi nuanțe trandafirii își filtrează lumina perlată peste moliciunea priveliștii. Reflexe grele cad în apele moarte, în vreme ce la orizont copaci livizi se șterg pe cer asemeni unui fum. E ca o nostalgie somnolentă de singurătate, de amurg, de oboseală, plutind melodios peste zări îndepărtate și fluide în care artistul își întipărea propriul său peisaj sufletesc. Alteori, în viziuni tot atât de subiective, cum e *Peisajul brun* cu mesteacani subțiri din col. Clubului Tinerimii, priveliștea se îmbracă parcă în aur sau se rumenește în calde tonuri roșcate, exprimând voluptăți de culoare înflăcărată care nu mai sunt ale unui pictor naturalist. Artistul își creează imagini puternice ale naturii, în care colorile se adâncesc, se topesc între ele asemenea unor smălțuri fierbinți și se încheagă în armonii bogate în care e sinteza unei mari sensibilități.

Dar iată triumful însăși al acestei sensibilități, într'o pictură pe care Andreescu singur n'avea să și-o întrecă: *Iarna la Barbizon*

din col. Zambaccian, datată din acest an, 1881. Niciodată tonul prețios de alb-gris, atât de des încercat în pictura impresionistă, n'a fost folosit cu mai multă finețe și cu un simț mai exact al valorilor decât în acest tablou irizat de o mie de nuanțe prinse în lumina pulverizată a iernii. Penelul pictorului părea a se înmuia, nu în colorile obișnuite, ci în nu știu ce filtrări subtile de tonuri albe, argintii, viorii, ocru, roz, verzui, pentru a da inefabilul țesut de linii și de forme în transparența ușor învăluită a atmosferei. Andreescu era de rândul acesta dea dreptul un impresionist de calitatea unui Pissaro sau a unui Sisley. Avea și intuiția nuanțelor și tehnica imponderabilă a celui dintâi, și sentimentul de lumină exact și fin din peisajele de iarnă ale celuiilalt.

Dela Théodore Rousseau și Daubigny la Pissaro și Sisley era de altfel drumul cel mai drept și mai normal. Pissaro însuși trecuse aproape prin aceleași etape ca și Andreescu pentru a ajunge la impresionismul său. Pornise tot din preajma Barbizonului, credincios lui Corot și Daubigny, urmase câțva timp exemplul realismului lui Millet, transformând abia încet pictura sa în cea imagine vibrantă, învăluită de lumină blondă, pe care i-o cunoaștem în epoca de care e vorba. Andreescu, mai tânăr cu 20 de ani, putea găsi în tablourile lui din această vreme aproape toate temele pe care el însuși era înclinat a le urmări: Peisajul cu nuanțe poetice, însuflețit uneori de silueta omenească și scăldat în variații de atmosferă, priveliști de câmp cu lanuri stropite de flori, livezi înflorite sub cer de primăvară, toamne somnolente și patetice, priveliști de iarnă, toate exprimate cu cea atingere de penel când ușoară, când învăluită până la opacitate și cu o vibrație de sentiment care arătau neîndoielnic temperamente înrudite. Sisley era poate mai subtil în distilările lui de colori care aninteau viziunea unui Claude Monet, dar nimeni nu i-ar fi putut da lui Andreescu o mai justă emoție de lumină și o mai precisă notație coloristică a unui peisaj îmbrăcat în zăpadă decât acest fermecător interpret al iernii franceze.

Sub asemenea sugestii, sunt zăgrăvite poate și cele două bucăți din col. Muzeului Toma Stelian, *Femeea culcată în iară și Pomii înfloriți*, lucrate în primăvara lui 1881 (cea dintâi, datată). Era un singur efect coloristic pe care artistul îl încerca în amândouă

aceste bucăți și pe care nu îl întâlnim în pânzele lui anterioare: combinația de roz, verde și albastru în lumină transparentă de plin aer. Andreescu își adăoga astfel paletii sale efecte care aminteau — în imaginea delicată a *Pomilor înfloriți* — poate tot pe Pissaro din pânze luminoase cu livezi sub soare și cu albastre ceruri de primăvară.

Preocuparea pur coloristică era de acum în fondul picturii sale, capabilă de notațiile cele mai subtile și de armoniile cele mai ample. Ochiul său dezmierda cu aceeași plăcere și cu aceeași personală forță de creație vizuală un peisaj ca și o natură moartă, arpegiind game și acorduri coloristice care impresionează prin profunzime și virtuozitate. Aș putea cita cel puțin două bucăți de natură moartă, de o asemenea muzicală interpretare a colorilor, datând fără îndoială din acest an al creațiilor sale celor mai înalte: *Găinile* din col. Muzeului Simu și *Vănatul* dela Pinacoteca Statului. Sunt amândouă variații complexe și subtil nuanțate pe teme coloristice din cele mai gingașe, care exprimă aproape tonalități emoționale. Cea dintâi e o armonie în gris-brun stropită de colori vii ce se juxtapun cu ingeniozitate; cealaltă, o modulare rară de gris-albăstrui, în care moliciunea formelor și delicatetea pastei rămân aproape neîntrecute chiar de penelul lui Andreescu. O a treia bucată în același gen, *Rațele* din col. Al. Rășcanu, confirmă aceeași preocupare pentru colorarea rară și pentru nuanțele prețioase și exacte. Pictorul se întorcea poate la înclinațiile care îl făcuseră altădată familiar cu Flamanzii și Olandezii. Dar cu ce subtilitate de meșteșug acum și cu ce intuiție a intimității materiei, care îți sugerează comparații cu maestrul de odinioară dela Delft! Andreescu se găsea astfel în cea mai justă notă a temperamentului său și în apogeul forțelor sale artistice. Cele câteva bucăți realizate în acest an vor rămânea neîntrecute chiar pentru el până la sfârșitul carierei sale.

* * *

În primăvara anului 1881, Andreescu se întorcea din nou în România, de rândul acesta pentru a rămânea definitiv. Boala lui se agravase în chip alarmant, iar resursele materiale nu îi mai îngăduiau să se susțină în străinătate.

Se stabilește în București, ajutat de cei câțiva prieteni și protectori pe care îi avea. Cu sprijinul lor, izbuteste să deschidă,

curând după întoarcere, o expoziție a tuturor operelor sale, într-o încăpere din curtea Bisericii Stavropoleos, pe care ministrul de atunci V. Conta o construise anume pentru expoziții de artă. (Stăncescu ne informează că acolo au expus toți artiștii timp de vreo cinci ani.) A fost un mare succes pentru Andreescu și o alinare în restriștea în care se găsea. Protecția d-rului Davilla, mai cu seamă, face să i se vândă o parte din tablouri. Andreescu are astfel mijloacele de a-și prelungi câtva timp existența precară și de a continua să lucreze.

Se apucă, în adevăr, din nou de lucru, cu o hărnicie care părea a voi să suplinească răgazul refuzat de destin. Și în vremea care urmează, peste treizeci de tablouri se adaugă la opera realizată până atunci. Unele din ele sunt datate chiar de artist, 1881 sau 1882, altele sunt menționate de Stăncescu sau se pot identifica prin asociere cu cele date. Sunt lucrări în care șovăielile unei vieți epuizate încep să apară. Mâna ostenită a pictorului mai izbutește să realizeze câteva bucăți de adâncime de sentiment sau de finețe de expresie, dar puterea lui de exprimare apare alteori diminuată și tablourile ies de-a dreptul slabe.

Printre operele cele mai de preț din această vreme trebuie notate mai cu seamă florile, numeroase, pe care le zugrăvește cu o adevărată pasiune. Erau subiecte pentru care Andreescu nu arăta întâia dată înclinație. La Buzău, la Fontainebleau, el se aplicase deseori a reda concentrat și simplu frumusețea lor discretă și plină de nuanțe. Niciodată însă, cu această stăruință și cu o rezonanță coloristică atât de mare ca în bucățile din acest ultim an. Fără voie, ne gândim la pasiunea plină de desnădejdi a lui Luchian din anii săi de suferință, când florile, unice modele răbdătoare, îi rămăseseră singura voluptate picturală. Luchian se adâncea în contemplarea lor, cu o aprigă energie care exploda în armonii strălucitoare și făcea colorile adeseori incandescente. Andreescu le privește cu un ochi mult mai potolit și le învâluie într-o atmosferă aromitoare. Coloarea florilor sale e concentrată și e caldă, dar tonul e înnăbușit, iar moliciunea catifelată a formelor exprimă nesfârșite morbideți interioare. Erau, parcă, nu atât motive picturale, cât motive de înduioșată reverie și de dezmierdare a atâtor frăgezimi în clipa de a se ofili.

Iată *Garoafele în pahar* din col. A. Blank, de un roșu atât de grav pe fondul oliv închis și cu nuanțele ușoare de gris albastrii; iată *Garofița* din col. Yarka, în același gen ca și bucata precedentă; *Paharul cu flori albastre și albe* din col. Lazăr Munteanu, pe un fond negru care ne face să ne gândim încă odată la Olandezi; sau *Ghiveciul cu trandafiri* din col. Șerban Ghica, datat din 1881, în care calități deosebite de culoare se împerechează cu ciudate neglijențe ale formei; dar iată mai cu seamă adevărate bucăți de forță, cum sunt *Paharul cu trandafiri și micșunele* din col. Clubului Tinerimii, datat din 1881, cu armonia de roșu-alb pe fondul oliv albastrii și cu reflexele de gris transparent ale vasului, sugerându-ne comparații cu viziunea de culoare a lui Petrașcu; sau în sfârșit *Trandafirii roșii, grenat și galben* din col. Muzeului Toma Stelian, ori *Trandafirii roșii și albi* din col. Clubului Tinerimii zugrăviți în 1882. Bucățile din urmă, mai cu seamă, sunt de o moliciune de expresie, de un tușeu atât de catifelat, de o intensitate a colorilor atât de gravă, încât nu le găsim precedent în propria pictură a lui Andreescu. Artistul uită, în ele, subtilitățile impresioniste la care fusese atât de sensibil câteva luni mai înainte. Părea, zugrăvindu-le, a se adânci într'un fel de voluptate directă a materiei, care îi putea satisface și viziunea și senzațiile tactile ale ființei sale cufundate acum în nelămurite și irezistibile langori.

Din aceeași vreme sunt poate și unele bucăți cu figuri, mai sigur zugrăvite decât încercările de altădată și de un colorit mai nuanțat și mai bogat, în care regăsim gama colorilor lui din urmă. În tabloul cu un *Cap de fată* din col. Paul Petrini, rozul delicat al carnației se acordă cu gris-albastrii-alb pe fondul brun închis, amintind tablouri zugrăvite încă în Franța prin 1881. Și vom regăsi moliciunea de tușeu și acordul intens de culoare, roșu vișiniu-brun închis-negru, din tablourile cu flori din ultimul an, în bucata, tot din col. Petrini, *Fata cu broboada roșie*, atât de asemănătoare ca subiect cu *Țărăncuța* din col. Sp. Haret, dar atât de deosebită în colorit și în manieră picturală. O bucată excepțională însă, în această serie, datată din 1881 și despre care știm că a fost pictată după expoziția din acel an, e *Profilul de fată* aproape grigorescian din col. Lazăr Munteanu. E printre picturile lui Andreescu de cea mai mare delicatețe și de cel mai simplu efect

coloristic. Albul ușor al bluzei și tulpanului se împerechează cu rozul candid al figurii, pe fondul brun oliv. Artistul a adăogat numai variația rară de galben transparent, în câteva peneluri marginale care n'au alt scop decât să completeze această diafană armonie de colori. Printre picturile din urmă ale lui Andreescu, cartonul acesta de dimensiuni restrânse e ca o prețioasă mărturie a unei sensibilități inepuizabile, care și în ultimele ei încercări de paletă era în stare a găsi încă expresii inedite și pline de frăgezime.

Apropierea de Grigorescu pe care ne-o sugerează această bucată nu e poate atât de întâmplătoare cât ar părea. Căci sunt încă și alte picturi din aceeași vreme, unele datate, care ne fac să verificăm în adevăr o pronunțată undă grigoresciană în inspirația târzie a artistului. Un *Cap de fată*, din 1882, în col. I. V. Vineș, tratat în maniera cea mai ușoară a artistului și nuanțat în griuri albastrii caracteristice pentru el, e totuși atât de apropiat chipurilor grigoresciene, încât, fără semnătură, n'ar fi fost de loc greu de asociat cu operele din aceeași vreme ale artistului contemporan. Tabloul are un precedent, destul de înrudit, și ca model și ca manieră, în *Chipul de fetiță* cu tulpan galben, din col. M. S. Regelui. Dar bucată aceasta, datată din 1881, păstrează o anume concentrare a tonurilor și o înclinare către gama înăbușită a colorilor, care vorbește mai direct despre temperamentul propriu al lui Andreescu. În schimb, o altă bucată, *Florile de măceș* dela Muzeul Simu, cu petalele diafane zugrăvite în fugare lovituri de penel și cu acel aer de expeditivă degajare în execuție pe care numai Grigorescu o pune în picturile sale, ne arată de-a dreptul sugestia artei grigoresciene, urmată de rândul acesta nu numai în interpretarea unei teme, dar și în procedeul tehnic, prea puțin familiar lui Andreescu ca să îl atribuim propriei lui invenții.

Stăncescu menționează, printre operele din urmă ale artistului, și două peisaje: o *Vedere lângă Predeal*, pe atunci în col. Sp. Dendrino, și tabloul rămas neisprăvit, *Bucureștiul văzut noaptea*, din col. Perticari. Pe cel dintâi nu l-am putut identifica și nu știu în ce măsură aprecierea lui Stăncescu, care îl considera drept una din cele mai desăvârșite opere ale artistului, era justificată. Cel de-al doilea e însă mai degrabă o încercare neizbutită de a da, într'o lucrare de dimensiuni mari, atmosfera gris-albăstruie și conturile confuze alternând cu lumini șovăitoare, ale orașului

la căderea serii. Era o temă dificilă, pentru care tehnica impresionistă a lui Andreescu se arăta insuficientă. Un ochi mult mai exercitat, o viziune pregătită prin repetate analize erau necesare pentru o asemenea diferențiere de atmosferă, în care jocul pictural era de a surprinde freământul abia perceptibil al unei lumini fluide și disparente. Tabloul amintește mai degrabă, prin aspectul său mat și oarecum cromolitografic, lucrarea mai veche și tot atât de puțin reușită, *Seara de toamnă la Barbizon*, din col. Paul Petrini.

Era poate și o oboseală grea care cotropea de acum puterile artistului mistuit de desnădejde și de boală. Andreescu se apropia de sfârșitul tragic pe care-l aștepta de mult. În toamna lui 1882, Vineri 22 Octomvrie, el se stingea aproape neștiut, mai înainte de a fi împlinit 32 de ani și când opera pe care o urmărise nu era decât la începuturile ei.

Un tablou rămas neisprăvit, pe care-l zugrăvise pentru mama sa, ne arată înfățișarea lui din aceste ultime zile. E *Autoportretul* dela Pinacoteca Statului: Figură îmbătrânită peste măsură și devastată de vizibila suferință. Obrajii scofâlciți lăsând să se străvadă făptura scheletică. Trăsături anguloase, orbite enorme. Astfel se înfățișa chipul acestui om care, cu câțiva ani mai înainte, în *Autoportretul* dela Muzeul Toma Stelian, se reprezentase încă atât de tânăr. De sub arcadele puternice ale frunții însă, privirile obosite și dureroase exprimau toată adâncimea sufletului care-și presimțea acum sfârșitul. Viziuni îndepărtate, cu delicii pentru totdeauna pierdute, stăruiau poate în oglinzile interioare ale acestor ochi. Viața lui Andreescu nu fusese decât un crâmpei abia schițat dintr'o existență plină de virtuți și de posibilități nerealizate. În clipa de a se stinge, el singur poate nu-și da seama de ceea ce însemnase scurta lui carieră pentru arta românească. Fusese, alături de Grigorescu și de Eminescu, una din cele mai autentice și mai nobile expresii ale sensibilității românești.

* * *

Contemporanii nu l-au înțeles destul, cum poate nu e înțeles nici azi, după mai mult de cincizeci de ani dela moarte. Arta lui, ca și sufletul care o crea, era făcută numai din nuanțe, din acea subtilă unduire de emoții, pe care ochiul superficial o descoperă

greu, iar gustul vulgar nu o poate prețui. Cu atât mai mult, într'o vreme în care educația artistică a publicului nostru era încă la începuturi.

Pictura românească se găsea acum cincizeci de ani împărțită între academismul cu aspirații aristocratice al lui Aman și spiritul mult mai liber și mai modern al lui Grigorescu. Era o luptă de întâietate care a durat mult și care își găsea ecoul și în opinia contemporanilor. În acest antagonism însă, deseori acerb, ce putea însemna pictura unui Andreescu, lipsită de orice element agresiv și de orice strălucire exterioară? Pictorul care își plămădea inspirația din ciudate și nostalgice reverii și își învăluia expresia, uneori atât de dură, în tristeți fără capăt, era condamnat a se mișca în umbra fastuoasă a înaintașilor săi cu autoritate.

De iubirea lui Aman, care i-a fost totuși profesor, nu s'a bucurat niciodată. Marele potentat oficial al artei n'a fost, în genere, un prieten al tineretului. Dacă Andreescu nu i-a trezit chiar ostilitatea, l-a lăsat totuși indiferent. Singur Grigorescu i-a acordat dela început o stimă care a mers crescând până la urmă. I-a fost sfătuitor, la Fontainebleau chiar prieten și i-a fost protector în vreme de restriște. Se citează un portret al lui Andreescu, azi pierdut, zugrăvit de Grigorescu în vremea când se găseau în Franța ¹⁾ și se păstrează amintirea cuvintelor de prețuire pe care Grigorescu le rostea adeseori despre el.

Între cei doi artiști era fără îndoială o comunitate de sentiment, care îi apropia firesc și îi leagă încă și azi în perspectiva artei românești. Își făcuseră educația sub aceleași sugestii și erau dominați de aceleași admirații pentru artiștii francezi, dela care își învățaseră meșteșugul. Aveau ochiul îndreptat asupra acelorași frumuseți ale naturii, pe care se străduiau să le redea cu acea căldură de emoție care face din amândoi nu numai pictori, dar și mari poeți ai peisajului. Erau creatori ai acestui gen în pictura noastră, care nu cunoscuse până la ei decât portretul, scenele istorice și compoziția romantică ori burheză a lui Aman.

¹⁾ Tabloul a fost la Pinacoteca Statului, provenind din vânzarea operelor lui Grigorescu către Stat, mijlocită de Vlahuță. Il înfățișa pe Andreescu în pădurea dela Barbizon, îmbrăcat într'o bluză albastră, cu ghetre, pălărie mică și purtând puțină barbă. Fusese expus de Grigorescu, cu titlul «Peisajistul Andreescu». (Comunicare făcută de d. G. Petrașcu).

Grigorescu, mult mai facil în expresie decât Andreescu și de o natură plină de exuberanță, avea să îmbrățișeze toate genurile pe care i le oferea pictura. Paleta lui, muiată în toate colorile curcubeului și scânteind de ingeniozitate și de nerăbdarea de a se exprima, era inovatoare și fremăta de inspirație în tot ceea ce artistul se încerca să realizeze. Pământul și cerul românesc nu își puteau găsi un interpret care să le dea mai mult prestigiu poetic și să le înțeleagă mai liric frumusețea. Dar sentimentul vieții, atât de fericit, de nestânjenit exprimat, trecea adeseori asupra acestor uimitoare imagini numai ca o lumină jucătoare, ca un gând melodic și fugar care aluneca la suprafață. Artistul se mulțumea cu aspectul idilic sau cu frumusețea feerică a lumii pe care o contempla, fără a răzbate dincolo de păinjinișul răsător al luminilor și colorilor ce-l fermecau. Viziunea lui era lipsită de umbra de melancolie sau de pesimism, care adâncește inspirația și dă artei ca și vieții nelămurite pâlپări interioare.

Andreescu era, în această privință, temperamentul fundamental opus. Arta lui născută din dificultăți și adâncindu-se mereu asupra propriilor ei probleme, era plină de reflexiune și incertitudini. Viziunea lui învăluită de tristețe simplifica lumea, reducând-o la aspecte fără strălucire, uneori de-a dreptul dezolate, în care ochiul, umbrat de îngândurări își căuta parcă ecouri ale lumii lui interioare. Un accent aproape dureros, pornit din propria ființă a artistului, se întipărea asupra acestor imagini, pe care pictorul le zugrăvea în nuanțele grave și innăbușite ale sufletului său. Era ca o transfigurare fără voie a realității, în care excesul unui temperament emotiv și înclinat către viziunea sumbră își căuta expresia, chiar dacă ea trebuia să ducă la interpretări monotone sau la durtăți de stil care lipseau pictura de elemente agreabile și o făceau puțin accesibilă.

Cu asemenea calități însă, pictura lui Andreescu nu era făcută pentru a cunoaște atunci succesul. Adâncimea viziunii lui, ca și marea conștiinciozitate artistică de care da dovadă, trebuiau să rămână în umbra operei atât de policrome și de o vervă atât de spontană a lui Grigorescu. Pictura românească înregistra prea devreme talentul plin de fragilități și de scrupule al acestui artist, care, excesiv de modest și discret, se strecura prin viață aproape fără sentimentul propriei sale valori. Andreescu era

destinat uitării, mai înainte ca pictura sa să fi putut străbate dincolo de un cerc prea restrâns de admiratori¹⁾. Incercările chiar, ce s'au făcut curând după moartea sa, de a i se pune opera în valoare, au rămas infructuoase. Expozițiile organizate în 1885 și 1889²⁾ n'au dat loc decât la vagi ecouri, fără urmări pentru prețuirea adevărată a artistului. Opera lui trebuia să aștepte încă îndelung pentru a se întoarce în lumină. După o jumătate de veac însă, ea ne apare cu adâncimi și cu virtuți de inspirație care o pun neîndoielnic printre cele mai de seamă creații ale geniului românesc.

AL. BUSUIOCEANU

---

¹⁾ După informațiile date de Stăncescu și după indicații de cataloage, se pot cunoaște numele celor dintâi colecționari, proprietari ai tablourilor lui Andreescu: dr. Davilla, dr. Kalinderu, arhit. Maimarol, Scarlat Jarca, C. Ștefănescu, ing. C. Cerkez, N. Cerkez, dr. Paul Petrini, Eug. Stătescu, Sp. Dendrino, Take Ionescu, I. Villacros, Procopie Dumitrescu, N. Predescu, Zădăriceanu, I. Crătunescu, I. Paraschivescu, Mincov, Pancu (Buzău), Demetriad (Buzău), ș. a.

²⁾ În 1885 s'au expus 27 de pânze de Andreescu la o expoziție colectivă organizată de Intim Club. Catalogul păstrat de Academie (*Intim Club, Catalogul expoziției de pictură și sculptură, 1885* (primul an), București 1885, p. 12), notează următoarele bucăți: *Drumul din pădure; Pădure cu baltă; O stradă la Barbizon; Cap de femeie* (col. dr. Kalinderu); *Sosirea la Predeal* (Zori de zi); *Marginea Satului* (Apus de soare); *După furtună; In pădure la Fontainebleau* (col. I. Paraschivescu); *Barbizon* (Efect de iarnă); *Vas cu trandafiri; Flori; Pădure în Martie* (col. Sc. Iarca); *Glastră; Casă țărăneasă; Apus de soare în sat* (col. N. Cerkez); *Tăietor de lemne în pădure* (col. Gr. Cerkez); *Flori; Studiu în pădurea dela Fontainebleau* (col. Mincov); *Pădurea de mesteacăn* (col. Take Ionescu); *Flori* (col. I. Villacros); *Seară de toamnă la Barbizon* (col. P. Petrini). Se găseau de vânzare următoarele bucăți: *Efect de iarnă la Barbizon; Toamna în pădure; Vânat; După coastă; O stradă în Barbizon; Studiu de costum spaniol*.

În 1889 s'au expus de asemenea tablouri de Andreescu la Salonul artiștilor în viață, cu care ocazie a apărut și articolul lui Delavrancea menționat la începutul acestui studiu, în numărul trecut al R. F. R.

TRADIȚIA CONCEPTULUI MODERN DE POEZIE

În prelungirea seriei de îndeletniciri omenești, există o meserie din practicarea căreia persoane grave scot un trai liniștit. Este vorba de profesorii de literatură. Acestor meseriași, o rațiune de existență le impune înverșunări agresive față de inovațiunile poetice și fierbinți extaze când se studiază sau numai se discută despre acei poeți care atât de impropriu poartă denumirea de clasici. Breslașii criticii universitare stau roi pe o matcă, în speța care ne interesează — pe o tradiție poetică, oficializată de pe catedre și în academii până la uscăciune; dar iată că gustul timpului urcă la zenit străluciri noi de alte unități spirituale și, depășindu-i, se realizează imperturbabil potrivit obscuriei dar necesarei logice a istoriei. Poezia nouă, ori de câte ori s'a aflat în dispută de înțâietate cu formele vechi, a ieșit, din asemenea încleștări, biruitoare. Istoriile literare mărturisesc abundent și categoric aceasta, arătând chiar momentele penibile când profesorul de literatură, transformat de progresul spiritului contemporan în ciudat arheolog literar, stăruie într'un fel de misionarism de cult părăsit. Poziția este dintre cele mai triste.

Dar dela un timp, temperatura discuțiilor asupra poeziei scăzând atât la noi cât și, pe cât se pare, pretutindeni, polemica interesată a catedrelor a cedat pasul judecăților de valoare, ierarhizărilor și mai ales operațiilor reci de coordonare ale istoriei. Imprejurarea acestei acalmii favorizează a privi conceptul de poezie în timp ca pe o falie geologică alcătuită din straturi paralele. Imi propun într'adevăr să arăt cum peste sedimentații

clasiciste și romantice (simbolismul de vagă meditație și elan către infinit fiind o repriză mai largă romantică) s'a așezat și se găsește încă în curs de stratificare un nou mod al poeziei. Firul scump al acestei alte tradiții, din mâinile preoțești și uscate de *delirium tremens* ale lui Edgar Allan Poe, este răsucit mai departe de Baudelaire, care, descoperindu-i într'un moment arhimedic împletitura de « vis exact », îl desface și aruncă torențial ca o beteală mai întâi pe brațele lui Mallarmé, iar apoi pe acelea ale lui Paul Valéry și peste toată poezia franceză contemporană. Ce se va face d-l profesor de literatură având de azi înainte o tradiție de peste o sută de ani, la care să raporteze modul cel nou al poeziei? Se va refugia poate la adăpostul faptului de a nu exista la noi o asemenea tradiție națională. Refugiul rămâne valabil numai pentru aceia care întârzie în convingerea că istoria literară a fiecărui popor este fără rădăcini continentale. Dar chiar de ar fi să suportăm, în așteptare pentru literatura românească, un laps important de timp, până la precipitarea durabilă și repetată a sufletului național în noile cristalizări, fenomenul, pe care îl voi înfățișa, a făcut să troznească rigorile universitare din alte țări. Necesități de metodă impun ca paginile ce urmează să expună istoric osebite concepții literare pentru a cădea cât mai exact, prin contrast, pe caracterele specifice ale concepției moderne și a surprinde momentul important de separare, în natura ei proprie, a poeziei.

I

Ce anume observațe se recomandau poezilor clasicității? În *Poetica* sa, Aristot propunea artei în general obligația de a imita natura. Ideea de natură era privită în cazurile de conștiință, ce se subsumau tipic generalităților omenești. Incidentul curios, capriciul nearmonizat globalității naturii, deși naturale, așteptau, umbrite de interdicția aristotelică, vremuri mai puțin severe. Cuprinsul așa dar al operelor artistice, în deplin conformism cu cele mai frecvente întâmplări naturale, devenea necesarmente adevărat. Poetul trebuia să se încordeze spre a realiza forme luminoase de adevăr. De oarece însă adevărul se găsește exclusiv în opera grandioasă a naturii, artistului îi este rezervată numai o

apropiere de prestigiile ideii de adevăr, prin verosimilitudine. Împlinind aceste două condițiuni esențiale, arta poate pretinde să placă, fiindcă imitația, așa cum Aristotel o circumstanțiază, este principiu de plăcere. Astfel, de acum două mii de ani se indica precis scopul ultim al artei: plăcerea. Cât despre prevederile tehnice ale creației, în legătură numai cu modurile narativ și reprezentabil, se formula pentru întâia dată regula celor trei unități, dintre care singura cu o adevărată regalitate pentru orice alt mod poetic rămânea a se dovedi unitatea tematică.

Așa dar, după Aristotel, arta este divertisment; plăcerea artei izvorăște din imitație; în mod necesar imităm aspecte ale naturii; imităm însă natura valabilă; de generalitatea omenească, deci de adevăr, ne apropiem prin scrupule de verosimilitate; iar opera de artă se vertebrează prin unitatea tematică.

Dela acest tratat expres de artă al artichității eline, concepția latină, așa după cum Horațiu o expune fraților Pisoni în cunoscuta sa scrisoare, specificându-se cu amănunte tehnice referitoare la faptul literar, se abate numai în ceea ce privește scopul artei. Horațiu recomandă, sub pedeapsa răsului batjocoritor al prietenilor, abținerea dela combinațiile nefirești și nelogice de imaginație, impunând astfel dela început candidaților de poeți respectul cadrului natural și grija de verosimil. « Un cap omenesc pe un greabăn de cerb acoperit cu pene multicolore » nu ar fi nefiresc, nelogic și rizibil? Asemenea imagini se socotesc drept « visuri bolnave », deoarece, nesuprapunându-se peste ceea ce înfățișează natura, ramifică impresia de artă care trebuie să rămâie unitară și astfel *nec pes nec caput uni reddatur formae*. În termeni abstracți, Horațiu implică în creația artistică imitația naturii pe bază de scrupul verosimilic și apasă pe preocuparea de coerență a imaginii. Altfel, rîd cititorii, opera de artă fiind un spectacol *public*. Dacă grupările omenești sunt agregațiuni naturale și dacă poezia se adresează oamenilor care trăesc pe baze de convenții în societăți, poetul va trebui să caute a exprima lucruri « cum se cade » într'un mod « cum se cade » (*decenter*). Vocația poetică, dăruită de zei, să se îngrădească de anumite susceptibilități sociale, pentru că acestea pronunță cuviințele cele intangibile și stabilesc cea valoare colectivă a gustului de mijloc într'un *recte sapere*. Se înțelege dela sine că poezia în atari condițiuni, departe de a fi o

tenebroasă oficiare de mistere, se circumscrie în limitele unei exprimări limpezi cu precisă destinație socială. Poetul în concepția horatiană este un educator public, un preceptor care, în sublimarea muzicală a versului, servește directive morale, sau chiar practice, grupului social. Arta, potrivit esteticei timpului, se robește cu entuziasm scopurilor utilitariste. Poet oficial, Horațiu își slujea Statul chiar cu estetica pe care o recomanda. Imperiul Roman, îngăduind să se predice ideea de gratuitate a poeziei, ar fi însemnat poate să renunțe la una din posibilitățile lui de consolidare. Luxul spiritual de zadarnice sonorități scandate ar fi discordat în mecanismul practic al mentalității romane. De aceea consilierul literar al Pisonilor își arată preferințele pentru o formulă de artă didactică. Cu cât mai trebuitoare devine pentru astfel de spirite, care urmăresc să dea plăceri folositoare, norma unității, aceasta se vedește în cele mai elementare aplecări pedagogice. Chiar Horațiu amintește mereu: *Denique sit quidvis dumtaxat et unum.*

Pe lângă elementele de estetică însumate până aci, dantelata *Artă Poetică* horatiană mai fixează ca necesar poetului o anumită măsură de simț autocritic; numai o anumită măsură, criticismul fără cumpăt putând face pe artist să cadă dintr'un defect într'un viciu: sforțarea către densitate, concentrare pe cale de abreviațiuni verbale, nu duce la păcatul' mai grav al obscurității? Așa încât simțul moderațiunii va regula participarea la creație a facultăților autocritice, acordând în același timp fiecărui gen de poezie tonul propriu. Cu aceasta s'a istovit menirea spiritului de cumpătare? Nicidecum. Prin atentă judiciozitate poetul construște opere de proporții raționale; altfel lungimea excesivă a unui poem dă loc la foarte convenite picoteli. Cât despre așa numitele motive de inspirație, subiecte sau teme, ele se însușesc din domeniul comun și primesc dela scriitor la scriitor prezențări variate prin expresie. Și în sfârșit frații Pisoni mai află dela poetul oficial al vremii că arta ține de inspirație în măsura în care zeii acordă muritorilor grația poetică, dar și de meșteșug, aplicație și studiu, prin care cuvintele, împreunate ingenios, sunt selectate după vitalitatea lor. Scrupulul exprimării cere ca opera poetică să sufere un termen epurativ de nouă ani. Așa dar Horațiu propune meditațiunii Pisonilor o estetică generală, dar mai

ales una literară. Din grupul de idei în legătură cu estetica generală se desprind ca similare concepției aristotelice (fie că se găsesc formulate expres, fie că sunt numai implicate) imitația naturii, aparența de verosimil, norma gustului social și eterna unitate a impresiei de artă, pe care Horațiu, cu o rară forță gnomică în formulare, o readuce stăruitor ca pe o gândire-refren. Pe un punct însă de covârșitoare însemnătate Horațiu se desparte de Aristotel: în timp ce grecul rafinat așeza scopul artei în producerea de plăcere, latinul (rafinat și acesta, dar structurat deosebit) îi atribue funcțiuni utile, înecând-o în necesitățile Statului. În cadrul esteticii literare, *Arta Poetică* afirmă simțul moderațiunii, valoarea socială a bunului simț, studiul vitalității cuvintelor, limpiditatea exprimării; pretinde ca poetul să cunoască diferitele conveniențe cerute de natura diferită a genurilor literare, să-și aleagă subiectele din tezaurul public, să caute a împreuna forma și conținutul într'un just acord, să fie în sfârșit poet, dar în același timp artizan prin stăruință și studiu. Față de estetica generală a lui Aristotel, Horațiu își îngustează perspectiva la cadrele unei estetici literare: interesul sporește pentru noi prin tot ceea ce specifică poezia.

Boileau traduce *Epistola către Pisoni*, ceea ce s'a observat chiar de contemporani, și o servește, se înțelege actualizată, epocii sale. De învinuirea aceasta Despréaux a crezut a se scutura, precizând în prefața celei de a doua ediții a *Artei Poetice* că dela Horațiu nu a luat decât 50—60 versuri. Rostul acestor pagini nu este să stabilească valoarea de cardinalitate a versurilor împrumutate, operație de altfel cum nu se poate mai ușurică, ci să arate pe o scară de reducere înfățișările istorice ale conceptului de poezie, pentru a le opune mai evident chipul modern al genului. Așa încât clarele enunțuri și precepte literare ale lui Boileau participă la economia studiului de față numai în măsura noutății ce ar reprezenta față de concepții anterioare. Or, în privința aceasta, adevărul net și necontroversat constă în faptul că închipuita « perucă indefrizabilă » staționează la modul horațian de a concepe poezia. Cine nu ar admira însă chiar versurilor conștiincios traduse din Horațiu prestigiile de formulare axiomatice, fermitatea de hotărîre judecătorească împărțită metodic pe paragrafe, limpezile frumuseți prismatice de lumină șlefuită, tonul de edict

papal, pasiunea legiferatoare și în definitiv naivul amor al dogmei? Despréaux a compus magistral o rețetă medicală a depersonalizării, în care interdicțiile și recomandările se etajează strict, rețetă stoarsă rațional din *Scrisoarea către Pisoni*, dar cu nimic nu a contribuit la o mai precisă sau altă circumstanțiere a fenomenului poetic. Măsura și simțul ponderației, calități atât de scumpe lui Horațiu, n'au prezidat de fel la asimilarea celorlalte preferințe literare din *Ars Poetica* de către Boileau. Idealul, îndelung cumpănit, de artă și poezie al celui dintâi se transformă sub pana împiedicată a francezului într'un sistem judicios de uscăciune didactică. Horațiu, în subtilitatea lui, ar fi blamat deopotrivă și acest exces ca pe oricare altul. Doctrina clasică, atât de secționată și restrictivă, pare mai mult un cod penal și echivalează cu un decret de expulzare a poeziei din preocupările societății timpului. Când André Gide spune despre clasicismul francez că « este o artă de pudoare și de modestie » ori despre frigiditatea scriitorilor clasici că « li s'a socotit drept defect cea mai aleasă calitate: rezerva », ai impresia că vorbește de poezia de rețineri a rafinatului Horațiu, dar nicidecum despre poezia prescrisă medicinal a clasicismului francez.

Un tineret exuberant a făcut ca, într'un moment anumit al istoriei, concepția clasică a literaturii să suporte cea mai turbure dintre crize sub denumirea de romantism. Ca în oricare alt domeniu, acest moment de criză a însemnat slăbirea ideii de autoritate, amestecul indistinct al ierarhiilor, disprețul dogmei și al gustului colectiv codificat pentru a pune în rang înalt veleități desarmoneice ale unei alte autorități, alte ierarhii, alte dogme și alt gust, dar toate, de data aceasta, de natură individuală. Ceea ce Hugo va trâmbița pentru literatura franceză, forma de mai înainte lozinca literară a unei unități de spirit continentale. Astfel celestul von Hardenberg (Novalis) enunța cu mai bine de 40 ani înainte de Hugo și pentru literaturile germanice că « poezia este... liberă regulă, — victorie, cu fiecare cuvânt, asupra naturii grosolane, — expresiune a unei activități libere, independente, — zbor, — umanizare, . . . » Sau câtă îndrăzneală închide constatarea: « curioasă observație: ceea ce în natură este izbitor, dezordonat, asimetric și antisocial nu ne displace ».

Ce înseamnă oare: « A absolutiza . . . momentul, situația individuală — acesta este caracterul propriu al sforțării romantice »

sau « poezia este realul absolut », decât complinirea realității cu atributele de idealitate ale imaginației? Și Novalis continuă: « Bunul nostru cel mai de preț este imaginația ». Mai mult încă; el opune doctrinei de depersonalizare a clasicilor forța teurgică a personalității omenești: « Lumea exterioară se transformă prin *eul* personal... » Pentru literatura franceză, criza dela începutul veacului 19 a însemnat un scandal istoric prin escaladarea tuturor interdicțiilor clasiciste. În câmpul răzmiriței literare despre care scriu aci, acela care a strigat mai tare a fost Victor Hugo. În prefața lui Cromwel, tânărul Hugo declară că se înspăimântă prea puțin de acel « qu'en dira-t-on littéraire », își cere nu *bun gust* ci « bună credință », ironizează « sănătoasele doctrine literare », « regulele convenționale », « labirinturile scolastice » ale ultimelor două veacuri și exclamă: « Ce de frumuseți ne costă *les gens de goût* dela Scudéry până la la Harpe ! »

« A sosit momentul și ar fi ciudat », mai scrie el, « ca în această epocă, libertatea ca și lumina, să pătrundă pretutindeni, excepând numai ceea ce este mai nativ liber, lucrurile gândirii. Să punem sub ciocan teoriile, poeticile și sistemele ». Reținând din considerațiile lui Hugo numai pe acestea, care, pe lângă legătura directă cu drama prefăcută, atestă un crez de valoare mai generală și, înlăturând pe cele speciale, se poate constata că poezia cucerește în noua concepție poziția principială a literatției. A căuta deci o artă poetică a romantismului ar apărea ca un ilogism, deoarece simțul neconstrângerii dă dreptul fiecărui poet să-și scrie o artă poetică de uz personal. Victor Hugo își intitulează poetica sa: *Réponse à un acte d'accusation*.

Noua poezie arbora de fapt simțul tuturor libertăților. Căutând a comenta explicativ atitudinea romantică, Ch. Baudelaire mărturisește: « Pentru mine romantismul este expresiunea cea mai recentă, cea mai actuală a frumosului. Romantismul nu va consista într'o execuție perfectă, ci într'o concepție analoagă moralei veacului ». În ceea ce notează Baudelaire, cred că stă toată adâncimea mișcării de spirit numită romantism, dar și omoplutul vulnerabil al ei. Morala veacului presupune curs liber personalismului sensibil și imaginativ, cu alte cuvinte societatea în evoluția ei nu mai socotea că anumite aptitudini sufletești, obrocite vremi lungi, contravin *bunului simț*. Cu literatura și poezia romantică

un comentator de istorie spirituală cade deci pe procesul general de radicală prefacere al mentalității publice, așa încât poezii și partizanii acestei formule literare devin consecințele vii ale unor îndepărtate perturbațiuni sociale. Aerul lor de combatanți și inițiatori vine dela faptul că punctul nou de vedere se izbește nu de o societate rezistentă, ci de inerția retrogradă a academiilor. Acest acord organic între morala veacului și noul stil poetic existând, mă întreb ce anume cuprind cuvintele « morala veacului »? Ce însemnează slobozirea sentimentelor și imaginației din mortala disciplină raționalistă? Lucrurile acestea par a spune că societățile au azvârlit departe anumite prejudecăți, reguli de artă și convenții, cerând dela poezii lor o poezie, care să nu le contrazică noua alcătuire morală. Lumea admite acum *de comun acord* o viață sentimentală, îndrăzneli de imaginație, atitudini personale și în sfârșit *originalități*. Morala veacului? Adică la ceea ce societățile convin; sferă de coordonate morale: idei, sentimente, direcții și atitudini acceptate. Imprejurarea aceasta ne pune în fața unei alte convenții obștești. Convenție nouă, este drept, — dar convenție totuși. Formula romantică a poeziei se adăpostește la alt *bun simț* (valoare colectivă de grup uman), alte obligațiuni exterioare de mediu intelectual și psihologic. Concepția veche, modificată în anume elemente, dăinuește, în dependența ei de concern, societate, veac, — mai departe sub o denumire străină. Incadrat aceleleași misiuni sociale, interpret al sentimentului public deci, poetul noilor vremi, fie că îngână o melodie doilentă, fie că vaticinează în strofe rebele, servește tot cauza comună a semenilor; în același timp însă, prin amorul trompetat al tuturor libertăților, lărgeste conceptul de poezie, ușurând astfel germinația, dezvoltarea precum și înțelegerea esteticii moderne a genului.

II

Mai înainte de a trage primele linii de modernitate ale conceptului de poezie, voi încerca a sinoptiza lungul deși incompletul periplu de până aci: clasici sau romantici, poezii acestor două formule se leagă limitat, o ancoră comună — socialul stânjenindu-le aspirația către larg; clasici, ei își mai constrâng natura după un complicat sistem de penitențe logic-formale, iar romantici

— zburătăcesc ca păsările gospodărești într'un strat impur de pasionalitate. Poetul care a modificat cu intențiune vădită această veche ordine poetică, restrângând conceptul de poezie la elemente proprii, a fost nefericitul Edgar Poe. Sunt peste o sută de ani de când timbrul său poetic a vibrat străin într'o Americă insonoră. Cât de puțini totuși cunosc mirificul poem (trad. Mallarmé) *Eldorado*:

Gaiment accoutré, un galant cavalier, au soleil et par les ténèbres, avait longtemps voyagé, chantant une chanson, à la recherche de l'Eldorado.

Mais il se fit vieux, ce chevalier si hardi, et sur son coeur le soir tomba, comme il ne trouvait aucun endroit de la terre qui ressemblât à l'Eldorado.

Et, quand sa force défailloit à la longue, il rencontra une ombre pèlerine. — « Ombre, dit-il, où peut être cette terre de l'Eldorado? »

— « Par delà les montagnes de la lune, et au fond de la vallée de l'ombre, chevauche hardiment, répondit l'ombre, — si tu cherches l'Eldorado ».

Cursa galopată a cavalerului pare a se arcui peste toate drumurile literare către ținutul comorilor absolute. Două volume, cu poeme de asemănător sigiliu, apar între 1825 și 1830 fără răsunet local și momentan. Dar Poe, având presentimentul aceluia Eldorado, se face predicatorul unei estetici a poeziei care, în scurt timp, avea să strălucească auroral peste ocean deasupra Europei. În două conferințe (*Principiul Poetic și Filozofia Compoziției* — aceasta tradusă și de Baudelaire însă sub titlul: *Geneza unui poem*), un studiu (*Esența versului*) și o serie de observații necoordonate (*Marginalia*), Poe își precipită simetriile de gândire în legătură cu fenomenul *poezie*, aruncând premisele unei arte de glorios viitor. Ce anume reflexiuni vor fi făcut auditorii celor două conferințe, nu putem ști; dar ne vine ușor a presupune că atunci când Poe destina cu simplitate poeziei ținutul, cunoscut nominal, al Frumuseții, erau de acord. Este adevărat că acestui domeniu, după cum se va vedea, vorbitorul îi acorda, prin caractere de transcendentalism, un fel de a patra dimensiune, dar mai înainte de a o divulga, sala gusta din satisfacția comodă a locurilor comune. Mulțumirea acelor, azi, fantomatici yankei trebuie

să fi se istovît odată cu fraza respectivă, deoarece, mai departe, conferențiarul nu mai avea să pară atât de clar. Viața, după el, oferă un spectacol în care senzațiile de forme, de sunete, de mirisme și sentimentele se împletesc într'un izvor global de delicii. Transpunerea în cuvinte scrise sau vorbite a acestora creează o a doua sorginte de delicii. « Dar simpla lor repetare nu este poezie . . . Rămânem cu o sete de nestins, trăsătură proprie a imortalității noastre ». Setea aceasta trădează « o sălbatică sforțare pentru a atinge Frumusețea care ne depășește. Inspirați de o extatică preștiință a gloriilor lumii de dincolo, luptăm, cu ajutorul a mii de combinații de lucruri și gânduri temporale, pentru a atinge prea puțin din acel Farmec, ale cărui adevărate elemente poate nu aparțin decât numai eternității ». Și ca să nu parafrarez ori să prezint incomplet acest prea-înalt ideal de armonii, citez încă: « Astfel se întâmplă când Poezia sau Muzica, cea mai adâncă dintre încântările poetice, ne frământă până la lacrimi, nu cum presupune abatele Gravia prin prisosul de plăcere, ci prin efectul unei suferințe pe care o irită și o neliniștește incapacitatea noastră de a poseda *azi*, complet, pe pământ, numai decât și pentru totdeauna, acele divine bucurii extatice, din care, poem sau muzică, simpli *intermediari*, nu ne arată decât scurte fulgere indistincte ». Mărturisesc limpede că nu cunosc o formulare mai cuprinzătoare și o mai netă percepție a *absolutului*, căzut pentru întâia dată prin Poe în misiunea poetului. Cât de bine văd acum sala aceea, în care perspectivele insolite se deschideau deasupra capetelor sferoidale de Americani cu suflete milimetrare. Nu mai era de loc clar. Presupun că au început cu toții să se gândească, pentru întregul rest al expunerii, la mai pasionante socoteli personale. Totuși Poe continua: « Voi defini, pe scurt, Poezia drept *Creațiunea Ritmică a Frumuseții* ». Bănuindu-și însă tentativa de comodă și obscură (cum de altfel sunt toate evidențele ca: lumina, mișcarea, sunetul, etc. . . .), vorbitorul stăruie să-și lămurească ascultătorii, căutând a defini efectul poetic. Satisfacția estetică prin poezie ar fi o « ațâțare a sufletului, ridicându-l până la sublim »; adică o creștere morală, a cărei iluzie să se nască dintr'un scurt curent oxigenat, trecut prin fibra vieții și provocând o ardere mai rapidă; viața într'o incidență de puls accelerat; consumare bruscă; proprie incinerare. Poezia potențează integral sufletul

omenesc în complexitate și tărie, îl intensifică până la a-l confunda cu condiția sa ideală de existență, în care n'ar rezista mai mult decât un moment: Flacăra și purifică și distruge. De aceea prelungirea stării poetice, dacă s'ar putea obține, ceea ce Poe nu crede pe drept cuvânt, ar deveni impropriu vieții, deoarece aceasta se întreține din insuficiențele și imperfecția sa. Nu se poate verifica științific dacă « elevația sufletească » a lui Edgar Poe cuprindea întocmai aceste întârziate presupuneri; totuși găesc că exprimarea sa le implică, însuși Paul Valéry, în analizarea « voluptății poetice » după poetul richmondez, notând că este vorba de « o definiție prin *exhaustiune* a *poeziei absolute* ». Cunoscând acum cuprinsul metafizic al ambițiunii poetice precum și al obiectului propriu poeziei, găesc potrivit a numi numai decât cele trei grupuri de ceață, care le obnubilează înfățișările. Sunt trei prejudecăți, una mai primejdioasă decât alta: anecdota, didacticismul și pasiunea. « Mania epică » provine din prestigiul factice, alimentat de o tenace tradiție școlară, al unor anumite opere antice; romanticismului suntem datori a-i recunoaște meritul de a fi uzurpat puterile acestei metehne poetice prin promovarea, fără normă selectivă, a unui lirism abundent; Poe însuși declară că « mania epică dispare încetul cu încetul de câțiva ani prin singura forță a absurdității ei ». Cred mai de grabă a putea să atribui procesul de evanescență al epicului din poezie forței lirice a romanticilor. Oricum s'ar prezenta lucrurile însă, fapt este că însuși Poe înregistrează dispersiunea norului de epicism de pe fața selenară a stării de poezie. Locul nelegitim al anecdotei pe cale a deveni vacant, constată conferențiarul, tinde să fie ocupat de o rătăcire, care, « în scurtul timp cât a durat, a făcut mult mai mult pentru a corupe literatura noastră poetică decât toți ceilalți dușmani ai ei la un loc. Fac aluzie la erezia *Didacticului* ». Ce anume scop ultim urmărește poezia? Adevărul? Intr'o asemenea împrejurare poetul se confundă cu un dascăl de practicități. Moralitatea? Dar poetul nu poate fi nici preceptor de familie. « ... elementarul adevăr este că, dacă ne-am hotărî să chestionăm propriile noastre suflete, am descoperi în ele numai decât că nu există pe pământ, că nu *poate* exista operă mai plină de demnitate, mai suprem nobilă decât acel poem, poemul *in sine*, acel poem care este poem și nimic mai mult, acel poem scris numai pentru poem ».

Cât elan pune Edgar Poe în a restitui artei, în scopurile ei, noblețea aristotelică a plăcerii! Se înțelege că acest admirabil citat nu-și dovedește conținutul prin nimic în mod logic, dar găsem ab-surd a pretinde unei evidențe, cu adânci rădăcini în sensibilitatea noastră, altceva decât să-și depene, într'o nesfârșită repetare, de-numirea. Chiar Logica ne demonstrează oare că a nu este b sau $a = a$? A treia prejudecată constă în a crede că starea poetică este însăși starea pasională. Poate romanticilor, cu lirismul lor neselectat, ar trebui să li se impute acest amestec incomparabil de valori sufletești. Dacă plăcerea ce avem de poezie se conturează despărțit de «satisfacția (prin adevăr) a Rațiunii», în același chip se separă și de «excitarea» (prin pasiune) a inimii. Exaltă, sentimentul poetic, sufletul până la a-l limita cu sublimul? «... pasiunea, din nenorocire, tinde mai curând să-l degradeze decât să-l înalțe». Așa dar poezia nu stă nici în desfășurări povestite de conflicte, nici în aplecarea alogenă de a instrui, după cum nici în turburea contribuție a pasiunii, ea rămânând să însemneze momentul de percepție al acelei «Frumuseți supranaturale», în care se realizează fulgurant sentimentul de *absolut*. Mai putea trece vâscul parazită drept rămurire organică a stejarului? Un parentez: Ne găsim cu alte cuvinte în miezul procesului de purificare a poeziei — proces atât de dezbătut în ultima vreme sub apelativul de *Poezia Pură*. Dar pentru scopul înalt ce își formulează, poetul trebuie să-și alieze dintre procedeele celorlalte modalități ale sentimentului poetic: Pictura, Sculptura, Arhitectura, Dansul și Muzica, vreo câteva din condițiile celei din urmă. Puterea Muzicii ne apropie mai mult decât oricare artă de chipul liniștit al Frumuseții Supranaturale. Mai mult încă: «Este chiar literalmente *posibil* ca prin Muzică acest scop sublim să fie câteodată *într'adevăr* atins». Așa încât «în împreunarea Poeziei cu Muzica, în înțelesul popular al cuvântului, găsim câmpul cel mai vast pentru desfășurarea poetică». Îmi amintesc în această împrejurare de versul lui Horațiu: *Ut pictura poesis...* O altă concepție de data aceasta caută a direcționa energiile creatoare după formula: *Ut musica poesis...* Cum a ajuns Edgar Poe să edifice noua estetică a poeziei? Structura personală cade fără îndoială în primul plan de discuție. Cercetătorii de izvoare ai săi citează insistent pe poetul Coleridge. Mă gândesc că o examinare de

detaliu a esteticii lui Novalis ar duce la rezultate interesante. Poate Novalis este cel dintâi poet care a încercat să-și « absolutizeze » eforturile de artă, după cum singur a declarat. Nu a notat el că « poezia este realul absolut »? Semnalez iute această probabilă contribuție la formarea lui Poe, deoarece cu mult mai esențiale studiului de față sunt indicațiile date de el însuși. Autorul *Corbului* pornește dela un gust personal care se satisface deplin prin lectura anumitor « poeme minore ».

Minor numește Edgar Poe orice poem scurt. Preferința pentru astfel de poezii se întemeiază pe convingerea că « poem lung » este « pură asociație de termeni contradictorii ». Dacă efectul poetic rezidă în excitația sufletului, ridicat până la sublim — după cum am văzut, atunci condiția psihică de efemeritate a oricărei excitații impune precise scrupule în ceea ce privește lungimea poemului. Emoția estetică are caractere de vaporozitate, inconsistență și fluiditate ca orice stare de conștiință; aceste momente de concentrare psihică sunt rare și de scurtă durată. Reînnoit prin repetare, putând adică să fie reprezentat printr'o serie de puncte, dar nicidecum prin continuitatea unei linii, stadiul de poezie se menține în cadrul strâmt al unui singur moment. Sau în cuvinte proprii: « Abia am nevoie să notez că un poem merită acest nume numai în măsura în care excită sufletul, ridicându-l până la sublim. Valoarea poemului stă în raport direct cu această excitare la sublim. Dar toate excitațiile sunt, din trebuință psihică, trecătoare. Gradul de excitație care ar autoriza un poem să se intituleze astfel nu se poate susține pe toată durata unei compoziții de mare întindere ». Durata scurtă însă a desfătării estetice guvernează opera poetică până în dimensiunile ei materiale. Edgar Poe fixează întinderea unei poezii la posibilitatea de a fi citită într'o « singură ședință » sau mai precis la « maximum o jumătate de oră », astfel încât efectul și simțul unității să coincidă într'o puternică impresie. Altfel, cum este cazul *Paradisului pierdut* și *Iliadei*, avem de aface cu « o înseilare de poeme minore ». Și « după un pasaj de ceea ce simțim a fi adevărată poezie, vine în mod inevitabil un altul de o banalitate că nici o *pre-judecată* critică nu ar putea să ne constrângă a-l admira ». Meritul cade lui Edgar Poe de a fi îndrăznit să spună tare că *Iliada*, considerată în epicismul ei interminabil, « se fundează pe o noțiune imperfectă de artă ». De altfel

este momentul să ne amintim că însuși Horațiu s'a găsit prins în păienjenișul unor idei similare, exprimându-se în contra poemelor prea lungi: *Verum operi longo fas est obrepere somnum.*

Dar Horațiu nu întârzia să creadă că dreptul de a scrie opere de dimensiuni uriașe îl are singur Homer. Poe merge mai departe: «Dacă, într'o epocă oarecare, un foarte lung poem a fost într'adevăr popular (ceea ce nu cred), este clar cel puțin că nici un foarte lung poem nu va mai fi vreodată popular». Logica afirmărilor de până aci nu trebuie, pe de altă parte, urmată fără măsură. «Scurtimea exagerată devine manie epigramatică». Se cunoaște cazul lui Mallarmé, care a stors premisele acestea până la ultima lor picătură logică, ajungând să-și pulverizeze geniul într'o cale lactee de *versuri de circumstanță*. Așa dar estetica lui Poe, în legătură cu poezia, se rezumă la câteva puncte de privire poliedrale, a căror convergență le angajează unitar în sistem. Dar pe poet sub ce chip îl vedea el? Oare nu circulă chiar azi printre noi acea imagine de poet inspirat, fidel transcriitor de șapte secrete, bard vagabond care creează în inconștientă și delir? În *Filozofia compoziției*, Edgar Poe dă la refontă toate efigiile ce reprezentau pe poet culegându-și, în subită fierbințeală, versurile din văzduh; el deschide publicului ușile propriului său atelier, în care poemele se făuresc în mare strădanie, punând în vederea celor cu imaginea tradițională a poetului că natura sădește în om aptitudinea de a simți frumusețea, dar nu și tehnica de a compune opera. Cum și-a alcătuit el poema *Corbul*? Mai întâi *a vrut* să fie original. Și «adevărul este că originalitatea (în afară de spiritele de o foarte rară putere) nu este de loc, după cum presupun unii, o chestiune de instinct sau intuiție. În general, spre a o găsi, trebuie să o cauți cu trudă și, cu toate că este un merit pozitiv de cel mai înalt ordin, a o cuceri reclamă mai puțin spirit de invenție decât de negație». Cu alte cuvinte, poetul are obligația să aleagă în primul rând un efect nou. Dar a cunoaște efectul unui poem mai dinainte, însemnează, pe cât se pare, a te găsi mental în posesia aceluia poem și a-l începe oarecum dela sfârșit. Ceea ce de altfel declară chiar Poe după ce-și fixează momentul central în frământarea *vroită* de a scrie *Corbul*: «Aci așa dar poemul își găsi începutul, se poate zice, — dela sfârșit, cum ar trebui să înceapă toate operele de artă». Și fiindcă nu voi putea rezuma

în întregime această stabilire conștientă și trudnică a etapelor succesive în crearea *Corbului*, deoarece natura subiectului stă piedică, voi arăta numai cuvintele prin care Poe înfățișează pe poet: « Cea mai mare parte dintre scriitori, poeții mai ales, preferă a lăsa să se înțeleagă că ei compun într'un fel de splendidă frenezie, sau extatică intuiție; ei ar rămânea literalmente înghețați de groază la ideea de a lăsa publicul să-și arunce ochii în dosul scenei, să vadă trudnicele și șovăelnicele nașteri ale gândirii, adevăratele planuri înțelese numai în ultima clipă, nenumăratele fulgere de idei care nu ajung la maturitatea deplinei lumini, figurile de imaginație în întregime săvârșite și totuși înlăturate din desnădejdea de a le introduce în operă, ideile alese și ideile aruncate, ștersăturile și adăugirile atât de penibile... ». Imaginea veridică a poetului nu o revelează brusca iluminare, febrilitatea și trepidația; în ea se disting trăsături de voință eroică, de calcul infinitesimal și egală luciditate. Ce anume intenționează Edgar Poe în *Filozofia compoziției*? « Imi propun să demonstrez cu claritate că nici un detaliu din compoziția sa (a *Corbului*) nu se poate explica prin hazard sau intuiție, că opera s'a desfășurat treptat-treptat către încheerea ei cu preciziunea și rigoarea logică a unei probleme matematice ». Dacă mai amintesc că poetul după Edgar Poe trebuie să adauge în calculul lui creator o oarecare grijă de *imprecizie* necesară, « element de veritabilă poezie », precum și « o anumită valoare de sugestie, un curent oarecum subteran de semnificație, cât mai nedefinit », ne aflăm în prezența celei mai totale revoluționări a esteticii poeziei cât și a ideii de poet. Sub astfel de zodii s'au coagulat în nuclee de mister acele necunoscutе perle australe: *Corbul*, *Eulalia*, *Ulalume*, *Annabel Lee*, *Israfel*, etc... În concluzie Edgar Poe, rarism acord al contrariilor (așa cum se încheagă din opera sa completă), natură dublă, în care misticitatea se întregește firesc de rigoare științifică, visul se disciplinează logic, intuiția merge în pas cu luciditatea de analiză, iar impulsia spontană îmbracă un calcul glacial, — afirmă destinul metafizic al poeziei, îndrumând-o către eterne și dosite suprarrealități; arborează ideea de absolut drept obiectiv fatal în creațiunea artistică; recomandă a se curăța efortul poetic de o seamă de vegetații parazitare, dezbătând, primul, chestiunea poeziei-pure; implică sugestia și imprecizia în alchimia poetului;

redeschide perspective de colaborare artei poetice cu muzica; și, eliminând din actul creației literare inspirația, hazardul ori licențele, ridică aptitudinile de voință, disociative și deliberante la rang de facultăți creatoare.

În genealogia poetică, foarte stufoasă, născută din estetica lui Poe, se deosebesc ramuri de variate dimensiuni. Poetul, care cel dintâi s'a format la frigida concepție poescă, a fost Ch. Baudelaire. Privitor la raporturile de înrăurire sau afinitate, ce ar exista între acești doi poeți, avem azi două puncte de privire: unul exprimat de Paul Valéry într'o conferință, pe care a publicat-o acum zece ani sub titlul *Situation de Baudelaire* în *La Revue de France* mai întâi, prefațând apoi cu ea o frumoasă ediție a *Florilor Bolnave* (1928) și introducând-o a treia oară în *Variété II*; iar cel de al doilea se găsește dezvoltat de Léon Lemonnier în cartea sa *Edgar Poe et les Poètes Français*. Astfel Valéry susține: « Dacă privim acum ansamblul *Florilor Bolnave* și dacă avem grijă să comparăm această culegere cu operele poetice din aceeași epocă, nu vom fi mirați găsind poezia lui Baudelaire remarcabil diferită de producțiunile romantice. *Florile Bolnave* nu conțin nici poeme istorice, nici legende; nimic din ceea ce s'ar întemeia pe vre-o povestire. Nu se găsesc de loc tirade filozofice... Descripțiile sunt rare și totdeauna *semnificative* ». Iar Lemonnier răspunde, deși are aerul a nu cunoaște susținerile de mai sus, și dovedește până la un punct, că anumite idei pe care Baudelaire le-a descoperit în Poe, le enunțase el însuși, disparat, este drept, încă de pe când se arătase a fi numai critic de artă. Explicația urmează aproape convingător: aceleași influențe literare suferite precum și un același mediu moral și intelectual au împins pe ambii poeți către moduri de a reacționa identice. Ideea de consubstanță așa dar trebuiește așezată la baza asemănării celor două opere. Cine nu cunoaște mărturisirea lui Baudelaire însuși în legătură cu revelația — Poe? « Prima dată când am deschis o carte de el, am văzut, cu spaimă și cu încântare, nu numai subiecte vizate de mine, dar chiar fraze gândite de mine și imitate de el cu douăzeci de ani mai înainte ». Dacă înlăturăm firește ceea ce această declarație cuprinde ca intenție de mic și nostim scandal, se poate vedea cum singur poetul parizian se simte un fel de reîncarnare a lui Poe. Totuși Lemonnier discriminează. Oricum

ar fi însă, dacă, privitor la opera poetică propriu zisă, materialul de controversă rămâne neistovit, asupra unui punct esențial care interesează exclusiv studiul prezent atât Valéry cât și Lemonnier sunt de acord. Este vorba de trecerea fără modificări a esteticii lui Poe, în valoarea ei de sistem definitiv încheiat, sub pana poetului *Florilor Bolnave*. «Baudelaire, scrie Valéry, a fost atât de adânc răscolit de această scriere (*Principiul Poetic*), a primit o impresiune atât de puternică, încât i-a privit conținutul, și nu numai conținutul ci însăși forma, ca propriul lui bun. Or Baudelaire, deși iluminat și posedat de studiul *Principiul Poetic*, — sau, mai curând, tocmai din cauză că se simțea iluminat și posedat de acest eseu, — nu i-a inserat traducerea printre celelalte opere ale lui Edgar Poe; dar i-a introdus cea mai interesantă parte, oarecum desfigurată și cu frazele intervertite, în prefața pe care a așezat-o la începutul traducerii *Poveștilor Extraordinaire*. Plagiatul ar fi contestabil dacă nu l-ar fi întărit el însuși după cum se va vedea: într'un articol despre Théophile Gautier, Baudelaire a reprodus întregul pasaj de care vorbesc, precedându-l de aceste foarte limpezi și foarte surprinzătoare rânduri: *Este îngăduit câteodată, îmi închipuiesc, scriitorului să se citeze singur cu scopul de a evita să se parafrazeze. Voi repeta așa dar...* Urmează pasajul împrumutat». Poetul francez adoptă, cu alte cuvinte, estetica lui Poe până în formulările ei, până la plagiat. Lemonnier nu poate, evident, masca această tristă realitate; totuși încearcă a o îndulci prin împrejurarea că Baudelaire nu dispunea de un capital abstract verbal cât și prin faptul, exact de altfel, că atât de gratuit a lucrat pentru gloria nefericitului său frate american încât nimic nu i se poate imputa. Valéry însuși socotește că Poe fără Baudelaire ar fi rămas «necunoscut». Este poate prea mult. Într'adevăr «bizarul» poet parizian urca noua doctrină poetică în difuzorul continental al limbii franceze. Dar atmosfera creată de progresul științelor pozitive, aceea de anti-romanticism, comună epocii, făcea necesar contactul dacă nu dintre Poe și Baudelaire, ori în ce caz dintre Poe și un altul. Necunoscut nu putea rămâne. Ceea ce însă pe deplin pare credibil, renunțând chiar la serviciile dialecticei, este o anumită amânare a richmondezului în gloria sa europeană. Cu un moment mai de vreme, Baudelaire transformă modul acesta strict de a se concepe poezia

în direcție de spirit, îndrumându-l către devenirile faimoase ale acelei alte tradiții poetice care ne preocupă. Cât de ușor putem lămuri prin comparația textului exact al *Filozofiei compoziției* cu traducerea «tendențioasă» a lui Baudelaire — pozițiile celor doi poeți. Posibilitate există chiar pentru cercetători care nu posedă limba engleză, deoarece René Lalou a restabilit textul lui Poe printr'o traducere fidelă. Procedul pune în vedere, ca provenind de la poetul francez, o serie de sublinieri, întăriri, adăugiri și supresiuni. Găsec nimerit a transcrie aci concluzia decursă din această operație. Fie că autorul *Florilor Bolnave* subliniază, întărește, adaugă sau suprimă, totul are o rațiune *temperamentală*, grupul de abstracțiuni teoretice rămânând nealterat. Un exemplu: în loc de « invenție artistică inedită », traducătorul prin temperamentul său vede: « curiozitate artistică și picantă », iar unde este vorba de « desnădejdea » refrenului *Nevermore*, Baudelaire scrie « l'horreur ». Faptul pare a arăta că nucleul de doctrină poesc atrage prelungiri, interpretări și adausuri simpatetice, în traducere, ale unei firi emoționale, deplin formată, dar nicidecum idei consecutive. Intr'o suprapunere morală, cei doi poeți s'ar depăși reciproc: americanul are un plus de intelectualitate, iar francezul — un spor temperamental. Oricum ar fi, când Baudelaire concepe arta ca echilibru, voluntar și premeditat, de calități, sau când aruncă formula de « raționalitate a geniului », el propune spiritului francez imaginea lui Poe de poet. Doctrinei împrumutate, în elementele ei abstracte nu-i adaugă nimic, precum nici nu o împușinează cu nimic: o transmite numai. Boileau comunicase scriitorilor francezi concepția horațiană a artei, fidel, strict, logic; Baudelaire comunică scriitorilor europeni concepția poescă a poeziei, fidel, strict, sensibil. Noua tradiție este în marș.

Agent pasionat și forță de a-i vehicula estetica de mister geometric, Edgard Poe găsisse într'un mare poet; a-i despleti punctul de vedere în consecințe astrale — rămânea îndeletnicire de mandarin speculativ. Și acela, care avea să-i silească la înflorire, în rarefieri de azur, anumite direcții și vârfuri din genealogia sa spirituală, era să fie Stéphane Mallarmé, cu gustul său primejdios de aventură a inteligenței. Cunoscându-l mai întâi din traducerile lui Baudelaire, Mallarmé, profesorul de engleză, cercează pe Edgar Poe în original. Lectura va lăsa urme și îl va

împinge pe sensuri necunoscute. Astfel, în *Crise de vers*, autorul abia admis de *Parnasul contemporan* notează: « Faza noastră, recentă, dacă nu se închide, se oprește sau poate ia conștiință de sine: puțină atenție vedește o relativ certă voință creatoare ». Ideea de disciplină conștientă în actul de creație poetică, întocmai ca la Poe, « elimină hazardul » și implică artificul. Mai mult încă. Pentru a vedea până la ce adâncimi se infiltraser concepția americanului despre poezie, iată-l pe Mallarmé găsim numeroaselor școli literare ale vremii sale un principiu unificator în « Idealismul care refuză materialele naturale precum și gândirea exactă, disciplinându-le, ca fiind brutală; pentru a nu păstra din acestea nimic decât sugestia ». Termenul care, dela autorul *Herodiadei*, corespunde, în ordinea procedeelelor verbale, aceluia de sugesție, este *aluzia*. Prin mijloace aluzive, arătând imaginile « sub un aspect fuzibil și clar prezentat divinațiunii » cititorului, arta poetică poate ambiționa la aceleași efecte ca muzica. De altfel de câțiva timp « Muzica se leagă cu Versul pentru a forma, dela Wagner, poezia ». Este vorba însă numai de o anumită muzică de caracter reflexiv, de acel « meteor modern, simfonia, care, cu plăcerea sau fără voia muzicianului, se apropie de gândire ». Se înțelege că gândul lui Edgar Poe nu bătea atât de departe, el care socotea versul « o muzică inferioară », trebuind să se ajute de o seamă de alte artificii muzicale. De altfel ferventul său francez precizează, nimicind orice dubiu: « Poezia . . . este muzică, prin excelență — nu consimte la nici o inferioritate ». Imprejurarea aceasta înregistrează cea dintâi depășire a lui Poe, în sensul ideilor sale estetice, de un poet francez. Dacă autorul înaltului *Israfel*, în starea de poezie, vede un moment de comburație — declarat de atingerea scurtă cu acel edenic univers de armonii, supremă percepție a lumii absolute, Mallarmé, fără să formuleze în același mod obiectul metafizic al apetenței poetice, îl aproximează prin sentimentul obsesiv al fantasmei *absolutului*. Fie că meditează « cât de mult ciclul prezent, sau pătrarul ultim de veac, suferă un anume fulger absolut », arătând cum prin poezie « se impune ca trăsnetul o armonioasă plenitudine » fie că, simulând gluma, își « exhibează cu dandysm incompetența în altceva decât în absolut », discipolul și, în același timp, emulul poetului american pândește extenuat să-i cadă în capcane verbale acest rar vânat.

Ne găsim pe punctul dela care pornește aventura mallarméană. Mai întâi, simpla aspirație către perfecțiune și absolut ne afirmă exilul în nedesăvârșire și relativ. Valorile vieții noastre *create* se sustrag, prin însuși faptul creațiunii lor, strălucirii valorilor *increate*. Oricât admirația noastră ar polei o operă de sculptură, nu rămâne pentru aceasta mai puțin evident că dalta artistului, subțind linii și rotunjind coapse, este instrumentul a nenumărate crime, deoarece ea ucide infinite forme posibile până la a desluși, în haosul de virtualități, pe aceea către care mâna maestrului o țintește. În anumite cuburi de cristal se disting unde închegate, melci străvezii și zboruri arcuite: cu ce altceva am asemena mai evocator universul de perfecțiuni virtuale? Poate artistul să urmărească a realiza ceea ce nu există? Iată drama de creație, deslănțuită la una din limitele esteticii lui Poe: a simți și gândi ceea ce ne înconjoară, natura creată, în acele *valori radicale* ce-i corespund ideal. Poemul cel mai substanțial va fi nucleu de tăceri, de embrioane, de esențe, negațiunea echivalând cu totalitatea afirmărilor increate, absența unui crin implicând clara prezență a unei botanici ideale și așa mai departe.

*Ma faim qui d'aucun fruit ici ne se régale
Trouve en leur docte manque une saveur égale.*

Catrenul ce urmează arată pe poet căutându-și substanța, cu mult mai multă precizie, în virginala idealitate pre-cosmică:

*Je me mire et me vois ange! et je meurs et j'aime
— Que la vitre soit l'art, soit la mysticité —
A renâitre, portant mon rêve en diadème,
Au ciel antérieur où fleurit la Beauté!*

O seamă de cercetători literari au găsit nimerit să asocieze de aceste negațiuni, absențe, minusuri de concrețiune — limpezile concepte platoniciene. Nimeni nu a susținut o paralelă amănunțită; dar ceea ce se impune cu necesitate este o identică viziune de purități nerelativizate prin trecerea lor în temporal și spațialitate. Câteva rânduri mai sus, observam că Mallarmé, alunecând spre originea creațiunilor naturale ca un înotător către izvorul

râului, descoperă puritatea radicală a lumii: desenul ei în intenția Creatorului, inițial și absolut. Limbajul, ca instrument de expresie al acestei realități necorupte, va suferi aceeași operație. Din dorința de a-l purifica, cuvântul va pierde sensurile curente, rămânând să fie întrebuințat în accepția lui etimologică: sens originar. A cunoaște funcția primară a termenilor mânuiți de Mallarmé, fie în versuri, fie în proză, înseamnă să-ți limpezești calea de cea dintâi dificultate. Dar chiar etimologia nu urcă vorba pe cursul ei până la izvoarele de sonoritate. Cum sensurile virtuale sau radicalitatea creațiunii constituiesc unicul stadiu de puritate, mijloace pure de exprimare se cuvin. Și în acest caz « vorbirea... își regăsește la poet, din necesitatea constitutivă a unei arte consacrate ficțiunilor, virtualitatea ». Dacă un acord total ar unifica sunetul și înțelesul aceluiași cuvânt, s'ar putea spune că limbajul este o grupare de evenimente poetice. Dar orice limbă oferă nepotriviri care, de exemplu, decepționează, cum spune Mallarmé, în fața perversității de a conferi cuvântului *jour* timbru întunecat, iar aceluia de *nuit* — limpede. Pentru aceasta versul « care din mai multe vocabule reface un cuvânt total, nou, necunoscut limbii și cu valoare de incantație » intervine și « remunerează defectul limbilor, complement superior ». Așa dar versul, astfel conceput, se vedește singur instrument de exprimare al acelor conture ideative, limpezi involuțiuni virginală. Pe această margine de prăpastie, între cuvântul meteoric și tăcerile generative, optând mai adesea pentru cel de al doilea termen al pendulării lui creatoare, Mallarmé și-a consumat cu discreție mandarinatul și asceza. Ca și Edgar Poe, el concepe indefectibile realități superioare, abstrase norme de spațialitate și durată — a fenomenelor, realități a căror « atracție de sus ca a unui vid » poetul o disciplinează voluntar și deliberat. Dela Edgar Poe până la Mallarmé străbatem distanța ce desparte percepția absolutului de aventura absolutului, autorul *Herodiadei* sucombând în tragica șovăială între a spune tot și a tăcea tot. Astfel că, dacă în anumite puncte cele două sensibilități înalță cote spirituale izotermice, direcția metafizică a doctrinei poetice moderne se găsește istovită la poetul francez, care caută nu numai să libereze poezia, transformată în straniu cult particular, de reținerile socialului — dar o silește a experimenta neantul.

Din mâinile lui Mallarmé tradiția poezică trece oarecum testamentar asupra unui spirit pronunțat analitic și speculativ: Paul Valéry. Preotul de mistere dela Valvins își cheltuiuse ființa în subtile preliminarii, în operații prealabile și mișcări tactice de învăluire nebănuită a unei poezii cvintesențiate. Își propusese urieșeste a construi în cele din urmă o *Carte* monumentală, « instrument spiritual » anonim, arhitectură savantă de mister sălbatec, impresionant cosmos calitativ, pe care însă nu a realizat-o, spre a-i păstra poate intactă puritatea germinală și acordul cu seria valorilor increate, al căror poet a fost. Paul Valéry, format la școala de distilor a lui Mallarmé, gândește despre poezie lucruri și probleme identice. Dar în mai mare măsură decât maestrul, discipolul reia în termeni vecini formulările lui Edgar Poe. Mă voi referi în cele ce urmează numai la *Propos sur la Poésie* din *Conférenca* (Noemvrie 1928) și *La Création Artistique* din *Bulletin de la Société française de Philosophie* (Ianuarie 1928). În primul loc, Valéry se preocupă a izola fenomenul poetic, fapt evident psihic, de aderențele psihologice care îi acoperă din strălucire: « avem nevoie să opunem pe cât ne este cu putință mai net emoția poetică emoției obișnuite. Separarea este foarte delicat a se opera, deoarece în fapt nu se realizează niciodată. În totdeauna duioșia sau tristețea, furia sau teama sau nădejdea se amestecă în emoția poetică esențială ». Ne găsim în momentul când Poe înlătura din cuprinsul poeziei excitațiile inimii. Dar, mai departe (drumul ne este cunoscut): « Poezia astfel înțeleasă se deosebește radical de proză: în particular, se opune net descripției și povestirii de evenimente care tind să dea iluzia realității . . . ». Epicismul se condamnă încă odată. Cât privește « erezia didactică », asupra acesteia simbolismul francez în întregime repurtase de mult victoria definitivă, încât Valéry nici nu mai revine oricât de sumar. Până acum, ca și la Poe, știm ceea ce *nu* este poezie. Se poate ști însă ceea ce *este* poezia? Să înaintăm. Poezia este « un fel de *energie* individuală proprie poetului » care « apare în el și îl revelează sieși în anumite momente . . . Dar nu sunt decât momente, și această energie superioară . . . *nu există sau nu poate lucra decât prin manifestări scurte și fortuite* ». Sunt rare « stări sublime ». Să mai transcriu în paralelă acea ridicare, pe cale de excitație, a sufletului până la sublim prin poezie sau modalitatea efemeră a

stării poetice, adică formulele lui Poe? E prea clar. Până și definiția Frumuseții care după Valéry «este ceea ce ne disperează», iar la Poe ceea ce «ne irită» se oferă ambilor poeți pe aceeași latură. În privința travaliului artistic voi face două citate tactice. Primul: «m'am gândit adesea la interesul pe care l-ar oferi un articol de revistă scris de orice autor care ar vrea — înțeleg, care ar putea — să analizeze pas cu pas mersul progresiv al uneia din operele sale până la ultimul termen al săvârșirii ei... Eu îmi propun să arăt limpede că nici un amănunt al compoziției... (urmează numele operei autorului citat n. r.) nu se poate explica prin întâmplare sau intuiție, că opera s'a desfășurat încet - încet către încheierea sa cu preciziunea și necesitatea logică a unei probleme matematice». De unde sunt trase aceste rânduri? Din Paul Valéry, de sigur, lucidul, geometrul — gândește oricine îl cunoaște. Totuși — nu, sunt din Edgar Poe. Al doilea citat: În «problemele compoziției și ale facturii se găsesc chinuri infinite, dispute care nu se mai sfârșesc, suferințe, enigme, necazuri și chiar desperări care fac din meseria de poet una dintre cele mai șovăelnice și obositoare din câte meserii există». Cine, fără îndoieli, ar putea răspunde cărui poet aparține citatul? Lui Edgar Poe, de sigur, cel cu «în dosul scenei trudnicele și șovăelnicele nașteri ale gândirii, . . . nenumăratele fulgere de idei care nu ajung la maturitatea deplinei lumini, figurile de imaginație în întregime săvârșite, dar înlăturate din desperarea de a le introduce în operă, . . . ștersăturile și adăugirile atât de penibile, etc. . . . ». Lui Edgar Poe, de bună seamă. Totuși nu, citatul este din Valéry. A mai continua cu expunerea concepției estetice, formulată de atâtea ori în prețioase plachete de el însuși, a lui Valéry, ar însemna să analizăm încă o dată *Principiul Poetic și Filozofia compoziției*: artă voluntară, creație premeditată, poezie pură, ideal metafizic. Nu voi mai menționa decât faptul că Poe, mai înainte de a scrie *Corbul*, și-a mărginit «îndată *lungimea* pe care o judecam convenabilă viitorului poem, lungime de o sută de versuri. În fapt, *Corbul* are o sută opt versuri». Poetul *Cimitirului Marin* ne încredințează de asemenea că o anumită operă a sa i-a fost comandată pe numărul de rânduri. Și cine nu îl va crede? Toți inginerii se pot întâlni într'un același calcul dat de precizuni. Paul Valéry, admis ca nimeni altul în intimitatea familială a gândirii lui Mallarmé, care

toată viața și-a ascuțit uneltele, a ajustat piese, a ridicat oarecare schele, s'a pierdut în sfârșit în acte preparative în vederea acelei grandioase Cărți finale, îi observă spiritul, mereu amânat în pragul execuției, și îi *pare* în anumite momente a funcționa fără finalitate: atât de îndepărtat îi era scopul. Când Edgar Poe transpunea în planul conștiinței operația obscură din actul poetic, ne găseam în fața unui poet, ce se revela sieși în toate resorturile, dar care nu scăpase din vedere ținta urmărită: opera. Mallarmé se uită pe sine în măsurile de pregătire cam în felul unei mașini de sbor, care, tot probându-și funcționarea exactă pe loc, și-ar uita menirea de fulger mecanic. Valéry începe prin a-și cerceta și el eforturile poetice, prin a le analiza până la desființare, obscurele procedări lente ale creației devenind probleme în ele înseși. Când la *Societatea franceză de Filozofie* se discută în contradictoriu asupra *Creației Artistice*, poetul precizează: « fabricația este cu mult mai interesantă decât opera, o spun curat ». Suntem în fața unui caz — să o recunoaștem — de nobilă perversiune. Se explică fără nici o dificultate, cum studierea pieselor morale ce participă la jocul creator, alunecă insensibil la un examen general al funcțiunilor sufletești. Și într'adevăr Valéry trage în lumina conștiinței nu numai modalitățile secrete de angajare ale facultăților creatoare, ci întreaga viață a spiritului — ceea ce îl va face să caute « conștiința de mine însumi pentru ea însăși, luminarea acestei atenții și preocuparea de a-mi contura net existența ». Cunoașterea lucidă și analitică a vieții interioare devine fatal scopul unei asemenea conștiințe aplecată asupra ei însăși. Ce este altceva narcisismul decât o latură a problematicei valéryste? Spiritul în confruntare cu el însuși: *M. Teste*. A se arăta cum dintr'un poet poate deriva un moralist. Dar să ne oprim. De oarece nu dezvoltarea acestor chestiuni interesează acum, voi conchide. Edgar Poe propune un ideal metafizic de artă, de poezie și o imagine de poet-inginer; Baudelaire propagă pe suprafețe impresionante același ideal, fără augmentări, și aceeași efigie de poet, nealterată; Mallarmé amplifică, în sensul metafizic, estetica primită și se extenuază, studiindu-i posibilitățile de realizare într'o operă unică; iar Valéry transformă voluptatea studiului acestor posibilități, studiu pe care îl extinde asupra tuturor funcțiunilor sufletești, în modalitate de existență, în stil de viață.

Conceptul modern al poeziei, care modelează și literatura noastră poetică de azi și sub a cărei forță toate rigiditățile au devenit plastice, îmbracă astfel autoritatea unei tradiții centenare.

Putem acum spune că știm ce este Poezia? Nu. Cunoaștem însă un mod al ei care o circumstanțiază mai strâns; esența poeziei se rezumă poate la un punct mortal încă de determinat, atârând, în regiuni inexplorabile, ca Polul Nord de intersecția imaginară a prelungirii meridianelor.

VLADIMIR STREINU

CORRESPONDENȚA

DINTRE I. L. CARAGIALE ȘI

PAUL ZARIFOPOL (1905—1912)

II

Unul dintre prietenii cei mai scumpi ai lui Caragiale a fost Ronetti-Roman, autorul lui « Manasse ». O notiță din « Neamul Românesc » (31 Mai 1907), care subliniază malițios găzduirea celui dintâi, în trecere prin Iași, la « Shakespearul pământenilor », e comunicată lui Zarifopol cu oarecari violențe de limbaj (c. p. 17.6.07). În acest incident trebuie căutată geneza epigramei « Savant » (*Convorbiri critice*, 15 Ian. 1908), care îl vizează după toate probabilitățile pe d. N. Iorga.

Corespondența noastră mai pomenește numele lui Ronetti-Roman cu prilejul îmbolnăvirii și morții sale. Evenimentele produc asupra lui Caragiale o puternică impresie.

« Am fost foarte zăpăcit. Am primit o telegramă că Ronetti-Roman e tare bolnav și că trebuie să expediez urgent pe băiatul lui acasă. A fost rău de tot bietul om. Acum pare că e scăpat de primejdie. Nu mi s'a spus ce boală; dar de sigur a fost pneumonie moldovinească. Știrea asta m'a răsturnat » (c. p. 24.12.07; grafia dezordonată trădează emoția).

Peste trei zile urmează știri mai liniștitoare:

« Ronetti merge bine. Ultima depeșe îmi spune că pericolul iminent e înlăturat; dar că va rămâne cardiac. Va să zică a avut un acces de inimă, iar nu plivmonie — așa se zice pe la noi » (c. p. 27.12.07).

Caragiale e ținut mereu în curent despre starea prietenului său: « Bietul Ronetti-Roman s'a sculat odată din pat; i s'au' suprimat brusc doctoriile și i s'a permis să mănânce mai substanțial; a avut îndată un acces de intermitențe cu aritmie; l-au pus iar în pat și la doctorii. Acuma, îmi scrie băiatul lui că merge iar mai bine; dar că sunt toți prăpădiți de osteneala și emoțiile prin cari au trecut » (c. p. 15.1.08).

Desnodământul nu întârzie, zmulgând lui Caragiale câteva sincere cuvinte de jale:

« Îți scriu foarte mâhnit: azi dimineață, marți, am primit din Iași o veste grozavă — bietul Ronetti-Roman a murit aseară luni. Păcat de el! Bietul meu prieten! cât era el de bun! Aștept din moment în moment pe Costică (Gherea; N.R.). Mi-ar face multă mângâiere » (c. p. 21.1.08).

Gherea îl vizitează într'adevăr, dar nu reușește să-l distragă dela gândurile întunecate pe care i le-a pricinuit moartea lui Ronetti-Roman. Invitat de Zarifopol la Lipsca, I. L. Caragiale refuză, din aceleași sentimente de doliu:

« Imi pare și mie destul de reu că nu m'am putut bucura de atâtea bunătăți la care mă pofteai: o seanță de Kammermusik și apoi una de Hannes. N'aveam inimă de petrecere. D. Costică, grăbit ca de obicei să « schimbe cerul », a plecat cu ipohondriile dumnealui și m'a lăsat cu ale mele »... (c. p. 29.1.08).

Pentru luminarea unei laturi mai puțin cunoscute, a personalității lui Caragiale, am dat loc acestor ecouri. O psihologie sumară și schematică grupează pe satirici printre firile neemotive, reci, dezumanizate. Din pasaje citate, se infirmă această generalizare pripită. Caragiale era capabil de iubire caldă pentru prietenii săi și se lăsa mai ales cucerit de bunătatea sufletească. Așa se explică marea sa prietenie față de Gherea, bunătatea întrupată, în care a văzut desigur un fel de sfânt laic. Din aceste considerente deschidem capitolul acestei ilustre legături cu un document de mare valoare. Gherea a adăpostit în timpul revoluției rusești din 1905, un număr de marinari ruși, răsculați, de pe vasul « Kniaz Pateomkin », ancorat în apele românești. Acest act ospitalier, comunicat de Zarifopol într'o scrisoare ce nu ne-a rămas, era de sigur încărcat de riscuri; Caragiale se

alarmează, întoarce fapta pe toate fețele, într'un lung comentariu, care-l zugrăvește sub un aspect nou, de prieten patetic.

Duminică 17/30 iulie 1905.

Iubite amice,

Ai înțeles de sigur că scrisorile noastre s'au încrucișat pe drum. Cum am primit-o ieri pe a d-tale, ți-am telegrafiat. Acum încă-odată ți mulțumesc, și mă grăbesc a'ți scrie — să vezi de ce numai decăt.

Care va să zică, bine am ghicit noi, atâta de departe, adevărata cauză a nervosității lui d. Costică: «Kniaz Patiomkin»! Scrisoarea d-tale este un minunat exemplar de fotografie instantanee. Văz pe Costică și pe «mategoții». . . Hoch intr'essant! Dar gluma la o parte; asta nu mai e de glumit! Frate, nu'i chip să tămăduim pe omul acesta de pernicioasa lui boală umanitară? Cine i-a trimis pe nespălații aceia de mateloți pe capul lui tocmai la Sinaia? Ori, Doamne iartă-mă, i-o fi căutat el cu dina-dinsul! Dacă au venit în țară la noi, de ce nu s'astâmpără oamarii măcar până trece prima febră?

Te 'ntreb, e bine pentru Costică, cetățean român — oricât ar fi sufletește interesat la izbânda marelui revoluții rusești — să se facă el, la Sinaia, (reședință regală, unde mișună polițiștii lui Kniaz Moruzi), gazda și agentul de imbarcare al acestor celebri naufragiați? Și e bine și pentru d-ta să te faci curierul corespondenței acestor bravi cu comitetele lor revoluționare din imperiu?

Din punctul de vedere al lui Costică și al lor, or fi poate, acești interesanți eroi, apostoli, martiri șcl.; dar, pentru D-zeu! să nu ne băgăm deștele 'n ochi ca să nu mai vedem că nu toată lumea e dispusă să'i aplaude cum îi aplaudă un revoluționar intransigent ca el, ori niște sceptici, oricând gata a transige, ca noi. Intre revoluționar și sceptici mai este o întregă lume, pentru care eroismul maladeților noștri rămâne foarte dubios; — știm că farfurizii nenumărați iubesc trădarea, dar urăsc pe trădători! — o întregă lume a cărei pornire i-ar putea cauza lui Costică neplăceri grave, lovindu'l măcar în interesele materiale, dacă nu și mai adânc.

Ce va să zică astfel de copilării din parte'i? Atâta frică are de spioni muscali, întrupați și 'nchipuiți, și nu'i dă prin cap că sunt destui spioni și români, și că, pentru situația lui personală de cetățean român, poate fi mai primejdios zelul acestora, de cât e al celor d'întâi pentru soarta vitejilor lui « Patiomkin ». Se mai joacă cineva la vârsta lui, în starea de nevrastenie în care se află, cu astfel de lucruri inflamabile?

Noi speram să lucreze pentru a'și aranja situația, așa ca să poată veni fără grije în Germania, să trăim aici ca o colonie cuminte, să facem literatură și muzică, să'și repare în atmosfera sănătoasă de aici rănile sufletești, să'și recapete pofta de viață lângă copiii lui și lângă mine, ca lângă un bun frate— și când colo, poftim! iată cum lucrează acest incurabil!

Inchipue'ți petrecere, să se pomenească odată fabula gazetelor, cu numele înnoroit în cine știe ce articole de reportaj de scandal, cântându-i-se, cu perfidie, ori sincer, isprăvile de carbonaro, devotamentul și jertfele pentru cauza norodului moscovit! Dar puteți voi calcula urmările unei asemenea aventuri? Inchipue'ți, Doamne ferește! un scandal anarchist, fie chiar simulat, apoi o anchetă, pe urmele « mateloților », condusă de vreun procuroraș de provincie (vre un Jean....), arzând de ambițiunea unui strălucit debut — o cauză celebră! Unde descindem întâiu? — Vrea oare Costică să-și vadă iarăși casa (în cazul cel mai bun) pusă sub strajnică pază a canaliei polițienești — cavernă de teroriști, fabrică de pașapoarte și ruble false, depozit de libele și bombe nihiliste? N'a suferit odinioară destul pentru asta? Ori poate a uitat? De astfel de emoțiuni are acum nevoe sistemul lui nervos?

Traian P.... (probabil polițaiul orașului Sinaia, N. R.) este un băiat de zahăr, o inimă liberală fără nici o îndoială; dar este și om nevoiaș, căruia îi pasă tare de slujba lui. Un astfel de om nu trebuie vârit așa cu dinadinsul în situația sublimă a eroilor de Grand-Opéra — între interesul de pielea lui și datoria de devotament pentru o idee mare. Mai la urmă Republica rusească nu-i poate acorda numaidecât o pensie în locul slujbei pierdute — asta fiindcă Serenisima Republică nu și-a votat încă bugetele — pe câtă vreme micul regat român poate să-i răsplătească îndată zelul. De ce să-i dai brânci omului în adâncul păcatului?

Scrisoarea d-tale, după un zâmbet pe care mi l-a smuls, m'a îngrozit, îți spun drept. Un moment mi-a trecut prin minte să vă telegrafiez a ne întâlni câteși trei la Budapesta, unde să-i vorbesc pe șleau lui d. Costică ca să-i deschid ochii asupra primejdiei, cred eu, cu care se joacă. Dar imediat mi-am luat seama; m'am gândit că e'n stare să crează, ori că nu este depeșa mea, ci o machinație, o mistificare a poliției rusești, ori un guet-apens, în care eu aș juca, nu rolul chiar de trădător (de asta, știu bine, n'ar fi în stare să mă bănuiască), ci al unei unelte fără conștiință. Te joci cu imaginația exaltată a jacobinului nordic! I-aș scrie direct lui, dar mă sfiesc, până n'am deslegarea d-tale: poate n'ai voi să știe că dela d-ta am aflat reintrarea lui pe scena revoluționară. I-aș scrie iarăși pe departe: « Am auzit că maladeții lui « Patiomkin » — « de sigur or să te ia în întreprindere » — « Păzește-te »... « Adu-ți aminte », etc. Mi se pare însă că e mai bine decât toate să te las pe d-ta să judeci la bun prilej, dar cât mai de grabă, cum să-i comunicii, mai nimerit și mai cu brio, viile mele aprehensiuni, dacă nu cumva o iei în gât și-i arăți d'a dreptul rândurile din această scrisoare care-l privesc atât de aproape.

Spune-i sau nu, eu îmi fac o datorie frățescă să ți le spun d-tale.

Sunt gata, dacă vrea el, să vin la Budapesta când îmi telegrafiezi, ca să-i bag mințile în cap. (N. Pe lângă sermonare, l-aș și distra oleacă, și am petrece o zi perfect. Cunosce bine orașul)... »

Din fericire, lucrurile nu au luat întorsătura temută. Caragiale, după ce și-a dezvăluit disponibilitatea de jertfă prietenească, revine la afectuoasele persiflări pe care i le prilejuește socialismul fără leac al lui Gherea:

« Depeșați-ne îndată ce știți că sosește Domnul Costică cu familia. Vreau să-l întâmpin la gară în Lipsca, precum i-am făgăduit — dacă nu cumva evenimentele din Rossia l-or fi făcut să-și schimbe gândul și să meargă în Cavcaz în loc să vie în Saxonia. Acolo îți mărturisesc că n'aș merge să-l întâmpin, măcar de-aș conta că mă proclamă prezident al republicii huli-ganilor » (c. p. 23.12.05).

« Moscalul » e așteptat, de altminteri, în fiecare an, cu o răbdare febrilă, mai adeseori amăgită, e urmărit cu interes în

deplasările sale prin străinătate și în activitatea sa publicistică din țară. Foiletoanele lui Gherea i se par excelente: « Vei zice, sunt sigur, ca și mine, că d-lui și-a mancat vocația: trebuia să se facă pamfletar, nu propagandist » (c. p. 3.12.09).

Admiră « Neoiobăgia », pe care o socotește « viabilă » (scris. 11.11.1911).

Ca un adevărat burghez ce este, respectuos al distincțiilor și ierarhiilor, dezaprobă refuzul decorației *Bene Merenti*.

« Stimate D-le Doctor, parcă ți-am spus eu vorba reposatului doctorul Marcovici: « un om cu principii este un incurabil ».

« In ultimul moment, aflu că d. Costică Gherea a mulțumit ministrului pentru *Bene-Merenti*, dar i-a declarat că refuză a primi distincțiunea asta, căci la aceasta se opun principiile d-sale.

« Cum am să-l spăl pe cap, când l-oiu prinde, cu principiile d-sale! Sunt indignat. Auzi d-ta! om bătrân... cu principii!

« La revedere! Fiți sănătoși! Car. » (c. p. 24.4.09).

Prin mijlocirea lui Gherea, Caragiale face cunoștința fruntașului socialist Ristache Racovschi, care avea să joace peste zece ani un rol de seamă în izbândirea revoluției rusești. Expulzarea sa, în Iulie 1907, e cu hotărâre dezaprobată:

« ...Comunică prin urmare respectivului, dacă-i știi adresa, ca să știe cât mai din vreme cum să se aranjeze. Oricât îi știi de budalale pe politicienii noștri, nu-i credeam capabili de o așa boacăină prostie și de așa stângace samavolnicie. Comunică-i și lui Costică îndată » (c. p. 17.8.07).

La apariția broșurii « 1907 », Caragiale o expediază la Viena, lui Racovschi, care se înflăcărează de neprevăzuta intervenție a scriitorului apolitic:

« ...Mi-a scris: vrea să facă o dare de seamă la *România Muncitoare* și la *Văitorul Social* » (c. p. 24.10.07).

O corespondență vie se leagă între dânsii cu acest prilej:

« R. mi-a scris. Fericitul surgunit, de Crăciun, are să se ducă la Roma. Inchipue-ți, dacă nu'l expulza, unde era să petreacă sfintele sărbători: la Ghelengic!! în mijlocul muncitorimii tătărești! » (c. p. 27.11.07).

Caragiale se gândește chiar la o raită în Praga « spre a conveni cu doctorul nefilistrul » (c. p. 9.12.07).

Chestiunea expulzării continuă a-l interesa. Din București, îl ține în curent pe Zarifopol (c. p. 3.4.08), despre «afacerea amicului Ristache», pe care o dezbătuse mări pe larg într'o scrisoare (21.8.07) și care face obiectul preocupărilor sale timp de mai bine de doi ani, de vreme ce ultima oară o comentează într'o cartă poștală datată 6 Noemvrie 1909.

Reîntors clandestin în țară, agitatorul socialist e trecut peste graniță. Caragiale, care se cheltuise până atunci în consultații juridice neluate în seamă, își regăsește umorul, spre a-și descrie cu candoare cinică psihologia de burghez patent:

«...Celebrul Ristache a fost predat Austro-Ungariei sain et sauf. In schimb, frații sindicaliști au fost stâlciți la București, după ce și ei au sdrelit destui polițiști. Când ne vom vedea, îți voi demonstra că ți-u recordul mișeliei eu — nu d-ta, cum te lauzi. Să scapi prin noroc e una; să fugi prin calcul este alta. Și nu știi cât m'am aplaudat Marți la B-pesta, aflând telegrafic cele petrecute în ajun seara la Buc., după plecarea mea — via Verciorova... Dar, rogu-te, încă odată, să ne vedem, cât de curând: două nopți n'or să ne ajungă pentru importantissime comunicări» (c. p. 5.11.09).

Dela Viena, Racovschi e urmărit cu un ochi curios prin Budapesta:

«Ristache se agită și agită pentru moment în Budapesta. I s'a urît se-vede ș'acolo» (c. p. 10.11.09) și mai departe:

«Ristache a trecut prin Berlin spre Copenhaga, la Congres. E sănătos și vesel, și tot cum îl știi, apostol infatigabil. Poate să se'ntoarcă tot p'aici, dacă interesele cauzei sfinte nu-i poruncesc să ia altă cale» (c. p. 1.9.10).

Ultima oară se întâlnește numele său într'o împrejurare curioasă, relatată de *România Muncitoare*. Un muncitor din Ploești își înscrie copilul nou născut în registrele stării civile cu numele de botez, dacă se poate spune, Racovschi. Caragiale transmite lui Zarifopol tăietura respectivă de jurnal pe c. p. datată 21.5.11.

Mai la vale vom arăta cât de străin a rămas marele scriitor de curentele sociale și democratice. Oricum, poate în schimbul interesului manifestat de Racovschi pentru broșura «1907», Caragiale s'a interesat foarte activ de tribulațiile neastâmpăratului

socialist. Totuși, înregimentat în partidul conservator-democrat, care a luat atitudine ostilă reprimirii în țară a expulzatului, Caragiale a refuzat să semneze o protestare în favoarea acestuia, punându-se la adăpostul disciplinei de partid. Era, nu-i așa, exclus să rămână până la capăt consecvent? Menționăm lucrul în concluziune, fără text ilustrator, fiindcă acest episod nu se regăsește în corespondența Caragiale-Zarifopol.

Un alt prieten al lui Caragiale, deseori pomenit în corespondență, este Delavrancea. În cursul lunii Iulie 1905, Delavrancea îl vizitează la Berlin. Despre această vizită, Caragiale scrie o dare de seamă pentru doctorul Ureche, destinată publicității și îl anunță pe Zarifopol că-i va comunica textul înainte de expediere (c. p. 21.7.05). Caragiale urmărește cu o curiozitate ascuțită activitatea sa politică și literară — dar despre aceasta din urmă mai târziu.

« Am scris lui Barbu în franțuzește (!) ca să'l felicit pentru discursul lui *gallophile* și ca să'l îndemn a trece iar prin Berlin, mergând spre Paris ca să ia pe Cellica » (c. p. 11.5.06).

« Delavrancea, cand'dat conservator al partidului lib'ral, ales la Focșani col. II Cameră. Hoch! » (20.1.08).

Despre același eveniment revine malițios:

« Să nu uit a-ți spune: Barbu, ales la Focșani col. II, a fost candidat conservator al partidului liberal, și 'n această calitate a ținut pe malurile Milcovului, la o întrunire în ajunul alegerii, o conferență despre Doină (absolut veridic), dinaintea alegătorilor putneni N. Firește, cu mult succes. » (c. p. 12.2.08). Aluzia se repetă în c. p. dela 16.2.08.

Altădată, lipește pe dosul unei cărți poștale, textul tipărit *in extenso* al unei foarte lungi telegrame de « Omagii cu prilejul aniversării Regelui României » cu ocazia celei de a 73-a aniversări a regelui Carol I. În loc de comentariu, Caragiale subliniază alternările pronumelor, referitoare la Rege, când *Vă* sau *Voastre*, când *Tu*, *Tău* sau *Ți*, ba chiar erorile de tipar, atentatoare la majuscule: *tine* și *sa* (c. p. 27.4.1912).

Prin cartea poștală datată 5 Mai 1908, Zarifopol spicuește următoarele rânduri din prefața lui Barbu Delavrancea « la cele 5 discursuri ale marelui bărbat de stat Gh. Cantacuzino »:

« Cu o *frăgezime în limbă*, pe care n'ar avea-o decât un orator la patruzeci de ani, el te farmecă, și prin desemn și prin culoare și întotdeauna știi, de cum a început, unde vrea să ajungă ». « Trecutul nostru s'ar părea în mintea multora ca o piatră de moară de gîtul osînditului Sfîntul nostru trecut! » (*sic!*) — « La Florești, este taina inspirațiilor D-voastre... În mijlocul unei naturi încântătoare care revine în fite-ce an la flori, la verdeață, la tinerețe, înțeleg pe un filosof optimist ».

Caragiale judecă în termeni foarte severi amabilitatea prefăcătorului:

« Îți mulțumesc: primit, citit, uimit. S'a 'ntrecut marele nostru amic pe el însuși! De atîta spontan eu și dezinteresat avînt trubaduresc nu-l credeam capabil! Imi place să mă las îmbătat de mirifica lui proză, care miroase așa de plăcut a alcool concentrat — și, firește, ca după orice beție, simt grozavă greață; totuși, incorigibil, mă reîntorc să gust iar cu lăcomie din primejdiosul filtru, de care nu mă pot sătura. — A! Dragă domnule doctor! să te ferească Dumnezeu să-ți pierzi umbrela; să-ți pierzi orice speranță de a o mai găsi! Dar mai cu seamă să te ferească de a-ți pierde rușinea! tot mai bine e să eși fără umbrelă pe ploaie, decât în pielea goală, nespălat, la lumina soarelui pe cale publică, fiindcă a pierde va să zică a fi avut ce, în orice caz — afară de tristul caz din urmă. Vai! nu îți pot spune ce greață simt acuma » (c. p. 8.8.08).

Despre prietenii mai obscuri ai lui Caragiale, ca pianistul Dimitriu sau gramaticianul I. Manliu, stabilit la Dresda, nu este locul să mai stăruim.

Relevăm faptul că poetul Cerna, în timpul doctoratului său, îl frecventa pe Caragiale, ba chiar era folosit de acesta ca meditator al unuia din fiii săi:

« D. Cerna, tînărul poet filosof, distins matematic și mare meloman, aflîndu-se pe doi ani la Berlin, a binevoit, spre bucuria noastră, să se însărcineze cu educația științifică a lui Luki » (c. p. 11.11.09).

Dintre tineri, unul din familiarii lui Caragiale la Berlin, era d. D. Gusti, care-și prepara de asemenea doctoratul. O foarte savuroasă mențiune a d-lui Gusti e făcută cu prilejul confărîntei d-sale ce avea să trateze despre libertate:

« D. Dr. Gusti regretă că nu ne poate însoți; este ocupat cu conferința pe care trebuie s'o țină în curând într'un cerc de savanți: despre *Libertate!* Zice că la toate chestiile lăaturalnice e pregătit să răspundă, dar nu e gata cu răspunsul la una singură: Ce este, ce poate fi *Libertatea!* Dar asta de sigur o să'i vie mai ușor ca tot, să sperăm » (c. p. 4.6.05).

Dese mențiuni se întâlnesc relative la d-l Horia Petra-Petrescu, care prepara la Lipsca, sub conducerea profesorului Weigand, o teză de doctorat despre opera lui Caragiale. Deși prinsese afecțiune pentru acela pe care îl numea « ilustrul meu criticant » (c. p. 15.1.08), manifestă la tipărirea tezei, spaima de metoda analitică:

« Mi-am făcut plăcerea — știindu-te iubitor de marfă proaspătă primissimă, — să-ți șpedez prin poștă o bunătațe, o frumusețe: Disertațiunea junelui Doktor (lipsčan) Horică, despre prea-umilitul d-tale preten, Herr Direktor. Mă cunoști ce vanitos sunt pe deoparte și pedealta ce pasionat după critica modernă. — Ah! iubește-mă, dar nu intra, mă rog frumos, ca într'un dulap de lemn în sertarele unde se ascund măruntaiele mele, căci asta mă rog frumos, mă doare » (c. p. 9.2.11).

Caragiale era de asemenea în relații cu profesorul Weigand, a cărui adresă o cere într'un rând (scris. 4.5.05) pentru a-i înmâna operele sale, și altădată (c. p. 22.6.05) pentru o discuție ortografică:

« Aș vrea odată să'mi împac conștiința umană cu ortografia română; n'aș voi să mor nepocăit, dac'am greșit; e o chestie pe care aș vrea s'o lichidez aci pe pământ, nu în cer față cu bunul Sfpietru și cu severul meu amic Rostogan ».

Caragiale anunță că îi va trimite un exemplar din ediția a II-a a broșurii sale « 1907 ».

În sfârșit, ca să terminăm cu capitolul relațiilor sale, vom aminti de vizita la Berlin a d-lui M. Dragomirescu în același an 1907, al apariției *Convorbirilor Critice*, la care a colaborat Caragiale cu versuri.

* * *

Epoca berlineză a lui Caragiale se caracterizează prin active lecturi literare, prin dese schimburi de cărți străine și românești, prin împărțășiri numeroase de impresii foarte libere despre opere

și autori. Caragiale era apoi un mare consumator de ziare și reviste, de unde culegea cu o deosebită voluptate o seamă de gugumăanii, pe care le numea în felurite chipuri: acadele, bună-tăți, dulciuri, etc.

Marele scriitor nu-și cruța prietenii cei mai intimi, surprinși în delict arzător de lipsă de gust. În asemenea împrejurări, se folosea de tăieturi din ziare, lipite cu grijă pe carta poștală, ca să nu mai încapă nici o îndoială asupra autenticității mărgăritarelor pescuite.

Așa bunăoară, el făcea mare haz de versul gnomic al lui Vla-huță, de celebritate didactică.

« Nu de moarte mă cutremur ci de veșnicia ei ».

Odată îl reproduce; după o tăietură de jurnal, fără a-l comenta (c. p. 4.3.07) și încă de două ori (c. p. 13.10.07 și 27.12.07), citat cu admirație de d. Gh. Ghibănescu, profesorul de pedagogie dela Iași.

Caragiale colabora la *Convorbiri Critice*, și expedia regulat revista lui Zarifopol. Nu am putea certifica însă, prețuirea sa pentru publicația care se fălea cu numele său. Într'un loc (c. p. 18.4.07) face un joc de cuvinte probabil folosit de Nemți, între *Drucksache* și *Drecksache*, referitor la numerile 6 și 7 ale revistei.

Spiritul său critic nu respectă, în felul lui Eminescu din *Epigonii*, pe cei mai venerabili dintre înaintașii ctitori ai literelor românești:

« ... îndată ce mă întorc, cu d'asila am să te fac să citești ceva din Părintele Literaturii Române, Heliade — e fenomenal ! D-ta, încă nu-ți poți da seama bine de calitățile fiicei dacă nu cunoști de aproape pe părintele ei — geaba ! — » (c. p. 5.5.09).

Ce să mai spunem de Bolintineanu, pe care l-a și pastişat în vre'o două sau trei rânduri, imitându-i minunat ritmul mecanic :

« *Elena* n'am citit-o, dar sper, după titlu s'o găsesc la înălțimea lui *Manoil* » (c. p. 4.2.07).

« Am citit *Elena*: e o minune. Demnă soră a lui *Manoil* — amândoi copiii sublimi ai genialului lor părinte . . . O vom spicui împreună; cu sfințenie, am notat variile minuni de care e plin acest capo-d'operă politico-filozofic ! Geniul liberale-naționale nu se putea urca mai sus » (c. p. 7.2.07).

Caragiale nu lua în serios nici poezia cu tendințe culturale a lui Alecsandri. Un fragment mai lung de scrisoare, însoțit de o foarte reușită pastişă inedită, e dedicat bardului dela Mircești.

Prea stimate cetățene,

«Și ca Român, — căci, mai nainte de a fi om, Românul este Român, — și ca poet, — căci Românul este născut poet, — pot zice că mă aflu astăzi în culmea fericirii... Vezi numa! După ce primii dela d-ta fragmentul neprețuit cu începutul «Tricolorului», o împrejurare providențială mă făcu să dau peste atât de mult și cu drept cuvânt desideratele de d-ta, ca și de Româ-nimea întreagă, țeterale, nu ale acruului Tațitus, (că'z acelea nu's, pentru noi acuma de samă!), ci peste ale dulcelui bard dela Mircești. Inchipuie-ți noroc. Am găsit, într'o colecțiune de poezii naționale legate, pe partea din năuntru a scoarței (scriptura, o recunosc perfect) oda «Tricolorul» *în-trea-gă*, scrisă, fără doar și poate, de mâna olimpiianului nostru. Zic *odă*, fiindcă trebuie să fim prea nedați la slovă, ca să punem în altă categorie decât a odei o concepțiune poetică de așa înaltă inspirațiune.

«N'am nevoie, cred, să-ți transcriu și partea pe care o ai d-ta; presupun că originalul îl vei fi păstrat cu scumpătate; mă mărginesc a-mi face cu mare plăcere datoria cetățenească de a-ți da, aci alăturată în copie fidelă, urmarea «Tricolorului», dela versul din urmă al fragmentului pe care ai avut dragostea de simpatriot a mi-l împărtași... — Vezi, mă rog frumos, alăturata urmare a «Tricolorului»:

. . . . .
 . . . . .
 Că li-i groază lor,
 Groază tuturilor,
 Groază liftelor
 Și păgânilor...
 Și Maghiarilor,
 Sălbaticilor
 Fii ai Hunilor;
 Fanaticilor;
 Otomanilor,
 Ulemălelor,
 Și pașălelor,

Budalălelor;
 Și Antarților,
 Grecomanilor,
 Cațaonilor;
 Schipetarilor,
 Capsomanilor;
 Și Bulgarilor,
 Sîrboteilor,
 Geanabeților;
 Și sectanților
 Panslaviștilor,
 Lipovenilor
 Și Scapeților,
 Și Jădanilor
 Scărrnăviilor!
 Groază tuturilor
 Inimicilor
 De-al Românilor
 Braț răsbunător
 Și triumfător..
 Voi! Poeților,
 Prozatorilor,
 Oratorilor,
 Muzicanților,
 Lăutarilor,
 Trubadurilor
 Toți cântați în chor
 Cu viers tunător
 Mândrul Tricolor
 Ș'al său brav popor,
 Rege iubitor,
 Patrie ș'onor

... Aud?

Cu mare înfrigurare urmărește Caragiale presa literară în jurul reprezentării piesei *Apus de Soare*. Se pare că I. L. Caragiale nu a prea gustat genul istorico-dramatic, nu lipsit de retorism, de vreme ce se leagă, într'o scrisoare nedată, de mărunt greșeli, ca aceea a denumirii unui personaj italian, doctorul Ieronimo (sic), în loc de Girolamo, adevăratul nume italianesc. După ce mântue cu această șicană onomastică, adaugă:

« Dar despre acest « Apus », a opta minune a lumii, mai pe larg când ne-om vedea. Ca să-i înțelegi gustul, d-ta care n'ai

fost sufler, trebuie să te ajut și eu puțin — care am fost. Sunt înăuntru comori teatrale ».

Inchipuiți-vă pe Caragiale debitând ca un teatralist ce era, textul *Apusului de Soare*, spre a-i dovedi lui Zarifopol că Delavrancea nu are idee de teatru. Demonstrația probabil a continuat cu prilejul *Viforului*, care s'a jucat prima oară în Decembrie 1909.

Asemenea verificări orale, cu mare aparat de gest, mimică și voce, trebuie să se fi repetat în nenumărate rânduri, Zarifopol bucurându-se de încrederea expansivă a lui Caragiale.

Un cal de bătaie obișnuit al acestuia era faimosul pedagog de școală nouă, Marius Chicoș Rostogan, travestiul profesorului V. Gr. Borgovan.

« Am să mă pun la poliță și să citesc viața și operele lui *Buda peștaloșii*, în speranța că trebuie să găsesc un rând două vrednice de subliniat: mă știi ce pasionat vânător sunt; cu ce răbdare urmăresc în vastul câmp al publicisticii daco-romane, ceva bun de împușcat » (23.2.910, c. p.).

Nu suntem însă totdeauna în posesia datelor exacte, privitoare la obiectul stăruitor al sarcasmelor carageliene:

« Iți păstrez pentru citit una perlă daco-romană finissimă: o minune între minuni! Mai presus decât chiar cele « 4 zile în Ardeal » (c. p. 8.12.09).

Sau: « După masă, am pentru d-ta dulciuri literare finisime » (c. p. 11.12.09).

Ori:

« Știind că vă plac dulciurile literare pozitive, mă grăbesc a vă trimite . . . « Universul », cu o acadè finissimă a unuia dintre cei mai clasici rahagii daco-romani. Gustați-o, vă rog, și spuneți-mi drept: așa e că știu să aleg? » (c. p. 2.2.09).

Un ultim citat în aceeași linie a necunoscutului:

« P.S. Nu-i așa că în prost hal a ajuns biata slovă românească? Ori eu m'am ramolit? — E prea-prea! Ce zici și d-ta? Ce grozave testimoniuri de paupertate mentală! » (c. p. 12.10.09).

Cu greu putem reconstrui scenic dezbaterile literare, unde Caragiale cheltuia rezerve incalculabile de vervă pentru a sfârșita speciamentele ce nu aveau darul să satisfacă gustul său de proprietate, preciziune și rigoare. Când nu aveau prilej apropiat

de întâlnire, își expediau reciproc pachete voluminoase de cărți și reviste, spre a acumula material de filologică și artistică discuție pentru proxima convenire:

« Un teanc de publicațiuni pline cu minuni te așteaptă — vom spicui în această grădină mirifică spre a compune un buchet demn de a sta pe altarul muselor daco-romane, drăguțele! » (c. p. 27.2.12).

Caragiale proceda totdeauna pe anatomia monstrului descoperit cu perspicacitate, pe care îl numea « document ».

Nu este riscat să atribuim acestei prietenii centrate pe acuitate critică, deschiderea curiozității lui Caragiale pe câmpul literelor străine. Astfel, după oarecari rezistențe, Caragiale a ajuns cititor pasionat al lui Heine:

« Heine e foarte plăcut; dar nu ți se pare cam prea . . . școală romantică liberală (o idee ma'e !). Ori noi suntem prea lepădați de ideile generoase libegitate, egalitate și fgategnitate! Inșă oricum îl gust foarte mult. Cu tot liberalismul lui spiritul îi rămâne și este pe partea asta în adevăr prețios » (c. p. 27.12.07).

« P. S. Rogu-te mai ai ceva din Heine. Tare m'ai îndatora. De l'Allemagne mi-a plăcut tare. Degeaba, romanticii au fost foiletoniști clasici; modernii nu înțeleg ce e foiletonul » (c. p. 12.2.08).

Caragiale, cucerit de autorul său, mai cere *De la France și Allemands et Français*, toate în ediția Calmann Lévy.

Artistul conștiincios e atras chiar de mediocrele cărți ce tratează despre stil, ale lui Albalat. Strașnic ne-ar fi plăcut o binemeritată ieșire violentă contra acestui « rahagiu » de pe malurile Senei!

Cândva, Caragiale este târît în citirea pe nerăsuflăte a cărților lui Funck-Brentano (*Légendes et Archives de la Bastille*, pe care le numește « o lucrare minunată », c. p. 17.11.08, mai ales prin conciziunea autorului, ce s'a folosit de un material așa de vast).

Altădată, se interesează de aproape, de literatura folkloristică străină, ca să se folosească de anumite date la redactarea unor povești:

« Rogu-te, spune ceva Sir John Dunlop (Istoria poveștilor, basmelor, etc.) despre « O mie și una de nopți »? Unde le-o fi fost izvorul? Când și cum au apărut în limbile europene? Și,

în acestea, cari sunt cele mai însemnate versiuni?... rogu-te, fă-mi bunătatea a-mi da în românește tot ce poți afla, de care am mare și urgentă nevoie » (c. p. 7.5.11).

Cine cunoaște estetismul lui Caragiale nu va fi mirat de admirația pe care o mărturisește undeva pentru Turgheniev:

« Am citit pe Turgheniev. Mare meșter! Mare de tot! » (c. p. 24.4.10).

În același loc numește « critica literară a lui Panu » — dar nu cumva e ironic? — « elegantisimă ». Urmează cam echivoc: « Așa-mi place mie: scurt și cuprinzător ».

Intr'o scrisoare fără dată întâlnim mărturia îndreptățitei sale stime pentru proza lui Odobescu:

« Îți expediez *Selecta* de răposatul Conul Alecu Odobescu (care mi se pare mai spălat decât toți cei din dzilili di aur a scrip-turilor române) ». Ați recunoscut pastișarea versului faimos din *Epigonii*.

Zarifopol i-a stimulat lui Caragiale pentru Anatole France, un interes care se întinde până și asupra vieții intime a autorului, către bătrânețe efeminat:

« Ai aflat desigur, că amicul nostru Anatole se însoară cu o actriță tinerică. L'au ajuns blestemele lui frère Ange » (c. p. 16.10.09). E vorba de proiectul senil de căsătorie cu actrița cunoscută în America de Sud.

Spirit criticist, negativ, încadrat « Junimii » în spirit, mai mult decât cenacular, Caragiale atestă prezența implicită a unui riguros critic. Nimic nu e mai firesc — dacă recunoaștem în artist un critic al propriei sale producții — decât manifestarea aceluiași critic, neînduplecat judecător al literaturii trecute și contemporane. Când se vor aduna din toate părțile, scrisorile răspândite de Caragiale, coroborate cu parodiile și pastișele sale, precum și cu opiniile sale literare, dezvoltate teoretic, se va putea studia sintetic estetica sa și aplicările ei la producția literară românească. E un obiect de studiu, care depășește marginile acestei cercetări.

* * *

Mutat la Berlin, Caragiale și-a propus din primele luni, o disciplinare a muncii sale literare. Impărtășirea acestei intenții de program revine stăruitor:

« ...mă pun la lucru pe brânci. Asta nu mă va împedica să beau cu d-ta un pahar de Pfungstaedten, urându-ne reciproc succesele meritate ce ne așteaptă cu celebrele noastre opere » (c. p. 15.5.05).

« Eu n'am început încă să lucru, dar fierb și sper că în curând voi porni » (c. p. 22.6.05).

Dispoziția de muncă refuzându-i-se, Caragiale învinovățește cu prefăcută vehemență Muzele, mai binevoitoare cu un cumnat al său, obscur poligraf:

« Ce ai pățit d-ta cu zeița gravă a filologiei nu e nimica pe lângă ce am pățit eu cu cele două ușuratece surori — Thalia și Melpomene. Au luat amândouă câmpii. Bănuesc că trebuie să fie acuma în patria noastră, îndrăgostite (o ! incest mitologic și chiar mitocănesc ! pot pentru ca să zic) cu cumnatu-meu Dutzescu, care trebuie să fie deja borșos cu două gemene, o tragedie și o comedie. Să așteptăm, cu încredere în viitorul literaturii și artei române, momentul fătatului ! — Deci, văzându-mă așa părăsit de cele două secături, m'am hotărât și eu să nu le mai chem : or să se sature ele de haimanalâc și or să se'ntoarcă umilite și pocăite acasă — scroafele ! pardon ! » (c. p. 27.6.05).

Caragiale are proiecte de tipar lucrative și fabuloase :

« Printre picături aș vrea să completez pe « Rostoganu » și să fac o ediție frumoasă. Dar aș găsi editor ? Zic, un editor nu cu 300—400 de lei, à la Alcalay, unul care să'mi dea pentru o ediție de 3000 exemplare, măcar 2000 de lei, — fie chiar pentru o ediție de 5000. — Dar să lăsăm visurile . . . » (scris. 28.7.05).

În vara anului următor, întâlnim din nou intenții frumoase de activitate literară :

« Eu mă duc acolo (la Travemünde, N. R.) în speranța să pot, pe verandă, la umbra falnicului tricolar, să lucru ceva spre glorificarea lui, drăguțul ! » (c. p. 20.6.06).

« Eu sper să ies cu ceva de aici » (c. p. 2.7.06).

În prealabil, își înstrunise coarda ușurică a lirei, cu versuri fără pretenție, în genul felicitărilor de anul nou ale factorilor poștali :

Aurora azi apare
 Mai mândră și mai frumoasă,
 Căci e zi de serbătoare,
 Zi plăcută și voioasă.

Anul nou să vă găsească
Petrecând cu mulțumire!
Bine să vă dăruiască,
Și deplină fericire!

Hoch! familiile-amice,
Zarifopolu și Gherea!
Curgă viața lor ferice
Și mai dulce decât mierea!
Un tânăr poet daco-român

(c. p. 18.1.06; altele, într'o singură strofă, 11.1.12).

Sau, cu o treaptă mai sus de această mediocră improvizatie, scrisesese versuri sprintene și spirituale ocazionate de un fapt divers, citit în « Universul » (duelul dintre cei doi avocați armeni, Vartan D. Manuc și V. Mamigonian, dela Focșani):

« Această știre a provocat, din partea sufletului meu afectată serviciului liric, câteva versuri, pe cari, cu toată modestia, le supun aprețării d-tale competente. Nu pretind a fi făcut un cap-de-operă; nu! Dar, ori și cum, mă măgulesc cu speranța că, orice s'ar zice, versurile mele umile pot găsi, ca să zic așa, locul lor într'o mică antologie a poezilor din veacul lui Carol I. Vedeți numai și rogu-vă, spuneți-vă părerea sinceră :

Din Focșani s'a anunțat
Că Manuc, un avocat
Ș'alt armean, tot avocat,
La duel s'au provocat.
Două focuri s'au schimbat
Fără nici un rezultat.
Pe urmă s'au împăcat
Mâna amical și-au dat,
Avocat la avocat,
Și 'mpreună au mâncat,
După uzul consacrat.

(4.5.06)

Din Travemünde comentează evenimente politice din țară, în proză:

« Bădărău a fost exflisit din minister; în locul lui la justiție este numit Dimitrie Greceanu, dușmanul lui politic, și pur conservator ruginit. L-au regulat boerii pe mojić » (c. p. 2.7.06); sau în versuri, inedite:

FABULĂ DEMOCRATICĂ

Motto:

Pe Iona l-a înghițit,
 Spune Biblia, un chit.
 Fiind greu de mistuit,
 Inapoi l-a asvîrlit.
 Zise Iona zăpăcit:
 « Cum rămânem înșfîrșit? »
 Chitul zise: « Suntem chit! »

Niște ciocoi au înghițit
 Pe Bade, unul dela noi;
 Dar le-a fost greu de honipsit
 Și, jumătate mistuit,
 Il aruncară înapoi.
 Pe Bade rău l-a supărat
 Acest afront neașteptat,
 Și, nespălat, numai-decât,
 El pe noi toți ne-a convocat.
 Noi toți l-am mângâiat pe-rând:
 « Nu fi măhnit până 'ntr'atât!
 « Vine pedeapsa lor curând,
 « Și, sicut canis, iar la noi
 « Se vor întoarce-acești ciocoi! »
 El însă zise amărît:
 « Eu știu ce vreți să spuneți voi;
 « Dar — ori-și-cum și ori-și-cât, —
 « Eu... cum rămân.

MORALA

— Ciocoiu... ' urît.

(scris. 5.7.06)

A doua zi revine cu o cartă postală:

« Dragă d-le doctor, cred că nu mai trebuiesc comentarii la mica posesioară pe care mi-a inspirat-o nestatornicia valurilor politice daco-romane mai strașnică decât a valurilor mării. Spune'mi, rogu-te, cum ți se par progresele pe cari lira mea modestă le-a realizat numai după trei patru băi de mare? Mă'n-treb: unde voiu ajunge, când voiu fi sleit abonamentul de 24 băi? Incalculabil. Așteptând un mic cuvânt de încurajare, vă salut. Dela toți la toți viele Grüsse. Car. ».

In toamnă, concepe proiecte dramatice:

« Scriu o piesă de teatru: « Titircă, Sotirescu & Cie », 3 acte. Merge binișor » (scris. 26.10.06).

La drept vorbind, lucrul stă pe loc:

« Eu scriu mereu și merge greu. Mi-e teamă să nu mă copleșească intenția » (c. p. 7.2.07).

« Sunt într'o stare de impotență mentală cum rareori mi s'a întâmplat — incapabil să scriu o replică, ne-mi-te o scenă — și asta mă afectează grozav. Imi place să atribuesc starea asta a spiritului meu lipsei de petrecere și de distracție . . . » (c. p. 17.9.07).

Piesa va rămâne în stare de proiect, deși i s'au pregătit pentru redactările succesive un rând de caiete.

În schimb, născută fără dureri, « 1907 », mica lucrare politico-socială, recompensează printr'un succes răsunător, eforturile sale.

« . . . iată broșura corijată; ediția I de 3000 e epuizată; astăzi trebuie să se vândă a doua; aștept un transport ca să-ți trimit una curată » (c. p. 24.10.07).

« În momentul când scriu, la București se trage la mașină broșura mea, pe care Urechia și Pauker o cred genială. Mi-au prorocit enorm succes de vânzare. Să vedem! Peste două zile Patria o să fie inundată de proza mea revoluționară » (c. p. 12.11.07).

Greșelile de tipar îl scot din fire pe Moș Virgulă:

« Stimate D-le Doctor, am sosit cu bine și am găsit acasă o plăcută surpriză daco-română: primul exemplar din broșurica mea plin de greșeli de ortografie, sau de punctuație, acelea sunt numai sosul; plin de enorme greșeli de text; în 32 de pagini, 43 de greșeli, dintre cari 12 fundamentale, de ex. *întrebuințată* în loc de *întreținută*; și pe urmă fraze cu propoziții sărite dintr'o parte într'alta. șcl. șcl. Am alergat noaptea la un birou central de poștă; am telegrafiat să se oprească vânzarea și, cu scrisoare recomandată, am trimis *errata*; azi am trimis a doua (când îți spun eu dumitale, că daco-românul e dușmanul slovei!) Un adevărat desastru, după atâta reclamă! Bravos, domle Iancule! Fiți sănătoși. Nu publica nimica în Daco-România . . . » (c. p. 20.11.07).

Peste câteva zile se justifică, înaintea unei obiecții filologice a lui Zarifopol:

« A aproape cinci milioane etc. » stă în genitiv; subiectul la « clocotesc » este « sufletele etc. ».

« Vezi dar că *a* cel moldovinesc ne face uneori încurcătură. Dacă puneam « *ale* aproape... » nu mai încăpea ne'nțelegere, cu toată răsturnarea cam prea violentă, ce'i drept, a membrilor propoziției; și de răsturnare aveam neapărată nevoie, cum sunt de lungi complementele și al nominativului și al genitivului. Nu face nimic ! puțină obscuritate dă oarecare prestigiu unui publicist » (c. p. 26.11.07).

« 1907 » atinge un tiraj ne mai pomenit :

« Aflu că broșura a trecut de 10.000 (dzăși mii, bri omule ! Și socoți mata, coani ?) » c. p. 4.12.07.

Dispoziția de lucru se menține proastă în vara și toamna anului următor (c. p. 14.8.09, 19.9.08, 23.11.08).

Cea mai însemnată producție literară din acea epocă e *Kir Ianulea*, pare-se redactată cu multă trudă.

« Cu ajutorul lui Dumnezeu, l-am dat în sfârșit gata pe Dracu ! *Kir Ianulea*-i isprăvit » acu, nu-mi mai rămâne decât să-l dichisesc, să-l piepten și să-i dau lustru, ca să-l pot prezenta în fața lumii. Chiar astăzi îl iau la frecuș, și sper că peste o săptămână, să-i dau drumul — firește, mai întâi are să vie la Dv. să vă salute, la Dv. care'l cunoașteți de când era mititel și neșesălat. Până atunci, vă rog să citiți pe aci alăturatul « *Le Démon marié* » (de Machiavel, N.R.), ca să puteți compara pe Kir Ianulea cu originalul » (c. p. 21.1.09).

Un bilet fără dată stăruie din nou pentru citirea nuvelei lui Machiavel :

« Stimate Domnule Doctor, rogu-te când ai vreme, aruncă-ți ochii pe această frumoasă poveste a nemuritorului nostru Nicolaki Machiavellis, ca, pe urmă, să vedem dacă nu l-am necinstit cu povestea lui Kir Ianulea al meu. *Ergebenst Car.* ».

Printr'o cartă postală dela 24 Ianuarie 1909, pune la cale o șezătoare la Zarifopol, pentru a doua zi, pentru prezentarea povestirii sale înaintea unui auditoriu completat de prof. Weigand, Horia Petra-Petrescu și Florica Muzicescu, cu asigurarea că citirea « nu poate dura nici un ceas întreg ».

De acum înainte, Caragiale intră într'un an productiv 1909. Până a se opri la forma definitivă a lui Kir Ianulea, se informează

« despre Belfegor pe jermânește » (c. p. 28.1.09), sau cere avizul pentru inserarea unor versuri din Konaki și apoi originale, în text (pentru acest pasaj din c. p. datată 4.2.09, vezi Caragiale, ed. Paul Zarifopol, vol. II, Note și Variante, pp. 432—433).

« Despre celelalte două povești (probabil *Pastramă trufanda* și *Calul Dracului*, N.R.), ce să spun? Pân'acuma, nu mă pot pronunța. De lucrat, le lucrez pe brânci meșterește, cu mare canon; dar helbet! până'n săptămâna viitoare, cu voia lui Dumnezeu, poate să le gătesc. De când am sosit dela d-ta, crede-mă, să te crează Cel-de-sus, că n'am avut pân'acuma moment de odihnă: zi și noapte le ciocănesc. De nu mi-ar fi munca degeaba. Indată ce le isprăvesc, nu lipsesc a te anunța, ca să punem la cale a doua șezătoare literară daco-romană » (c. p. 4.2.09).

« Eu lucru; am început a expedia transporturi de cașcaval de Penteleu proaspăt « Universului », și din două câte am trimis (*O conferință*, Universul 7.2.09, *Țal*, Universul 2.3.09, N.R.), sper că măcar unul o să ți se pară destul de sărac » (c. p. 22.9.09; mai departe cere *Universul* cu niște articole ale lui Vlahuță: « să mă scutiți de a mai căuta o idee — o parafrizare m'ar sluji grozav »).

« M'am încurcat reu cu « Universul », și vreau să fac un stoc mai mare de articole, ca să'mi menajez timp și pentru basmele mele, care așteaptă în carton » (c. p. 1.3.09).

« Stimate Domnule Doktor, mă 'ntrebași mai alaltăeri ce spanac dau « Universului ». Iți trimit, als Muster ohne Werth, porția întâia, ca să judeci d-ta însuși, te rog numai, nu fi aspru cu mine ca Domnul X... luând seama că'mi dau toate silințele să amestec în spanacul meu și o lecuță de măcriș, ca de poftă.

Pe rând ce-mi vor sosi porțiile următoare, ți le voi comunica.

Poimăine, sâmbătă, îl căpătăm pe al doilea, un capitol ca din « Momente ». Să vedem. Ți-am făcut și câteva « poeme în proză » de gen strict național-poporanist, ca fond; ca formă, de școala maeterlinckă. Pe urmă, ți-am mai făcut două băsmușoare, care vor putea, cred (să văd ce zici și d-ta) trece în volum cu celelalte. Dacă mi-ajută ziditorul să-mi meargă peana tot așa cum s'a pornit, apoi îmi menajez vreme să isprăvesc și pe Ler, din care am note gata destule... (fără dată, urmează opiniile libere despre « Apus de Soare », cu Ieronimo și Girolamo).

Referințele despre munca sa se răresc, odată cu înecetărea producției.

« Înainte de a mă așterne pe lucru, aș dori să elucidăm împreună câteva cestiuni prealabile, referitoare la Estetica belelelor-lit're. Aud? » (c. p. 27.5.10).

« Eu am de lucru peste cap. Vorba ceea: nu intră șoarecele în bortă, și și mai leagă tigva de coadă » (c. p. 8.5.11).

« Pentru « Universul » fac Cronici, Momente, Schițe, după vechiul calapod. Mâne trimit pe a șasea » (c. p. 3.3.09).

« Am lucrat mult și prost » (c. p. 18.3.09, un articol despre « Apus de Soare »).

« Am trimis articolul despre « Apus », și articolul de desbatere cu Vlahuță. Sunt curios să vedem ce zici de acest nou mod de a prepara spanacul tricolor » (c. p. 21.3.09).

« E foarte probabil că la « Universul » nu voiu mai colabora. Când ne vom vedea, îți voiu explica de ce și cum » (c. p. 27.3.09; colaborarea continuă în tot cursul lunilor Aprilie și Mai).

« N'am lucrat până acuma nimic alta decât am aranjat un volumaș de povești, pe care sper să-l public în tovărășie cu Administrația « Adevărului » (*Schițe Nouă*, 1910, N.R.), c. p. 12.10.09.

Pofta de lucru merge scăzând spre sfârșitul anului (c. p. 3.12.09), dar își revine îndată.

« Am pornit la stricare de hârtie. De m'o ținē tot așa ea azi, apoi într'o săptămână, scap de grije pe cinci. Așa să am noroc! Pe cât îmi pare, după scrisorile ce primesc, domnii dela « Viața Românească » sunt destul de mulțumiți cu colaborarea mea; îmi cer să le mai dau ceva (*Kir Ianulea*, în Nr. de Noembrie 1909, N. R.) Ce zici? Cum înțelegi d-ta asta? » (c. p. 15.12.09).

« P' aici toate bune, slava Domnului! atâta numa e reu, că eu merg tare greu cu lucrul. Vai de oasele mele! nu-mi găsesc astâmpărul; mă aflu exact în starea în care era Costică (acuma îi crez), când se canonea să fete Neoiobăgia lui. Și, barem, el a făcut-o viabilă; mie tare mi-e frică să nu scot vreo lepădătură... Apuff! » (scris. 11.11.11).

Din producțiile « lejere », cum le numea Caragiale, regăsim în corespondența cu Zarifopol, câteva strofe fără pretenție.

Un răvaș de băătură, în grai « moldovinesc »:

Di ieri seara, dila nouă,
 Plouă, c'coani, plouă, plouă...
 Și eu, singur, singurel,
 Tot mă lupt c'un păărel.
 Dușmană ște'i soarta mē,
 Că nu am cu șini bè;
 Că mai vreme di băut,
 Di băut și pitrecut
 De cându's n'am mai vădzut
 Al matale
 Caragiale.
 (c. p. 10.6.06)

O poezie fără titlu, bacchică, cu vorba stâlcită ardeleneste, va apare în Tribuna dela Arad, dezardelenizată. Noi redăm mai jos textul primitiv.

« Eu nu sunt poet antic; sunt modern; nu fac anacreontice, nici epigrame metrice în distichuri; fac din când în când câte un cuplet în *genre* Caveau sau Kommero — d. ex.

Barometrul se tot lasă —
 Vezi numa cum vremuește...
 Ș'apoi? par'că mie'mi pasă?
 Incă un pocal! — Noroc.
 Să se lese cât poștește,
 Că eu nu mă las gheloc!

Mă rog să mi-l pui pe muzică; mie mi se pare — cum se zicea odinioară în « Junimea » — că este *cantabil* » (c. p. 10.12.06).

Al doilea cuplet :

Și ghe'i vorba pe lăsake,
 Apoi lasă-ke pe mine!
 Să se lese el cât poake,
 Eu tot șkiu că l-am rămas:
 Că, să mă dau ghe rușine,
 Până 'n pimniță mă las!
 Cu stimă, Poeta.

Al treilea cuplet :

La el consecvență nu e,
 Că'z cum vremea i s'arată,
 Când se lasă, când se suie;

Pe când eu, mă rog frumos,
Daca m'am lăsat odată,
Singur nu mă scol ghe jos!

Incă odată, mă rog frumos la d. Doctor pentru muzică — cât s'ar putea mai aghecvată » (două c. p. 11.12.06).

Pe o c. p. ilustrată, care reprezintă o piață, cum o văd niște bețivi, clătinată din temelii (Goslar: Grad' aus dem Wirthshaus, Komm' ich heraus, o, Marktplatz, wie wunderlich schaut du mir aus), Caragiale a scris acest catren:

Cutremure se 'ntâmplă 'n lume
Cu grozăvii fără de nume;
Dar grozăviile din Harz
Le fac pe toate marț.
(28.8.06).

Sunt versuri destul de proaste.

Mai reușită e transpunerea, iarăși în dialect ardelenesc-rostogănesc, a devizei de pe fântâna slujnicilor, din Lipsca.

Wer rein Wasser will,
Muss reine Kannen han.
Wer mit will trinken
Muss mit klinken.
Wasser nimmt alles weg,
Nur schlechte Reden nit.

Apa, dac'o vrei curată,
Cana să-ți fie spălată —
Și zi, când ke-ai adăpat,
Bogdaprote cui o dat.
Apa spală toate șeale,
Fără doar ghe vorbe rëale.

În scrisorile păstrate de Zarifopol, în afară de ineditele de felurită însemnătate, am mai găsit dintre poeziile publicate ale lui Caragiale, manuscrisele următoare: *Dogaressa și Poetul* (Duetino veneziano), *Crucea și Semiluna*, *Grația Domniței și Mângăiere*. (Vezi I. L. Caragiale, *Versuri*, ediția Barbu Lăzăreanu, prima intitulată *In gondolă*); primele trei datează din 1896 (*Epoca literară*, *Primul mănunchiu*, sub pseudonimul A. Museus), ultima, relativă la răscoalele țărănești din 1907, i-a fost expediată

înainte de publicarea în *Convorbiri Critice*, cu ortografia: *Mângâiere*.

Caragiale își făcuse, așa dar, din Zarifopol, un fel de confident literar, căruia îi comunica în scris toate proiectele sale și-i adresa, ca trufandale, înainte de tipărire, textele însăși. Ba chiar, într'o împrejurare, i-a supus ciorna unei scrisori către d. C. Rădulescu-Motru. Directorul *Noii Reviste Române* propusese o subscripție publică, cu prilejul jubileului de 60 ani ai marelui scriitor (1912). Ideea avusese darul să-l supere pe Caragiale.

« Iată, aci alăturat, răspunsul pe care, după multă chibzuință, 1-am turnat lui Motru. Vezi-l de aproape, și, dacă ți se pare potrivit, lipește, rogu-te plicul și dă-i drumul la poștă, einschreiben; dacă ai de făcut vreo observație, trimite-mi-l înapoi cu amendamentele d-tale » (c. p. 24.3.12).

Caragiale revine a doua zi, expediind revista și interesându-se dacă Zarifopol a trimis scrisoarea — și peste alte două zile, comunicând răspunsul său telegrafic: « Resping categoric subscripțiune publică ».

* * *

Primele semne de interes pentru *res publica* se manifestă în corespondența de față cu ocazia răscoalelor țărănești. Publicul literat cunoaște poate numai faimoasa broșură « 1907, din primăvară până 'n toamnă », care conține o virulentă critică socială, deosebit de acidulată, privitor la cele două partide « istorice ». În aceeași vreme, Caragiale a publicat o serie de fabule, la « Convorbiri Critice », prezentate transparent ca ale unui « mare anonim ». La o atentă examinare, « Duel », « Bietul Ion », « Temelia », « Mic și mare », « Mângâiere », « Boul și Vițelul », destăinuesc aluzii tâlcuitoare, în legătură cu evenimentele sociale. Alte două poezii « *Litania* — Pentru Sfârșitul lumii » — și « Semnul », apărute simultan în « Opinia » dela Iași și în « Ordinea » dela București, reproduse în « Flacăra » (16.6.912) cu o notiță de Șt. Antim, completează ciclul sacrei indignări carageliene din 1907.

Știrea primelor simptome îl pune în mișcare:

« În țara de sus, Botșani Ieși Dorohoiu, răscoale țărănești contra posesorilor — contra Jădanilor. E lată rău. Verbal pe larg, mâne » (c. p. 10.3.07).

Scrive scrisori peste scrisori în țară, rămase fără răspuns, cerând amănunte.

Către sfârșitul lunii compuse prima parte din « 1907 » (Martie) care apare, în traducerea lui Zarifopol, în ziarul vienez de dimineață *Die Zeit* (Nr. 1624, Mittwoch, den 3. April 1907, 6. Jahr), sub titlul: *Rumänien, wie es ist, von einem rumänischen Patrioten*, și cu următoarea notă redacțională: « Ideile de față se datoresc peniței unuia dintre cei mai proeminenți publiciști români. Ele dau o icoană nefalsificată a stărilor din România, care sunt vinovate de înfricoșătoarea mișcare țărănească. Dacă autorul, în critica sa, lovește câteodată dincolo de țintă, durerea este aceea, care pune vorbele aspre în gura patriotului ».

Vom face ample reproduceri dintr'o scrisoare a lui Caragiale, cu data stampilei 18.4.07; în lipsa știrilor exacte, o seamă de zvonuri culese redau confuzia informațiilor, așa cum le-a primit autorul:

« Stimate Domnule Doctor, îmi pare destul de rău că nu te-ai repezit în persoană până pe la noi. Îți mulțumesc de atâta bunătațe. Deși nu știu nemțește, mi-a plăcut foarte mult cum sună textul dumitale. În momentul când îți scriu, sper că *die Zeit* a intrat în posesia scrisorii și articolului. Să vedem dacă va găsi de cuviință să'l utilizeze. Rogu-te urmărește și d-ta acolo de mâne. Cred că la Universitate trebuie să vie gazeta vieneză (Articolul apăruse de 15 zile. N. R.). — În România, evenimentele se precipită cu destulă aiureală. S'a descoperit că armata a comis atrocități nespuse (oameni nevinovați uciși sumar, sate nevinovate prefăcute'n cenușă), cari se denunță precis și cu dovezi netăgăduite (N. A. Era de prevăzut: tătari contra tătari). Se pretinde că făptuitorii vor fi urmăriți și dați judecății: altă serie de procese criminale! În multe părți, țărării stau liniștiți; dar nu vor să iasă la muncă și tot mărăie. La mai toate perchezițiile se găsesc broșuri de-ale lui Haret (Ministrul Cultelor) despre « Chestia țărănească » și « Discursurile » lui V. G. Morțun (al Lucrărilor Publice)... (urmează zvonuri de politică externă. N. R.). Aștept în zadar comunicări din țară. Am scris șapte-opt scrisori; nimeni nu mi-a răspuns până acuma... În vremea asta, politicienii noștri au turbat. « Pester Lloyd » a publicat o scrisoare a Exc. Sale P. P. Carp

cătră un vechiu prietin, politician austriac, trimisă încă de pe la începutul răscoalelor. Carp nu vedea altă scăpare decât o *intervenție străină*. Gazetele liberale îl rad acuma fără săpun; junimiștii dau din colț în colț, iar Filipescu e gata să treacă la Cantacuzino, spre a'i îngropa de vii pe Take Ionescu și pe Bădărău — un balamuc de țesături și de intrigi bizantine. Filipescu, prin « Epoca », a *scornit* că unii din miniștrii plenipotențiarilor străini ar fi făcut stăruitoare reprezentațiuni d-lui Sturdza în privința numirii de prefecți socialiști-nihilisți tocmai în județele limitrofe cu teritoriile respective. Înțelegi dumneata cum vine vorba dumneelor. Liberalii îl denunță ca trădător de patrie. Regele ar fi exclamat, foarte atins: « După 40 de ani de progres și de independență, ne întoarcem, care va să zică, la timpii de neagră memorie, când boerii cereau, cu capul pe tupsie, ajutorul străinilor contra patriei ! » (Carp dela Nemți — Filipescu dela Moscali !) șcl. șcl. La liberali iar este încurcătură, cu toată aparenta armonie. Sturdza a voit (din ce ai cetit mai sus, înțelegi) să elimineze din minister pe Haret și pe Morțun, înlocuindu'l cu Poni pe cel d'întăiu și păstrând interimatul Lucrărilor Publice pentru vreun colțat. (Să nu uit a'ți spune că la atelierile din Păscani C. F. R. s'au arestat 12 maeștri socialiști, cum se pretinde, turburători, cari ar fi ajutat la răscoale și ar fi înlocuit într'o sală de adunare portretele familiei regale cu ale lui Marx, Engels, Lassalle etc. Arestații au fost maltratați. S'au găsit la ei « Discursurile » șefului lor suprem, ministrul lucrărilor publice). La remanierea dorită de Sturdza, s'a opus Ionel Brătianu, care este trup și suflet cu generoșii. — En attendant, teroarea de jos fiind potolită, a început reacțiunea, teroarea de sus. Administrația și armata stau la dispoziția arendașilor și proprietarilor: liste de proscricțiuni contra țăranilor mai independenți. Țăranii merg la arendași și proprietari să se răscumpere, dând polițe iscălite în alb. In sfârșit, cum e mai bine. Gazete zenzaționale spun prăpăstii despre eventuale remanieri de cabinet.

« Să așteptăm pe d. Costică. Sunt sigur că ne vine cu desaga plină de știri plăcute. Rogu-te, anunță-mă precis când e să sosească. Dacă asta nu ți-ar deranja vreo combinație, te-aș însoți bucuros întru întâmpinarea simpatriotului, sau, pe altă

cale, v'aș eși înainte undeva. Am nerăbdare să scotocesc în desagă... »

Nimănui nu va scăpa licărul de umanitate care luminează cu simpatie starea nenorocită a țăranilor. Dar se mai observă, ca un început de pasiune politică, interesul sporitor pentru cancanul politic și se ghicește orientarea viitoare a scriitorului. De liberali îl ține departe ideologia lor, pe care a ridiculizat-o încă din 1884, în « O scrisoare pierdută ». În privința anti-liberalismului său, va fi foarte consecvent. Nu are destule cuvinte de ironie la adresa devizei dela 89: libegtate, fgategnitate, egalitate. Pentru socialism, nu-și simte nici o vocație de apostol și mucenic, amintindu-și cu emoție ironică de participarea sa, la proclamarea republicii de o zi, la Ploești:

« Astăzi 8/21 Aug. se împlinesc 37 de ani dela Republica din Ploești. La ceasul când îți scriu aceste rânduri, tãmbãlãul dela grãdina Lipãnescului era pe drojdii. Simt picurãndu'mi o lacrimã de duioasã amintire: eram de optsprezece roze ! O ! scumpa mea republicã ! Par'cã n'a mai fost decãnd lumea ! » (scris. 21.8.07).

În Germania, se distrează pe seama dezastrului electoral al « sozjal-democrației »... « Tovarășii sunt niște zevzeci lãudãroși: dupã atãta bravadã, așã rezultat ! » (c. p. 30.1.07).

« Gazetele din toatã lumea înregistreazã aceastã împușinare a sozjal-democrației ca un semn epocal. — Aproposito — amicul lui Gusti, d. profesor von Liszt, a cãzut strașnic; l-a bătut un primar semi-rural cu o majoritate sdrobitoare » (c. p. 4.2.07).

Junimiștii, boieri scrobiți, nu au știut sã și-l apropie. Caragiale le pãstreazã un colț tãios. Locul sãu ar fi fost lângã dãnșii, dacã ei nu l-ar fi tratat ca pe un plebeu. (Pe lângã radicalul Panu, nu s'a putut menține, fiind un burghez iubitor de liniște și temãtor de consecințe).

O scrisoricã pe carton îngust și lungueț calificã pe Filipescu, Marghiloman și « un oarecare Negulescu », ca foarte « anodini, incolori și inodori », cu prilejul întrunirii junimiste « dupã încetarea serbãrilor jubiliare » (3.6.06).

Despre Carp are o vorbã plinã de duh:

« Parcã guvernul liberal stã sã nu mai stea. Ii frãmãntã disensiuni intestinale foarte adãnci. Carp ar fi declarat (conservatorii

s'au împăcat între ei) că e gata să ia puterea; așa e Exc. Sa: în opoziție, e gata să ia puterea; și la putere e gata s'o dea. Toane redzeșo-iuncărești!» (c. p. 26.11.07).

În împrejurări interne neclare, ia ființă partidul conservator-democrat:

« În țară, mari evenimente politice: ruptura conservatorilor — Take proclamat șef al partidului conservator-democrat *à l'anglaise*. La 2 febr. st. v., mare Congres la București. După semne, Carp — Nababul — Filipescu stau rău de tot » (c. p. 5.2.08).

« Fiul lui Belzebut (Take Ionescu, N. R.) a întors lumea cu josul în sus; și el, grație prostiei lui Carp — Filipescu — Marghiloman, a ajuns tocmai în vârf. I-au scurtat drumul la șefie cu zece ani, ba poate i-au dat șefia la care nici el nu spera pentru vreodată. Halal să le fie ciocoilor și gogomanilor lor!» (c. p. 7.2.08).

« Dumineca viitoare se ține la București noul Congres al partidului conservator-democrat sub președinția lui Take.

« Mergem? Ce zici? Ar fi o idee mare » (c. p. 10.2.08).

« Le-am trimis pentru congres blagoslovenia mea... Dela Missir (Petre, N. R.) și dela Barbu am primit jalnice rânduri asupra rupturii conservatoare, din care se confirmă serioșitatea aventurii lui Take » (c. p. 12.2.08).

Iată-l deci pe Caragiale înrolat în partidul conservator-democrat. Ceea ce l-a determinat de sigur, a fost persoana lui Take Ionescu, în care presimțise omul superior încă cu zece sau doisprezece ani înainte, când scrisese despre tânărul om politic un portret divinator. Prin urmare, geneza înregimentării sale este de ordin personal, iar nu teoretic, determinată de un fel de iluminism. Caragiale păstrează libertatea de spirit, spicuiind din oratoria congresiștilor « o fericită figură retorică », datorită d-lui Jean Th. Florescu, prin care îl compara pe șef cu « mama răniștilor », și încheie citatul său ironic cu: « Mă rog, destul!» (c. p. 16.2.08).

Totuși nu se poate ține mai mult timp departe de mișcare. Nevoia de activitate îl furnică:

« O să mă dau și la o lecuță de politică: suntem datori să ne jertfim pentru patrie! Poate o ieși și de acolo vreun bine » (c. p. 4.3.08).

Cu aceste dispoziții, morale, ca să spunem așa, se hotărăște a lua parte la turneul politic din țară, ce va dura, în două reprize, de primăvară și de vară, mai multe luni ale anului 1908. Caragiale străbate țara în lung și în lat, dela un capăt la altul, supunându-se ritualului obștesc al discursurilor și al toasturilor, închinând pentru Take și răspunzând la închinări, pe călduri uneori toride, de 55—57° la soare și 39—41° la umbră, sfârșind cu « ultimul concert democrat-conservator la T.-Severin » (c. p. ? Iunie 1908).

De fapt, în cursul primului an de viață al noului partid care-l acaparează, Caragiale va pleca, dacă numărătoarea noastră e exactă, de vreo cinci ori în țară. Odată se scuză că nu va putea fi la concertul dela 5 Decembrie, deoarece:

« în aceeași zi și a doua zi, eu însumi sunt, prin înaltă poroncă, chemat să iau parte, ca solist *obligato*, la două concerte — unde, crezi? — Poftim, mă rog:

Intrunirea conservatorilor-democrați, Botoșani...

« *Convorbiri Critice*, singura revistă pur literară și critică din țară (două tăeturi de jurnale, separat, lipite pe c. p.).

« Patria mă chiamă!!... Nu mai pot sta un moment!!... Plec!!! » (c. p. 30.11.08).

Niciodată însă nu lapădă, față de Zarifopol, sinceritatea, care îi păstrează întregă zeflemeaua universală, deci dară și la adresa partidului său:

« Un popor care se respectă trebuie să lupte pentru progres: a lupta — a birui.

Am luptat — am biruit !

Urrra !

Peste câteva zile ne-om vidè și daca nu ți'a plăcè ce ți-oiu povesti — să-mi dzici mie cuțu... » (c. p. 5.6.08).

De care marș este vorba mai jos? Nu cumva de un marș al democrației, zămislit de tovarășii săi sau pentru uzul lor? Ori-cum ar fi, Caragiale nu pregetă de a-și bate joc atât de marșul respectiv, cât și de democrația, căreia slujește fără fanatism:

« Sunt încântat de efectul Marșului și istoricului respectiv. Firește, orice succes al Democrației trebuie să ne umple de mulțumire. Nu sunt și eu democrat? nu sunt și eu Român? D'abia aștept momentul să te pot auzi pe d-ta, care ești român

și democrat ca noi toți, executându-mi această perlă a genului eroico-triumfal: rogu-te, prepară-te pentru asta cu sfințenie » (c. p. 4.10.08).

Nimic nu luminează mai bine, afară de pasajele corespunzătoare din scrisorile relative la cazul « Kniiaz Patiomkin », și la cazul Racovschi, 5.11.09 — epicurismul funciar al lui Caragiale, decât rândurile ce urmează:

« . . . să punem la cale o convenire în toată regula, pe 'ndelete, ca niște lași burghezi ce suntem, convinși că noi nu suntem, ca alții, chemați a reforma soțietatea și a ne amări existența cu grija veacului viitor și cu ura veacului nostru. Și de aceea, ți-am trimis astăzi un Calendar românesc pe 1910, știind că pe masa de scris a unui bun burghez, care mai des are nevoie a' socoti cu zilele viața lui, decât cu veacurile progresul umanității, trebuie să se afle totdeauna o astfel de cărticică. Rog pe Dumnezeu, să n'ai a însemna nici una din zilele socotite acolo cu vreo supărare, fie cât de ușoară, și tot așa la anul și la mulți ani » (c. p. 8.11.09).

Legat de clipă prin plăcere, Caragiale este un apolitic, rătăcit în politică, atât numai cât îi place să vagabondeze, fără însă a-și pierde capul și liniștea:

« Marile probleme ale ghumanității » (c. p. 19.4.10) le lasă pe seama altora.

El pune diagnosticul frigurilor politice din țară, ca un spectator, cu deplină luciditate:

« În țară e astăzi așa fremântare (cum nu țiiu minte să fi fost dela 1889 — N. R. 1888, — când cu resturnarea « viziratului » lui Brătianu răposatul), că nu crez să mai fie minte daco-română în stare normală de limpiditate: nu pot înscris să-ți dau imaginea stării din țărișoara noastră; mă mărginesc, până să ți-o povestesc, a ți-o caracteriza cu puține cuvinte: febră acută cu accese continue — frenetice și tetanice alternante — iar « Doctorul », bolnav el însuși, sub paza lui Mamulea. Numai Dumnezeu poate ajuta la așa cazuri grave: Nihil sine Deo ! » (c. p. 30.3.12).

În concluzie, politica nu a reușit a face din Caragiale un secretar. Calitatea sa dominantă, luciditatea, l-a prezervat de primejdiile care urmează afilierii politice. Cine optează, se împuținează. Caragiale n'a optat. A făcut politică numai ca să se afle

în treabă. A vrut să varieze și a jucat. A mizat pe un număr presupus câștigător, dar nu a riscat tot pentru tot. Nu s'a dăruit întreg, păstrându-și ca Montaigne o « arrière-boutique » pentru a gusta mai departe spectacolul ireversibil al existenței și fructul dulce-amar al gândului.

* * *

Nu trebuie de aci să ne despărțim cu imaginea strâmbă a unui Caragiale sterilizat în luciditate și negație, în zeflema și sarcasm.

Acest mare « satiric », plecat din țară ca să-și amplifice libertatea interioară, reîntors vremelnic când și când, pentru a-și stămpăra nostalgia sau a se deda jocului politic, aureolat cu gloriolă mincinoasă, a avut tăria să rămână până la capăt departe de agitațiile sterpe ale triviului. În preajma jubileului său, când era momit de perspectiva unei apoteozări publice, a știut să reziste, fără a jigni susceptibilitățile amicilor sinceri, ca Vla-huță, și mai ales fără a dramatiza absența sa.

Este de altfel spre cinstea sa, că a privit cu ironie egală până și acest « eveniment cultural » (scris. 9.2.1912), pe care un altul mai puțin înarmat l-ar fi acceptat ca o răscumpărare a unui șir lung de umiliri. Caragiale a fost consecvent într'o atitudine care destăinuște un stil al personalității. A plecat din țara, care prețuia valori practice, utilitare, și unde el distona prin jocul gratuit al inteligenței și al talentului. Nu a fost premiat de Academia Română, care nu i-a deschis ușile până în urmă. Nicăieri însă nu întâlnim ecoul unor nemulțumiri ce ar fi fost deplin justificate. Literatura sa n'a primit recunoașteri oficiale ce i se cuveneau integral. Caragiale a ales calea cea bună: și-a căutat un loc de refugiu și de recreare, de scaldare a sufletului în lumina civilizației. Că nu a găsit până la sfârșit mijlocul unei detașări totale de mărunțișurile politico-literare ale țării sale, asta se cade a fi considerat cu înțelegere: era prea angajat în micile realități cotidiene ale actualității românești, ca să se desprindă întreg și să se purifice ca un sfânt. « L'homme n'est ni ange ni bête ». Cuvântul lui Pascal, care n'a pierdut înțelegerea umanului, deși tindea la sfințenie, e decisiv. La lumina acestui cuvânt, privim noi apucăturile prea omenești ale lui Caragiale, abitudinile sale de genial mim, care a luat cuta imitativă,

până a-și face dinr'îtnsa o a doua natură. Așa dar el a continuat să se atmosferizeze, excesiv, cu ambianta morală pe care o părăsise. Aceasta este realitatea. Dar nu este adevărul întreg. Intr'o tot atât de largă măsură, s'a eliberat: prin muzică, prin lecturi străine, prin amicitie. Nu a atins gradul de libertate dorit. Și aceasta este adevărat. Fire prea sociabilă, nu era croit pe măsura libertății interioare. Dar nu era nici egoistul, stăpânit de interese și vanități personale sau epicureul vulgar, al boemei orientale.

În prietenia cu Zarifopol, Caragiale se arată sub un aspect ales, în cea mai curată « ediție revizuită » a persoanei sale.

După șapte ani de prietenie neturburată, Caragiale parcă și-a lărgit familia cu doi copii de adopțiune: soții Zarifopol.

Mulțumind într'un loc pentru nu știu ce atenție, Caragiale adaugă:

« ...căci cine are să mă 'ngrijească pe mine la bătrânețe decât copiii mei!? Să-mi trăiască și să aibă milă de mine! » (c. p. 11.4.12).

Sau în altă parte, salută întoarcerea lor din țară, mai întâi cu solemnitate emfatică, dar mai apoi cu o discretă afecțiune:

« Stimate domnule Doktor, scrisoarea d-tale de alaltăieri, miercuri, pe care o primii acușica, vineri d. a., m'a încântat superlativ, așa că n'am avut răbdare să vă știu sosiți acasă, și am întrebuițat scânteia electrică, — robită de geniul uman (O ! Prometois !) după atâtea mileno-seculare *năzuințe* (puah !) — pentru a vă saluta pe drum la pornirea dv. din Nordwestbhf. Salut pe binefăcători ! pe eroii umanității ! pe născocitorii zugului și telegrafiei ! Onoare lor ! — Dar numai cu o telegramă nu mă pot mulțumi. Vin dar printr'aceasta a vă saluta, eu cel d'intâiu, după Hausmeisterul dv., la intrarea voastră triumfală în Penați, pe cari bănuiesc că i-ați dorit atâta îndelungată vreme — ca niște daco români denaturați ce vă cunosc.

« Rog Pronia, d-le Doctor, să vă abată din calea oricărui necaz și să reverse asupra casei dv. toate bunătățile și harurile sale !

« Stimate domnule Doctor, mare bucurie e la noi, că iarăși înfârșit ne aflăm cu toții mai aproape și iar o să ne vedem. Timpul și spațiul sunt nemărginite; pentru aceasta, multe spirite înalte au tăgăduit că timp și spațiu ar exista în realitate,

nefiind mensurabile și pipăibile; că sunt așadar numai un mod de pricepere al minții omenești, că sunt adică niște idei înainte de orice experiență. Eu nefiind dat la carte, nu știu ce să zic despre timp și despre spațiu, despre acești doi frați gemeni, fără mamă creați. Mă mulțumesc a zice că așa a vrut Dumnezeu A-tot-Țiitorul. Dar cât despre cheful meu, când e vorba să revăz pe un prieten, fără pereche nici preț ca d-ta, te pot asigura că este incomensurabil, dar pipăit. Te poftesc așadar ca numai decât să lași în pace iubita d-tale și a noastră Frau Doktor, să-și vază de dereticat și să poștești aici, unde avem de vorbit multe...

Te așteptăm cu mare plăcere și cu mult dor
al d-tale vechiu și
devotat preten

(c. p. 10/23.2.1912).

Caragiale »

Caragiale ne prezintă o față nouă a figurii sale, denaturate de legendă (vezi de pildă în « Mite » de d. E. Lovinescu, un Caragiale cinic și mitocan) și anume un alt om de societate și un alt *om*. De câteori verva grasă, bufonă, parodică, încetează, de câteori mimul ancestral e în sincopă, de câteori prin alte cuvinte insul plămădit în Daco-România (pomposul său cuvânt de desconsiderare) se dă afund, își face loc un om al măsurii, al gustului și al adevăratului sunet sufletesc. Pe acest din urmă Caragiale, poate nu l-a cunoscut decât Zarifopol. De ce l-a ținut tăinuit? Nimeni nu-l mai poate reconstitui, cum se cuvine. Caragiale, prieten cu adevărat afectuos, capabil de devotament amical, împărtășindu-și toate gândurile și chiar sentimente a căror tăinuire a ridicat-o la o linie de purtare, răsare în această corespondență, ca o impresie, de nu ne înșelăm, centrală.

Restul este... istorie literară.

ȘERBAN CIOCULESCU

LITERATURA MAGHIARĂ DE AZI DIN ARDEAL

Unirea Ardealului cu Ungaria în 1867 a curmat tradiția unei vieți culturale ungurești locale și, într'un fel, autonome. Tendința de centralizare a Budapestei, din ce în ce mai lacomă până în pragul războiului mondial, a absorbit întreaga viață literară a țării în așa fel, încât un istoric literar ungar, prin 1926, scria: « S'o spunem pe față: după unirea din 1867, Ardealul a fost tratat cu nepăsare, a fost neglijat ». Tot ce însemna culoare locală, reminiscență dintr'un trecut independent și mai ales urme de influențe străine trebuia topit în uniformitatea himericeii concepții de stat unitar maghiar. S'a mers, în această privință, până la suprimarea, prin ordin ministerial, a numelui însuși al Ardealului în școli, unde el trebuia înlocuit prin incolora etichetă « Platoul Sud-Estic » sau prin aceea de « Ținutul de dincolo de trecătoarea Craiului ».

Această împrejurare explică de ce înainte de război nu se poate vorbi de o literatură ungurească propriu zisă a Ardealului și de ce această literatură ia naștere, paradoxal în aparență, abia după 1918. Despărțiți de Ungaria, după zguduirea primului moment, Ungurii ardeleni se reculeg și se regăsesc, plecându-se asupra resurselor proprii de viață spirituală, întorcându-se spre tradiții locale și scrutând mai cu atenție tainele acestui peisaj ardelenesc ale cărui colori le-au fost atâta vreme indifferente.

Din această întoarcere spre trecut, din viziunea ambianței geografice și din contemplarea aspectelor sociale atât de variate și de specifice ale Ardealului, se încheagă, încet încet, acel concept al transilvanismului, despre care s'a discutat atâta în presa ungurească din ultimii 15 ani, dar care, cu toate discuțiile, a rămas până în ziua de astăzi o noțiune extrem de elastică, putând să însemne tot așa de bine un simplu termen de geografie literară ca și fantoma unui stat tampon, după cum arată unele interpretări de peste graniță.

Imprecizia termenului se traduce în marea nesiguranță cu care tânăra mișcare transilvanistă a fost primită în Ungaria. Academia

dela Budapesta a văzut în ea, la început, primejduirea unității frontului spiritual unguresc; s'a vorbit, cu panică, de «schismă literară», de o «literatură ruptă în două». Se pare că această îngrijorare astăzi a încetat. Frecvențele șezători literare organizate de scriitorii unguri ardeleni în Ungaria, legăturile editoriale pe care și le-au făcut acolo au convins pe toată lumea că nu e vorba aici de nici o primejdie pentru unitatea spiritualității ungurești. Dimpotrivă... Și acestea adaugă un motiv mai mult la obligația încercării de a cunoaște sensul de orientare a unei literaturi ce se desfășoară printre noi, pe pământ românesc.

Această literatură ardeleană s'a înfiripat, în anii dintâi, în coloanele ziarelor, mult mai numeroase și mai bine scrise decât cele de dinainte de război, grație în bună parte și contribuției gazetarilor emigrați din Ungaria și stabiliți în Ardealul românesc.

Dar n'au întârziat să apară și revistele. Nu ne oprim la numeroasele și puțin semnificativele încercări și vom trece la cea mai reprezentativă din ele, la *Heliconul Ardelean*, care și-a păstrat dela întemeierea ei în 1928 și până astăzi, întreg prestigiul.

Pentru a arăta grija care prezidează la conducerea ei, trebuie să amintim că revista aceasta a fost încredințată poetului de talent *Ludovic Aprily*, criticului de bună educație franceză *Aladár Kuncz*, contelui *Nicolae Banffy*, fost ministru de externe al Ungariei și care a renunțat la o carieră politică și literară de mare suprafață în Ungaria și a optat pentru cetățenia românească, pentru a pune umărul la mișcarea ungurească din Ardeal și, în sfârșit, omului care cumulează cu dezinvoltură calitățile de arhitect, romancier și critic de artă și care, pe deasupra, mai este și un asiduu organizator, *Carol Kós*.

În anul 1926 a luat ființă editura intitulată cu prețiozitate arhaizantă «Breasla meșterilor frumosului», care, organizând cu ingeniozitate și stăruință o vastă rețea de abonați nu numai în Ardeal, ci și în Ungaria, a tipărit și a pus în circulație până acum 90 de volume de literatură.

Am stăruit puțin asupra acestor amănunte pentru a arăta câtă grijă s'a pus în organizarea cadrelor acestei literaturi care, departe de a fi privită ca ocupația oțioasă și intermitentă a unor condeie estetizante, e socotită, dimpotrivă, ca o misiune națională de primul rang.

Intr'o recentă istorie a literaturii ungurești, scrisă cu vervă de *Anton Szerb*, se insistă asupra caracterului de pedagogie națională a scrisului unguresc în Ardeal. Nu este deci decât foarte logic ca cel mai prețuit dintre liricii ardeleni, *Alexandru Reményik*, să fie apreciat de ai lui pentru credința în misiunea socială și națională a poeziei. Preocuparea de căpetenie a poetului, repetată în variate simboluri, este ideea sacrificiului, a negației,

aproape pătimașe a artei pentru artă, voluptatea modestiei. Rând pe rând, arta este comparată cu pâinea de toate zilele, cu stăvilarul care, zăgăzuind furia apelor, îngăduie țărmurilor înflorite să se răsfete în bătaia soarelui, cu piatra necunoscută, pierdută în zidire, cu plugul la a cărui trudă nimeni nu se mai gândește privind belșugul holdelor. Un îndemn energetic se desprinde din poezia lui Reményik: Pozițiile pierdute prin război trebuiesc recăștigate prin bătăliile culturii.

Această poezie de concepție, de apeluri și de ingeniozități retorice, găsește, se pare, mai mulți admiratori decât muzicalitatea cu rezonanță de violoncel a lui Aprily, cântăreț al naturii ardelene, al melancoliei și al nostalgiei pentru țara pe care a părăsit-o, priceput cunoscător al meșteșugului întrebuițat fără ostentație. Ea e mai gustată și decât poezia dură, chinuită, obsedată de monotonia robotului zadarnic a lui *Ladislau Tompa* sau decât complicata sensibilitate a lui *Ludovic Olosz*, mărturisită în versuri de o stranie formă statuară și opacă. Dacă vom aminti încă pe *Ion Bartalis* pentru larga tălăzuire a versului liber, încărcat de miresmele tari ale pământului, și dacă vom mai pomeni numele tinerilor *Eugen Dsida* și *Eugen Kiss* pentru cultura lor artistică, am rezumat momentele esențiale ale poeziei lirice a Ungurilor ardeleni de azi.

Epica, și în special romanul, a început să se ivească mai cu seamă dela 1925 încoace. Ea ne-a dat câteva încercări de roman social cu subiecte luate din noua viață a Ardealului, cum ar fi de pildă reforma agrară, întâlnirea la oraș a elementului românesc cu cel unguresc, procesul de ieșire la suprafață a românismului, ale cărui dimensiuni și latente energii din trecut abia acum par a fi înțelese. Aceste romane ne oferă interesante prilejuri de a vedea în ce chip se răsfrâng în mentalitatea scriitorului ungar din Ardeal, marele act istoric din 1918 și consecințele lui, privite când cu resemnare, când cu amare regrete, și în câteva încercări deghizate în alegorii, chiar cu intenții caricaturale, aceste din urmă neizbutite de altfel, din simplul motiv al lipsei de talent, arătată chiar de critica ungurească.

S'a spus de multe ori că istoricismul e trăsătura specifică a ardeleanului, fie el Român, Ungur sau Sas. Rivalitățile din trecutul atât de frământat al acestui colț de țară au obligat într'adevăr la o neîntreruptă scrutare a documentelor. Și ceea ce la început a fost un comandament, a devenit, cu timpul, o predilecție, o atitudine caracteristică și pe plan artistic. Nu e, de sigur, o simplă întâmplare că cel mai mare romancier istoric al Ungurilor, *Sigismund Kemény*, a fost un ardelean și nu e lipsită de semnificație împrejurarea, că scrisul unguresc de azi, în Ardeal, culminează tot în genul acesta. Scriitoarea *Maria*

Berde, care cultivă mai ales analiza psihologică, se ridică, acum cinci ani, împotriva acestui historicism excesiv care — spunea d-sa — face pe scriitorii să dezerteze dela arzătoarele întrebări ale prezentului. Dar glasul trecutului e mai tare și romanul istoric continuă să domine. Nostalgia vremurilor apuse, proiectarea pe planul istoric a unor idei și lozinci moderne, dă acestor romane un timbru liric și o ținută ușor tezistă. Acesta e cazul lui *Geza Tabery* de exemplu, care în romanul său *Turnul de sânge*, al cărui erou e român de origine, privește revoluția dela 1514 și bătălia dela Mohacs din 1526, prin dubla lentilă a democratului și rasistului de azi.

Altfel trebuie judecate romanele episcopului calvin dela Cluj, *Alexandru Makkay*, al cărui modernism se limitează la mijloacele de investigație psihologică și la minuțiozitatea documentării. Cu iertătoarea pătrundere a cazuistului încercat, acest scriitor teolog urmărește zigzagurile păcatului și ale nebuniei în viața acelei stranii eroine din veacul al XVII-lea, Ana Băthory, și cu pasionată răbdare de analist reconstitue, în romanele *Regele Meg* și *Uraganul Galben*, povestea mării invazii tătărești din 1242.

Totuși romanul cel mai tipic ardelenesc mi se pare « Neamul Varjueștilor » a lui Carol Kós. În nici unul din cele arătate până acum nu apare cu atâta firească simplitate, cu atât adevăr robust și familiar, viața aspră a naturii și oamenilor din Ardealul de acum zoo de ani ca în această poveste laconică, străbătută de nu știu ce duh de cronică bătrână cu file îngălbenite. În jurul celor câțiva boiernași unguri din Călățele mișună o vastă lume românească. În isprăvile lor, acești boiernași se ajută, țin sfat, umblă la vânătoare și la bătălii cu de-alde Ilie Gavrilă a Ursului, Ștefan, Onuț, Ioan a Ursului sau Maștei, gornici, plăieși și păcurari, și povestirea șerpuește, cu ropot de baladă uneori, prin văile munților românești, Vlădeasa, Mărișel, Vârful Lupului, Măgură, Ponor, Dobrin.

Un aport cu desăvârșire nou pentru întreaga literatură unguerească au adus cei doi scriitori Săcui, *Iosif Nyirő* și *Aron Tamás*, printr'o romantică adâncire a sensului naturii, prin stilul lor smălțuit cu rustice înfloriri de folclor. Romanul lui Nyirő, intitulat « În Jugul Domnului », și care amintește de « Jocelyn » al lui Lamartine, zugrăvind zbuciumul sufletesc al unui preot, a fost publicat în buna traducere a d-lui Ilie Dăianu, în revista « Boabe de grâu » și va apare în câteva zile, în volum.

Ne mai rămâne să amintim câțiva autori care, prin natura scrisului lor, călăuzit de un singur ideal: cel estetic, nu pot fi înglobați în nici o grupare. E vorba de *Dominic Sîpos*, autor al unor sobre nuvele realiste, mort, tânăr, în 1927, de criticul *Aladár Kuncz*, mort și el în 1932, lăsând în urmă romanul de mare

valoare artistică și umană « Mănăstirea Neagră », și de contele *Nicolae Banffy*, al cărui roman cu titlu « Ai fost numărat », evocă, în chip instructiv și pentru noi, atmosfera anilor 1905 în care mocnea furtuna ce avea să izbucnească nu peste mult, dar despre care, cu o miraculoasă lipsă de intuiție, parlamentul din Budapesta și aristocrația maghiară, pierdute în sterile discuții de regulament, n'avea nici cea mai palidă idee. În marginea romanului, apare, creionat cu respectuoasă simpatie, figura deputatului român, Timișan, apărător în procesul Memorandului; e singurul din imensa învălmășeală care vede limpede și departe.

Un cuvânt trebuie spus și despre traduceri,—sporadice, inegale și fără plan, atât din partea noastră cât și din partea Ungurilor. Printre scriitorii de care ne-am ocupat până acum, unii s'au ilustrat și în acest domeniu. Ludovic Aprily a tradus în melodioase versuri « Lucefărul » lui Eminescu, și a mai tradus din Iosif și Blaga. Tot « Lucefărul » l-a tradus, în chip merituos, Maria Berde. O traducere integrală a poeziilor lui Eminescu a apărut în anul acesta de Alexandru Kibédi; Eugen Dsida și Francisc Szemlér traduc cu mare artă, din poezii de azi, Ion Pillat, Adrian Maniu, Lucian Blaga și Tudor Arghezi. Orientalistul Andrei Antalffy are traduceri savante din sonetele lui Codreanu, Zoltan Franyó din Eminescu și din Crainic, iar profesorul Arpád Bittay, un bun cunoscător al literaturii române, a întocmit o antologie a poeziei românești. În lunile trecute, revista « Heli-conul Ardelean » a publicat niște traduceri din Alecsandri, făcute tocmai de un Ungur din Vác, *Arpád Bardócz*.

Marea operă în această ordine a lucrurilor se leagă însă de numele lui *Emeric Kádár*, care a publicat acum 3 ani, într'un volum de o rară eleganță, traducerea celor mai frumoase cântece bătrânești ale noastre, iar în anul acesta, a tipărit, cu o grijă aleasă 5 volume, cuprinzând traducerea « Scrisorii Pierdute » de Caragiale, a « Meșterului Manole » de O. Goga, a lui « Prometeu » de Victor Eftimiu, a « Manechinului Sentimental » de Minulescu, a « Molimei » de Ion Marin Sadoveanu. Nu pot încheia această succintă înșirare, fără a aminti monumentala replică românească: traducerea « Tragediei Omului » lui Madach, de *Octavian Goga*.

De sigur însă, în domeniul acesta rămâne mult de făcut. Selecțiunea aplicată cu grijă, o anume continuitate, o prezentare tehnică demnă de prestigiul textului original par indispensabile pentru buna reușită a acestei acțiuni, dela care se așteaptă apropierea prin tot ce două neamuri au mai de preț. Și, ultim corolar: Nu se poate întemeia nimic, cu sorți de trăinicie, decât pe o integrală înțelegere realistă a destinului istoric care și-a spus cuvântul.

ION CHINEZU ¹

JURNALUL UNUI GÂNDITOR

Încă dela apariția « Memorialului » său, am semnalat în d. Mihai Ralea, o conștiință refractară oricărui fel de transacții cu lumea confuză a sentimentelor, fie că această lume s'ar înfățișa învăluită de ceața mistică, fie că s'ar îmbrăca cu câteva idei sumare antiprogresiste și lirice. Am crezut că surprindem în acel « Memorial din Spania » o însușire de prim ordin: rezistența autorului — rezistență deopotrivă a sensibilității și a poziției sale raționaliste — față de reminiscentele pe care Spania lui Barrès, agonisantă și sfâșietoare, le lasă obișnuit în sufletul nostru, ca o zgură de aur aproape cu neputință de împrăștiat. D. Ralea a plimbat o privire lucidă asupra Spaniei — muzeu mort, fără să-și descopere nici o nostalgie pentru vestigiile încă puternice ale evului mediu din peisajul Spaniei actuale, fără să regrete descompunerea acestui peisaj violentat de veacul nou. Fiindcă ceea ce te izbește dela început la toți călătorii iluștri întărziți prin Spania este acea melancolie contagioasă, acel regret parcă de-a fi sosit prea târziu — o întârziere de patru veacuri — după ce sumbra serbare medievală s'a sfârșit. D. Mihai Ralea n'a opus, se'nțelege, o insensibilitate organică, o lipsă funciară de aderență, frumuseților sterpe ale trecutului spaniol, dar n'a înțeles să capituleze în fața lor abdicând dela facultatea suverană a discernământului atent, a examenului cu ochii deschiși și mai ales a confruntării nemiloase ce se impune între omul vremii lui și omul spaniol așa cum l-a creat o literatură romantică și așa cum începe să dispară înaintea spaniolului ce se ridică scuturând fierul nevăzut ce-l lega de trecut, despărțindu-l de european. În această privință este semnificativ finalul « Memorialului »: trecerea bruscă din țara cu « popii sumbri, militarii galonați, polițiștii inchiziționali, etc., etc. » în satul francez de frontieră de unde pe frontonul unei modeste primării « stă scris orgolios bătrâna formulă umanitară: Liberté, Égalité, Fraternité »... Autorul și-a dat seama că Pirineii nu despart două țări, ci Europa însăși de un continent resemnat să rămână oprit la un fel de *beau triste*...

* * *

« Valori ¹⁾ », ultima carte a d-lui Ralea cuprinde o serie de notații, străbătute de firul limpede al aceleiași atitudini. Unele dintre ele, prin tonul detașat și obiectiv, prin refuzul ce se simte de-a accepta o concluzie necontrolată, și mai cu seamă prin'un aer de predică familiară, amintesc notațiile lui Alain. Apropierea

---

¹⁾ Apărută în editura Fundației pentru literatură și artă « Regele Carol II ».

nu e, de sigur, întâmplătoare. D. Mihai Ralea se întâlnește cu gânditorul francez într'un sentiment ce le este comun: oroarea de beznă oricum s'ar prezenta. D. Mihai Ralea face parte din acea familie de scriitori și oameni care nu găsesc veacul nostru, cu valorile lui atacate din ce în ce mai crâncen, atât de demn de dispreț. În nici un caz, nu vor opune acestor valori, lumea neorganizată a instinctelor sau conceptele nearticulate ale unui fanatism de orice fel. Ca și Alain, d. Mihai Ralea își ia materia meditațiilor din cele mai diverse manifestări ale spiritului, fără să excludă politica, această fiică oarecum denaturată a sociologiei. Bineînțeles, întâlnirile acestea cu autorul celor « optzeci și unu de capitole asupra spiritului și pasiunilor » nu presupun neapărat o identitate de poziții. Dimpotrivă. D. Mihai Ralea constată declinul vechiului ideal individualist, fără a se lamenta pe ruinele lui, în vreme ce Alain, scriitor rămas credincios individualismului laic, refuză să vadă în înfrângerile evidente ale vechilor sale idealuri altceva decât un fenomen trecător, destinat să pregătească un individualism și mai superb, ca după toate epocile de apăsare și tiranie.

Iată o viziune sugestivă, deși puțin cam întunecată, a noii civilizații, așa cum ne-o redă d. Mihai Ralea într'o pagină străbătută de un humor abia accentuat.

« ... Personalitatea, cea mai înaltă perfecțiune, elaborat al secolului trecut, se distramă evident. Noua civilizație va fi o civilizație de mase, o civilizație colectivă. Vom azista la domnia grupului. Uniformizarea și omogenitatea vor prefăce societatea într'o suprafață lucie, fără relief, ca marea liniștită, fără valuri. Un conformism impecabil va deveni normă de viață. Orice originalitate, orice veleitate de independență va apare nu numai periculoasă, dar și urită. Va răsări, cu siguranță o estetică a anonimului. Cultul eroilor va dispărea, iar însăși pretenția de eroism va apare de prost gust și chiar grotescă. Virtuțile psihice necesare afirmării individuale, adică ambiția, emulația, orgoliul vor pieri. În locul lor vor răsări devotamentul, modestia, solidaritatea, spiritul gregar. Va dispărea plaga societăților moderne: arivismul. Sau poate noul arivism va consta în a fi șters, în a nu te remarca. Succesul social suprem se acordă celui care poate trece mai neobservat. Și ce greu va fi pentru cei deprinși cu toba și cu surlele de astăzi ! Se vor topi cabotini, reclamagii și toți cei care vor să se remarce. Va fi o aprigă întrecere în a nu fi observat. Succesul maxim va fi — fără nici o ironie și fără nici o amărăciune — maximul de plătitudine (în sensul bun al cuvântului). O civilizație de numere, repauzantă, liniștită »...

Sunt în « Valori » 161 de eseuri scurte. Problema e înfățișată nud, fără ornamentații, uneori pe un ton de jurnal. Fiindcă

« Valori » nici nu are altă pretenție decât de-a fi jurnalul unui gânditor. Ideile nu sunt ridicate până la formulări conceptuale și nu sunt coborâte până la simple divertismente. D. Mihai Ralea n'a urmărit să elaboreze un sistem, un instrument de investigație și nici măcar un manifest. Cartea sa se înrudește cu acele jurnale ale romancierilor, în care suntem invitați să luăm cunoștință de modul cum s'au născut și au evoluat personajele paralel cu viața formală pe care le-a atribuit-o autorul în roman. Un stil transparent, nu lipsit de eleganță, întărește impresia că autorul ne-a convocat în laboratorul său ca să asistăm la viața ideilor, din chiar clipa nașterii lor. Până la sfârșit, impresia aceasta nu ne părăsește: notațiile nu au aerul « gătit » al unor enunțări chinuite, ele se elaborează și se înlănțuie firesc, pe tonul discursurilor clasice, fără poticniri, fără momente de sufocare.

În literatura noastră actuală în care ideile circulă într'o încălceală confuză, și într'o vreme când nervozitatea e luată drept neliniște mesianică, cartea d-lui Ralea apare ca o blândă chemare la ordine. Eseiștii delirului liric și ai vidului strident ilustrat de câțiva căutători de *realități*, acolo unde realitățile sunt absente, nu vor pricepe mesajul acestei cărți de calmă și totuși turburătoare gândire. Adoratori ai tenebrelor, nimic mai firesc decât să socotească lumina ca un ultragiu.

SERGIU DAN

UN POET AL CULTURII¹⁾

« Divinul Pan trăește. Și trăesc și nimfele pe care, în vechime le îmblânzea cu cântecul naiului. Hamadriadele, Hiadele, Heliadele, Erato, Talia, Melpomene și Polimnia și Urania și Calliopeia și Sirinx, toate, trăesc și le-am văzut eu aseară. Ieșeau din scoarța copacilor sau se ascundeau în frunzișul de lângă cișmea; zburau pe iarba umedă a grădinii sau cădeau în brațele îndrăgostit deschise ale faunilor. Noaptea le puneau pe frunte și în păr pulbere strălucitoare de aur, iar zefirul pe umeri, aripi. Frunzele le dedicau libații de rouă. Mi s'a părut că trăesc cu două mii de ani înapoi, într'unul din acele misterioase și sacre luminișuri dela Delfi sau Dodona. Am văzut, astfel, că noi nu suntem decât stofa cu care se investmântă visurile noastre; viața adevărată nu este la noi, ci în ele. Trebuie să știm să o vedem însă. E o chestie de educație. Cei moderni au pierdut

¹⁾ N. Davidescu: *Helada* (Edit. Fundația pentru Literatură și Artă « Regele Carol II »).

îndeobște putința de a crea dumnezeire; lucrul acesta cere un suflet ceva mai tânăr, mai zglobiu și mai prielnic luminii și cei vechi așa îl aveau. Cine într'adevăr ar fi simțit, dintre ei, odinioară, vre-o greutate să recunoască sub mantia de pene a unei lebede, ca și sub forma unui nour auriu, sub vestmântul masiv al unui taur, ca și sub acela al unui vultur pe același Zeus îndrăgostit, rând pe rând, de femeea regelui Tyndar, în Sparta, de fiica regelui Agenor în Fenicia sau în Egeia, sau de fiica râului Asopos în Aegina? »

Astfel vorbește Pan Ioniță Drăcea, romancierul, către Lyda Sarpe, dublul pământesc al unei increate, celeste și cosmice Una Laris, în *Fântâna cu chipuri*, romanul cel mai din urmă al d-lui N. Davidescu. Aventura lui Pan Ioniță Drăcea, cerebrală cu Una Laris, original mit totalist al frumuseții universale—dar prototip în primul rând al femeii reale, și sentimentală cu Lyda Sarpe, reflex al celei dintâi în ordinea relativului, înfățișează hotărît în literatura noastră cel mai dramatic diptic al aspirațiilor inimii omenеști. Nădăduesc că nimeni nu se va întreba despre necesitatea materialului clasicist desfășurat de-a lungul romanului, despre asociațiile mitologice care populează percepția romancierului, despre elenismul în sfârșit, distribuit cu atâta simț al decorativului. Cartea se închide pe a două sute treizeci și opta pagină cu o sărutare între Pan Ioniță Drăcea și Lyda Sarpe. Din această opțiune a neobișnuitului erou pentru relativul sentimental, ce anume concluzii va fi tras absoluta Una Laris? În orice caz, ființa de concept platonician a ei și-a sporit limpezimile inițiale, s'a rotunjit mai adânc în idealitatea și puritatea ei conceptuală. Fiind vibrație incoruptibilă, Una Laris *trebuie* să conlocuiască în lumea miturilor grece, semne consacrate ale limpidității și perfecțiunii în artă.

Dar iată că d. Davidescu își tipărește al patrulea volum de versuri, *Helada*, sau al cincilea dacă luăm în socoteala noastră și debutul său cu *La Fântâna Castaliei* de acum douăzeciși cinci de ani. De data aceasta poetul își simte sub peniță «geniul elinesc»; în strofe tăiate euclidian din lumină, divulgă sensurile permanente ale simbolurilor; își propune a cuprinde în echilibrul cumpenei sale poetice atât idealul eroic de forță al lui Hercule cât și pe acela de strălucire spirituală al lui Apolon, atât pe Solon cât și pe Pan (*Armonie*). Infricoșetorul Hector luându-și rămas bun dela soția sa Andromaca, își pune coiful uriaș pe pământ ca să nu sperie pe Astyanax cel din fașe și să-l poată săruta, ca în Homer (*Plecarea lui Hector*). Idile amoroase, rememorări, în cel mai suav fragment, de viață anterioară petrecută «în senin de 'nțelepciune greacă», înfloresc pe o luntre cu legănări egeice, urcând în atenția cititorului strofe ca aceasta:

Innecam, firește, la plecare,
Potrivit cu datina străbună,
Ca prevenitoare de furtună,
O pisică roșie în mare.

(*Alexandrină*)

Se deschide, orbitor, peste scumpeturi ce strălucesc de mii de ani ca astrele, mausoleul acelei căpetenii care până azi semnează o civilizație ciclopică:

Spada 'n flori de crin pe șold apasă
Cu mânerul ei lucrat în corn de taur
Și coloanele 'mpletesc în juru-i plasă
Și tot plasă fac brățările de aur.

(*Mormântul regelui dela Mycena*)

Glasul Istoriei din *La Salamina*, unde lupta n'a învălmașit două oștiri, ci două concepții dușmane — una apărând, iar cea asiatică necinstind « simțământul atic »; glasul lui Homer din preajma Ilionului, în care nerușinatul Paris mângâia pe frumoasa Helena; glasul lui Socrate, care, bând cucută, și-a răscumpărat vina înțelepciunii singur; glasul, în sfârșit, al poetului însuși, răsucit în imnuri către toate zeitățile aceluia sacru păgânism elen — toate se împletesc cu simplitate dorică, alcătuiind momentul sufletesc actual al d-lui N. Davidescu. Suntem înțeleși: Pan Ioniță Drăcea din *Fântâna cu chipuri* este o travestire de stare civilă a autorului *Heladei*, care în roman trata antichitatea greacă pe latura sa decorativă — iar acum se îmbată de conținutul uman al acelei vieți.

Este drept însă că volumul acesta de versuri alternează cântecul cu descripția, cu narațiunea și chiar cu dialectica, vibrarea poetică părănd a se nimici de înalții pereți de cremene peloponeziacă ai unei inteligențe masive; intuiția calcă pas de menuet, în contra-timp, cu facultățile explicative ale spiritului, ceea ce transpare din legături sintactice ca « pentru că », « de vreme ce », « că », « dacă » și altele, cât și din întrebuintarea unor abstracțiuni ca « favoare », « susceptibil », « preocupare », « prestigiul ». Să nu se strâmbe mandarinii poeziei: elenismul cuprinde o Atenă, dar și o Alexandrie, un ciclu, de civilizație și cultură, creator — dar și un altul mai intelectualizat de propagare al celui dintâi. Dacă ar fi să încadrez *Helada* d-lui Davidescu numai într-o singură formulă greacă, m'aș găsi cum nu se poate mai stânenit. Volumul se alcătuște din strofe, cu înfățișeri calculat aspre și rudimentare, care îl așează în atmosfera de artă ciclopeană a mormântului dela Mycena; de

bună seamă însă, prin metalica însușire intelectuală care deosebește majoritatea producțiunii poetului nostru, cartea participă la spiritul subțire de exegeză din acea Alexandrie a Ptolemeilor. Așa încât voi desluși, în amorul autorului *Heladei* pentru clasicitate, nobila intenție de a exprima cu mijloace moderne un elenism integral, cu dominarea — fără îndoială — a recelui alexandrinism exegetic. La acest scrupul de artist, semnalat mai mult spre a preîntâmpina pe eventualii puriști ai poeziei, se adaugă întocmirea morală a poetului N. Davidescu. Sub pseudonimul de Pan Ioniță Drăcea, d-sa consemnează cu precizie despre *Fântâna cu chipuri*, dublă aventură a spiritului său, următoarele: «E un surprinzător început în cadrul unei partide de șah jucate cu imagini între rațiune și sensibilitate. Tare sunt curios să știu care din părți va câștiga, până la urmă, partida». Această formulă autoanalitică se aplică până într'atât întregii formații spirituale a d-lui Davidescu, încât admiratorii săi urmăresc partida cu aceeași curiozitate și mult mai de multă vreme. Până azi, pe câmpul de negru și alb, situația superioară o deține rațiunea. De altfel, încă dela *Inscripțiile* din 1916, vederi agere puteau descifra destinul viitor al poetului. În epoca aceea de poezie română, copleșită de exoticele sonorități minulesciene, de pelerini enigmatice, de yachturi-simboluri ale depărtărilor marine, de mințiri — în definitiv — ale unui plictis urban, d. Davidescu semna versuri ca acestea:

Iar minți întinse ca o coardă pe-o harpă înstrunată, strâng
 Destinul în retorte fine de sticlă 'ncinsă, îl înfrâng
 Și, făurind o nesfârșită și minunată unitate,
 Unesc în fapt atâtea lucruri în aparență disperate.

(*La umbra aripelor tale*)

sau:

Imi pare că dorința de pace nesfârșită
 E 'ndemnul ce ne cheamă spre alte lupte noi,
 E glasul ce, sub masca nădejilor din noi,
 Perpetuă o lege suprem de neclintită.

(*Panteistă*)

în care gândirea filozofantă seca vaduri pietruite în curgerea lirică. Autorul *Inscripțiilor* se vădea, prin calitatea intelectuală a substanței poetice, capul generației românești simboliste, ceea ce nu au întârziat să confirme *Aspectele și Direcțiile literare*, admirabilă istorie, de sigil gourmontian, a simbolismului nostru. Dar, încă un fapt ajutător. *Helada*, pentru a preciza cu mult mai concludent materia de luciditate și transparențe în care

lucrează d. N. Davidescu, este al doilea cat în arhitectura poetică, generic numită *Cântecul omului*. Am avut mai întâi o *Iudee*, volum în care versul, de obicei, robust al poetului, se reorganizează potrivit versetelor arameene din Vechiul Testament; avem o *Heladă*, în continuarea aceleiași ciclu, și vom mai avea, după cum ni se făgăduiește, o *Romă*, un *Ev Mediu* și, de sigur, un *Ev Modern*. Literatura română se află, cu alte cuvinte, în perspectiva de a dobândi o amplă istorie poetică a umanității spirituale, ceea ce literaturii franceze i-au dat, într'o concurență de oarecare haz pentru istoricii literari, Lecomte de L'Isle și V. Hugo. Edificiul acesta grandios, a cărui săvârșire i-o urez arhitectului, poate din egoismul că astfel o urez și admiratorilor săi, realizează cu metodă — însuflețită, indubitabil, dar nu mai puțin metodă, calcul — un plan mintal. Imprejurarea mi se pare a avea valoare de mobil poetic, învederând totodată la poetul nostru preeminența facultății deliberante asupra sensibilității.

Așa încât, în *Helada*, nu numai realitatea acelei Alexandrii clementatoare obligă pe d. Davidescu la întregiri ale antichității oline cu reci exegeze, dar și fatalități binecuvântate de alcătuire morală. Pan Ioniță Drăcea se află pe pagina 7 a *Fântânii cu chipuri*, într'o convorbire cu prietenul său Titus Bogdan; acesta nu înțelege cum se poate scrie romanul unei femei necunoscute:

— « Cum o să scrii însă romanul unei femei despre care nu știi nimic? »

— « Aici, răspuse Drăcea, arătându-și fruntea, este clopotul scufundat al adevăratei ei vieți. Numele (Una Laris *n. r.*) îmi deșteaptă, mai mult până la covârșire decât îmi trebuie, imagini, idei și simțăminte. O Atlantidă surprinzătoare și fecundă se ridică întunecat, dar cu toată viața ei trecută, din adâncul de apă imaterială al voinței mele ».

Am transcris rândurile acestea din ultimul roman al d-lui Davidescu, deoarece servesc drept ilustrație, pe de o parte, susținerilor de până aci, iar pe de alta fundamentează un mod al sensibilității poetului. « Numele îmi deșteaptă, mai mult până la covârșire decât îmi trebuie, imagini, idei și simțăminte », declară Drăcea. Fraza pare a spune că valoarea sonoră a cuvintelor în special și universul sonorităților în general sunt centre de mirifice iradiații sugestive, substituindu-se astfel înseși realităților pe care le numesc precum și motivelor celorlalte de artă. Intr'adevăr, d. N. Davidescu dispune, dela acel aerian *Leagăn de Cântece*, primul său volum de versuri elenizant, până la *Helada*, de o tehnică a sunetelor, căreia numai prozodia antică, de savante împerecheri ritmice, i se poate opune.

Dar mai înainte de a trece la cercetări de amănunt metrice, voi observa că, în poezia românească, noutatea și perfecțiunea formei s'a realizat numai din atingerea spiritului câtorva poeți cu metrica veche; din fervoarea pentru clasicitatea greco-latină, poezia noastră a tras întotdeauna un real sentiment al formei, tradus prin varietate și ingeniozitate de măsuri. Astfel Eminescu, Coșbuc și Duiliu Zamfirescu datoresc nobila cadență a versului lor, în bună parte, aceleiași formale muzicalități aedice. Acestui grup, d. Davidescu i se adaugă atât prin *Leagăn de Cântece*, cât și prin *Helada*. Să ne convingem mai întâi din cântecul

E ca și cum ți-ai plimba sufletu 'n rouă,
E ca și cum ai avea tălpile 'n grâu,
E ca și cum te-ai scălda, noaptea, când plouă
La munte 'ntr'un râu.

E ca și cum ai simți tainic prin vine
Că ți s'ar împrăștia reci aurori,
E ca și cum ai topi repede 'n tine
Luceferi sonori.

(*Leagăn de Cântece*)

Aceste două strofe, de un suav conținut emoțional, îmi par a realiza, peste muzicalitatea implexă, un spor de armonie datorit unui nou mod de a grupa sunetele limbii românești. Și nu atât încadrarea în strofă a unui endecasilab de două versuri acatalectice, cu plusul acclui pentasilab, mă oprește în loc; ci combinația dibace a primei silabe libere cu doi anapești, un dactil și un troheu în versul dintâi, urmată, în versul al doilea, de doi anapești și un dactil încadrați de câte o silabă liberă la începutul și sfârșitul versului, continuată de repetarea schemei de început a strofei pentru a o încheia, în versul patru, pe un amfibrah și un iamb. Dacă m'aș vedea silit să-mi lămuresc afirmațiile grafic, așa cum se obișnuște în materie, m'aș rezuma astfel, chiar cu riscul respingătorului didacticism al lucrului:

—, — — —, — — —, — — —, —
—, — — —, — — —, — — —, —
—, — — —, — — —, — — —, —
— — —, —

Cercetarea prozodică a poeziei d-lui Davidescu, în compensația neplăcerii legate de o asemenea întreprindere, duce la

surprize din ce în ce mai concludente studiului ei. Iată un alt cântec, de vibrante albăstrimi, clătinat pe măsură a căror știință face pe poetul nostru să fie, alături de Eminescu, deținătorul secretelor scandării antice a limbii românești:

36.

Se deșteaptă crini sufletești și vânt,
Răcoros de sus până jos, de mare,
Și 'mbinarea lor e, cu noi, avânt
Proaspăt și zare

Un văzduh topit în opal și 'n zori
Oglindește 'n el fericirea noastră
Și răsfrânge, grea de polen, în flori
Unda-i albastră.

(*Leagăn de Cântece*)

Este atât de evidentă cadența nouă a acestor vorbe simple încât ea înlocuește fără pierderi fatale lipsa de plasticitate a imaginilor. Endecasilabul din versul doi, care poate fi socotit un hipermetru, succede și premerge câte un decasilab pentru a se sprijini de pentametru final. Cât privește unitățile de sunete, dispoziția lor pune în vedere alternanța dublă, de fiecare vers, a unui anapest cu un iamb — în afară de pentametru care lipește un troheu de un iamb, sau, mai pe scurt:

— — — , — — — , — — — , — — — ,
— — — , — — — , — — — , — — — ,
— — — , — — — , — — — , — — — ,
— — — , — — — , — — — , — — —

În *Helada*, autorul este stăpânit ca și în *Leagăn de Cântece* de aceeași preocupare formală. Mai mult încă. Cititorul neprevenit va avea de întâmpinat, la lectură, opuneri iritante de cuvinte în cuprinsul aceluiași vers, ceea ce însă după o scandare « à l'antique » se rezolvă în neașteptate muzicalități. Există o artă a declamației versurilor, părăsită pe drept din pricina abuzului de retorică al romanticilor, dar și pe nedrept, dacă punem în socoteala noastră dreptatea pe care o avea Edgar Poe afirmând că « versul scris nu s'a inventat încă ». Dar trecând peste aceste ingeniozități de versificație, pe care un cititor oricât de novice și le-ar limpezi în cele din urmă, voi sublinia pentru *Helada* frecvența așa numitelor « enjambements »; ele vin direct, în strofe atât de calculate, din străvechi anti-strofe și epode. Și pentru a vădi perseverența d-lui Davidescu

în a scoate efecte de armonie din fantezii metrice, voi prezenta patru versuri din *Idilă*:

Pădurea-și încordase lirele
 Și frunzele pe ramuri harpele,
 Căscase nuferii potirele
 Și strălucea din umbră șarpele

ceea ce dă prin radiografie:

—, —, —, —, —, —,
 —, —, —, —, —, —,
 —, —, —, —, —, —,
 —, —, —, —, —, —,

adică patru decasilabi organizați, fiecare, din câte trei iambi și doi spondei, dispuși destul de capricios în întregul de șase strofe al *Idilei*. În sfârșit, spre a închide seria de observații în legătură cu gustul poetului pentru o prozodie eteropodă, voi adăuga drept întregire că în general poezia d-lui Davidescu din *Helada* se realizează într'un fel de plastică sonoră, sacrificând — cu conștiință — mijloacele evocatoare și sugestive de alt ordin. De aceea, poate, cuvântul sub penița d-lui Davidescu se dematerializează în versul care nu vrea să se arate ochiului, ci numai să vibreze urechii, se abstractizează, vor zice aceia, ce nu se vor osteni să *asculte*, de exemplu, acest

IMN DEMETREI

Inchinare Demetrei triumfal încărcate
 Cu podoabele 'n aur ale poamelor coapte;
 A lucrat în pământul odihnit zi și noapte
 Și ne-a dat fructe pline de nectar și bucate.

Ne-a țesut primăvara strălucită și vara
 Din smaraltele 'n flăcări ale 'ntâilor frunze
 Și-a crescut în adâncuri de nămol nepătrunse
 Cu ovăzul, cu grâul proaspăt și cu secara.

Rătăcirea ei plină pretutindeni de muguri
 Și cu râuri în jocuri de lumină sonoră
 A purces, dimineața, din suiș de-auroară
 Și s'a revărsat, seara, cu izvoare de struguri.

Bunătatea ei caldă ne-a primit ca o casă
 Răsărită de-odată din senin și din brazdă

Și ne-a fost, în vestminte de 'nțelegerc, gazdă
Și făclie de pace luminoasă la masă.

I-am răspuns într'un freamăt de izbândă și slavă
Oglindit în imagini sufletești și 'n uimire
Și-am unit în aceeași omenească cinstire
Bucuriile noastre cu tăcerea ei gravă.

Aceste largi șiruri anapestice, de tipul — — —, — — —, — — —, — — —, — — —, — — —, — — —, — — —, — — —, ating acea ce Baudelaire numea « mecanică celestă ». În concluzie, d. Davidescu a întreprins pentru limba română înfăptuirea unui complex de versificație în care rima decade din ambițiile ei moderne, materialul verbal este silit să-și schimbe funcția plastică potrivit metrului antic, iar efectul poetic se rezumă la cadențele unei savante polimetrii. Ritmurile d-lui Davidescu, savante alcătuirii de grupe metrice, se cuvin întovărășite, într'o lectură scandată, cu muzică de teracord. S'ar putea prea bine să mă înșel, însă văd în aplicația poetului *Heladei* la gruparea sunetelor limbii noastre după vechea știință ritmică, un mod de sensibilitate exprimat deplin.

Din ceea ce am putut arăta, *Helada* nu apare drept un volum de versuri terminus; pe de altă parte, elenismul autorului nu este o hrană spirituală exclusivă pe care să și-o fi descoperit în cele din urmă, deși am putea trage oarecare concluzii în sensul acesta din aparențele de ciclu de inspirație din *Fântâna cu Chipuri*, *Leagăn de Cântece* și *Helada*. Poate aș fi ajuns la asemenea încheeri dacă mă preocupam numai de ultimul volum de versuri. Cum însă am căutat să cuprind în această sumară cercetare pe poetul N. Davidescu în alcătuirea sa morală întreagă, nu pot ignora, precum am văzut, acea *Iudee*, urmată acum de *Helada*, continuate amândouă printr'o proiectată *Romă* și tot astfel mai departe. Cu atât mai mult îmi este plăcut a gândi la această completă istorie a spiritului omenesc cu cât văd în astfel de aspirații semnificări, care depășesc pe autor, consacrând maturizarea literaturii poetice naționale. Așa dar să nu amestecăm valori diferite și nici pe oamenii care le reprezintă. Au fost în Franța doi poeți, care, după înșelări de sine la începutul carierei, au sfârșit prin a-și găsi formula de artă și viață în modul elin de sensibilitate; dar modul acesta zăcea pe fundul conștiinței lor. Aceștia au fost Chénier și Moréas. Cel dintâi însă era după mamă grec; și cât privește pe cel de al doilea, el se chema chiar Papadiamantopulos de-a-binelea. Un lung determinism biologic le transmisese o anumită calitate de vibrație în simțiri; încât, ca să descopere Grecia voioasă și Mediterana pururi netedă, ei numai ce au săpat în memoria

ereditară; și, sub superficialități moderne, au pus piciorul pe nebănuite realități familiare cam în felul mexicanilor care, fără să știe, călcau peste înmormântate cetăți aztece și toltece. Chénier și Moréas au fost, în elenismul lor, poeți de substructură.

D. N. Davidescu, nu numai cu *Helada*, dar cu întreaga sa operă de scriitor, se așează în rândul scriitorilor cerebrali, așa încât facila apropiere de Moréas, pe simplul temei de a fi pornit amândoi din simbolism și de a se fi întâlnit un moment la poalele Acropolei, nu se susține.

D. N. Davidescu își rafinează cultura, erudiția până la starea de poezie: a resuscitat, în cadrul *Cântecului Omului*, largă viziune a umanității spirituale, *Iudeea* și *Helada* până acum. Sensibil, dar mai ales lucid, autorul *Heladei* este un poet de superstructură, un poet al culturii.

VLADIMIR STREINU

MIRCEA DAMIAN: BUCUREȘTI

Prima carte din colecția « Orașe » editată de Fundația pentru Literatură și Artă « Regele Carol II » consideră viața Bucureștilor. E scrisă de d. Mircea Damian, care și aici și-a adus cunoscutele-i calități literare: caracterizarea lumii și a ciudățeniilor ei, când triste, când neutre, prin humor, ironie, sarcasm. Un scris viu, rapid, străbătut de dialoguri naturaliste și de portretizări reduse la « poante », face lectura acestei cărți plăcută, ușoară, interesantă, asemeni unei « flanări » pe străzile orașului. În acest chip, între formă și conținut există o solidaritate, o coincidență care slujesc același scop: de a plimba pe cititor prin București, de a-i înfățișa orașul în aspectele lui vii, reale, cotidiene, omenști.

E o lucrare, prin urmare, ce nu vrea nici să instruiască, nici să viseze, nici să filozofeze. Ci să prindă orașul în viața lui imediată, cu cartierele, mulțimile și manifestările lui. E descripția literară a Bucureștiului și nici cum istoricul, estetica sau filozofia vieții lui. Și nu e nici un ghid, pentru că atunci autorul ar fi introdus o ordine și ar fi stabilit o utilitate. « Am scris cartea cum se umblă în București: anapoda », — mărturisește d. Mircea Damian în prefață.

Ordinea schițelor ce descriu viu și humoristic, și totodată, aproape cinematografic, Bucureștiul este tot atât de liberă și de variată ca și « flanările » celor care colindă orașul fără țință, numai din plăcerea de a umbla, de a vedea orice. Firește, că viziunile

mai interesante și mai caracteristice sunt totuși prezente, înșirându-se într'un chip aproape natural.

Paradoxul cărții, căci oriunde este humor se află și paradox, rămâne faptul că pasajele cele mai izbutite sunt acelea privitoare la provinciali și la mahalagii. În descrierea reacțiilor acestor două categorii sociale, d. Mircea Damian excelează. Am putea spune că toată cartea este scrisă de un om deprins doar pe jumătate cu viața Capitalei, om care deși o cunoaște, nu a uitat propriile sale nedumeriri, dezamăgiri, surprize. Intre autor și obiectul descris rămâne o distanță, tot așa precum între om și oraș persistă o anumită tristețe. Prin aceste două elemente, *distanța socială* și *tristețea personală*, d. Mircea Damian a putut da unitate schițelor fugitive care plimbă cititorul de-a-lungul Capitalei.

Să exemplificăm, pentru că acestea compun, după părerea noastră, originalitatea și calitatea cărții. Lucrarea nu este scrisă de un orașan adevărat, călătorit prin străinătăți și gata să judece, să analizeze orașul în funcție de tehnică și cultură. Ci de un om care a venit din afara lui și care îl privește și acum cu nedumerire. « București, București! Te iubesc dela o margine la alta, iubesc Cișmigiul, cu lacul, cu copiii și îndrăgostiții, iubesc Cișmigiul ca pe o mamă, fiindcă la umbra lui m'am adăpostit prima dată, el mi-a cunoscut durerile și ambițiile, aci am răbdat prima foame mare, d'aci am amenințat cerul cu pumnii și te-am amenințat pe tine, București »... (p. 208).

Astfel de pasaje abundă la tot pasul. Constituesc aproape leit-motivul cărții. Autorul simpatizează cu învinșii orașului, cu provincialii care visează un alt București, cu acei cărora Capitala le joacă renghiul, năruindu-le speranțele, ambițiile, treburile, economiile, cu acei pe care tentațiile și petrecerile, femeile și distracțiile îi scot pentru un scurt răgaz din rutina unei vieți tihnite și mici. (Tipice pentru aceasta sunt bucățile « Provincialii », « Calea Griviței », « Sărindarul ».)

De asemenea, mahalagii sunt admirabil prinși atunci când petrec, iubesc sau cad victimă pungășilor de cartier. Schițele « Mahalaua » și « Cinematograful » ilustrează această însușire de a portretiza mulțimea mărginașe, care nu e însă « orașul ».

Al doilea element, tristețea personală, plutește deasupra tuturor descripțiilor, evocărilor, schițărilor epice. E laturea lirică a literaturii Mircea Damian, cum și cartea de vizită pe care a prezentat-o la intrarea în oraș. O găsești ori decâte ori sunt descrise grădinile și parcurile, nopțile fără mâncare, petrecerile fără rost.

Dar și partea epică și partea lirică se mențin aici într'un cadru propus: orașul, cu priveriștile, străzile și cartierele lui, căci oricum, e vorba de o literatură condiționată de un gen anumit. Gen care convine de minune unui scriitor ca Mircea Damian care

rezolvă totul în humor, adică într'o potolire a revoltelor, nemulțumirilor, tristeților, nepotrivirilor. Humorul (haz de necaz) cu variantele lui, ironia și sarcasmul, este soluția finală a omului între două lumi, a celui aflat între ideal și realitate, între oraș și sat, între Capitală și provincie, între centru și mahala. Și este cea mai fericită și expresivă soluție, de vreme ce îngăduie dualismelor să coexiste, fără să devină șterse, iar la nevoie să se topească într'o unitate de creațiune literară.

Și așa cum cartea aceasta admirabil tipărită și plină de fotografii de mare artă (poate cele mai izbutite ce au prins vreodată viața Capitalei) își are textul ilustrat, să ilustrăm și noi cele observate cu următorul pasaj dela pagina 51:

« Uite, un om merge pe stradă, singur. Ii miroase a pepene și a porumb copt. Merge tăcând și se gândește, și pe lângă el se leagănă frunze și trec femei frumoase, care-i zâmbesc. Zâmbește și el, tuturor și nimănu. La București, toamna, lumea nu râde: zâmbește. Și zâmbetul este vag și vine de departe, vine din toate toamnele pe care le-a trăit omul, cu toate viețile și amintirile. Din ele vine zâmbetul, și tot la ele merge, și la toamna asta, și la lumea asta, și la femeile astea . . . Și omului îi este dor, nu știe nici el de ce și de cine ».

P. C.

NOTĂ DE TEATRU

D-na Aura Buzescu apare ca o interpretă izolată în teatrul nostru. Totul contribuie la impresia aceasta. Făptura sa botticelliană coboară de-a-dreptul din cețurile Nordului. Raritatea aparițiilor d-nei Buzescu la răspântiile orașului, absența sa dela orice manifestare în societate lărgesc cercul de tăcere și mister din jurul său. Când o vezi, ivită în mod neașteptat de după o coloană, la vre-o serbare dela care nu a putut lipsi, simți că o vei pierde din ochi peste o clipă. Coborâtă din nu știi ce palat de cleștar, așezat într'un cartier necunoscut al orașului, te întrebi prin ce eroare o ființă atât de rară s'a lăsat ademenită să participe la banchetul vulgar al poporului.

În artă, destinul d-nei Buzescu mi se pare a fi următorul: o mare artistă dramatică care joacă într'un pustiu. În fața scenei, banchiza spectatorilor; pe scenă, d-na Buzescu și golul tuturor partenerilor și al regisorului d-sale.

Impresia culeasă dela un astfel de spectacol e stranie. Monologul neîntrerupt al artistei obosește pe spectator. Iar pustietatea din jurul ei are o înrâurire vădită asupra jocului său.

Jocul d-nei Buzescu este făcut din nuanțele cele mai fine. Dar pe scenă și pentru publicul premierelor, trăsăturile măștii ar fi trebuit mult îngroșate. Am asistat la fatale și dureroase neînțelegeri ale publicului spectator, când adorabile jocuri de scenă au trecut total neobservate.

În Franța, d-na Buzescu ar fi jucat la *Vieux Colombier* și ar fi avut parteneri cu adevărat demni de dânsa. Izolarea sa, în societatea noastră de astăzi, vădește grava stare a artei noastre dramatice, pornită pe povârnișul degenerescenței. Numai un teatru de avangardă ar putea readuce publicul pe calea cea bună.

D-na Buzescu se izolează din ce în ce de public și-și interio-rizează arta dramatică, în neputința de a găsi parteneri și un public demn de resursele sale.

AL. ROSETTI

IN ATELIERUL LUI TIȚIAN

(Un dialog din anul 1935)

Recepțiile ce aveau loc în atelierul lui Tițian reuneau toată floarea inteligenței și a talentului, cele mai frumoase femei și cei mai nobili patricieni ai Republicii Venetiene.

Tițian locuia în vremea aceea într'o clădire așezată de-a lungul canalului Biri Grande, clădire împodobită cu fresce și decorațiuni murale, înconjurată de grădini minunate, ale căror planuri le schițase însuși meșterul.

În ultimul etaj al clădirii, două odăi mari ce comunicau ser-veau drept atelier, iar dela acea înălțime priveliștea spre largul mării nu era împiedicată de nici o clădire vecină, astfel că splendoarea naturii completa tot fastul și somptuozitatea ce se desfășurau în locuința pictorului.

Republica Venetiană ce se găsea la răspântia tuturor căilor de comunicație meridionale ale continentului avea un trafic însemnat de călători pe uscat, iar pe cheiuri, un imens furnicar de navigatori ce aducea pe ape, tot belșugul Orientului și al Indiilor îndepărtate.

Lumina vie a Sudului, azurul cerului mediteranian, eleganța și somptuositatea palatelor, bogăția și varietatea comorilor artistice, toată frumusețea raselor blonde și brune atrase de această metropolă a plăcerilor și a tuturor aventurilor, inspirau acea pictură optimistă și sensuală a meșterilor venetieni.

Marile panouri ale lui *Paolo Caliari Veronese* ca: « Nunta din Cana » și « Ospățul din Casa lui Levy » nu sunt simple alegorii, ci scene inspirate din aceste petreceri, atât de frecvente în societatea venetiană.

Tițian care era foarte bogat și tezuriza aur, nestemate, covoare rare de Iran, colecționa bronzuri și marmore antice, era interesat în afaceri bancare, avea nenumărate proprietăți și exploata păduri, vii și terenuri în provincia sa natală din Alpi, și la toate aceste venituri se adăogau și câștigurile sale însemnate realizate din pictură.

Deși lacom și zgârcit, Tițian nu ocolea serbările și petrecerile pe care le patrona în atelierul său, la care avea grijă să invite și pe ambasadorii, prinții și diplomații străini în trecere prin Veneția, oaspeți ce răspândeau gloria meșterului dincolo de hotarele Republicii.

Faima lui ajunsese la Curtea spaniolă și Carol al V-lea îl onora cu prietenia sa, iar Francisc I al Franței îl invită chiar la Curtea Regală.

Recepțiunile lui Tițian erau prilej de expunere și prezentare a celor mai recente opere, iar dialogurile înflăcărâte se încheiau într'o apoteoză de gloriificare a meșterului.

Pe acele vremuri unul, dintre cei mai intimi prieteni din anturajul pictorului, poetul *Aretin*, celebru pamfletar și condotier al scrisului, întreținea faima meșterului pe la curțile ducale și princiare din Ferrara, Bologna, Mantua, etc.

Iacopo Sansovino, arhitect și sculptor, *Mocenigo*, *Contarini*, *Gritti* și *Grimani*, înalți demnitari ai Republicii Venețiene, erau familiarii casei pictorului.

Intr'o seară proaspătă de primăvară, Tițian poftise pe acești intimi la o cină, la care mai participară *Lodovico Dolce*, *Paolo Pino*, scriitori și esteti, *Sasson Levy*, arhitect și pictor, care părăsise pe vremuri atelierul lui Tițian pentru Florența, unde predilecțiunile sale metafizice găsiseră un mediu mai prielnic, și o singură femeie, frumoasa *Angela Spadara*, model ce poza lui Tițian pentru nud.

De obicei meșterul ataca pânza, fără nici un studiu prealabil, fără nici o preparație de desen, într'o tonalitate de bistru, reluând pictura ceva mai târziu, într'un moment de dispoziție, pentru a anima carnația cu toată căldura sensibilității sale cromatice, dintr'un joc ușor de penel ce topește ocrul roș, galben și alb, intervenind uneori și cu un glasiu de lac de garanță, iar atunci când modelajul reclama o tușă mai străvezie, lăsa penelul și șlefuaia pasta cu degetul, cu acea delicateță proprie îndrăgostitului timid, ce mângâie trupul fecioarei candidă.

Intreg tabloul, scâldat într'o lumină blondă, da o sensualitate și mai mare nudului.

La prezentarea tabloului, toată azistența izbucni într'un strigăt de admirație, până ce scepticul și raționalistul *Sasson Levy*, simți un fior.

— Cea mai desăvârșită reîncarnație a Venerei, exclamă Aretin.

— Cea mai sensuală e mai bine zis, interveni Sasson; într'adevăr, perfecția reclamă o puritate ce precede dintr'o analiză mai perspicace a liniilor.

Tițian se sezisă și răspuse:

— Linia naște din concepția spiritului, și tot ce e abstract distruge sentimentul și sensibilitatea, câtă vreme în pictură numai sentimentul colorează.

— Desenul e superior colorii, adăogă Sasson, deoarece desenul se poate lipsi de culoare pentru a exprima ceva, câtă vreme colorarea nu se poate lipsi de desen.

— Nu înțeleg cum ar putea Florentinii să reprezinte zeița voluptății cu desenul lor analitic, care face forma rigidă până la anemie.

— Unde vedeți linia aspră în natură, Messer Sasson? Priviți trupul cum e rotund și conturul e atenuat de lumină!

La aceste cuvinte ale meșterului Tițian, interveni Lodovico Dolce:

— Pictura nu trebuie să aibă ca scop cunoștința exactă sau științifică a naturii; e drept că pictura se inspiră dela natură, dar nu analizând, ci înfrumusețând-o prin imaginația artistului.

Sasson se încordă și glăsui mai înțepat:

— Dar pentru Dumnezeu, nu puteți contesta importanța contribuției intelectuale în creația operei de artă și nici nu puteți refuza valoarea invenției ce precede din analiză.

— Bine înțeles că nu, replică Tițian, dar inteligența intervine ca factor de execuție și nu de concepție, căci pictura precede din senzație și creerul pictorilor stă în retină.

— Pictura trebuie să rămână plăcerea ochilor și a simțurilor, adăogă Paolo Pino.

— Femei voluptuoase, stofe somptuoase și măestrie, iată ce trebuie pentru o pictură frumoasă, exclamă Aretin.

— Oare frescele lui Ucello și pictura lui Botticelli sunt lipsite de frumusețe? întrebă Sasson.

— E adevărat că cercetările lui Ucello sunt interesante și ingenioase, interveni Iacopo Sansorino, însă cam exclusive, ca acelea ale tuturor celor ce vor să se adâncească într'o singură direcție; centrul preocupărilor sale rămâne tot perspectiva.

— Messer Sasson, întrerupe Aretin, nu știi că Donatello, care totuși iubea mult pe Ucello, îi spunea mereu: «E! Paolo, perspectiva te face să părăsești certul pentru incert și toate aceste lucruri pe care le încerci, nu sunt bune decât pentru acei ce fac marchetărie».

— Nu uitați că toate aceste lucruri își au importanța în cadrul lor propriu și trebuie să le privim din punctul lor de vedere, răspuse Sasson.

Aretin îl întrerupse reluând:

— Iar Botticelli căutând să filtreze senzația prin prea multă abstracție, pierde mereu din emotivitate, fapt ce se răsfrânge în opera sa lipsită uneori de frăgezime. Primavera, Nașterea Venerei sunt mărturii evidente. Ele rămân la un nivel decorativ.

— Totuși nu-mi vei clătina credința! răspunse Sasson.

— E adevărat că Messer Sasson desenează femeia ca un florentin, replică Aretin, dar în dragoste își alege iubita asemenea frumoaselor femei pictate de magnificul nostru maestru Tițian.

— Porcheriole, îi strigă Sasson.

Tițian liniști pe comesenii încordați și conchise:

— Leonardo da Vinci a știut să împreune știința cu arta, el nu s'a mărginit la analiză, a ascultat și de porunca sufletului său; pentru el pictura e fapt divin și în ea se reflectă opera lui Dumnezeu.

Aretin se sculă și îndreptându-se către Angela Spadara, exclamă.

— Vino, frumoasa mea Angela, opera pe care au inspirat-o sânii tăi, și trupul tău, amforă de plăceri, valorează mai mult în eternitate decât toată forfoteala aceasta estetică.

Apoi, turnând vin în cupe, făcu semn muzicanților să cânte.

După 400 de ani, în anul de grație 1935, problemele estetice se pun cam în același fel și, oricât timp vor fi oameni și temperamente, tema va fi totdeauna de actualitate.

K. H. ZAMBACCIAN

SINTEZA EXPERIENȚEI ȘTIINȚIFICE A UNEI VIETI

D. GUSTI: «SOCIOLOGIA MILITANS»

Sunt unii oameni care, oriunde ar fi, dar mai cu seamă când sunt în fruntea unor instituții și grupări cu înaltă misiune, nu-și pot împiedeca inima să nu lase lucrurile așa cum sunt. Pentru ei, imperfecțiunea și indolența sunt păcate de combătut. Rațiunea și inima lor duc neconținut la voința de creație. Datoria de a organiza, reforma, raționaliza le vine cu puterea unei vocații naturale întocmai ca artistului nevoia de creațiune. Dar cum puțini la număr sunt artiștii care creează, la fel de puțini sunt și animatorii adevărați, adică acei care pot și reușesc să creeze o lume, o instituție sau o comportare mai bună. Artistului i se cere, pe lângă talentul înnăscut, o tehnică desăvârșită și o devoțiune

nedezmîntită față de arta sa. Numai întrunirea acestor calități configurează pe creator. La rândul său, animatorul este realizat numai când alături de voința de creațiune socială, el aduce o adâncă și largă cunoaștere științifică și un nedezmîntit caracter moral, acea devoțiune pentru *gândul unic*, de care vorbește undeva Vasile Pârvan.

Puțini sunt marii creatori, artiști și animatori. Puțini, pentru că puțini oameni se construiesc pe ei, armonizând natura cu cultura, inima cu știința. Unul dintre foarte puținii animatori autentici este, după cum de mulți ani se știe, d. profesor Dimitrie Gusti. Și care va fi înțeles mai deplin în laturea lui de creator social mai cu seamă datorită voluminoasei lucrări *Sociologia Militans* (Editura « Institutului Social Român », 611 pagini, 300 lei), recent apărută.

Lectura acestei lucrări conduce la portretizarea spirituală a unei *activități științifice trăite*, având de aface cu jaloanele maxime ale unei continuu susținute și niciodată dezmințite dorințe de creațiune. Sau, cum se exprimă autorul, cu *sinteza experienței științifice a unei vieți*.

Sunt strânse în *Sociologia Militans* studiile, cuvântările, planurile și documentările care pornind dela cunoașterea științifică a realității și dela concepția personală a autorului au condus la realizările sau propunerile de realizări pe care, în parte, le cunoaștem toți cei care ne interesăm de îmbunătățirea vieții sociale și culturale românești. De aceea, avem de aface aici cu o *sociologie trăită*, militată, activată, căreia pe drept cuvânt autorul îi mai spune și « introducere în sociologia politică ». Căci pentru autor politica înseamnă « știința creației valorilor sociale totale, în direcția apropierii lor de idealul etic, al personalității sociale, capabilă de creare » iar nicidecum numai cercetarea juridică și naturală a forțelor care conduc Statul.

Acestei sociologii trăite, aplicate, ce este deopotrivă cunoaștere socială, metodologie politică și aspirațiune etică îi va urma o sociologie strict teoretică în care sistemul și concepțiile vor fi dezvoltate, iar aplicările de aici, probabil, interpretate în marile lor implicații. Aceasta este *Sociologia Cogitans*, pe care o pregătește de mulți ani autorul, pe care o dezvoltă dela începutul carierei sale universitare, și pe care nu înțelege s'o grăbească din cauza celui « exces de rezervă, impus de un spirit neîndurat de auto-critică, pentru a experimenta eu însumi și a confrunta la alții eficacitatea și viabilitatea părerilor mele ».

Prezentul volum își împarte conținutul în: 1. Principii și metodă; 2. Elementele sociologiei politice; 3. Instituții de politică a culturii; 4. Sisteme politice și 5. Figuri culturale. Fiecare secțiune conține numeroase studii împreună cu anexe.

Studiile care definesc cel mai complet și mai adânc concepția științifică a d-lui profesor D. Gusti sunt: *Realitate, Știință și Reformă socială* (pag. 3—21) și *Sociologia monografică, știință a realității sociale* (pag. 42—93). Lectura acestor două dezvoltate și dense studii este suficientă pentru cititorul care vrea să cunoască nivelul, calitatea și proporțiile cunoștinței și crezului științific al marelui animator, adesea insuficient priceput și apreciat. Aceste două studii sunt și punctele de plecare și justificările științifice și morale ale prodigioasei sale activități. Vom insista mai jos asupra lor.

Contribuții mai puțin generale, dar tot atât de universale valabile, sunt studiile care analizează, la lumina întregii bibliografii mondiale și a perspectivei de *realist critic* ce este d. profesor Gusti, elementele sociologiei politice. *Individ, Societate, Constituție, Partidul politic, Problema Națiunii, Societatea Națiunilor, Problema Federației Statelor Europene* și *Sociologia războiului* sunt studiile care ilustrează secțiunea dedicată elementelor sociologiei politice și care, scrise sau rostite în clipele lor de intensă actualitate, rămân și azi la fel de valabile, de documentate și de călăuzitoare, chiar dacă evenimentele ulterioare sau îmbogățirea bibliografiei universale le cere o completare.

Să ne oprim la aceste concepții fundamentale și analize elementare pentru a configura, pe cât ne permite spațiul acesta restrâns, concepția științifică a profesorului și academicianului Gusti.

Realitatea socială este concepută ca o pluralitate de categorii, dependente între ele și constituind o sinteză superioară lor, pentru că reprezintă o unitate și o totalitate. Socialul este produsul unui concurs de împrejurări spațiale, temporale, vitale și sufletești, care formează cadrele: cosmologic, istoric, biologic și psihologic. Acestea constituiesc condițiile sau cadrul în care realitatea socială se actualizează printr'o necurmată serie de manifestări, reductibile la patru: două constitutive, manifestările economice și spirituale și două regulative, manifestările juridice și politice. La aceste cadre și manifestări se adaugă existența fenomenologică a socialului, sub formă de unități și de relații aducătoare de procese sociale.

Aceste principii sistematice ale d-lui profesor Gusti înlătură neajunsurile sistemelor celorlalți sociologi, care accentuează numai unul sau unele dintre elementele-categorii — marxismul reducând realitatea socială la economic, alți cugetători ca Hegel și Comte la elementul sufletesc, alții la cel politic, etc.

Dar cum știința nu se mărginește numai la a cunoaște ceea ce *este*, ci privește și metodele de îmbunătățire a ceea ce *este* sub veghea etice care indică ceea ce *trebuie să fie*, dând, cu alte cuvinte,

normele realității sociale, interesul sociologului Gusti este întotdeauna combinat cu studiul Politicii și Eticii, voința socială trecând astfel la judecățile de valori și la actualizarea lor concretă... «Cunoștința voluntaristă și voința intelectualizată înseamnă triumful vieții sociale asupra existenței vegetative. A cunoaște ceea ce voești, a voi ceea ce cunoști, iată formula. Omul nu poate fi un instrument fără voință, un mediu adormit, care se află sub presiune externă, cum crede Marx» (pag. 10).

Dacă până acum am indicat, firește pe scurt și simplificat, lărgimea și esențialitatea concepției sociale a d-lui profesor Gusti, subliniind caracterul complet și adânc al sistemului său — a sosit momentul să arătăm cum această înțelegere universal valabilă și strict teoretică își are aplicația în cuprinsul realității românești. *Metoda monografică* este contribuția cea mai de seamă a d-lui profesor Gusti la cunoașterea și îndreptarea stării sociale românești. Dacă pentru a îndrepta trebuie mai întâi să cunoști, de asemenea pentru a cunoaște trebuie să știi ce și cum să cunoști. Metoda monografică ne arată tocmai aceste lucruri, fiind «observația directă a realității vii, cu gânduri teoretice, explicative» (pag. 49), deoarece «sociologia trebuie să tindă spre teorie, prin fapte».

Importanța metodei monografice nu poate fi expusă aici decât pe scurt. Datorită ei sociologia nu mai lucrează cu materiale de mână a doua, comentând ceea ce alte științe au descoperit, prin metode diverse, uneori nepotrivite sau insuficiente. Datorită ei, realitatea românească poate fi adevărat cunoscută, în ceea ce are mai adânc, mai esențial, mai imperios. Unei cunoașteri impresioniste, sentimentale, diletante, aproximative (cum au fost de pildă sămănătorismul, țărănismul, poporanismul), monografia aduce o cunoaștere adevărat științifică pe baza căreia se vor putea aduce mâine corectările și reformele de care de atâta vreme este nevoie. Față de statistică, folklor, etnografie, «monografie» în sens Le Play — sistemul și metoda preconizate de d. profesor Gusti reprezintă o superioritate științifică unică și, prin urmare, o contribuție de prim ordin pentru întreaga știință și realitate mondială. (Acestea explică marea considerație pe care autoritățile științei apusene o poartă profesorului român și tot acestea talmăcesc admirația de care se bucură profesorul în cercul cunoscătorilor și prețuitorilor de știință dela noi.) Cât despre roadele concrete ale monografiei, cititorii *Arhivei pentru Știința și Reforma socială* au destule indicații, ca să nu mai vorbim de colaboratorii numeroși ai profesorului, intelectualii și studenții care de șapte ani de-a-rândul au studiat câte un sat românesc cu ajutorul *metodei monografice*, ale cărei calități de observație sunt sinceritatea, obiectivitatea, exactitatea, capacitatea de a fi veșnic verificabilă și controlabilă, precum și faptul că această observație se face

colectiv, fiind informată, pregătită, intuitivă și comparată (pag. 72—80). (Roadele definitive ale monografiei nu vor întârzia să se arate, monografia satului Drăguș fiind gata să apară sub forma a trei monumentale volume.)

Trecând la studiul elementelor sociologiei politice aflat tot în *Sociologia Militans*, trebuie să accentuăm bogăția informației, preciziunea argumentației, obiectivitatea științifică privitoare la unele probleme pe cât de actuale, pe atât de complexe și multilaterale. Dacă monografia constă în alegerea pentru cunoaștere a unui domeniu social bine determinat, metoda ei poate fi aplicată la fel și ideilor care reprezintă o realitate. D. profesor Gusti izolează și analizează magistral anumite noțiuni fundamentale ca individ, societate, partid politic, națiune, război, degajând condițiunile și manifestările lor specifice și judecând apoi filozofic, sub veghea realismului critic, valabilitatea lor umană și absolută. Rareori astfel de idei au fost atât de complet și adânc pătrunse în gândirea românească.

Celelalte secțiuni ale acestei cărți tratează instituțiile de politică a culturii și figuri culturale. Aici autorul își ilustrează, fără să vrea, calitatea sa de animator, de superior organizator. Căci nu este instituție la care să fi participat d. profesor Gusti fără să nu fi adus propuneri de îmbunătățire, completare, înălțare. Primit în sânul Academiei Române, discursul de recepție îl întrebuițează pentru a aduce o constructivă critică înaltei instituții, care, după cum bine știm cu toții, ar putea fi mai în inima culturii românești, dacă la ființa ei ar participa și arta, filozofia, știința literară într'un chip mai temeinic. D. profesor Gusti în discursul de recepție *Ființa și menirea Academiei*, propune un întreg plan de reconstituire a Academiei, completându-se interesul filologic și istoric cu cel artistic și filozofic și căutându-se o integrare mai vitală în forurile de cultură superioară ale străinătății (vezi pag. 415 în special).

La Universitate la fel. Omul de știință cu universală înțelegere și animatorul cu viguroasă voință de creație realizează un oficiu universitar și propune un plan mai logic și mai eficient de repar-tizare a științelor pe facultăți și institute. Intensificarea vieții științifice precum și corectarea tuturor neajunsurilor vieții studentești, atât de expusă mizeriei și absurdităților materiale și morale, reies în chip magistral din admirabilele planuri propuse și pe care numai indolența noastră tipică le face să întârzieze. Opera și plănuirile scientistului-animator se mai văd și când e vorba de Institutul Social Român și de organul acestuia, *Arhiva pentru Știința și Reforma Socială*, de Societatea de Radiodifuziune, de activitatea cooperatistă, de Fundația Culturală Regală « Principele Carol », de activitatea ministerială la Instrucție.

Sociologia Militans dovedește că oriunde a trecut d. profesor D. Gusti, oriunde a avut răspundere, d-sa nu a pregetat să aducă reforme, să studieze nevoile și modalitățile de înălțare a instituțiilor. Studiile, planurile, datele, realizările și propunerile acestea ilustrează exemplar consecvența unei vieți întregi și puterea ei de creațiune superioară. În acest sens, sociologia este trăită, iar trăirea este fermentată și înflorită de cunoaștere.

Această carte construiește pentru atmosfera românească tipul unui om universal adânc legat de patria lui și modelul unui om complet, pentru care viața se gândește iar gândul se trăiește. Încă tânăr (deși *Sociologia Militans* cuprinde în configurația ei spirituală aproape treizeci de ani de viață închinată realității), d. profesor D. Gusti, creatorul, pe lângă toate cele arătate, și al unei școli științifice românești (lucru cu care nu s'au putut și nu se pot mândri în țara asta și în același mod decât încă trei sau patru intelectuali, dintre care să nu uităm pe marele Părvan), nu așteaptă decât să-și realizeze deplin planurile și concepțiile. E ceea ce îi dorim și noi, care în această recenzie am fost mai admirativi decât ne este obiceiul. Căci suntem prea aproape și de om și de idealurile sale pentru a le fi privit cu scepticismul criticii curente. Este o dovadă în plus a calității de animator a d-lui profesor D. Gusti cât și o ilustrare a adevărului că în fața marilor și valoroaselor idealuri constructive este o greșală a fi altfel decât entuziasmat și gata de creație.

PETRE COMARNESCU

REFLECȚII ASUPRA PSIHOLOGIEI ROMÂNEȘTI

Există o fază în dezvoltarea oricărei discipline, când se poate afirma cu siguranță constituirea ei definitivă și temeinică: aceea în care se face trecerea dela munca personală și deseori impresionistă, la munca organizată și colectivă. Disciplinele filozofice păreau, până la un moment dat, că nu pot atinge această din urmă fază, binefăcătoare pentru mersul oricărei științe. Sunt câteva decenii însă de când desprinderea lor, din ce în ce mai hotărâtă, de trunchiul tradițional al filozofiei, le-a autorizat nu numai să se considere autonome, dar și să beneficieze de avantajele autonomiei lor, în primul rând de faptul introducerii, în câmpul lor, a efortului colectiv.

Negreșit « școli » au existat întotdeauna în filozofie; dar ele erau călăuzite de câte o personalitate sau de o idee care, în ultimă instanță, era și ea expresie a unei personalități. Școli de muncă impersonală, de colaborare cu adevărat științifică — nu numai în

metode ci și în rezultate — nu apar cu adevărat decât în veacul trecut, când filozofia îngăduie disciplinelor, prea multă vreme dominate de ea, să se dezvolte pe măsura și cu idealul lor.

Psihologia a fost poate cea dintâi care a știut să se folosească de libertatea aceasta. Iată de ce nu e de mirare că și în țara noastră — unde ecourile culturii apusene ajung cu întârziere, dar tot ajung — disciplina psihologiei își găsește îndrumători, organizatori și grupe de cercetători care să i se devoteze.

Nu se poate vorbi încă despre o pedagogie românească, deși în această privință se depun silințe remarcabile; se poate însă vorbi despre o sociologie românească, și începe să se poată vorbi despre o psihologie românească — dacă manifestările din ultimul timp vor duce cu adevărat la operele trainice pe care le făgăduesc.

La sfârșitul anului trecut, a apărut o publicație care dă pe deplin socoteală de existența și virtuțile de lucru ale unei școli psihologice de pe lângă Universitatea din București. Este vorba de « Analele de Psihologie », iar școala pe care o reprezintă e cea a profesorului C. Rădulescu-Motru. Revista înfățișează o parte, mică de sigur, din activitatea depusă de « Societatea Română de Cercetări Psihologice », pusă tot sub președinția profesorului C. Rădulescu-Motru și organizată de unul din cei mai harnici cercetători psihologi dela noi, d. I. M. Nestor.

Simpla consultare a acestor *Anale* dovedește ce temeinic organizat este grupul de cercetători români în ale psihologiei și pe ce făgăduitoare baze înțelege să lucreze. Este întru totul remarcabilă, din punctul pe care l-am semnalat mai sus, spiritul de colaborare care domnește printre cercetătorii despre care e vorba, precum și stăruința cu care se limitează ei, în calitate de psihologi, la câmpul psihologiei lor. În prefața acestui prim caiet apărut, conducătorul noii mișcări spune: « Analele de Psihologie vor să devină locul de discuție și de întâlnire al cercetărilor românești de psihologie, dar numai de psihologie ». Reținem de aci, în primul rând, faptul că această publicație reprezintă, sau vrea să reprezinte, un grup de cercetători; și, în al doilea rând, că aceștia se subordonează unui sistem limitat de cercetare. Să discutăm aceste două puncte și să arătăm măsura în care pot fi ele considerate satisfăcătoare pentru cultura românească.

Atât Analele de Psihologie cât și Societatea Română de Cercetări Psihologice, în diversele ei manifestări, ne aduc colaborarea unui număr de cercetători care nu aparțin deadreptul filozofiei, ci mai de grabă, dacă nu exclusiv, științei medicale. Faptul nu poate fi subliniat îndeajuns. El dovedește nu numai că există, și în planul culturii românești, posibilitatea unei colaborări între diferitele ramuri ale științei, dar — în planul psihologiei pure și

simple — că disciplina aceasta a ajuns la o atât de desăvârșită conștiință de sine, încât poate utiliza, fără teamă de a crea confuzii, datele și rezultatele altor științe. Iată de ce numărul prim din Analele de Psihologie aduce numele unor medici, în fruntea cărora stă savantul neurolog, prof. dr. G. Marinescu, iar studiile, chiar atunci când nu sunt semnate de oameni de-ai medicinei, nu se sfiesc să recurgă în caz de nevoie, la știința aceasta.

Dar, oricât de prețioase și semnificative ar fi apropierea acestea dintre psihologi și cercetătorii medicali, o altă colaborare, pe care ne-o înfățișează Societatea Română de Cercetări Psihologice, ne satisface în chip deosebit: aceea a studenților.

Numai cine nu a pătruns vreodată într'una din Facultățile noastre de Filozofie, poate crede că studiul filozofiei creează o comunitate de lucru. În fapt însă se întâmplă dimpotrivă. Poate și din pricina obiectului, dar mai ales din pricina metodelor întrebuintate, studiul acesta nu apropie nici pe student de student, cu atât mai puțin pe student de profesor. Studentul în filozofie vine la curs, aude o teorie și o notează, în cel mai bun caz o ține minte — și asta e tot. Examenul este, ca peste tot de altfel, rece, ostil, creator de distanțe. Când poate fi vorba de o colaborare a studenților? La Seminar, într'o măsură minimă; în timpul vacanțelor, doar monografia sociologică reunește pe câțiva. Iar încolo, nimic.

Inițiativa Societății Române de Cercetări Psihologice de a pune la lucru organizat pe studenți satisface una din nevoile cele mai adânci ale vieții universitare românești. În cadrele acestei inițiative, studenții nu prestează numai o colaborare teoretică, scriind studii sau recenzând, după un plan chibzuit, lucrările de seamă românești și străine, apărute în anii din urmă în câmpul psihologiei; aceasta ar însemna încă foarte mult, când ne gândim la importanța, pentru orice disciplină teoretică, a selecționării materialului de cercetare și a creării cadrelor de discuție — dar n'ar însemna destul. Societatea Română de Cercetări Psihologice a reușit să angajeze studenții într'o muncă și mai eficace: aceea practică. S'au alcătuit echipe de studenți și studente, cu misiunea de a pune în cercetare practică anumite chestiuni psihologice ce comportă experiență și analiză nemijlocită, iar tineri înarmați cu aparate sau teste, descoperă, verifică și clasează reacțiunile sufletești ale diferitelor subiecte. În chiar numărul prim al Analelor de Psihologie ni se referă de două d-re studente, asupra rezultatelor aplicării unui test într'o grădiniță de copii din București. Bănuim că toate rezultatele cercetărilor parțiale sunt apoi centralizate și puse în lumina disciplinei care a prezidat la întreprinderea lor, adică a psihologiei. Sau nădăjduim că, dacă lucrul nu se face deocamdată, dat fiind că suntem la începutul

mișcării, el se va face cu siguranță peste câțeva vreme, când rezultatele se vor fi înmulțit, iar metodele se vor fi precizat.

Acest început de organizare a unei munci colective, care să mobilizeze atât pe cercetătorii străini de psihologie dar utili ei, cât și pe studenții de specialitate — făgăduiește mult în ce privește rezultatele științifice. De obicei, când avem în față o lucrare străină, deschizătoare de drumuri noi, sau vre-un rezultat uimitor prin precizia și eficacitatea lui, ne grăbim să le atribuim câte unui cercetător izolat. De cele mai multe ori însă, dacă analizăm condițiile și împrejurările care au dus la realizarea acelei opere sau la obținerea acelui rezultat, aflăm că n'a fost vorba de un cercetător izolat, ci de o adevărată școală și că ceea ce ni se pare produs al inspirației și muncii personale este încoronarea firească a unui efort colectiv, bine organizat și stăruitor desăvârșit.

Negreșit, așa ceva se întâmplă mai des în știință decât în filozofie; ba chiar nu se întâmplă în filozofie decât în măsura în care ea se apropie de un tip științific de lucru. Dar tocmai de aceea prețuim tovarășia de muncă pe care o creează mișcarea psihologică de sub conducerea profesorului C. Rădulescu-Motru. Ea se interesează din ce în ce mai mult în sistemele de cercetare științifică, și din acest punct de vedere este sau va fi în măsură să aducă unele contribuții de interes european.

Căci nu e de prisos, poate, să amintim că, pentru o cultură încă începătoare, cum este cea românească, efortul științific poate fi mai degrabă încoronat de succes decât cel filozofic. Lucrul este cum nu se poate mai firesc. O gândire filozofică exprimă o culme și reunește, într'o aceeași lumină, licăririle nenumărate ce s'au iscat în sânul unei culturi, de-alungul deceniilor de viață cărturărească adevărată. Un rezultat științific, însă, deși sub un alt raport se capătă mai greu decât unul filozofic, *este totuși posibil*, cu trudă multă, negreșit, și într'o cultură începătoare și de aceea știința prezintă o șansă în plus. De altfel nu se vede prea clar lucrul acesta în cultura românească? În timp ce putem număra destul de mulți oameni de știință cu reputație europeană, numele, de până acum câțeva vreme, din planul filozofiei românești se afirmă cu greu și, de cele mai multe ori, de loc. Cercetătorii filozofici români au fost siliți să creeze cadre pentru urmașii lor. Iar cel mai reputat filozof român, Titu Maiorescu, abia dacă are câteva studii, pe care foarte puțini le mai cunosc astăzi; în schimb a creat o școală și a rămas viu în spiritele elevilor săi, lăsându-le lor sarcina de a ridica filozofia românească la rangul de filozofie europeană.

Iată deci sub câte aspecte este interesantă, culturalicește, mișcarea Societății Române de Cercetări Psihologice, luată ca o

grupare de muncă organizată. Dar semnalăm mai sus un al doilea punct din programul acestei grupări, și el de natură să ne intereseze deosebit: organizarea muncii în cadrele specialității stricte.

Am menționat, și se cunosc, de altfel, toate eforturile pe care au trebuit să le depună diferitele discipline filozofice spre a se desface de știința aceea hibridă și orgolioasă care, sub diferite înfățișări, a purtat de-alungul veacurilor același nume de filozofie.

Astăzi autonomia lor s'a realizat: spre binele lor în primul rând, dar și spre binele filozofiei propriu zise, al cărei obiect se precizează, chiar dacă nu se definește încă, și ale cărei pretenții se restrâng. Devenită știință autonomă, psihologia și-a găsit, în scurtă vreme, un foarte util instrument de cercetare și lucru, anume psihotehnica, și este astăzi în măsură să progreseze.

Sunt nenumărate făgăduințele psihologiei, astfel restrânsă la câmpul ei. În bună parte ele sunt îndreptățite, căci virtuțile specializării, ori unde s'ar fi realizat aceasta, sunt nemăsurate. Știința psihologiei câștigă astăzi, prin limitare, aceea ce nu putea obține prin atașare de filozofie: adâncime, rigurozitate și probitate. Mai adâncă, evident, pentru că se aplică mai concentrat asupra câmpului ei de fenomene, limitat; mai riguroasă, pentru a recurge la metode de lucru mai de grabă științifice decât filozofice; mai probă, pentru că nu mai făgăduiește lucruri pe care să nu le poată cu nici un chip atinge — psihologia are acum nu numai drept de viață (ceea ce nu avea întotdeauna, în cadrele marilor sisteme filozofice) dar, dacă se poate vorbi astfel, chiar datoria de viață și dezvoltare. Din problematică, ea a devenit necesară și tinde să ajungă indispensabilă.

Dacă am vroi să ilustrăm cu ceva această afirmație, ne-ar fi de ajuns să recurgem la Analele de Psihologie. Chiar un necunosător poate vedea, din ele, că există anumite chestiuni pe care nu numai că psihologia singură le rezolvă, dar care nici nu se pun altundeva decât în câmpul ei. Astfel, în numărul nostru din Analele de Psihologie, d. I. M. Nestor, traduce o comunicare asupra « Orientării profesionale a bacalaureaților », făcută la ultimul congres internațional de psihotehnică dela Praga, din 1934, de doctorul Bronislaw Biegeleisen. Cercetătorul polonez arată, în comunicarea sa, ce problemă delicată este aceea a alegerii unei cariere și felul, aproximativ încă, dar hotărît, în care ne poate fi de folos în această privință ajutorul psihotehnice. Ce altă știință și cu ce alte metode s'ar putea deslega o astfel de chestiune? În același număr al Analelor de Psihologie, d. Egon Weil referă asupra inițiativei pe care a luat-o, în tovărășia doctorului Kreindler și sub conducerea profesorului Parhon, pentru înființarea în România a unei clinici în care să se dea mijloacele de tratare a turburărilor psihice la copii. Cei doi inițiatori au lansat chiar un

apel către părinți și institutori, de unde se poate vedea cel mai bine scopul propus. Nu e lipsit de interes să-l cităm:

« Părinți ! Institutori ! Dacă aveți nevoie de sfat și ajutor pentru copiii voștri, dacă aceștia fac dificultăți la mâncare, dacă dorm rău, dacă manifestă turburări sexuale, dacă se bălbăe, dacă sunt fricoși, dacă vă fac dificultăți în ceea ce privește disciplina (sunt neascultători, încapățânați), dacă învață greu, dacă mint și fură, dacă sunt înapoiați în dezvoltarea lor sufletească — în cazul acesta, pentru turburările amintite mai sus, puteți obține sfaturi la consultația noastră pentru îndrumarea părinților și a dascălilor ».

Autorul referatului arată, mai departe, câteva din mijloacele prin care nădăjduște să vindece turburările psihice ale copiilor și tinerilor, precum și rezultatele de până astăzi ale activității lor de îndrumare. Nu se poate spune că aceste rezultate sunt strălucite. Psihologia întregă de altfel nu pretinde că e constituită doar dintr'un lanț de victorii. Dar afirmă — și aceasta trebuie subliniat — că, prin specializarea și prin adâncirea metodelor sale de lucru, va fi în stare să răspundă, într'o zi cel puțin, problemelor pe care ea singură le-a ridicat, dacă nu și altora.

* * *

Ajunși la acest punct, avem dreptul să ne întrebăm: nu cumva făgăduiește psihologia prea mult?

Chiar dacă ar fi așa, lucrul e pe deplin explicabil. Orice știință nou constituită își supralicitează posibilitățile, iar datoria unui spirit înțelept e să nu renunțe, sub motiv că i se făgăduiește excesiv de mult, la un lucru care îi dă totuși ceva. Și apoi e mai prudent să așteptăm și să vedem (dar să vedem activ, ajutând) ce dezvoltări ia disciplina noastră, înainte de-a încerca s'o amendăm.

Rămân totuși două rezerve de făcut.

În primul rând ar trebui lămurit, pentru toată lumea, care e raportul dintre psihologie și psihotehnică. După cum, în cazul sociologiei, instrumentul ei de cercetare, care e monografia sociologică, tinde să-i acopere tot câmpul, ne temem că un lucru asemănător e pe cale de a se întâmpla în cazul psihologiei, față de psihotehnică. În orice caz, lămurirea acestei chestiuni e necesară pentru cercetătorul și utilă pentru amatorul de psihologie. Pe de altă parte, există în psihologie, în afară de influența psihotehnică sau paralel cu ea, o tendință de a se divide și subdivide în diferite « psihologii », tendință care poate fi dăunătoare unității științei acesteia. Ar fi la fel de util ca, înainte de a se așterne pe lucru, fiecare cercetător să știe lămurit cărui ideal de știință îi slujește.

Dar mai este ceva. În afară de unitatea sa lăuntrică, pe care rămâne s'o câștige sau, în cel mai bun caz, să n'o piardă,

psihologia mai are de dat socoteală și față de restul filozofiei. Deși desfăcută de trunchiul acesteia, psihologia nu încetează de a se numi o disciplină filozofică. În ce măsură și cu ce îndreptățire crede psihologul că face filozofie — aceasta ar trebui poate, iarăși, lămurit.

În cazul mișcării psihologice de care vorbim, acest ultim punct își capătă o soluție fericită: *profesorul* este cel care face legătura între psihologie și filozofie. E destul să citești un studiu oarecare de al profesorului C. Rădulescu-Motru — chiar, sau mai ales, studiul intitulat « Intuiția Timpului », din fruntea Analelor de Psihologie, — pentru a vedea că o cercetare poate rămânea filozofică, deși desfășurându-se pe teren propriu. Filozof prin vocație, psiholog prin profesie, profesorul C. Rădulescu-Motru nu trădează nici pe una, nici pe alta dintre științe. Pentru reușita unei mișcări, luciditatea unui singur om — conducătorul — ajunge-

CONST. NOICA

CAPITALUL MOBILIAR

D. inginer C. Budeanu publică, în revista « Finanțe și Industrie », o serie de articole foarte judicioase despre *Rolul și drepturile capitalului mobilier*. D-sa arată cum aproape întregul nostru capital mobilier a fost măcinat după război, datorită măsurilor nechibzuite ale păturii noastre conducătoare; cum datorită acestor măsuri, averi uriașe, adunate cu muncă grea și cu trudă cinstită, s'au spulberat fără urme, iar golul lăsat prin ruina atâtor patriimonii, odinioară productive, apasă și azi asupra vieții noastre economice și prelungeste și agravează criza la noi.

Arătărilor d-lui inginer C. Budeanu sunt toate adevărate, și adevărate pe de-a'ntregul. Răul pe care însă d-sa îl crede ca datând abia din epoca postbelică e în realitate mult mai vechi. El are rădăcini mai adânci decât presupune d. inginer C. Budeanu, iar rădăcinile acestea vin foarte de departe; ele se întind și se trag cu mult dincolo de războiul mondial. Capitalul mobilier a fost vrăjmasit de pătura noastră conducătoare încă de pe vremea când abia ne înfiripaserăm ca Stat modern. Drepturile capitalului mobilier au fost nesocotite, în țara românească, înainte de catastrofa monetară a lumii postbelice și a fost împiedecat să joace, la noi, rolul ce în chip normal îi revine în orice societate burgheză, și toate acestea, nu acum, după războiul mondial, cum crede d. inginer C. Budeanu, ci cu mult înainte chiar de războiul nostru pentru Independență.

De aceea, problema capitalului mobilier nu poate fi privită, la noi, ca un produs al epocii postbelice, ca atâtea alte rele, care s'au ivit ca urmări ale conflictului mondial. Cel mult, problema aceasta a fost agravată de distrugerile războiului și de haosul întronat în economia mondială, după încheierea păcii.

Problema capitalului mobilier poate fi socotită, fără nici o exagerare, ca însuși fundamentul chestiunii noastre sociale. Ea s'a furișat la temeliiile întregului nostru așezământ de Stat și pe ea s'au grefat toate celelalte probleme, de natură economică, socială, politică și chiar culturală, care se trag din ea ca niște ramuri ale aceluiași copac.

Problema capitalului mobilier nu e ceva specific românesc. Ea s'a pus tuturor popoarelor, ajunse, în dezvoltarea lor, la faza corespunzătoare celeia în care ne găsim noi azi. Pe când însă, aiurea, problema bunurilor mișcătoare s'a rezolvat repede și mai cu seamă normal, la noi, ea n'a fost dezlegată nici până în ziua de azi. Aceasta, datorită unor împrejurări specifice țării românești, de care ne vom ocupa mai jos, și care au permis celor interesați la guvernarea neîntrepută a țării, să ne țină mereu în loc și să oprească evoluția firească a societății românești la faza precapitalistă, în care ne zbatem fără chip de ieșire, de atâtea decenii. Faza aceasta precapitalistă înfățișează un fel de alcătuire hibridă, intermediară între feudalism și burghezie, cumulând relele ambelor, fără a prezenta avantajele vreuneia din ele.

O zicătoare populară spune că «banu-i ochiu dracului». Înțelesul acestui proverb este că banul ispitește la rele și bagă zizania între oameni. Dacă el e adevărat în ce privește raporturile dela om la om, apoi e cu atât mai adevărat atunci când e vorba de raporturile de forță între marile așezăminte istorice și sociale, între diferite popoare ca și între clasele aceluiași popor, între marile așezăminte, care au guvernat odată lumea și între evurile istorice însăși. Numerarul — și în genere, capitalul mobilier — a măcinat până la surpare lumea medievală și în deosebi, cele două mari coloane de susținere ale ei: biserica romană și nobilimea feudală.

În adevăr, în tot decursul Veacului de mijloc, pământul a fost unica bogăție și agricultura aproape singura ocupație. Biserica a acaparat o treime din solul cel mai fertil al Europei; iar restul era stăpânit de aristocrație. Pământul, odată intrat pe mâinile acestor stăpânitori, toate celelalte ocupațiuni, în afară de agricultură, au fost mai întâi interzise de biserică, și mai apoi, când interdicția nu s'a mai putut menține, au fost disprețuite ca nedemne. Situația aceasta a durat până la renașterea economiei monetare. Banul s'a dovedit însă dușmanul cel mai înverșunat al conducătorilor lumii medievale — dușmanul bisericii și al

nobililor. Odată cu ivirea lui, au luat naștere ereziile, care, devenite mai târziu adevărate schisme — datorită tot numerarului, — vor surpa definitiv autoritatea temporală a bisericii. Grație tot numerarului, regii au putut organiza în așa fel atacul, încât i-au dat, acum pentru prima oară dela căderea lumii antice, superioritate asupra apărării, dominantă până la începutul veacului al XIII-lea. Răsturnarea aceasta în raportul de forțe a frânt definitiv tendințele centrifugale ale nobilimii — esența însăși a feudalismului — și a făcut cu puțință organizarea puterii centrale, monarhice, căci atâta vreme cât un nobil se putea adăposti fără teamă, în dosul unui zid sau chiar al unui simplu șanț, orice idee de autoritate unitară era exclusă.

Pentru verificarea acestor afirmațiuni, va fi de ajuns să arătăm că imediat după ce Venețienii pradă Constantinopolul sub conducerea moșneagului doge Enrico Dandolo și răspândesc în Europa numerarul prădat în Bizanț, naște în sudul Franței — și la distanță de abia 43 de ani — erezia cathară, înăbușită cu o cruzime, rămasă istorică, de Simon de Monfort; și tot atunci se face marea descoperire a prafului de pușcă, în realitate cunoscut de secole, chiar în Europa, dar care și-a putut găsi aplicările practice abia acum, grație numerarului, care a permis întrebuițarea lui în scopuri militare. El dă atacului acea superioritate nediscutată asupra apărării și contribuie la instaurarea monarhiilor absolute.

Așa fiind, e foarte explicabil de ce biserica și aristocrația au fost la început, protivnice capitalului mobilier. Biserica a taxat drept *avaritia* orice îndeletnicire cu scop lucrativ și a exclus vreme de secole numerarul din transacțiile ei. Nobilul terian a avut, la rândul lui, aceeași teamă și a nutrit același dispreț față de bunurile mișcătoare. Adagiile medievale, *res mobilis, res vilis* și *les meubles sont de vile possession*, resfrâng de minune această ostilitate față de bunurile mișcătoare.

Dar capitalul mobilier n'a fost vrăjmășit de conducătorii lumii medievale, numai pentru că a slăbit biserica și a întărit monarhia, dar și pentru faptul că acest nou fel de bogăție a creat o nouă categorie de bogății — burghezia — care, întărindu-se mereu, s'a substituit încetul cu încetul clasei nobile, smulgându-i, în cele din urmă, puterea.

Dar nu e numai atât. Capitalul mobilier a avut pretutindeni un efect dizolvant asupra proprietății solului. Acolo unde el a pătruns și s'a înmulțit, proprietatea rurală s'a fărâmițat și a trecut în mâinile țaranului. Mecanismul acestei fărâmițări e foarte simplu. Înmulțirea capitalului mobilier a scumpit pretutindeni muncile agricole. Proprietarii fiind siliți să muncească pământul din ce în ce mai scump, ei se vor vedea siliți să renunțe

la o parte din pământurile lor, devenite nerentabile. Ei vor renunța, cum e ușor de înțeles, la pământurile de calitate inferioară, care suportă mai cu greu o mână de lucru scumpă. Pe măsură însă, ce capitalul mobilier se înmulțește, munca câmpului se scumpește tot mai mult și vin la rând, spre abandon, pământuri din ce în ce mai bune, iar proprietatea mică țărănească sporește ca întindere și câștigă în calitate.

Bunurile mișcătoare au acționat în felul acesta pretutindeni unde s'au ivit, și pretutindeni ele au fost întâmpinate cu aceeași ostilitate de toți aceia, care se vedeau amenințați, în interesele lor, de acest nou fel de bogăție, care pe lângă pericolele arătate aici, mai prezentau și pe acela de a se putea înmulți la infinit.

Iată dar, pentru ce am putut afirma mai sus că problema capitalului mobilier nu e ceva specific românesc și că ea s'a pus tuturor popoarelor, ajunse în dezvoltarea lor, la faza în care ne găsim noi azi.

* * *

Dacă trecem acum la țara românească, vom vedea că bunurile mișcătoare au provocat sau mai exact, erau în stare să provoace aceleași schimbări ca în apus.

Principatele Române au fost două țări agricole sărace, lipsite de bunuri mișcătoare. Toată bogăția lor o constituia pământul, iar singura îndeletnicire a populației lor a fost agricultura.

Definiția feudalismului este stăpânirea politică prin stăpânirea solului, și boierii noștri stăpâneau întregul sol al țărilor românești. Așa fiind, era foarte firesc lucru ca ei să se opună la orice măsură în stare să schimbe o situațiune atât de favorabilă lor. De aceea, Unirea odată făcută, ei s'au opus mai întâi la emanciparea și la împrumutarea țăranilor și, apoi, la introducerea bunurilor mișcătoare și la așezarea agriculturii pe baze capitaliste. Liberalii au fost, la noi, pionierii acestor schimbări hotărâtoare, care urmau să schimbe alcătuirea noastră socială, dintr'o organizație medievală în una capitalisto-burgheză. Prin crearea Băncii Naționale, numerarul a fost multiplicat până la întreire; iar prin instituirea Creditului Rural, pământul a fost lichefiat și a început să circule ca bun mobilier, sub forma scrisurilor funciare.

Pe de altă parte, mașinismul introdus în țările apusene a restrâns acolo activitatea agricolă și țara românească era acum chemată să îndeplinească cu grâne pe apusenii ocupați în fabrici. Nevoia unei producțiuni agricole mari a impus crearea unei gospodării agricole adecvate acestei necesități. Cum țara românească nu dispunea de capitalurile necesare, s'a recurs la împrumuturi pe piețele străine. Cu ele s'au construit drumurile de fier,

șoselele, podurile, docurile, porturile și silozurile necesare pentru valorificarea recoltelor noastre, din ce în ce mai îmbelșugate și mai scump plătite. Vechii proprietari rurali, grupați în marea lor majoritate în partidul conservator, s'au opus, pe cât de dârț pe atât de inutil, la aceste schimbări impuse de vreme și cerute de interesele cele mai evidente ale țării. Liberalii au fost denunțați că ne vând popoarelor de pe piețele cărora trăgeam sumele împrumutate Statului, iar băncile și creditele, fondate de dânșii, au fost privite ca niște instrumente de îmbogățire a partizanilor.

Dacă lucrurile ar fi continuat așa cum au început, evoluția țării s'ar fi desfășurat în chip normal, și azi țara românească ar fi avut o alcătuire curat burgheză, în care problema capitalului mobilier ar fi fost definitiv soluționată și uitată de mult.

Au intervenit însă la noi acele împrejurări unice și speciale, enunțate mai sus și datorită cărora progresul acestei țări, început sub auspicii atât de fericite, a putut fi întrerupt brusc de-o mână de interesați și a putut fi oprit la faza precapitalistă, în care ne găsim azi și în care problema capitalului mobilier a rămas nu numai nerezolvată, dar e tot atât de iritantă ca în vremurile când *res mobilis* era *res vilis*. Iată, în adevăr, ce s'a întâmplat la noi: tratatul dela Adrianopol deschide Marea Neagră tuturor vaselor de comerț, încă dela 1829; datorită acestei împrejurări, agricultura ia, la noi, un avânt fără precedent, căci, după cum am arătat mai sus, mașinismul, introdus în țările apusene, transformase radical occidentul. Acolo nu se mai lucra pământul ca în trecut și țările românești erau acum chemate să furnizeze cerealele apusenilor ocupați în industrii. De aceea, mașinismul introdus în țările apusului ca și industrializarea întregului continent, au avut la noi efecte tocmai opuse celor din apusul Europei. Acum se face diviziunea internațională a muncii, diviziune de pe urma căreia țara noastră este chemată să furnizeze grâne popoarelor apusene. În așa condițiuni, produsele pământului scumpindu-se, era firesc lucru ca agricultura să se dezvolte, la noi, cu aceeași repezițiune cu care se dezvolta industria în apus. Ion C. Brătianu, care pornise revoluția dela 1848, împreună cu C. A. Rosetti, alături de burghezia orășenească și pentru ridicarea ei, și-a dat seama, cu o intuiție de adevărat om mare, că pătura în numele căreia pornise lupta n'are nici un viitor într'o țară a cărei singură menire era să dea produse agricole. De aceea, el părăsește brusc burghezia orășenească, rămasă pe mâinile slabe ale lui C. A. Rosetti, și ridică pătura cea nouă de proprietari rurali, proprietarii de Credit rural, în întregime devotată lui. Datorită acestei împrejurări, România modernă a rămas tot țară exclusiv

agricolă și a fost oprită în evoluția ei către o alcătuire curat burgheză.

Nevoile agriculturii odată satisfăcute; gospodăria agricolă, odată înjghebată; clasa cea nouă de proprietari rurali, odată consolidată, orice noi capitaluri mobiliare, introduse în țară, ar fi servit orășenilor și ar fi deservit pe marii proprietari de dată recentă, căci ar fi dus la fărâmițarea pământului și la crearea clasei burgheze, care ar fi pretins și ar fi obținut, în cele din urmă, guvernul țării, așa cum aceasta s'a întâmplat în apus. De aceea, se produce, la noi, acel fenomen curios de răsturnare unică în concepție și atitudine. Liberalii, care fuseseră promotorii introducerii capitalurilor străine atâta timp cât ele serveau agriculturii, au început să vrăjmășească acest fel de bunuri. Acum încep dânsii să vorbească de robirea noastră politică și financiară către țările creditoare. Scrupurile patriotice, care făcuseră odinioară pe conservatori să blesteme banul străin, apucă acum pe liberali, care făuresc pe de-a'ntregul sistemul economic naționalist, sintetizat în faimosul « prin noi înșine », formulat de Vintilă I. C. Brătianu, care activează în politica țării, în momentele când nevoile financiare ale agriculturii se găseau pe deplin satisfăcute, și deci barierele puteau fi închise. Dar răsturnarea aceasta de convingere și de atitudine nu s'a produs numai la liberali; și conservatorii au fost cuprinși de ea. Ei și-au dat seama că oprirea țării la faza agricolă le pune moșiile în pericol. Lipsa de capital mobilier făcea cu neputință crearea unei burghezii bogate și active, care să absoarbă, în ocupațiuni proprii ei, surplusul mereu în creștere al populației rurale. Pe de altă parte, lipsa aceluiași capital mobilier, făcea mecanic cu neputință fărâmițarea firească a proprietății rurale și înstărirea săteanului pe cale normală. Lati-fundiile, parcă ar fi fost vii, se opuneau la orice fărâmițare, ca la o amputare care le-ar produce durere fizică. În așa împrejurări, era de prevăzut că singura soluție cu putință, a problemei agrare, era exproprierea. Pentru a o evita, proprietarii de dată veche, legați prin nume și tradiție de pământ, ar fi dorit crearea burgheziei salvatoare și de aceea începuseră să militeze ei în favoarea bunurilor mișcătoare și introducerii capitalurilor străine. Liberalii i-au plătit cu moneta în care îi plățiseră dânsii, atunci când făcuseră ei apel la capitalurile de peste graniță, necesare agriculturii; acum erau conservatorii vânduți străinilor.

În felul acesta, evoluția normală a țării a fost oprită în faza precapitalistă, care împiedecă azi orice nou progres al ei. Asemenea opriri în destinele unui popor sunt rare, iar istoria le înregistrează și mai rar. Totuși cunoaștem un caz. El s'a produs în Franța, către sfârșitul vieții lui Ludovic al XIV-lea, a durat toată domnia lui Ludovic al XV-lea și a dispărut în catastrofa

dela 1789. În adevăr, grație numerarului adus din America, pătura burgheză din tot occidentul ia un avânt mare și ajunge, în unele părți, la conducerea Statului. Fenomenul s'a produs și în Franța; iar Ludovic al XIV-lea are numai miniștri burghezi. Aurul adus din America, cu prețul atâtor crime, dispare însă încetul cu încetul în Orient, cu care Europa făcea — întocmai ca odinioară Roma antică — un comerț întins, dar pasiv. Indiile înghițiseră aurul american, așa cum absorbiseră, cu veacuri înainte, aurul roman. Lipsa aceasta subită de numerar, corespunde cu o decădere bruscă a burgheziei. De aceea, sub Ludovic al XV-lea, care a stat toată domnia cu lada goală, burghezia dispare dela conducerea Statului și e pretutindeni înlocuită cu duci — cum observă Gaxotte. Ba ceva mai mult, Fénelon, de acord cu aristocrația din preajma regelui, a întocmit așa zisele *Tables de Chaulnes*, prin care cere să se încredințeze administrația regatului numai nobililor.

La 1775, exact în anul morții lui Ludovic al XV-lea, Robert Clive cucerește Indiile și revarsă asupra Europei un val de metale prețioase, cum numai America fusese în stare să reverse asupra continentului nostru. Burghezia se redesteaptă brusc și găsește în Franța locurile ocupate odinioară de ea, invadate acum de aristocrație, care nu mai avea nici un rol economic. Deplasarea s'a făcut în mod violent, adică cu prețul catastrofei dela 1789. Pentru noi însă, nimeni n'a cucerit Indiile. De aceea am rămas atârnați între feudalitate și capitalism și ne găsim și azi, de atâtea decenii, în situația în care se afla Franța sub Ludovic al XV-lea.

În asemenea împrejurări, singura soluție a problemei agrare n'a putut fi decât aceea de care se temeau conservatorii, adică exproprierea. Ea a fost singura posibilă, de oarece s'a putut opera în cadrul aceluiași Stat, fără a se atinge însăși esența lui. Înainte de expropriere, sub colegiile cenzitare, cele două camere se alegeau pe bază de venit funciar rural sau urban. Cum pe vremea aceea eram țară exclusiv agricolă cu 72 de urbiî rachitice, nu conta în realitate decât cenzul rural; iar azi, sub oblăduirea votului obștesc, marea majoritate a alegătorilor o formează tot proprietarii rurali, cu singura deosebire că sunt mici proprietari. Într'un cuvânt dar, și acum și odinioară s'a realizat la noi stăpânirea politică prin stăpânirea pământului, care am văzut că este însăși definiția feudalismului.

Trecerea dela latifundiu la lotul țărănesc implică însă trecerea dela cultura extensivă la cea intensivă. Așa dar o schimbare radicală a gospodăriei noastre agricole din trecut, într'alta mult mai complicată și mai costisitoare. Schimbarea aceasta nu se poate face însă cu aceeași ușurință cu care s'a făcut la noi schimbarea

agriculturii prin șerb în agricultură pe baze capitaliste. În acele vremuri, agricultura renta și fiecare investițiune nouă contribuia la sporirea rentabilității ei. De aceea am căpătat cu ușurință creditele necesare pentru a o pune pe baze capitaliste. Azi însă, agricultura a devenit nerentabilă. Lotul țărănesc de 5 sau de 10 hectare, supus culturii extensive, nu poate da decât deficite. Deficitele acestea au măcinat și puținul capital mobilier, economisit din vremuri bune. Insolvabilitatea dela țară s'a întins la orașe, care au distrus până și ultimele rezerve de bunuri mișcătoare. Așa încât, azi, țara românească stă cu problema capitalului mobilier nerezolvată, ca la finele epocii medievale. Dacă evoluția normală a țării n'ar fi fost strangulată; dacă pătura burgheză ar fi fost lăsată să se dezvolte normal și pe deplin, am fi avut azi un așezământ social pe deplin echilibrat. Trecerea dela proprietatea mare la cea mică s'ar fi făcut în chip normal și pe măsură ce mica proprietate ar fi devenit rentabilă; iar țăranul, cu adevărat înstărit și nu dăruit, ar fi fost în stare să devină un producător adevărat. Pământul, în mâinile lui, ar fi devenit mai productiv și mai remuneratoriu decât în mâinile marelui proprietar. Asemenea țăran, producător cu adevărat, ar fi devenit consumator cu necesități de om înstărit. Comerțul și industria s'ar fi dezvoltat și s'ar fi îmbogățit din bogăția țăranului. Satele ar fi susținut orașele și orașele ar fi susținut satele, în primul loc absorbind brațele de prisos, care peste o generație două, vor necesita o nouă expropriere, cu neputință în viitor.

S'a evitat însă crearea și libera dezvoltare a clasei burgheze, numai pentru că, întărindu-se, ar fi avut pretenția să controleze actele guvernului sau să participe ea însăși la guvernarea țării. Cu chipul acesta, întregul nostru așezământ social a fost dezechilibrat politicește. Lipsa clasei mijlocii a lipsit țara de o pătură producătoare ca și de o serie de ocupațiuni fecunde și de numeroase funcțiuni sociale, rămase neîmplinite, printre care figurează tocmai acumularea și fructificarea capitalului mobilier. Aceasta a dezechilibrat societatea românească și economicește, și așa s'a produs la noi fenomenul, rar și foarte periculos, de-a avea în fruntea țării o pătură conducătoare fără legături de interese cu vre-una din clasele sociale și care ne guvernează nu în vederea binelui general, ci numai în vederea intereselor ei de-a se perpetua în fruntea afacerilor.

Iată dar pentru ce am putut afirma fără să exagerez că problema capitalului mobilier constituie însuși fundamentul chestiunii noastre sociale, pe care s'au grefat toate celelalte probleme, care sunt față de dânsa ca ramurile față de copac.

CRONICA POLITICII INTERNAȚIONALE

Viața politică europeană a inaugurat un an de febrilitate diplomatică. D. Laval a lichidat, la Roma, feuda franco-italiană; d. Flandin, la Londra — sub semnul Antantei Cordiale — a consolidat acordul de Vest dela Locarno. Cancelarul Schuschnigg a definit — și poate condiționat — la Paris și Londra, voința de independență a Austriei. Sir John Simon — în pofida « Cărții Albe » britanice și a repercusiunii create de aceeași în Germania — caută să întindă punțile de înțelegere spre Berlin. În completare, Sir Anthony Eden plănuește a face circuitul centrelor Est-Europene.

Primii miniștri, cancelarii, miniștrii de externe călătoresc. « Diplomazia peripatetică » este în plină desfășurare. Uneori pentru a regula probleme locale, mai des pentru a sonda realitățile europene în permanentă transformare, în sfârșit, pentru a enunța formule noi sau a reactualiza pe cele vechi.

Tehnicienii politicii paneuropene au îmbrățișat din nou formula realistă a securității europene concepută unitar și garantată regional. Pacea indivizibilă — garanții divizibile. Astăzi, securitatea continentală este realizabilă numai prin conexarea sistemelor de securitate regională¹⁾: în apus, acordurile dela Locarno, întărite însă prin planul aerian proiectat la Londra; în Europa Centrală, garanțiile tripartite ale independenței Austriei (semnate la 17 Februarie și 27 Septembrie 1934), extinse însă celorlalte state limitrofe sau interesate prin pactul dunărean preconizat la Roma; la răsărit și sud, pactul oriental — a cărei formulă prospectivă oscilează între un pact de neagresiune (eventual punct de vedere german) și un pact de asistență mutuală (categoricul punct de vedere sovietic) și pactul mediteranean la sud sunt celelalte două borne ce trebuiesc fixate alături de Înțelegerea Balcanică, de Pactul Baltic și de Mica Înțelegere, pentru a încheia circuitul garanțiilor de securitate.

Obstacolele, încă confuze și neconturate, ale acestui vast plan de defrișare a continentului European se detașează din notele evazive ale guvernului german și în genere din politica temporizatoare a Germaniei, din atitudinile echivoce ale diplomației poloneze și din acțiunile de agitație revizionistă ungară și legitimistă în Austria.

¹⁾ Alineatul 3 al notei sovietice din 20 Februarie 1935 ilustrează generalitatea acestor vederi: « Le gouvernement soviétique est arrivé depuis longtemps à la conclusion qu'étant donné l'impossibilité, aujourd'hui patente, de réaliser le désarmement complet, et étant donné la difficulté du contrôle de la limitation des armements, le seul moyen de réagir contre l'imminence du danger concret d'une conflagration armée nouvelle entre les peuples, consiste en un système de pactes régionaux capable de garantir l'assistance mutuelle entre les Etats sincèrement attachés à conjurer ce danger ».

În adevăr, ca replică pentru recrudescența propagandei național-socialiste, legitimiștii austriaci lansează — cu o transparentă candoare — balonul de încercare al restaurației habsburgice. Sterile încercări de revitalizare a unor concepții anacronice. Totuși fâlfâirea de planuri uzate — desprinse din pereții muzeelor — în atmosfera surexcitată a Europei de astăzi nu este nici un act de circumspecție politică și nici un mijloc eficace de consolidare a păcii.

Pacea Europei nu poate fi realizată decât printr'o politică de lucidă înțelegere a necesității de cooperare între statele cu formele lor politice de astăzi și de stabilizare a statului-quo. Europa are nevoie de o perioadă lungă de calm și securitate.

* * *

Acțiunea diplomatică a anului are drept punct de plecare acordul franco-italian semnat la Roma, la 7 Ianuarie, de d-nii Laval și Mussolini.

Acord cu o dublă semnificație. Pe de altă parte de lichidare a perioadei de disensiuni și resentimente dintre cele două state latine ¹⁾, pe de altă parte de inițiere a unui sistem de securitate.

Lipsa de sulețe arată în trecut atât în politica de prestigiu a Italiei cât și în politica idealistă « nominalistă » a Franței, creaseră antagonisme. Artificiale. Neînțelegerile s'au risipit în fața realităților și a intereselor vitale.

Când, acum douăzeci de ani, Italia s'a desprins din rândul Triplei Alianțe spre a se integra în Quadrupla Înțelegere, ea optase pentru politica de stabilitate și legalitate a Franței, în locul politicii imperialiste a Germaniei.

Astăzi, sub presiunea unei conjuncturi aproape identice, Italia — primejduită, de expansionismul teuton, în politica sa economică dunăreană și poate chiar în integritatea sa teritorială — a părăsit tactica veleitară germană, politica de disociere dusă împotriva Micii Înțelegeri, și rolul consacrat de campion al statelor revizioniste. Interesele vitale ale Italiei sunt și rămân alături de cele ale Franței.

Acordurile dela Roma pecetluiesc, în primul rând, această revenire la politica tradițională a Italiei.

¹⁾ * Considérant que les conventions en date de ce jour ont assuré le règlement des principales questions que les accords antérieurs laissaient pendantes entre eux et notamment de toutes questions relatives à l'application de l'article 13 de l'accord de Londres du 26 Avril 1915...

Déclarent la détermination de leurs gouvernements de développer l'amitié traditionnelle qui unit les deux nations et de collaborer, dans un esprit de mutuelle confiance, au maintien de la paix générale *. (Déclaration générale, 7 Janvier 1935).

Italia a optat pentru rolul de garant al statului-quo european. Incepând firește cu Europa Centrală și cu independența Austriei.

Primejdia Anschluss-ului este punctul de convergență al intereselor franco-italiene. O populație sudată de 70 milioane germani, tăind drumul de legătură dintre Franța și aliații săi răsăriteni, cu viziune fie revanșandă spre apus, fie anxionistă spre răsărit, bloc unitar mitteleuropean, reprezintă o amenințare permanentă a securității Franței.

Promptitudinea cu care în Iulie — cu ocazia asasinării cancelarului Dollfuss — armata italiană a fost mobilizată la frontiera Austriei este suficientă dovadă de felul cum privește Italia eventualitatea vecinătății cu un Grossdeutschland, dominând Tirolul italian (regiunea Brenner cuprinde o populație de aproape 200.000 de germani) cu privirile ațintite spre Triest și Mediterană.

Concluzia: « Au cas où l'Autriche serait menacée dans son indépendance, les deux gouvernements se consulteraient entre eux et avec l'Autriche en vue de mesures à prendre ».

Transpusă de pe planul interesului imediat pe planul organizării permanente a păcii, independența Austriei a luat forma unui proiect de pact dunărean. Cheie de boltă a Europei Centrale, stabilitatea ei va trebui garantată nu numai prin conlucrarea franco-italiană, ci totdeauna prin cooperarea celorlalte state: un pact dunărean având drept semnatori originari Austria și statele limitrofe (Italia, Germania, Cehoslovacia, Ungaria, Jugoslavia) și ca semnatori aderenți Franța, Polonia și România.

Prin caracterul reciproc al obligațiilor tuturor statelor semnatare, acest act de garanție al teritoriului austriac este menit să devină un act de neutralizare a întregii Europe centrale.

Chiar dacă acest pact formal va întârzia a se materializa, chiar dacă nu toate statele indicate vor însuși obligația de neintervenție în treburile interne ale altor state, totuși prin recunoașterea destinderii intervenite în relațiile dintre Italia și statele Micii Înțelegeri, prin natura activă a consultării franco-italiene, prin consacrarea implicită a respectului statului-quo (« la réaffirmation de l'obligation pour tout Etat de respecter l'indépendance et l'intégrité territoriale des autres Etats »), chezașiile de securitate sunt puternic întărite.

* * *

Acordurile dela Roma au avut darul să centreze atențiunea opiniunii publice asupra problemelor coloniale africane.

Intr'adevăr, securitatea majoră dobândită în Europa a fost plătită cu prețul unor concesiuni teritoriale în Africa, acordate Italiei de guvernul francez. De fapt ele reprezintă lichidarea unor

obligații vechi de două decenii, justificate prin gravitatea problemei demografice italiene și legitimate prin dispozițiunile Pactului dela Londra. Clauzele coloniale ale Acordurilor dela Roma, din 7 Ianuarie 1935 reprezintă corolarul articolului 13 al Tratatului dela Londra, din 26 Martie 1915.

Cu ocazia intrării Italiei în războiul mondial alături de Franța și Marea Britanie, printre condițiunile stabilite, în cazul victoriei aliaților, figura stipulația: « în cazul în care Franța sau Marea Britanie și-ar mări domeniile lor coloniale africane, în paguba Germaniei, aceste două puteri recunosc în principiu că Italia ar putea pretinde anume compensațiuni echitabile, în deosebi prin regularea în favoarea sa a chestiunilor privind frontierele dintre coloniile italiene din Eritrea, Somalia și Libya și coloniile vecine franceze sau britanice ».

În drept, Franța și Marea Britanie nu au dobândit teritorii noi. Ambele mari puteri îndeplinesc un mandat asupra teritoriilor foste germane. Calitatea de mandatar exclude pe aceea de suveran absolut asupra acestor teritorii. Mandatul este exercitat în conformitate cu art. 22 al Covenant-ului; anual statele mandatar trebuie să supună spre descărcare Consiliului raportul privitor la gestiunea acestor mandate. Caracterul lor provizoriu, drepturile mitijate, îngăduesc afirmația că domeniul colonial al celor două state nu a fost mărit.

În fapt însă, distincția juridică nu exclude realitatea exercitării suveranității asupra fostelor colonii germane. Din contra, exploatarea lor — chiar condiționată de anume obligații umanitare — reprezintă totuși un beneficiu.

Conferința Păcii nu atribuiseră Italiei nici un mandat. De altfel delegația italiană nici nu revendicase vre-unul. Pe de o parte, din cauza criteriului fixat de Comisiunea prezidată de Lord Milner: de a acorda mandate numai acelor state ale căror trupe se luptaseră pe teritoriile respective, pe de altă parte, pentru că acordarea unui mandat putea implica renunțarea la revendicarea compensațiunii. Italia cerea aplicarea riguroasă a articolului 13.

Ideea compensațiunii Italiei era echitabilă: nici Franța nici Marea Britanie nu au înțeles să dea înapoi dela această obligație. Pretențiunile originare ale Italiei erau însă prea categorice: cedarea întregii regiuni Djibuti, împreună cu calea ferată ce unește portul cu Addis Abeba, capitala Etiopiei. Franța nu putea consimți. Portul Djiboti și calea ferată erau rezultatul unor lungi eforturi franceze înglobând mari capitaluri. Mai mult decât atât, Djiboti reprezintă singura escală franceză în Marea Roșie — pentru vasele franceze în drum spre Madagascar sau Indochina — singura legătură terestră efectivă cu Abisinia.

Prin acordul din 12 Septemvrie 1919, un compromis parțial fu găsit. Frontiera Libyei (vechea Tripolitanie) a fost deplasată spre a ceda Italiei regiunea dintre Rhat și Rhadames. În plus, pentru nevoile agricole ale Italiei, Franța garantează 600.000 tone de fosfați, din produsul Protectoratului Tunisiei.

Anglia, pe de altă parte, prin tratatul din 1924, acorda Italiei, drept « echitabilă compensație » Jubaland în prelungirea Somaliei italiene, în afară de alte concesiuni privitoare la operațiile de irigare din regiunea Tsana.

Guvernele italiene mulțumite de concesiunile britanice, au considerat în schimb aranjamentul colonial franco-italian din 1919 ca un acord provizoriu. « Alors que l'Italie a tout obtenu de l'Angleterre, elle n'a reçu de la France qu'un acompte et attend le solde », declara Tommaso Tittoni, fostul ministru de externe al Italiei.

Acordurile franco-italiene din 7 Ianuarie 1935 reprezintă acest întârziat sold al aranjamentului încheiat cu 16 ani înainte.

* * *

Noile concesiuni franceze privesc trei zone deosebite: Tunisia, Libya și Eritrea. În Tunisia problema statutului național al locuitorilor italieni legată de convențiile din 28 Septemvrie 1896; în Libya și Eritrea în principal, rectificări de frontiere, în aplicarea articolului 13 al Pactului din 1915.

1. Chestiunea Tunisiei prezintă un caracter delicat. Franța exercită protectoratul asupra Regenței Tunisiei. În afară însă de consecințele calității sale de stat protector, suveranitatea Franței este îngrădită de existența unor drepturi speciale de care dispun locuitorii italieni.

Scutiți de serviciul militar cât și de impozitul aplicat celor nemobilizabili, beneficiind de școli și spitale naționale, de dreptul de a exercita profesiuni libere, de drepturi jurisdicționale deosebite, comutare de pedepse conform legilor italiene (vestigii ale capitulațiilor), acești locuitori de naționalitate italiană formează o veritabilă categorie privilegiată.

Această servitute de drept internațional — permanentizată prin prorogarea trimestrială a Convențiilor din 28 Septemvrie 1896 — prezintă un aspect grav politic datorit prolificității populației italiene. (După datele statistice actuale reiese că peste 30 ani, populația italiană va fi întrecut pe cea franceză). Sub imperiul vechilor convenții, Protectoratul francez însemna un regim de garantarea penetrației italiene în Africa — efectuată chiar pe teritoriul francez.

Protocolurile semnate la 7 Ianuarie prevăd o progresivă încadrare a locuitorilor italieni în dreptul comun — cu începere însă

dela 28 Martie 1945. În ceea ce privește naționalitatea, copiii născuți în Tunisia — înainte de 1945 — din părinți italieni, rămân italieni; cei născuți între 1945 și 1965, au facultatea de a reclama naționalitatea franceză; cei născuți după 1965, sunt supuși dreptului comun, adică legii naționalității franceze în Tunisia.

Începând dela 1955, școlile regale intră de asemenea sub prevederile legilor școlare franceze. Alte detalii sunt încă prevăzute.

Acordurile dela Roma prelungesc încă pentru mai multe decenii privilegiile garantate de convențiile din 1896, ele ating însă importanta țintă de a pune un termen regimului hibrid care domnește de atâta timp pe teritoriul acestui Protectorat francez.

2. Chestiunea noii frontiere a teritoriului Lybiei adică cesiunea efectivă a acestui teritoriu de pe versantul nordic al masivului Tibesti, înseamnă pentru politica colonială italiană o nouă etapă în campania de pătrundere spre interiorul Africii. Cele trei oaze, dar mai ales Yebbi Sene sunt poarta de trecere a caravelor în drum spre șesul Cidului.

3. Rectificarea frontierei dintre Eritrea și Somalia franceză constă din cesiunea unei fâșii de coastă și de teritoriu inclusiv insula Doumerai. Punct nou în drumul caravelor spre Avuso (Abisinia), eșirea la strămoșia Bab-el Mandeb-ului. Prima concesie, mai mult virtuală, a doua — oricât de importantă din punct de vedere al navigațiunii în timp de război — este în anume privințe aleatorie. Strămoșia și ieșirea din Marea Roșie este dominată de insula Perim. Firește posesiune britanică.

În sfârșit tot în această regiune a Africii Orientale, s'a realizat ca prim act de intensificare a relațiilor economice coloniale ¹⁾ participarea guvernului italian în exploatarea căii ferate dintre Djibuti și Addis Abeba. În afară de valoarea sa simbolică — mărturie a intereselor economice conjugate franco-italiene — cesiunea de 2500 acțiuni ale acestei societăți, raportată la totalul de 34.600 acțiuni (dintre care guvernul etiopian dispune de 8650 acțiuni) este aproape fără semnificație.

Aranjamentele coloniale și cele europene formează un tot. Act final al unui program de colaborare: prima etapă într'un sistem nou de securitate europeană.

Medalia acordurilor dela Roma cuprinde pe avers profilul Europei, pe revers, cel al continentului african. Pe ambele se disting

---

¹⁾ Dans l'esprit général de collaboration amicale qui les a amenés à régler définitivement toutes les questions pendantes entre eux au sujet de leurs possessions africaines, et dont continueront à s'inspirer leurs rapports dans ce domaine, les deux gouvernements se sont mis d'accord pour développer les relations économiques de leur territoire métropolitain avec leurs colonies d'Afrique et les pays avoisinants ».

fruntarii: în Africa, jaloane muabile indicând zonele variabile de influență, în Europa fruntarii adânci săpate și neclintite.

Primul certificat acordat negociatorilor acordului dela Roma este unul de realism politic. Spiritul de concesie și de clară vedere a dominat.

Franța a cedat teritorii africane pentru a dobândi garanții politice europene; Italia a renunțat la politica de frondă sau de adeversitate pentru a dobândi capete de punți în politica sa colonială. Italia și-a satisfăcut năzuințele sale de prestigiu, Franța năzuințele sale de securitate. Ambele, conștiente de responsabilitatea lor majoră față de ordinea juridică de astăzi.

* * *

Printr'o stranie coincidență, în vremea în care se negociau aceste acorduri și în care se rezolvau litigiile vechi privitoare la coloniile africane, pe teritoriul mărginaș al Abisiniei au avut loc incidente sângeroase.

La Ual Ual trupe italiene au fost atacate de etiopieni, la Afdub, un funcționar francez și ceilalți 12 însoțitori ai săi au fost uciși. Incidentele se repetă mai ales în regiunea de sud a Etiopiei învecinată cu Somalia italiană.

Cauza? Regiunea din sudul Abisiniei este un deșert. Singurele puncte de reper sunt rarele puțuri de apă și cursul fluviului Ouebi Chebeli. Triburile (Bimal, Elai și mai ales Miguirteni) așezate pe teritoriul italian trec — în căutarea apei — dincolo de fruntarii. Trupele de frontieră «bandes de frontiere» formate din băștinași (singurii care pot rezista climei și lipsei de apă) sub comanda unor ofițeri italieni, merg în apărarea triburilor nomade a căror viață este primejduită de dese atacuri ale triburilor adverse (mai ales belicosul trib Barambara).

Încăerările fac victime. Reclamațiile ce urmează—cereri de despăgubiri—formează obiectul de negocieri între Roma și Addis Abeba.

Dificultatea soluției reiese din caracterul special al condițiilor locale. Frontiera reprezintă o simplă ficțiune. Suveranitatea de fapt a Negus-ului Etiopiei nu se întinde până la frontieră. Zonele la marginea teritoriului său sunt terorizate de triburile atotputernice — împotriva cărora autoritatea centrală este nepuțincoasă.

Statele vecine responsabile de securitatea locuitorilor sub suveranitatea lor cer garanții sau — în lipsa lor — își arogă drepturile impuse de împrejurări. Toate incidentele aproape au avut loc pe teritoriu abisinian. Prezența trupelor italiene pe teritoriu străin ar putea pleda pentru agresiunea lor. Realitatea este tocmai contrarie. În asemenea zone, criteriile europene de determinare a agresorului nu pot fi aplicate.

Problema comportă două soluții: o reclamație a Societății Națiunilor sau o intervenție armată. Abisinia a recurs la prima soluție, Italia pare să recurgă la a doua; 3 batalioane de milițieni fasciști au debarcat în Eritrea. Probabil numai cu rol de intimidare: « manifeste sa force ne fût-ce que pour n'avoir pas à s'en servir ».

Negocieri între Roma și Addis Abeba sunt în curs. Se va găsi probabil suma simbolică pentru a despăgubi Italia, precum s'a găsit și formula unei zone neutre, « zone de respect » pentru a evita incidentele similare în viitor.

Incidentele în sine au o importanță similară. Două constatări și o întrebare se grefează însă pe ele.

Autoritățile etiopiene nu pot garanta locuitorilor din regiunile de frontieră securitatea la care au dreptul. Pe de altă parte, regimul statului etiopian reflectă concepții și practici incompatibile cu situația de stat membru al Societății Națiunilor. Comerțul sclavilor de pildă prosperă. Constatările sunt exacte. Dar ele sunt tot atât de adevărate astăzi precum au fost în 1923, când Etiopia a fost admisă ca stat membru al Societății Națiunilor. Articolul 10 îi garantează integritatea sa teritorială și independența sa politică. Societatea Națiunilor îi datorează sprijin. Anglia, Franța și Italia au statornicit, încă prin acordul dela 1906 independența Abisiniei — unicul stat african absolut independent.

Totuși, tradiția colonială italiană cunoaște tensiunea influenței sale în Abisinia, trupele Italiei fasciste au entuziasmul forțelor nedeslănțuite și dureroasa înfrângere dela Adua din 1896 (când 5500 morți și 2500 prizonieri au rămas pe platourile etiopiene) e de răscumpărat.

Acțiunea sa hotărâtă de astăzi coincide prea oportun cu aranjamentele dela Roma și Londra. *Post hoc, propter hoc?* Întrebarea se insinuiază. Oare aranjamentele dela Roma nu au cuprins și omisiunea aranjată de Italia — de a pune ordine în regiunile de frontieră, de a intensifica relațiile economice cu Abisinia — poate de a elimina concurența economică a Japoniei pe piața africană — și în genere a de extinde zona de influență?

* * *

Să revenim la problemele și evenimentele europene.

Climatul nou instaurat în relațiile statelor europene prin acordurile dela Roma s'a dovedit cu prilejul întrevederii franco-britanice, ținută la Londra, la 3 Februarie.

Comunicatul consacră extinderea acordurilor franco-italiene, Marii Britanii. E actul de recunoaștere a solidarității continentale și a caducității politice de izolare engleză. « D'aider au progrès de la paix du monde par une coopération européenne plus étroite ».

Noua poziție diplomatică a Mării Britanii: stat european, cu «frontiera pe Rin».

Politica engleză este obsedată de o triplă primejdie. Primejdia unei lovituri de stat în Austria — cu consecința aproape inevitabilă — a unei intervenții armate italiene; primejdia cursei înarmărilor — cu obligația ineluctabilă de încărcare a bugetului național al armamentelor; primejdia virtuală a unui atac aerian împotriva Londrei — fără putința efectivă de a evita distrugerea metropolei.

Iminența primejdiei problemei Austriei determinase semnarea garanțiilor din 17 Februarie și 27 Septembrie, anul trecut; realitatea cursei înarmărilor a determinat adoptarea unui vast program de înarmare.

Măsurile erau însă incomplete.

Intrevederea dela Londra este menită a amplifica sfera garanțiilor prin:

a) Semnarea unui pact aerian, între statele semnatare ale acordului de Vest dela Locarno, determinând — ca importantă inovație — garanția reciprocă a statelor, în cazul unui atac aerian;

b) Alăturarea Mării Britanii la acțiunea de consultare franco-italiană în vederea măsurilor de luat dacă independența Austriei este primejduită;

c) Substituirea părții a V-a din tratatul dela Versailles printr'un nou aranjament privitor la clauzele militare — în cadrul principiului egalității drepturilor, dar într'un regim de securitate;

d) Recunoașterea primatului securității. (Politica engleză a adoptat în sfârșit această permanentă lozincă franceză: Securitatea precede și condiționează dezarmarea, în locul iluzoriei formule engleze: Securitate prin dezarmare).

«Interzicerea dreptului unui stat de a modifica obligațiile sale de dezarmare printr'un act unilateral», «încheierea unor pacte de asistență mutuală, în Europa Orientală și Europa Centrală», «reintrarea Germaniei în Societatea Națiunilor» sunt jaloanele fixate la Londra pentru organizarea securității europene.

* * *

La comunicatul franco-britanic din 3 Februarie a urmat nota germană. O înșirare de formule evasive și laxe pentru a nu rupe punțile negocierilor viitoare. Notă mai caracteristică prin omisiunile ei, decât prin cuprins.

Alăturarea la pactul aerian; ignorarea pactului oriental; grija propriei securități — de nimeni primejduită.

În locul reintegrării în cadrul Societății Națiunilor, Germania continuă să preconizeze formula negocierilor bilaterale. Bilateralismul Germaniei are dublul interes, ca metodă: înțelegeri

bilaterale în locul garanțiilor multilaterale, ca scop imediat: politica de disociare a frontului franco-anglo-italian.

Nota germană nu reprezintă însă decât un preliminar. Negocieri bilaterale anglo-germane vor fixa la Berlin — acordul sau dezacordul. În deosebi Germania nu va mai putea eluda obligația de a-și preciza atitudinea față de Pactul Oriental.

În actuala cruciadă a păcii, întreprinsă de miniștrii de externe ale celor trei state occidentale, Berlinul reprezintă răscrucea. De atitudinea Germaniei față de acest plan de securitate continentală prin garanții regionale va depinde natura viitoarelor negocieri internaționale. Alternativa este categorică: diplomații statelor pacifiste sau vor proceda la elaborarea — împreună cu Germania — a unui nou statut european, sau vor proceda — fără Germania — la organizarea unei ligi de apărarea păcii împotriva agresorului ei virtual.

* * *

În clipa când Europa este prinsă în această febrilă activitate de înlănțuire a intereselor statelor europene — încrezătoare în concepția păcii indivizibile — Statele Unite, prin respingerea moțiunii de recunoaștere a jurisdicției Curții dela Haga, au dovedit din nou că anacronica și neverosimila doctrină Monroe — de non-entanglement în treburile europene — este totuși doctrina dominantă a Statelor Unite de azi.

RICHARD HILLARD

REVISTA REVISTELOR

STREINE

MERCURE DE FRANCE

No. 880 46-e année T. CCLVIII 15 Février 1935

Din sumarul în care d-nii Flak, Adolphe de Falgairolle, Marcel Coulon, Dr. René Martial și José Théry semnează respectiv *A propos de la défense contre les avions*, *Discothèque*, poem, *Réflexions sur l'affaire Prince et quelques autres*, *Indésirables et refoulements* și *Un acquittement*, nuvelă, literații în special se vor opri asupra viziunii armonioase, de natură critică, din *l'Unité de l'oeuvre d'Henri de Regnier, poète et romancier*, datorită d-lui Henry Dérieux, cât și asupra notelor de editor ale d-lui P. V. Stock, *Le Memorandum d'un éditeur: Henry Becque anecdotique*. Iată cum d. Henry Dérieux vede opera poetului și romancierului Henry de Régnier: « Fie în versuri fie în proză, pretutindeni la acest scriitor se găsește tendința, mereu aceeași, de a subordona visului viața, adică de a nu vedea viața decât prin deformarea prisme noastre individuale. Ochii noștri nu sunt acele « oglinzi reci » despre care vorbea Gautier. Chiar dacă ne interzicem a ne hotărî pentru un punct de vedere, dispozițiile noastre native ne împing către un anume sens mai curând decât către un altul. Cel mai obiectiv dintre observatori nu este în definitiv decât un « clarvăzător subiectiv ». « Totul se străvede ca prin vis », scria în începuturile sale Henry de Régnier: niciodată n'a repudiat această axiomă. De altfel lucrurile nu se petrec tocmai așa. Desfăcându-se de orice « umanitate », realitatea exterioară își pierde interesul sau chiar încetează de a mai fi. Ceea ce ne pasionează într'o operă nu e niciodată altceva decât mărturisirea pe care o înregistrează. Mărturisire de tristețe sau de bucurie, de clară vedere sau entuziasm, de analiză sau pasiune. Cât valorează omul în fața lucrurilor atât valorează și mărturisirea făcută. Aceea a lui Henri de Régnier este făcută din observație fină, noblețe poate puțin mândră, din clară vedere dezamăgită. Ironie, pasiune. . . . observație, meditație: această atitudine dublă a omului în fața vieții, a scriitorului în fața operei autoriză totuși comentariile, solicitându-le chiar diversitatea ». Cât despre amintirile d-lui P. V. Stock despre Henry Becque, ele arată că piesele autorului *Corbilor* pătrundeau cu mare greutate la Comedia Franceză; iar bietul Becque, totdeauna în mari plictiseli bănești, era spoliat de oricine se întâmpla. Povestea este veșnică. În restul numărului — bogata *Revue de la Quinzaine*.

REVUE DES DEUX MONDES

Cent cinquième année 15 Février, 1 Mars 1935

Această academică și veche revistă franceză, prin prestigiul ei centenar, respinge orice încercare de elogi. Este aproape ca și cum cineva ar îndrăzni să laude Academia Franceză sau oricare altă academie occidentală. Sub semnătura academicianului Louis Madelin se găsește un amplu și foarte interesant comentariu al *Scrisorilor lui Napoleon către Maria-Luiza*. Se știe că, în cursul lunii Noemvrie trecut, casa Satheby and Co. din Londra a anunțat punerea în vânzare a trei sute optsprezece scrisori autografe ale lui Napoleon către Maria-Luiza, date din Martie 1810 până în Aprilie 1814. Guvernul francez a cumpărat prețioasa colecție de scrisori și a încredințat-o spre publicare d-lui Louis Madelin, care stabilește valoarea lor în modul următor: « Cele trei sute optsprezece scrisori, depuse azi la Biblioteca Națională sunt scrise, dela primul până la ultimul rând, de mâna lui Napoleon. Voi uimi de sigur pe mulți cititori spunând că *scrisorile autografe ale Impăratului* sunt relativ rare. Dintre cele *douăzeci și două de mii șaiszeci și șapte de scrisori, instrucțiuni, ordine și documente* diverse, emanând dela Impărat, care au fost publicate în cele douăzeci și opt de tomuri ale *Correspondenței* sale oficiale, dintre cele vreo trei sau patru mii care, neglijate sau intenționat îndepărtate de comisia oficială, au fost editate de atunci . . . . dintre miile care fără îndoială rămân încă inedite în depozite publice sau private, nu este nici una *autografă*, și chiar cifrele — de necrezut — pe care le amintii lasă a se înțelege aceasta. Napoleon dicta și semna. Numai teribila parafă: *Napoleon, Nap. . .*, sau simplu *N.*, care câteodată zgâria hârtia, autentifică aceste dicteuri ». Și comentariul pe extrase din aceste scrisori umple, spre mulțumirea ferenților Impăratului din toate părțile lumii, treizeci și două de pagini compacte.

În numărul din 1 Martie a. c. alături de Mareșalul Pétain, Pierre Benoit, Bernard Fay, Gabriel Hanotaux, Pierre de Nolhac, Robert d'Harcourt etc. un nume feminin semnează optsprezece pagini omagiale pentru M. S. Regina Maria. Titlul acestui frumos omagiu este *La reine de Roumanie intime*. Capitole: *Intr'o mănăstire din Moldova*, unde autoarea a cunoscut pe M. S. Regina; *Memoriile Reginei*, în care se rezumă pagini palpitate din viața Sa; *Suflet de Suverană*, un emoționant portret moral; *Regina vorbește despre Alexandru I*, cuvinte vibrante în memoriam; *În timpul marelui război* Regina Maria scriitoarea, cu următoarea caracterizare: « De inspirație net romantică, opera i se desfășoară mai totdeauna într'o lume de ficțiune, în care alegoria și realitatea se amestecă într'o prospețime plină de originalitate și fantezie »; *Locuințe regale*, Bran, Sinaia, Balcic. Autoarea se numește Berthe Vulliemin. Din *La Sécurité de la France* de Mareșalul Pétain, se cuvin a fi reproduse următoarele rânduri: « Pentru a evita războiul, o singură soluție: « să fii tare ». Țara noastră este singura dintre marile state ale continentului care aplică serviciul militar de un an; este de asemeni singura care nu a organizat instrucția premilitară obligatorie. Cehoslovacia a

prelungit de curând durata serviciului dela patrusprezece la douăzeci și patru de luni. După exemplul acestei națiuni democratice, Franța, care nu vrea să mai aibă riscul unei noi invazii, va putea să consimtă cu curaj la o sporire a obligațiilor sale militare ».

E U R O P E

No. 146, 15 Février 1935

Sub rubrica *Notes de Lectures*, d. Jean Guéhenno glosează în *Décadence de la Vertu*, discursul academic ținut de Paul Valéry, asupra « premiilor de virtute » ale lui Montyon, în fața colegilor săi dela Academia Franceză. « Nemuritorii » au ascultat cu răceală, spune d. Guéhenno, armoniile adânci ale gânditorului-poet. Să profităm de lungul extras publicat în *Europe* și să-l înfățișăm cititorilor noștri. E o pagină grandioasă și, cine știe?, poate profetică: « *Virtute*, domnilor, acest cuvânt *virtute* a murit, sau cel puțin, trage să moară. Abia se mai spune *virtute*. Spiritelor de azi, nu mai vine să li se ofere dela sine, ca expresie spontană a unei realități actuale. Cuvântul nu mai este unul din acele elemente imediate ale vocabularului viu din noi, a cărui ușurință și repetare să manifeste adevărate trebuinți ale sensibilității și intelectului nostru... Acesta este faptul; și este incontestabil. Întrebați-vă experiența. Cercetați-vă amintirile. Faceți-vă statistica din jurul domniilor-voastre. Întrebați-vă singuri dacă *virtute* vă vine pe buze, sau sub peniță, fără o oarecare efortare de circumstanță; și, pentru a nu ascunde nimic, fără o oarecare nedeslușită senzație de a nu fi tocmai sinceri, nici tocmai ai timpului.

« Un cuvânt care apare, care se impune, este câteodată o lume întreagă de relații, o întreagă sferă de activitate care se denunță. Un cuvânt care își pierde din putere, sau din stăpânirea, frecvența și spontaneitatea sa, un cuvânt care nu mai este cinstit decât de noi singuri, în atât de reținutul nostru Dicționar, dintr'un fel de pioasă pietate, ca aducere aminte, și ca cenușa unei idei care a încetat de a mai trăi, acest cuvânt, prin însăși decăderea lui, poate încă să ne mai învețe ceva: chiar desuetudinea conferă unui termen pe moarte un fel de ultimă semnificație.... Știți, domnilor, cum Revoluția, neașteptată, îl adoptează, îl face al său, îl strigă și se îmbată de el. Această epocă a fost într'adevăr aceea a dictaturii abstracțiunilor în al căror limpede delir o nouă credință târăște spiritele. Niciodată nu s'a văzut o atât de iute și atât de turbată prefacere a ideilor pure în acte imediate. Niciodată *Absolutul* n'a fost propus sau impus popoarelor atât de energic.... Virtutea își făcu astfel intrarea în Politică. Robespierre, mai cu seamă, o iubea înfricoșetor ». Și cum toți politicienii, urmează Valéry, au pornit să țipe în piața publică vorbe ca: *Rașiunea*, *Dreptatea*, *Patria*, *Adevărul* sau *Virtutea*, « cuvinte auguste, prostituate în întreprinderile partidelor », « aceste mari nume înjosite încep să se piardă ».... Care mai este poziția *virtuții* în organizarea totalitară a statului modern și viitor? « De azi înainte omul este conceput drept element care nu valorează nimic în afara sistemului social,

care nu trăește decât prin și pentru acest sistem; individul nu mai este decât mijloc al vieții colective, și orice valoare particulară i se refuză, primind totul numai dela comunitate și dându-i totul. Că nu mai vorbim de virtute, nu se datorește faptului că acest termen trebuie să urmeze soarta ideii de individ considerat ca scop în sine? ». Vom fi azistând cu adevărat la scrierea unor noi table de valori morale?

Colaboratorii ceilalți ai numărului profesază un militantism care îndepărtează pe cititor.

CONFERENCIA

No. V, 29-e année, 15 Février 1935

Sumarul: *Fêtes et foies de Noël* de d. Henry Bordeaux, *Noël des enfants qui n'ont plus de maisons*, pagini muzicale de Claude Debussy, *Au temps de la Renaissance: Un roman d'amour chez les Turcs* de d. Henry Bidou, *Nous...* *Aujourd'hui: Jeunesse et Sport* de d. Gaston Rageot, *Les merveilles du Sahara*, *l'avion au desert* de d. Colonel Pierre Weiss și *Histoire de la Peinture* de d-șoara Paule Bayle. Reportajul științific despre Sahara este plin de surprize și interes.

LES ANNALES

Bimensuel 10 Février 1935

Revista aceasta cu înfățișare de magazin cultural cuprinde tot ceea ce o curiozitate burgheză și liniștită ar cere. Dela cunoștințe științifice, trecând prin reportaje și interviewuri destul de actuale și până la pagini de literatură teatrală din Pirandello, totul respiră o admirabilă grijă pentru genul revistei de familie.

L'HEURE ACTUELLE

OBSERVATEUR DE L'EST ET DU SUD-EST EUROPÉEN

No. 1. II-e Année. Janvier 1935

Să mărturisim cu toată sinceritatea că nu articolele interesând politica Sud-Est Europeană și semnate de nume foarte glorioase în politica europeană, ca d. Jefțici, ne-au oprit atențiunea mai întâi, ci o schișă a d-lui Tudor Arghezi, cu Barutu al său, tradusă în franțuzește. De altfel revista deși tipărită la București, prin sfera de interese dezbătute sub copertele ei, este nevoită în întregime a se prezenta în limba franceză. Violențele verbale ale d-lui Arghezi în limba lui Voltaire au un gust în plus.

LES NOUVELLES LITTÉRAIRES

16, 23 Février, 2 Mars 1935

D. Gaston Picard dă publicității răspunsurile scriitorilor francezi le ancheta sa asupra lui Victor Hugo. Reproducem două din răspunsurile primite ca reprezentând puncte de vedere extreme. D. Max Jacob declară:

« Doresc să nu răspund foarte frumoasei, foarte ingenioasei și foarte dibacei d-voastre anchete. Un mare poet încetează de a mai exista ca atare de îndată ce secolul său a trecut și de îndată ce nu mai corespunde nevoilor unui alt veac. Să nu o spuneți ca să nu scandalizăm pe nimenea. Secolul lui Hugo, ca și secolul lui Baudelaire, a fost, trăim astăzi secolul Apollinaire. Mai târziu se va băga de seamă ».

La antipodul d-lui Max Jacob se găsește, în răspunsul său, d. Louis le Cardonnel:

« Opera lui Victor Hugo o accept în întregime deoarece se găsește în ea pretutindenea lucruri magnifice care fac să se uite mărul amestecat adesea în acest vast fluviu coborât din toate piscurile și ștergându-se pe lângă toate abisurile ».

Opoziția punctelor de vedere de mai sus arată marea actualitate în care încă trăiește Victor Hugo. Prilejul îl oferă cei cincizeci de ani dela moartea marelui poet, căruia după Raymond Schwab, ar trebui să i se transporte rămășițele pe înălțimile dela Saint-Cloud: să fie singur (v. *Sortons Hugo de la cave*).

LA NOUVELLE REVUE FRANÇAISE

No. 257. 1-er Février 1935

Paul Claudel, catolicul, semnează o parabolă în care marele său talent poetic creează o atmosferă de poezie cu mult mai cuceritoare decât însuși catolicismul său cunoscut. Este un rival, în subtilități, al lui P. Valéry. Parabola se întitulează: *Le marchand de colombes*. În *Le Lac-salé*, d. Panait Istrati, cu oameni dela noi prin locuri de-ale noastre dimprejurul Brăilei, povestește în maniera sa: direct, realist și emoționant, un crâmpel de viață românească adevărată. Numărul se completează cu, mai ales, studiul aceluia fin spirit critic Jean Prevost despre *Georges Duhamel*, cu *Propos* d'Alain, *Réflexions* de Albert Thibaudet (*Les Lettres et les classes*) și, de Ramon Fernandez, *Littérature et Politique*. Revista își continuă un drum de autoritate și prestigiu.

LE MOIS

No. 49 (janvier) și 50 (février 1935)

Revistă de sinteză a activității mondiale, în numărul său de Ianuarie (49), *Le Mois* înscrie, între altele, la sumarul ei: *Le Japon ne redoute pas une course aux armements*, de amiralul Nobumasa Suetsugu; *La situation financière de la France*, de Joseph Caillaux; *On lutte trop mollement contre la prostitution*, de d-na Avril de Sainte-Croix; *Les faux écrivains* de Massimo Bontempelli; *Le retour au sujet*, de Vlamincq; *La ruée vers les pôles*, de Dr. Jean Charcot.

În ultimul ei număr (50), publică următoarele studii și articole: *Rassurons la France*, de generalul Gorecki, președintele foștilor combatanți din Polonia; *Le principe corporatif et l'agriculture*, de Walter Elliot, ministru britanic al agriculturii; *Le chômage*, de Adrien Marquet; *Climat de théâtre*, de Max

Reinhardt; *Les difficultés de faire vivre un théâtre lyrique en France*, de Georges Ricou; *Le traitement par le sympathique*, de Dr. Georges Schoengruen.

În fiecare din aceste numere ale revistei, se găsesc mai bine de treizeci de studii cu privire la toate problemele politice, economice, sociale, literare, artistice și științifice, la ordinea zilei.

ROMĂNEȘTI

Un semn îmbucurător al periodicelor noastre, de câțeva vreme, stă în grija de prezentabilitate exterioară, tehnică. Era un timp când trepidația nervoasă a vieții moderne impusese până și revistelor literare un format expeditiv, ba chiar un stil fără coperte, desgustător. Hotărâtoare trebuie să fi fost, bine înțeles, criza generală în această americanizare a publicațiilor literare și de cultură în general. Criză este însă și azi. Totuși din toate părțile țării vin reviste frumos tipărite și mai ales îmbrăcate. Să se fi început a se acorda mai multă stimă muncii literare? Iată avem sub ochi revista din Oradea, de venerabilă tradiție:

FAMILIA

Seria III. Anul I. No. 9. Ianuarie 1933

Nu este o revistă de literatură frivolă, ci de cultură serioasă, în format greu din toate punctele de vedere. Am dori să știm că în părțile Oradiei se bucură de o răspândire întinsă, ceea ce ar fi necesar punctului de vedere național și deplin meritate de harnica sa direcție. D. M. G. Samarineanu reușește cu fiecare număr să-și impună străduințele. Cât ar fi de nimerit ca și Statul, județul respectiv și comuna să-i aprecieze zelul. Din numărul acesta vom remarca în mod deosebit paginile d-lui E. Lovinescu despre *Odiseia în românește*, studiul d-lui Onisifor Ghibu *Contribuțiuni la problema ordinilor religioase în România* precum și notele de critică literară ale d-lui Octav Șuluțiu. În ceea ce privește literatura propriu zisă, d. Samarineanu să îngăduiască o observație: poezii și prozatorii bucureșteni n'au ce căuta la *Familia*. Sufletul românesc de acolo nu cântă, nu vibrează? D. Lovinescu face interesante observații asupra Odiseii, în calitatea sa de traducător al acestei glorioase opere antice. Iată: « Traducerile franceze făcute de savanți și chiar de mari poeți nu dau nici pe departe savoarea textului antic; limba franceză e precisă, logică, lustruită, saturată de eleganță și mondanitate, așa că instrumentul ei deformează caracterul rural al lumii homerice și transformă conacul din Itaca în curtea dela Versailles... Cu totul alte posibilități oferă limba română, de esență rustică și patriarhală, în plină formație și deci cu posibilități de creație verbală și de mlădiere. Cu un astfel de instrument se putea încerca deștepenirea flexibilității homerice din stilistica franceză solemnă și curtenitoare, pentru a o reda într'o ciobănească sfătoasă, și persuasivă, melifluă și candidă ».

LUCEAFĂRUL

Nr. 2. Februarie 1935

Către aceeași idee de revistă regională ar trebui să meargă și această admirabilă revistă de familie din Timișoara. Cu toate acestea, cititorul în primul rând dă peste scriitori ca d-nii: Adrain Maniu, Cezar Petrescu, Ion Pillat — adevărate nume literare, fără îndoială, dar care n'ar trebui decât din când în când și numai câte unul să illustreze paginile *Luceafărului*. Cu mult mai interesante pot deveni acele *Doine din Banat* (din colecția folklorică a d-lui Prof. Dr. Aurel Peteanu din Lugoj) dacă într'adevăr ar fi culese din popor. Versuri ca « feciori bravi, fețe frumoase » precum și altele de factură suspectă, trădează contrafaceri nefolositoare. D. Traian Topliceanu, foarte potrivit rostului revistei, aduce *Contribuții la un studiu asupra poetului bănățean Victor Vlad-Delamarina*. Extragem: « În literatura română, până la Victor Vlad-Delamarina, nu a existat nici o încercare de creație literară în forma poeziei dialectale. În proză am putea considera doar « Amintirile » lui Creangă ». Despre *Pictura Catedralei române unite din Lugoj* scrie Episcopul Dr. Alexandru Nicolescu al Lugojuului. Este vorba de opera pictorului bănățean Virgil Simionescu, din care se dau câteva frumoase reproduceri de o pagină: « Lucrarea aceasta migăloasă și savantă a pictorului nostru, care imitează atât de fidel fastul oriental, a stors admirația tuturor ».

VIAȚA ROMÂNEASCĂ

Nr. 1. Ianuarie 1935

Din sumarul acestui număr semnalăm atenției cititorilor noștri studiul psihanalitic, interesant aplicare a freudismului la *Năpasta* lui Caragiale, de d. Dr. C. Vlad. Autorul polemizează cu d. prof. Marinescu în problema atât de dezbătută a raporturilor dintre geniu și nebunie. D. prof. Marinescu vede în această chestiune legături de cauză la efect, spune d. Dr. C. Vlad pentru ca după o amănunțită aplicare a « complexului Oedip » la *Năpasta*, să conchidă: « . . . dacă se întâmplă uneori că genii minunate, cu foarte mari posibilități de sublimare artistică, ajung totuși la nevroză sau psihoză, aceasta nu însemnează altceva decât că: sau a intervenit alt factor (o infecție cum e de ex. sifilisul) care le distruge posibilitățile de elaborare artistică (cazul lui Eminescu. *Notă*), sau că conflictele lui intra-psichice aveau un potențial așa de mare, că n'au mai putut încăpea în formele normale de apărare (vis, reverie, artă-sublimare) dând pe dinafară. Odată ce s'a ajuns însă la această catastrofă, toate celelalte cad, întrucât tot potențialul apucă pe această linie, așa că *nebumia, departe de a fi o cauză a geniului, ea nu face decât să-l devasteze* ». Din restul numărului ne oprim un moment numai asupra d-lui I. Ionescu-Dunăreanu, care într'un universitarism de mică teză de doctorat, scrie despre *Metodica artei lui Paul Valéry*. Dar ce se poate citi în acest studiu? Iată: « Teoria versului și a condițiilor creației poetice o găsim (la Valéry n. r.) condensată și oarecum sistematizată, numai în *Introducerea la metoda lui*

Leonardo da Vinci, în *Lettre à un poète* și în dialogul asupra arhitecturii, *Eupalinos sau arhitectul*. Fragmentare, nevertebrate dar puternic sugerate, găsim aci singurele indicații directe asupra unei metodice a lui Valéry, asupra unei estetice personale ale cărei comandamente duc spre multe surprize. Revine observatorului critic rolul de a extrage și a prezenta într'un sistem unitar ideile pe care poetul le-a risipit în proza sa ». Curios. Cel dintâi « observator critic » al ideilor sale estetice a fost Valéry însuși; el singur și-a coordonat « într'un sistem » « metodică » sa, pentru cunoscători, în studii precise (*Propos sur la Poésie* și *La création artistique*). Se înțelege ușor pentru ce concluzia d-lui I. Ionescu-Dunăreanu (« Paul Valéry rămâne mai mult ca poet decât ca gânditor ») rămâne neîntemeiată.

G Â N D I R E A

Nr. 3. Martie 1935

Cercetarea făcută de d. I. Pillat asupra *Folklorului în poezia nouă românească* expune un punct de vedere interesant în concluziile lui: « Un fenomen de suflet colectiv atât de general la liricii noștri, la cei plecați dela tradiție cum sunt Crainic și un Voiculescu, ca și la cei întorși la ea cum sunt Maniu și Blaga — la poeți de expresiune nouă ca Arghezi sau Ion Barbu (vezi « După Melci » în special) ca și la poeți socializanți cum e Cotruș — nu poate fi explicat doar prin imitație sau interfluente — ci printr'o împărtășire adâncă, autentică și spontană la un același izvor: tradiția etnică a neamului ».

REVISTA SCRITOARELOR ȘI SCRITORILOR ROMÂNI

Ianuarie—Februarie 1935

Incepându-și al nouălea an de apariție, această publicație literară, cu vestmânt și simplu și luxos, cuprinde nume literare cu faimă stabilită ca d-na H. P. Bengescu, dar și scriitori în formație ori debutanți. Directoarea, d-na Aida Vrioni, promite, cu ocazia celor nouă ani încheiați, următoarele: « mă voi sili din toate puterile să nu las să piară Revista până în clipa când voi trece în lumea în care nimeni nu mai are nevoie de nimic ».

VIAȚA BASARABIEI

Februarie 1935

Ca iconă a vieții unei provincii românești, *Viața Basarabiei* poate sluji de pildă tuturor publicațiilor din celelalte colțuri ale țării noastre. Colaboratorii nu sunt de împrumut și literatura tipărită reflectează exact posibilitățile sufletului basarabean. Semnează poezii: d-nii Pan. Halipa, Octav Sargeșiu, Cecilia Balbareu, N. F. Costenco, etc. Despre *Creditul bancar în Basarabia* se ocupă, documentat statistic, d. P. Sinadino, iar d. Vladimir M.

Neaga publică începutul unui studiu, conceput, se pare, amplu, intitulat *Individualism și socialism*. Se cuvin de asemeni remarcate acele *Cântece moldovenești dela codru*, culegere folklorică, din colecția Gh. V. Madan. O notă redacțională anunță: « Numărul acesta apare cu sprijinul material al « Băncii Basarabiei ». E un semn de conștiință sănătoasă regională ajutorul numitei bănci.

N A T U R A

15 Februarie 1935

Comitetul de trei profesori universitari, și anume d-nii G. Țițeica, G. G. Longinescu și Octav Onicescu, nu-și vor găsi în nici un elogiu răsplata sfărării de a pune atâta trăinicie în apariția acestei serioase reviste științifice. Sumarul se compune din: *Valoarea educativă a științelor biologice*, de prof. Tr. Săvulescu; *Din tinerețea mașinilor electrice*, de I. S. Gheorghiu; *Din viața furnicilor*, de Dr. Victoria G. Iuga; *Asupra disparițiunii speciilor animale*, de Dr. Mircea Paucă, etc.

ALTE REVISTE

primite la redacție, cu preocupări de literatură, de cultură, de drept, reviste aviatice, marine, etc. sunt următoarele: *Hyperion*, revista poeziei, Cluj (dir. C. Argintaru), *Arta și Omul*, de tendințe mai mult plastice (dir. Augustin Clonda); *Blajul*, expresie fidelă a spiritualității vechii cetăți românești (Comitet de redacție: Dr. Liviu Chinezu, Pavel Dan, Dr. Virgil Fulicea, Dr. Nicolae Lupu, Ștefan Manciulea, Dionisie Popa); *Pagini Literare*, merituosă revistă din Turda, asupra căreia vom stărui altădată, *Satul* (dir. Andrei Udrea) cu preocupări de viață țărănească; *Manifest*, *Brașovul Literar*, *Insemnări*, *Marea Noastră*, *Revista Penală*, *Vlăstar*, *Litere* etc. . . etc., toate purtând semnele, în tiparul îngrijit și coperte atrăgătoare, unei mai mari atențiuni ce se acordă azi faptelor spiritului.

FUNDAȚIA PENTRU LITERATURĂ
ȘI ARTĂ „REGELE CAROL II”

BIBLIOTECA «ENERGIA»

Au apărut

M. CONSTANTIN-WEYER. <i>Cavaler de la Salle</i> , trad. cere din limba franceză de Paul I. PRODAN	Lei 40
L. F. ROUQUETTE. <i>În căutarea jericirei</i> , traducere din limba franceză de E. FLĂMÂNDĂ	Lei 40
ALAIN GERBAULT. <i>Singur, străbătând Atlanticul</i> , traducere din limba franceză de A. VIANU	Lei 20
COLONEL T. E. LAWRENCE. <i>Revolta în deșert</i> , traducere în limba engleză de Mircea ELIADE, cu o hartă (2 volume)	Lei 60
RENÉ BAZIN. <i>Pustnicul din Sahara, viața părintelui Charles de Fouchauld</i> , traducere din limba franceză de Alexandru HODOȘ	Lei 30
MIHAI SADOVEANU. <i>Viața lui Ștefan cel Mare</i>	Lei 30
C. ARDELEANU. <i>Domnul Tudor</i>	Lei 30
R. P. HUC. <i>Descoperirea Tibetului</i> , traducere din limba franceză de Apriliana MEDIANU	Lei 30
HOMER. <i>Odișea</i> , traducere în proză din limba elină de E. IOVINESCU	Lei 60
JAKOB WASSERMANN. <i>Viața lui Stanley</i> , traducere din limba germană de RADU CIOCULESCU	Lei 40

BIBLIOTECA «INFORMATIVĂ»

A apărut

Ing. I. ORBONAȘ. <i>Manual de atelier mecanic</i>	Lei 80
---	--------

BIBLIOTECA ARTISTICĂ

A apărut

O. HAN. <i>Sculptorul D. Paciurea cu 24 de planșe</i>	Lei 60
---	--------

BIBLIOTECA «ORAȘE»

A apărut

MIRCEA DAMIAN. <i>București</i> , cu 48 de planșe	Lei 120
---	---------

BIBLIOTECA «DOCUMENTARĂ»

A apărut

Amințirile Colonelului Lăcusteanu, publicate de Radu CRUTZESCU	Lei 70
--	--------

BIBLIOTECA «ENCICLOPEDICĂ»

Sub tipar

CONST. C. GIURESCU. <i>Istoria Românilor I</i> , cu numeroase ilustrații în text	
--	--

SCRIITORII ROMÂNI CONTEMPORANI

R o m a n e

A apărut

JOACHIM BOTEZ. <i>Insemnările unui Belter</i>	Lei 60
C. GANE. <i>Trecute vieți de doamne și domnițe, II</i> , cu numeroase ilustrații în text	Lei 160

Sub tipar

N. M. CONDIESCU. <i>Insemnările lui Safirim, I</i>	
--	--

E s s e u r i, C r i t i c ă

Au apărut

PAUL ZARIFOPOL. <i>Pentru arta literară</i>	Lei 60
PERPESSICIUS. <i>Mențiuni critice, II</i>	Lei 80
G.-M. CANTACUZINO. <i>Isoare și popasuri</i>	Lei 60
N. IORGA. <i>Oameni care au fost</i>	Lei 80
EM. CIOMAC. <i>Viața și opera lui Richard Wagner</i>	Lei 60
M. D. RALEA. <i>Vulori</i>	Lei 30

Sub tipar

N. IORGA. <i>Oameni care au fost, II și III</i>	
---	--

V e r s u r i

Au apărut

DEMOSTENE BOTEZ. <i>Cuvinte de dincolo</i>	Lei 60
Z. STANCU. <i>Antologia poezilor tineri</i> cu portrete de Margareta STERIAN	Lei 60

G. BACOVIA. <i>Poesii</i> , cu o prefață de Adrian MANIU	Lei 40
G. GREGORIAN, <i>La poarta din urmă</i>	Lei 60
ADRIAN MANIU, <i>Cartea Țării</i>	Lei 40
G. LESNEA, <i>Cântec deplin</i>	Lei 40
GEORGE SILVIU, <i>Paisie psaltii spune</i>	Lei 40
V. CIOCALTEU, <i>Poesii</i>	Lei 60
N. DAVIDESCU, <i>Helada</i>	Lei 60

SCRIITORII ROMÂNI VECHI

Sub tipar

MITROPOLITUL VARLAAM, *Cazania (1643)*, ediție îngrijită de J. BYCK

TRADUCEREA SFINTEI SCRIPTURI DE Pr. V. RADU ȘI GALA GALACTION

A apărut

Cântarea Cântărilor . . . . . gratuit

Sub tipar

Cartea lui Iov

SCRIITORII STREINI MODERNI ȘI CONTEMPORANI

Au apărut

E. MADÁCH, <i>Tragedia omului</i> , traducere în versuri din limba maghiară de Oct. GOGA	Lei 40
LUIGI PIRANDELLO, <i>Răposatul Mamei Pascal</i> , traducere din limba italiană de A. MARCU	Lei 40
M. CHOROMANSKI, <i>Gelozie și medicină</i> , traducere din limba polonă de Gr. NANDRIȘ	Lei 50
R.-L. STEVENSON, <i>Comara din insulă</i> , traducere din limba engleză de Radu GEORGESCU	Lei 50

BIBLIOTECA DE FILOZOFIE ROMÂNEASCĂ

Au apărut

D. D. ROȘCA, <i>Existența tragică</i>	Lei 60
T. VIANU, <i>Estetică, Vol. I</i>	Lei 100
PETRE PANDREA, <i>Filosofia politică-juridică a lui Simion Bărnuțiu</i>	Lei 60

BIBLIOTHÈQUE D'HISTOIRE CONTEMPORAINE

A apărut

G. I. BRĂTIANU, <i>Napoleon III et es nationalités</i>	Lei 60
--	--------

OPERELE PREMIATE ALE SCRITORILOR TINERI 1934

Au apărut

VLADIMIR CAVARNALI, <i>Poesii</i>	Lei 20
EUGEN JEBELEANU, <i>Înimii sub săb, poeme</i>	Lei 40
HORIA STAMATU, <i>Memnon, versuri</i>	Lei 40
DRAGOȘ VRÂNCEANU, <i>Cloșca cu puși de aur, versuri</i>	Lei 40
EMIL CIORAN, <i>Pe culmile disperării</i>	Lei 50
CONSTANTIN NOICA, <i>Mathesis</i>	Lei 40

Sub tipar

ȘTEFAN BACIU, *Poemele poetului tânăr*
VIRGIL GHEORGHIU, *Marea vânătoare*
SIMION STOLNICUL, *Pod elcat*

Cartile noastre se găsesc de vânzare în principalele librării
din țară. Ele se pot trimite franco la domiciliu în toată țara.

FUNDAȚIA PENTRU LITERATURĂ
ȘI ARTĂ « REGELE CAROL II »

39, Bulevardul Lascar Catargi, 39 — București, I — Telefon 241-97 206-40

